

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์

โครงการ
พัฒนาศักยภาพ
ด้านการวิเคราะห์-สังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

โดยดร.สมคิด แก้วทิพย์ และคณะ

มิถุนายน 2549

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์

โครงการ
พัฒนาศักยภาพ
ด้านการวิเคราะห์-สังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

โดยดร.สมคิด แก้วทิพย์ และคณะ

มิถุนายน 2549

สารบัญ

สรุปการอบรม	1
โครงการจัดอบรม	13
รายชื่อผู้เข้าร่วม	15

เอกสารแนบ

เอกสารแนบ 1 : สรุปบทเรียนวันที่ 18 พ.ค. 2549

เอกสารแนบ 2 : สรุปบทเรียนวันที่ 19 พ.ค. 2549

ภาคผนวก

ผลงานของผู้เข้าร่วม

ชุด ที่ 1 วิเคราะห์โครงการพลอยแพร์

ชุดที่ 2 วิเคราะห์งาน / โครงการวิจัยที่รับผิดชอบ

เอกสารประกอบจากวิทยากร

โครงการพลอยแพร์

เขียนเพื่อการเปลี่ยนแปลง

กรณีศึกษาจากจากบทสัมภาษณ์เรื่องการเมืองสมานฉันท์

สรุปการอบรมการวิเคราะห์-สังเคราะห์ JSN ภาคเหนือ

วันที่ 18-20 พฤษภาคม 2549

วัตถุประสงค์การอบรม

1. มีทัศนคติมุมมองในการวิเคราะห์ สังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
2. มีความรู้และเข้าใจในกรอบความคิดและฝึกการวิเคราะห์ สังเคราะห์งานวิจัย
3. มีความรู้ ทักษะและประสบการณ์จากการฝึกฝนปฏิบัติการคิด เขียนวิเคราะห์สังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

กิจกรรมประจำวันวันที่ 18 พ.ค. 49

1. พิธีเปิด โดยคนอายุน้อยที่สุด น้องปิ๊อป ณ แสนพะญา

2. กิจกรรมเตรียมความพร้อม กาย ใจ จิต

✕ กายบริหาร

- มือขวาจับหูซ้าย มือซ้ายจับหูขวา
- มือขวาจับไหล่ซ้าย มือซ้ายจับไหล่ขวา
- มือขวาจับเข่าซ้าย มือซ้ายจับเข่าขวา
- มือขวาจับเท้าซ้าย มือซ้ายจับเท้าขวา
- มือขวาจับกันซ้าย มือซ้ายจับกันขวา
- มือขวาจับหลังเท้าซ้าย มือซ้ายจับหลังเท้าขวา (ยกเท้าไขว้หลัง)

✕ สมาธิ หลับตา- กลั้นหายใจ - หายใจเข้าออกลึกๆ เพื่อกระตุ้นการไหลเวียนโลหิต และจิตใจ

✕ ยืดกระดูกสันหลัง ดูแลหลัง

- นั่งลง มือแนบกัน แล้วค่อยๆ ยืดตัวไปข้างหน้า นับ 1-10 แล้วค่อยๆ ยืดตัวขึ้น ทำสามครั้ง
- นอนลง โนมหัวเข่าทั้งสองข้างให้ชิดอกมากที่สุด แล้วนอนราบ ทำ 4 ครั้ง
- นอนลง โนมหัวเข่าที่ละข้างให้ชิดอกมากที่สุด ค้างไว้ แล้วยืดตัว ทำ 5 รอบ

✕ กระตุ้นประสาท

- เปิดสมอง โดยการยกมือสองข้าง เลือกข้างที่ถนัดแล้วใช้นิ้วชี้กับนิ้วกลางนิ้ว 5 จุด ตามลำดับ คือ กลางกระหม่อม กลางหน้าผาก ระหว่างจมูกกับริมฝีปากบน ริมฝีปากล่างกับคาง และใต้คาง จากนั้นให้คลึงบริเวณท้ายทอยทั้งสองข้าง

- เปลี่ยนกันนิ้วกับเพื่อน เริ่มจากนิ้วชี้บริเวณขมับ นิ้วชี้ท้ายทอย นิ้วชี้ไหล่ และนิ้วกระดูกสันหลัง

- ไขปลายนิ้วนิ้วจากปลายนิ้วไปรอบๆ ดวงตา ลดความเมื่อยล้าของดวงตา

✕ กระตุ้นการหมุนเวียนเลือด

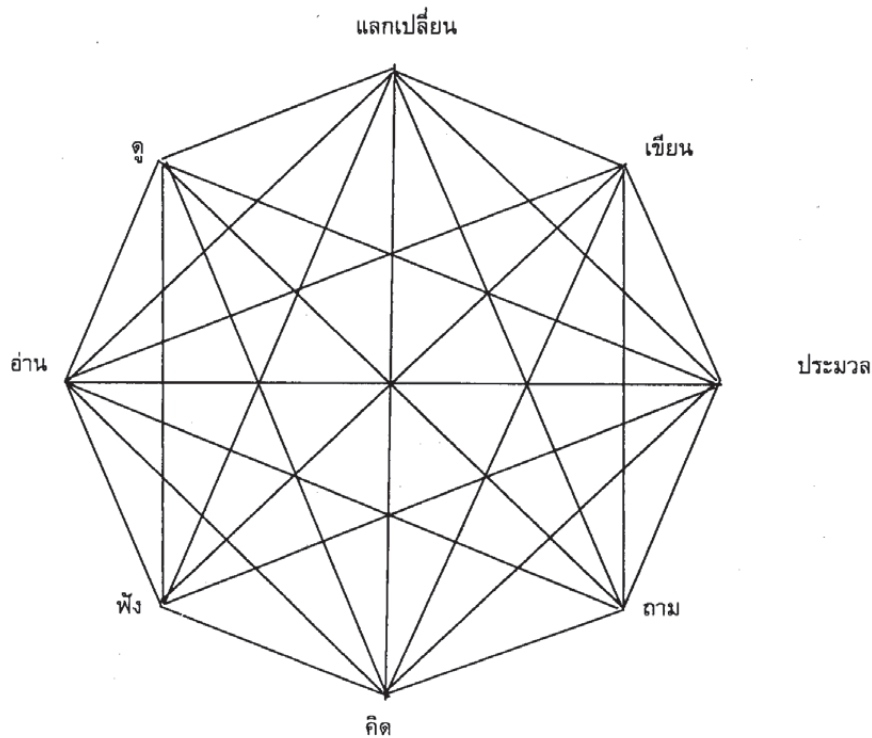
- ยืนขึ้น ยกมือทั้งสองข้าง สูดลมหายใจลึกๆ เวลาหายใจเข้ายกมือขึ้น เวลาหายใจออกเอามือลง

- ยืนขึ้น แกว่งแขนไปข้างหน้าและหลังทั้งสองข้าง 100 ครั้ง

3. ปรับทัศนคติในการวิเคราะห์-สังเคราะห์

✠ การวิเคราะห์สังเคราะห์ ไม่ใช่ความสามารถที่อยู่เดี่ยวๆ ต้องเชื่อมโยงกับสิ่งอื่นๆ จึงต้องอาศัยการดู การอ่าน การตั้งคำถามแลกเปลี่ยน และการฟังอย่างมีสมาธิ จึงจะเกิดกระบวนการประมวลความคิดเชื่อมโยง ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเขียน

กระบวนการเรียนรู้ในงานวิจัย

✠ กิจกรรมวิเคราะห์ตนเอง มีคำถามว่า “ทำไมจึงเขียนไม่ได้?” หลายคนอาจตอบว่า เนื่องจากไม่มีเวลา ไม่มีเวลา ไม่มีอารมณ์ ไม่ลงมือเขียน มีข้อมูลไม่พอ หรือมีมากเกินไป และไม่รู้จักรวบรวมข้อมูลสำคัญๆ ทำให้ไม่เห็นประเด็น อ่านแล้วไม่สิ้นใจ...ลองทดสอบและให้วิเคราะห์ตนเอง โดยการให้แต่ละคนเขียน

ก. เขียนเรื่องราว “เมื่อวานนี้ทำอะไรบ้าง?” ใน 1 หน้ากระดาษ A4

ข. เขียนบททวนส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

a. ทำอะไรบ้าง

b. มีปัญหาใหม่ ปัญหาอะไร

c. สามารถจัดการกับปัญหาได้ไหม ทำอย่างไร

d. ต้องการความช่วยเหลือเรื่องอะไร ที่จะทำให้การทำงานของเราดีขึ้น

e. มีบทเรียนประสบการณ์ในงานวิจัยอะไรบ้าง อย่างไร

ค. จับคู่แลกเปลี่ยนกับเพื่อนถึงส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย และนำเสนอในวงใหญ่

a. ปัญหา

- การจัดเก็บข้อมูล การสรุปงาน
- ความเข้าใจที่ไม่ตรงกันเกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (เนื้อหา งบประมาณ)
- การประสานงานและสื่อสารกับผู้เกี่ยวข้อง
- ขาดความรู้บางเรื่องเชิงเนื้อหาในการพูดคุยกับชุมชน
- เวลาในการเกาะติดพื้นที่
- การจัดการเวลาตนเอง จัดการความคิด ขาดสมาธิในการทำงานเขียน
- ขาดทักษะในการจับประเด็น
- กลุ่มเป้าหมายไม่เปิดใจ
- การเขียนรายงาน
- การจัดการโครงสร้างภายใน ความขัดแย้งภายใน
- การยอมรับ และความไว้วางใจของชาวบ้าน
- ทำงานในพื้นที่เสี่ยง

b. บทเรียน

- ต้องใจเย็น ยอมรับฟังความเห็นของทุกคน
- เวลาในการทำงานมักไม่ตรงกัน
- ปัญหาจัดการได้ถ้าตั้งใจที่จะทำ
- การพูดคุย อธิบาย สร้างความเข้าใจ ขอความช่วยเหลือจากคนอื่น ฝังตัวในชุมชน ช่วยในการจัดการกับปัญหาได้ส่วนหนึ่ง
- ต้องพยายามฟังตนเองให้มากที่สุด
- จัดลำดับความสำคัญของงาน

c. ความต้องการ

- ฝึกการเก็บข้อมูล การทำงานร่วมกับชุมชน
- ปรับความคิดผู้บริหารขององค์กรอื่นในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- ฝึกการสรุป วิเคราะห์ สังเคราะห์ การเขียน (รายงาน)
- อยากสร้างเครือข่าย ขยายผลการทำงาน
- ผลิตสื่อในรูปแบบที่หลากหลาย
- ฝึกการทำบัญชี-การเงิน
- การเรียนรู้ทักษะที่หลากหลาย
- การพัฒนาโครงการ
- การจัดกระบวนการเรียนรู้
- อบรมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- การเสริมสร้างกำลังใจ

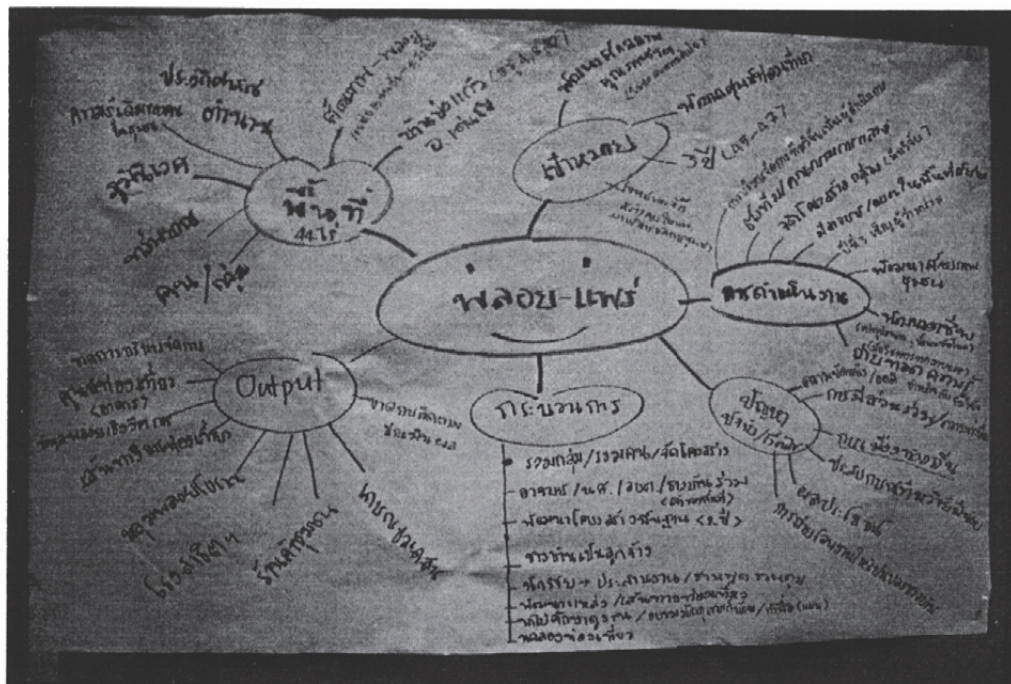
ชื่อ	เวลา	อารมณ์	ข้อมูล	หลักคิด/ เขียน	เทคนิค/ทักษะ	คุณภาพ
ศุภณัฐ (หล้า)	6	1	4	5	2	3
มยุรา (ม่วย)	5	6	4	1	2	3
ปิยกานต์ (อ้อ)	3	6	2	5	4	1
รักษนก (นก)	-	-	4	1	2	3
การิยะ (ยะ)	5	6	4	2	1	3
วาสนา (ป๊)	6	5	1	3	2	4
ชีวัน (ต๋อง)	1	-	-	-	2	3
อาริยา (ปอย)	-	1	4	3	2	-
อลิสสา (เมย์)	-	-	4	1	2	3
อังคณา (อ้อม)	3	2	-	-	-	1
นิตยา (นาย)	2	3	5	1	4	6
สุภาวดี (ภา)	6	2	5	4	3	1
ฉัตรวดี (เอ๋)	-	4	-	1	2	3
สุภาพรรณ (ไผ่)	2	4	5	3	6	1
เดือนเพ็ญ (เอี้ยง)	2	1	6	3	5	4
สุริรา (มินล์)	4	6	5	1	2	3
ศิริขวัญ (อ้อย)	6	2	3	1	4	5
วาสนา (นก)	6	1	2	3	4	5
เพ็ญใจ (โอ)	-	-	3	1	4	4
ปวีณา (ป๊อป)	6	5	4	2	2	3
ราณี (ราณี)	2	3	1	4	4	4
สมมาศ (เอ๋)	1	2	3	4	5	6

กระบวนการคิดวิเคราะห์ที่ไม่มีถูก-ผิด ขึ้นกับมุมมอง ไม่ใช่เป็นเส้นตรง เป็นวงจร ต้องมีการพูดคุยหาข้อมูลเพิ่มเติม และอาจปรับเปลี่ยนได้เรื่อยๆ มีความแตกต่างหลากหลาย

๘ วิเคราะห์งานวิจัยด้านเศรษฐกิจสังคม โดยวิธีบทบาทสมมติ (Role Play)

- นักวิจัยโครงการพลอยแพร่ (จิ๊ก) สรุปรงานให้ฟัง 10 นาที
- ให้ส่งทีมหญิง-ชายสลับกัน 6 คน สัมภาษณ์นักวิจัยในเวลา 10-15 นาที โดยแบ่งบทบาทเป็น ชุดสรุปข้อมูลกลาง 3 คน (ปอย, ภา, ม่วย) ผู้ตั้งคำถาม 3 คน (เอ๋, อ้อม, นาย)
- คนที่เหลือเป็นผู้ฟังและบันทึกพร้อมเขียนวิเคราะห์สรุปรงานวิจัยโครงการพลอยแพร่
- ให้ทุกคนวางโครงร่างในการเขียน 1 แผ่น¹

¹ ภาคผนวก 1 ผลงานวิเคราะห์ของผู้เข้าร่วม 1

5. ประเมินการเรียนรู้ประจำวัน

- ❑ มีบทเรียนอะไร ได้อะไร
- ❑ ประทับใจอะไร
- ❑ ไม่ประทับใจอะไร อยากให้ปรับปรุงอะไร

6. แลกเปลี่ยนพูดคุยภาคค่ำ

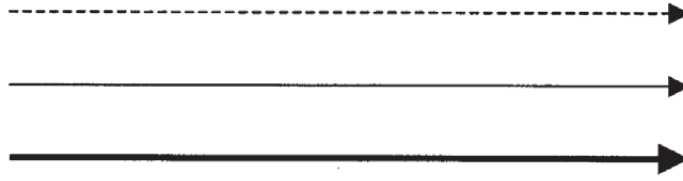
กิจกรรมประจำวัน ที่ 19 พ.ค. 49

1. เตรียมความพร้อมกาย ใจ จิต เหมือนวันที่ 18 พ.ค. 49 มีที่เพิ่มเติมคือ

❑ ทดสอบและกระตุ้นประสาท สำหรับมือขวา เมื่อพูดว่า "สวัสดี" ให้ยกมือสูงสุด "ขอบคุณ" ให้ยื่นมือไปข้างหน้าระดับไหล่ "ขอโทษ" เอามือแนบลำตัว สำหรับมือซ้ายเมื่อพูดว่า "สวัสดี" ให้มือแนบลำตัว "ขอบคุณ" ให้ยื่นมือแตะท้ายทอย "ขอโทษ" ยกมือขึ้นสูงสุด ให้ทำพร้อมกันทั้งสองมือ

2. ทบทวน 18 พ.ค. 49 สิ่งที่ได้เรียนรู้ ความประทับใจ จุดควรปรับปรุง (เอกสารแนบ 1)

3. สมาธิและพลังการเรียนรู้ หากเรามีความไม่เชื่อ มีอคติ จะทำให้การรับรู้ไม่เต็มที่ ขาดตอน ไปไม่ถึงเป้าหมาย เปรียบเหมือนเส้นประ ส่วนเส้นเบาบาง หมายถึง ความเบาบางของจิตใจ ถ้ามีเสียงรบกวน ก็จะสนใจอย่างอื่น แต่ถ้าเราจิตใจจดจ่อจะมีพลังเหมือนเส้นทึบ ทำให้กระบวนการประมวลผลข้อมูลเป็นไปได้อย่างเต็มที่ ดังนั้น การเรียนรู้ การอ่าน การฟัง การคิด ต้องทำสมาธิให้ถึงก่อน จึงจะได้ผลดี

4. การตั้งคำถาม จากผู้ปฏิบัติการโครงการเผยแพร่

✍ สร้างบรรยากาศที่เป็นกันเอง รู้จักสังเกตปฏิกิริยาของผู้ถูกถาม เพื่อที่จะได้เปลี่ยนคำถาม และไม่ให้รู้สึกว่าถูกซักถามมากเกินไป ยิ้ม รับฟัง ใส่ใจกับคำตอบ และกล่าวขอบคุณเมื่อสิ้นสุดการถาม

✍ ถามอย่างต่อเนื่องเป็นเรื่องราวให้ได้ข้อมูลครบถ้วน และสามารถลำดับเรื่องราวได้ เริ่มตั้งแต่โจทย์ไล่เรียงไปในรายละเอียด เช่น มูลเหตุการณืทำโครงการ การทำงาน จุดเปลี่ยน เงื่อนไขความสำเร็จหรือล้มเหลว

✍ ควรระวังคำถามเชิงบังคับหรือเชิงลบ คำนี้ถึงข้อจำกัดด้านเวลา และควรมีการถามเพื่อตรวจสอบข้อมูลเป็นระยะๆ ให้แน่ใจว่าข้อมูลถูกต้อง

✍ มีการจดบันทึกระหว่างการถาม เพื่อสอบถามต่อในเรื่องที่ยังไม่ได้ถาม

✍ ระหว่างการถามต้องมีการเชื่อมโยงเรื่องราวและนำมาวิเคราะห์ต่อเนื่อง

5. หลักการเขียนบทวิเคราะห์สังเคราะห์ การเขียนเป็นงานเพื่อตนเอง คือ ยกกระตบความรู้ของตนเอง เป็นงานเพื่อองค์กร คือ ยกกระตบความรู้ขององค์กร เป็นงานเพื่อสังคม คือ เป็นประโยชน์ในการขับเคลื่อนสังคม

✍ การวิเคราะห์-สังเคราะห์ คือ การตั้งประเด็นและเนื้อหาต่างๆ มาจัดกลุ่ม หรือเป็นการจัดความสัมพันธ์และเชื่อมโยงทั้งแง่บวกแง่ลบของสิ่งที่เรารับรู้ จากนั้นนำไปสรุป

✍ เครื่องมือช่วยวิเคราะห์ เช่น Time-Line (แบ่งเป็นยุค เป็นสมัย) การยืนยันประสบการณ์ตรง

✍ ปัญหาที่ทำให้ข้อสรุปไม่หนักแน่น คือ

- ขาดการศึกษาหลักการ ข้อมูล งานวิจัย จากที่อื่นๆ หรือทฤษฎี (หมายถึง ข้อสรุปจากสิ่งที่เกิดจากการปฏิบัติจริง ซึ่งมีฐานจากความเชื่อ ความรู้สึก สู่ความมั่นใจ กลายเป็นแนวคิด แล้วทดลอง)

- ใช้เพียงความรู้สึกของตัวเอง (Collective idea) ในการสรุปหรือตัดสินใจ ไม่ได้สรุปบนหลักการ ฐานของข้อเท็จจริง หรือประสบการณ์จริง

- ไม่เปิดใจรับข้อมูลจากคนอื่น ทำให้ไม่เกิดการเรียนรู้

- ขาดเครื่องมือบางอย่าง

✍ ข้อควรระวัง

- การใช้ความรู้สึกมากกว่าความเห็น ความรู้สึกอารมณ์เป็นส่วนหนึ่งของความเห็น เห็นที่ดี คือ เห็นที่ปราศจากอคติ ไม่เอาอารมณ์เป็นที่ตั้ง ออกมาจากใจ (ซึ่งเหมาะสำหรับคนที่เป็กลางจริง ๆ)

- การมีประสบการณ์นานๆ อาจกลายเป็นความเชื่อ ความรู้สึกที่ฝังอยู่

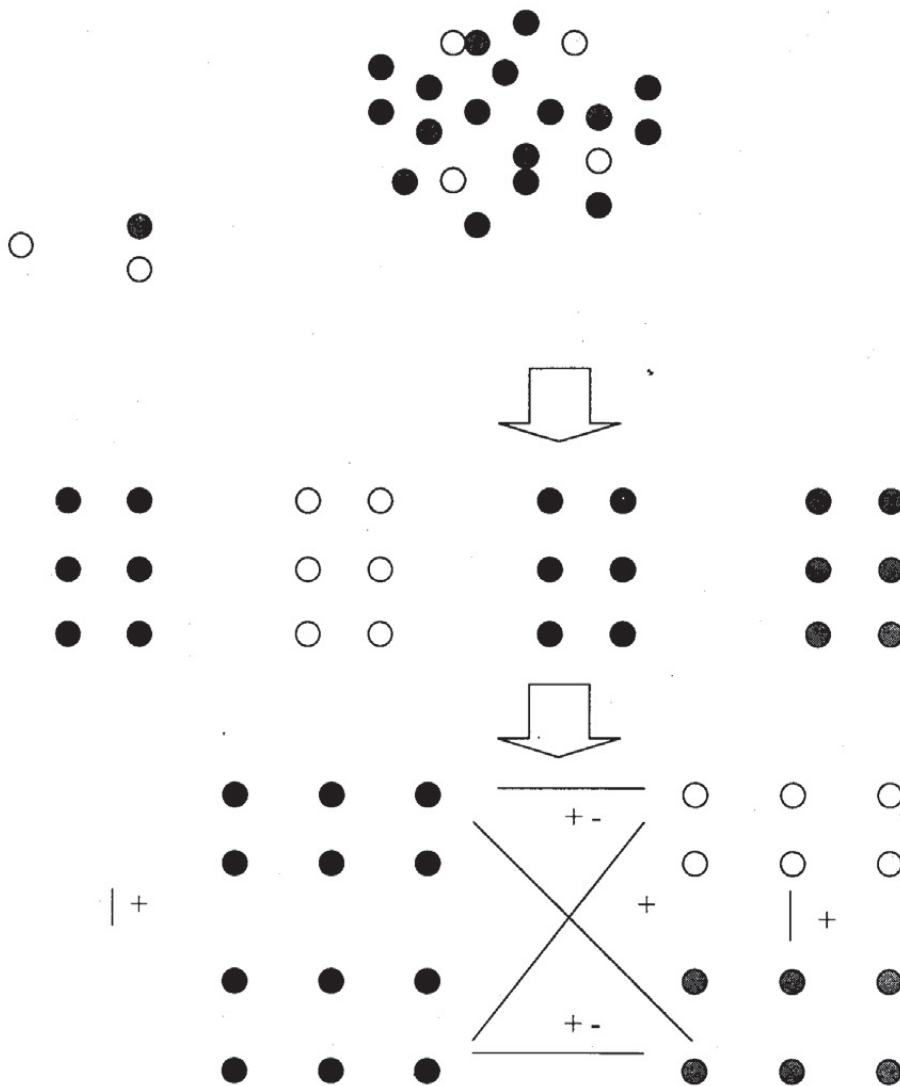

- การเขียนในเชิงตัดสินคนหรือเหตุการณ์ ต้องมีศิลปะ มีมารยาท เช่น ใช้ความเห็นคนอื่น

ช่วย

☒ สิ่งที่ต้องทำเพื่อพัฒนาทักษะการวิเคราะห์-สังเคราะห์

- สร้างนิสัยการสั่งสมความรู้ จากการอ่าน การแลกเปลี่ยน
- ต้องมีสมาธิในการฟัง เปิดใจ เข้าถึงข้อมูล
- ฝึกฝนการตั้งคำถามที่เฉียบคม
- เติมในส่วนที่เป็นจุดอ่อน และเสริมในส่วนที่เป็นจุดแข็ง

6. ฝึกการวิเคราะห์จากปฏิบัติการเขียนโครงการพลอยแพร

ก. ให้ทุกคนบันทึกหลักการของการเขียนในบัตรคำจากปฏิบัติการเขียนโครงการพลอยแพร แล้วให้ทุกคนช่วยกันวิเคราะห์ ขมวดเป็นหลักการของการเขียน และช่วยกันเติมเต็ม ดังนี้

- กำหนดเป้าหมายการเขียนให้ชัดเจน รู้ว่าต้องเขียนอะไร เพื่ออะไร
- เลือกประเด็นที่ชัดเจน
- วางโครงเรื่อง แยกแยะประเด็นต่างๆ ดึงใจความสำคัญขึ้นมา

d. ลงมือเขียน ลำดับเหตุการณ์เชื่อมโยงเรื่องราวให้เข้าใจไม่วกวน และมีเนื้อหาครอบคลุมประเด็นสำคัญนั้น ตลอดจนวิเคราะห์ได้อย่างเหมาะสม

e. องค์ประกอบอื่นๆ เช่น มีมุมมองที่กว้างไกล เขียนในสิ่งที่อยากเขียน ทำความเข้าใจกับเรื่องที่เขียนให้ถ่องแท้ มีข้อมูลชัดเจน มีเหตุผลสนับสนุนการวิเคราะห์ มีวินัย กล้าคิดนอกกรอบไม่กลัวถูกผิด มีสมาธิ มีอารมณ์ ปราศจากอคติในการเขียน

ข. แบ่งกลุ่ม 5 กลุ่มๆ ละ 5 คน โดยให้คนที่เขียนเสร็จแล้วเป็นหลัก (อ้อม เอ๋ ภา เอี้ยง นาย) เพื่อวิเคราะห์ วิจารณ์งานเขียนของเพื่อนตามหลักการ ซึ่งได้ผลในภาพรวมดังนี้

a. จุดเด่น

- * การใช้ภาษา สวย อ่านง่าย
- * ลำดับเรื่องได้ลื่นไหล
- * มีการใช้ข้อมูลที่มีอยู่ ไม่มีอคติ มองรอบด้าน พังครอบคลุม
- * ถ่ายทอดความรู้สึกและบรรยากาศของเรื่องได้ดี
- * เขียนได้ตรงกับเป้าหมาย เห็นประเด็นชัดเจน
- * มีการแทรกการวิเคราะห์และให้ข้อเสนอแนะ

b. เทคนิคการเขียนวิเคราะห์

- * มีหลายวิธีเขียน เช่น ไม่วางโครงเรื่อง เขียนตามลำดับหัวข้อที่วางไว้ ใช้ข้อมูลย่อยๆ มาเติมหัวข้อใหญ่ เขียนครั้งเดียวจบ
- * เน้นในประเด็นที่ต้องการหรือความสนใจของผู้เขียน ซึ่งขึ้นกับฐานประสบการณ์ เช่น การมีส่วนร่วม เศรษฐกิจ สังคม การเมือง
- * สิ่งที่มีผลกับคุณภาพงาน เช่น บรรยากาศ อารมณ์

c. จุดควรปรับปรุง

- * ควรอ้างอิงทฤษฎี ประสบการณ์ กรณีศึกษา หรือ คำพูด มาสนับสนุนให้บทความมีน้ำหนัก
- * มุมวิเคราะห์ไม่ครอบคลุม
- * หาข้อมูลเพิ่มเติม และตรวจสอบข้อมูลเพื่อความถูกต้อง เพราะข้อมูลจากแหล่งเดียวไม่พอพร้อมกับบอกแหล่งข้อมูล
- * ก่อนการเขียนควรประเมินกลุ่มผู้อ่าน เพื่อกำหนดระดับการวิเคราะห์
- * ไม่ควรติดกรอบการวิเคราะห์
- * ลำดับเรื่องให้ดี และให้มีความเชื่อมโยงกัน
- * ประเด็นนำเสนอควรมีความชัดเจน เจาะลึก และนำเสนอทั้งด้านบวกและลบ

d. ปัญหา/ข้อจำกัดของการวิเคราะห์

- * ฐานความรู้และประสบการณ์ของผู้วิเคราะห์
- * การยึดติดกับแหล่งข้อมูล
- * ความไม่เข้าใจเรื่องงานวิเคราะห์

* อารมณ์การเขียนไม่บรรเจิด

ศิลปะการวิจารณ์ของแต่ละคนมีความแตกต่างกัน โดยสรุปหลักง่ายๆ ในการวิจารณ์งานเขียนเชิงวิเคราะห์ โครงสร้าง มุมมอง ประเด็นนำเสนอ วิธีการนำเสนอ การใช้ภาษา ความลึกของข้อมูล ที่สำคัญคือ เป้าหมายการวิจารณ์ต้องชัด ควรใช้เป็นเครื่องมือสร้างคน สร้างเทคนิค สร้างความรู้ สร้างกำลังใจ

7. ฝึกคิดวิเคราะห์ในมุมมองที่หลากหลาย

ก. ทุกคนอ่าน**กรณีศึกษา**จากบทสัมภาษณ์เรื่อง “การเมืองสมานฉันท์ และการเมืองสมานฉันท์ สร้างสรรค์ความเข้มแข็งของท้องถิ่น” ในเวลา 30 นาที แล้วแบ่งเป็น 6 กลุ่ม เพื่อแลกเปลี่ยนกับเพื่อนๆ เกี่ยวกับข้อมูล ข้อเท็จจริง หรือความเห็นในเวลา 30 นาที

ข. จัด**บทบาทสมมติ** ตัดความเป็นตัวตน ฝึกการมองในหลายๆ แง่มุม ตั้งคำถามรอบๆ ละ 15 นาที แล้วหมุนเวียนเปลี่ยนบทบาทกันทุกกลุ่ม โดยการอภิปรายร่วม “วิพากษ์การเมืองสมานฉันท์” ที่รับรู้จากการอ่านในข้อ ก. ดังนี้

- * กลุ่มแรก คิดสร้างสรรค์ทางบวก มองความเป็นไปได้
- * กลุ่มสอง อนุญาตใช้อารมณ์ความรู้สึก สร้างสีสัน ใช้อารมณ์ ไม่อ้างเหตุผล
- * กลุ่มสาม วิพากษ์ในแง่ลบ มองตัวเองเป็นตัวตั้ง เชื่อในความคิดตัวเอง แต่ใช้เหตุผลไม่ใช้อารมณ์
- * กลุ่มสี่ นักคิดประเภทวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อเท็จจริง ชอบอ้างตัวเลขข้อมูล
- * กลุ่มห้า ประเภชอมมองภาพรวม บูรณาการ ดูกฎกติกา
- * กลุ่มหก คิดนอกกรอบ มองอนาคตข้างหน้า เลือกสนใจสิ่งดีๆ

ค. **ข้อวิพากษ์/คำถาม** ในแต่ละรอบของบทบาทสมมติ

- * รอบที่หนึ่ง การเมืองสมานฉันท์ในระดับชุมชน ไม่มีทางที่ยับขึ้นในระดับสูงกว่านั้นได้
- * รอบที่สอง ระบบเครือญาติที่เป็นระบบอุปถัมภ์ทำให้เกิดการซื้อเสียง มีผู้อิทธิพลเป็นผู้นำ
- * รอบที่สาม จะใช้ประสบการณ์ระดับชุมชน มาใช้กับการเลือกตั้งทั่วประเทศในครั้งต่อไปอย่างไร
- * รอบที่สี่ การซื้อสิทธิขายเสียง
- * รอบที่ห้า กกต. มีความชอบธรรมในการจัดการเลือกตั้งในครั้งต่อไปหรือไม่

ง. สรุปการเรียนรู้

- * การที่ได้มาซึ่งผลลัพธ์หรือทางเลือกใหม่ บางครั้งต้องมองให้หลากหลายแตกต่างไปจากมุมที่เราเคยมอง ตามแนวทางประชาธิปไตย
- * ในความเป็นจริงเราต้องเจอกับคนที่หลากหลาย เพียงแต่เราจะนำสิ่งที่คนอื่นพูดมาใช้อย่างไร มุมมองที่หลากหลายจึงช่วยเติมเต็มซึ่งกันและกัน

8. ประเมินการเรียนรู้ประจำวัน

- * มีบทเรียนอะไร ได้อะไร
- * ประทับใจอะไร

* ไม่ประทับใจอะไร อยากให้ปรับปรุงอะไร

9. สนทนาหาความดีความงาม ประเด็น "เราจะสร้างความสุขจากการทำงานได้อย่างไร?" โดยมีกติกาคือ ตั้งใจฟังมีส่วนร่วม ฟังอย่างมีพลัง ซึมซับ ให้พูดทุกคนคนละ 1.5 นาที แล้วจึงวนรอบใหม่

- * อยู่ที่ "ใจ" ไม่คิดว่าทุกข์ ให้คิดว่าสนุกกับสิ่งที่ทำ ตื่นเต้นเสมอ มองโลกในแง่ดี
- * รู้และคิดว่าปัญหาเป็นบทเรียน และพยายามแก้ปัญหา แม้ว่าจะงานจะมาก
- * ทำงานที่ตัวเอง/ชุมชนทำมาเป็นกำลังใจให้ตัวเอง
- * อย่าไปยึดติดกับการทำงานมาก หรือจริงจังเกินไป ไม่ให้งานรัดตัวเอง
- * ทำงานด้วยใจรัก มีเป้าหมาย
- * พยายามเรียนรู้ ทดลองสิ่งใหม่ๆ รู้จักปรับตัวและปรับงาน
- * เปิดใจรับงานที่ได้รับมอบหมาย
- * จัดวางความสัมพันธ์ชีวิตครอบครัวและงานให้ดี
- * หาวิธีผ่อนคลายความเครียด
- * สร้างบรรยากาศอารมณ์ขันในการทำงาน กินอาหารว่างด้วยกัน หรือพูดคุยเรื่องอื่นๆ

กิจกรรมประจำวัน ที่ 20 พ.ค. 49

1. เตรียมความพร้อมกาย ใจ จิต เหมือนวันที่ 19 พ.ค. 49
2. ทบทวน 19 พ.ค. 49 สิ่งที่ได้เรียนรู้ ความประทับใจ จุดควรปรับปรุง (เอกสารแนบ 2)
3. ฝึกการบันทึกข้อมูลย้อนหลัง ให้แต่ละคนเขียนบันทึกประจำวัน 18-19 พ.ค. 49 วันละ 1 หน้ากระดาษ A4 เป็นการสร้างความรู้และฐานให้กับตัวเอง ถ้าเราบันทึกประสบการณ์ตัวเองไว้จะไม่เลือนลาง วันแรกอาจใช้เวลานาน แต่ในวันต่อไป จะใช้เวลาเขียนลดลงไปเรื่อยๆ
4. ฝึกการวิเคราะห์ อ่านบทความ "กรณีศึกษาร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน" แล้วจับคู่และแลกเปลี่ยนมุมมองวิเคราะห์
5. ฝึกการวิเคราะห์ในมุมมองที่หลากหลาย ทุกคนร่วมอภิปรายในเนื้อหาที่หลากหลายจากบทความ "กรณีศึกษาร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน" กติกาคือการเป็นคนฟังที่ดี ไม่พูดซ้ำในสิ่งที่คนอื่นพูด โดยเวียนในประเด็นต่อไปนี้ ได้แก่ มองหาแก่นของปัญหา มองหาความสืบเนื่องของเรื่อง มองหาผลกระทบ มองหาความเปลี่ยนแปลง มองหาความสัมพันธ์ มองหาทางเลือกใหม่ บทเรียนที่ได้คือ เราไม่จำเป็นต้องเสนอทุกมุมมอง ให้เสนอในมุมมองที่ตนเองถนัด และคิดว่าจะเป็นประโยชน์ ขึ้นกับสถานการณ์และบรรยากาศ และควรมีวิธีการกระตุ้นให้มุมมองกว้างขึ้น
6. ข้อเสนอแนะต้องงานเขียนเชิงวิเคราะห์ จากปฏิบัติการโครงการเผยแพร่
  - * วิธีการเขียนมีหลากหลาย เช่น เขียนแบบวิทยานิพนธ์ บางบทความมีการเปิดประเด็นกระแทกใจ ประเด็นที่ดึงดูดคนให้อยากอ่าน หรือกระตุ้นให้คนคิดวิเคราะห์ บางคนให้ความเห็น

แบบคลาสสิก คือ ให้ความเห็นกว้างๆ ไม่ฟันธง จะใช้มากในวงราชการ บางบทความให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์

- * จะวิเคราะห์เรื่องอะไรขึ้นอยู่กับมุมมองผู้เขียน เช่น การมีส่วนร่วมเชิงบริหารจัดการ ให้เห็นจุดแข็งจุดอ่อน
- * ข้อมูลต้องมีน้ำหนัก สนับสนุนความเห็น ถ้าต้องการฟันธง และควรไตร่ตรองให้ดีว่า อยู่ในสถานการณ์ที่ต้องฟันธงหรือไม่
- * แต่ละบทความจะเป็นประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ที่แตกต่าง เช่น เป็นสรุปประชุม เพื่อเผยแพร่เพื่อเป็นข้อมูล

7. เขียนวิเคราะห์-สังเคราะห์งานตนเอง² 3-5 แผ่น ในเรื่องอะไรก็ได้ และเลือกเองว่าจะทำบนแง่มุมเดียวหรือหลายๆ แง่มุม ในเวลา 2 ชั่วโมง จากนั้นวิทยากรช่วยให้ข้อเสนอแนะในภาพรวม ดังนี้

- * ข้อมูลเชิงปริมาณ การอ้างอิงคำสัมภาษณ์ จะทำให้สิ่งที่เราเขียนหรือวิเคราะห์มีน้ำหนัก
- * การเขียนรูปแบบเชิงวิชาการ จะไม่ดึงดูดผู้อ่าน
- * การวิเคราะห์ควรโยงไปถึงสาเหตุ มองหลายๆ ด้าน ไม่ควรวิเคราะห์ด้านๆ หรือมองมุมเดียว
- * ควรให้เห็นประเด็นที่ชัดเจน อาจมีการยกตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม ไม่ควรเขียนกว้างเกินไป เขียนไปเรื่อยๆ หรือใส่รายละเอียดมากเกินไป
- * การลำดับเรื่องค่อนข้างดี
- * จัดวางน้ำหนักข้อมูลพื้นฐานกับบทวิเคราะห์อย่างเหมาะสม เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจ
- * ส่วนใหญ่ในบทความไม่ได้วิเคราะห์ แต่มีแนวโน้มว่าจะวิเคราะห์ได้ดี
- * ในภาพรวมทุกคนมีหลักการดี ถ้ามีใจ มีเวลาและสมาธิ ทุกคนก็จะสามารถทำได้ดี จึงควรกลับไปฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

8. สมดุลชีวิต จัดการกับเรื่องงานและส่วนตัว รวมทั้งหาเวลาในการหยุดคิด ทบทวนตัวเองบ้าง ปลดปล่อยตัวเอง ไม่จมอยู่กับงานและความเครียด ที่สำคัญควรหาเวลาในการยกระดับความรู้ เรียนรู้ พัฒนาตัวเองอย่างสม่ำเสมอ เพื่อไม่ให้เกิดความเบื่อหน่าย ท้อแท้

9. ประเมินการอบรมตามวัตถุประสงค์

- * ได้ทัศนะมุมมองในการวิเคราะห์ สังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น?
- * มีความรู้และเข้าใจในกรอบความคิดและการฝึกการวิเคราะห์ สังเคราะห์งานวิจัย?
- * มีความรู้ ทักษะและประสบการณ์จากการฝึกฝนปฏิบัติการคิด เขียนวิเคราะห์สังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ทุกคนมีศักยภาพ แต่จะนำไปใช้ได้มากน้อยแค่ไหน ขึ้นอยู่กับตัวเรา

² ภาคผนวก 2 ผลงานวิเคราะห์ของผู้เข้าร่วม 2

โครงการ “พัฒนาศักยภาพด้านการวิเคราะห์-สังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น”

วันที่ 18 - 20 พฤษภาคม 2549

ณ ศูนย์พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ล้านนา ต.แม่ป๋าคา อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่

หลักการและเหตุผล

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค ในสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรีได้ให้การสนับสนุน “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” (Community-Based Research) มาเป็นระยะเวลากว่า 8 ปี เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นได้เรียนรู้ และได้รับประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง เพื่อให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ไขปัญหาของชุมชน และก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นอย่างมีแผนในชุมชนท้องถิ่น ภายใต้ปรัชญา “สร้างสรรค์ปัญญา เพื่อพัฒนาท้องถิ่น” โดยมีกลไกสำคัญที่ช่วยในการหนุนเสริม คือ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Node) หรือ พี่เลี้ยง (Research Counselor /RC)

การวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นทักษะสำคัญหนึ่งต่อการหนุนเสริมและพัฒนานักวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างพลังปัญญาให้กับชุมชนท้องถิ่นต่อไป ด้วยที่ผ่านมาเป็นที่ประจักษ์แล้วว่า กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการทำงานชุดหนึ่งที่ทำให้ชุมชนสามารถคิด วิเคราะห์ วางแผนในการจัดการปัญหาได้ด้วยตนเองอย่างเป็นรูปธรรม

สกว. สำนักงานภาค จึงได้จัดให้มีโครงการพัฒนาศักยภาพด้านการวิเคราะห์-สังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น แก่เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นหรือพี่เลี้ยง ภาคเหนือ อันเป็นประโยชน์ต่อการหนุนเสริมชุมชน ตลอดจนเป็นฐานคิดการสังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอันหลากหลายประเด็นได้ในอนาคต ซึ่งปัจจุบันมีกว่า 600 โครงการที่ได้รับการสนับสนุน

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมอบรม

1. มีทัศนคติมุมมองในการวิเคราะห์สังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
2. ได้รับความรู้ความเข้าใจในกรอบความคิดและหลักการวิเคราะห์สังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
3. มีความรู้ ทักษะและประสบการณ์จากการฝึกฝน ปฏิบัติ คิด และเขียนวิเคราะห์สังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ผู้เข้าร่วม

เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ จำนวน 25 คน

วันเวลา สถานที่

18 – 20 พฤษภาคม 2549 ณ ศูนย์พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ล้านนา ต.แม่ป๋าคา อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่
โทรศัพท์ 0-5396-5196-7

กระบวนการ/วิธีการฝึกอบรม

1. ใช้วิธีการแบบมีส่วนร่วม ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง
2. ฝึกปฏิบัติจากชุดกรณีศึกษาด้านต่างๆ ที่หลากหลายและข้อมูลจากประสบการณ์การทำงานจริงของผู้เข้าร่วมฝึกอบรมเอง
3. สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้ร่วมอบรมได้เรียนรู้ประสบการณ์ เข้าใจแนวคิดหลักการ
4. ฝึกปฏิบัติ โดยเลือกเอกสารกรณีศึกษาที่เหมาะสมมาเป็นตัวอย่าง เพื่อการศึกษาวิเคราะห์สังเคราะห์ประเด็นและเนื้อหางานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

5. ใช้กระบวนการกลุ่มย่อยในการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน พร้อมด้วยการนำเสนอในกลุ่มใหญ่เพื่อรับฟัง คำชี้แนะในวงกว้าง และคำแนะนำทางวิชาการเพิ่มเติมจากวิทยากรจัดกระบวนการทางวิชาการ (Technical facilitator)

บทบาทของแต่ละฝ่าย

ผู้เข้าร่วม

- นำเครื่องคอมพิวเตอร์กระเป๋าหิ้วไปด้วย หากไม่มีฝ่ายจัดการฯ ช่วยจัดหาให้ (ยืม/เช่า) พร้อมเครื่องพิมพ์ไปด้วย 2 - 3 ชุด
- เตรียมข้อมูลเอกสารงานวิจัยที่ตนเองทำหรือทำร่วมหรือควบคุมแนะนำ รวมทั้งเอกสารอ้างอิงให้พร้อมมากที่สุดสำหรับนำมาเขียนวิเคราะห์สังเคราะห์
- ศึกษาเอกสารที่มอบให้อ่านล่วงหน้า
- มาพร้อมกับสุขภาพดีสติปัญญาแจ่มใส เคลียร์งานเคลียร์ใจให้สะอาดก่อนเข้าร่วมกิจกรรม

ฝ่ายจัดการ

- ขอให้จัดเตรียม LCD แผ่นใส เครื่องฉายแผ่นใส กระดาษฟลิปชาร์ต ปากกาสี อุปกรณ์อื่นๆ ที่จำเป็นไปด้วย
- สนับสนุนงานเอกสารและบริการทุกชนิดระหว่างการฝึกอบรม
- เตรียมผู้บริหารปิด เปิด และทีมงานร่วมสังเกตการณ์
- ทีมงานบันทึกกระบวนการเรียนรู้และข้อมูลระหว่างการฝึกอบรม

วิทยากร

- เตรียมเอกสารวาระการฝึกอบรม
- เตรียมเอกสารกรณีศึกษา
- จัดกระบวนการเรียนรู้
- บรรณาธิการเอกสารการจัดกระบวนการเรียนรู้ในระหว่างฝึกอบรม (แล้วแต่จะตกลงกัน)

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

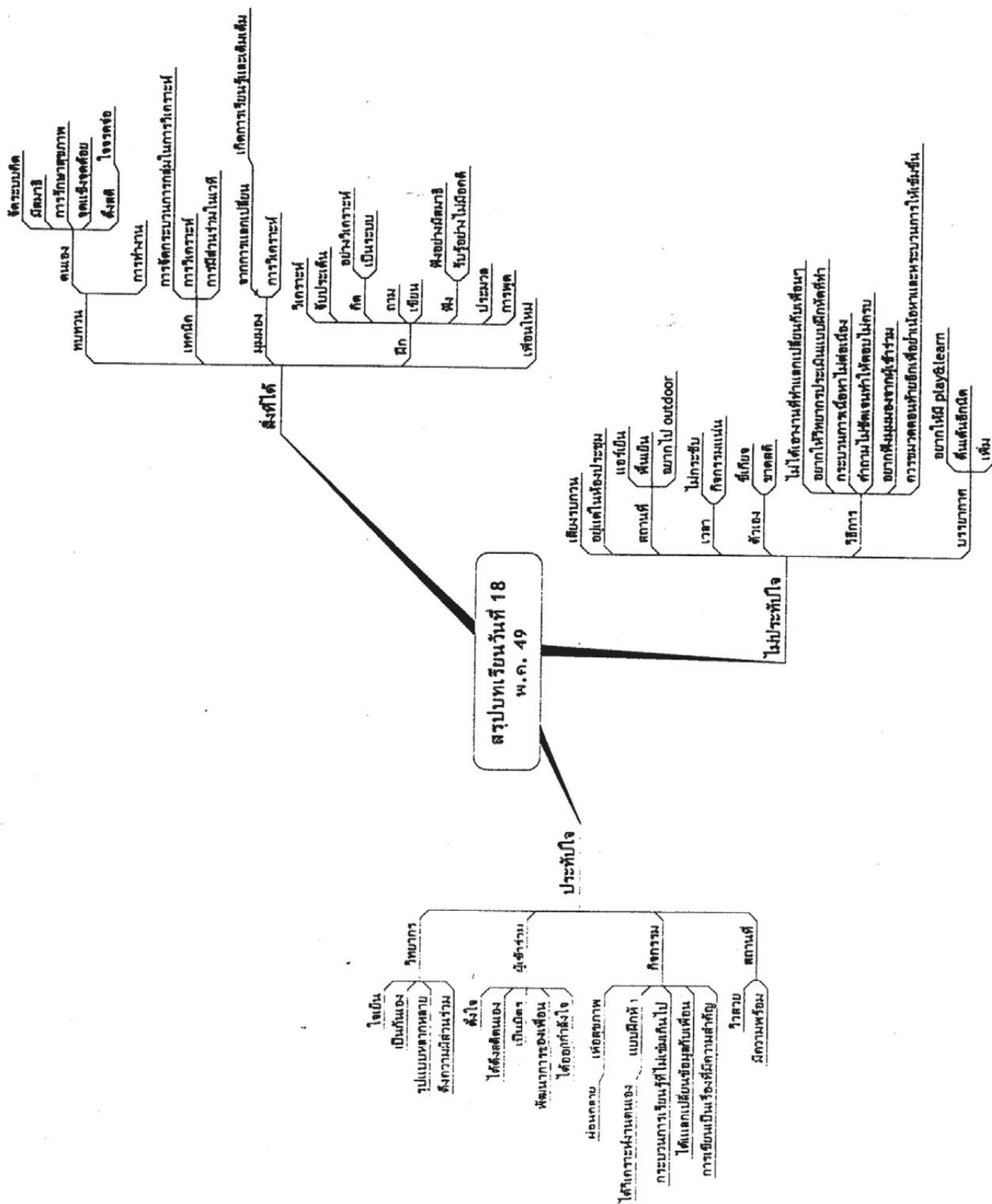
เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือสามารถพัฒนาทักษะการวิเคราะห์-สังเคราะห์ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการทำงานได้

รายชื่อผู้เข้าร่วมโครงการ “พัฒนาศักยภาพด้านการวิเคราะห์-สังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น”

วันที่ 18-20 พฤษภาคม 2549

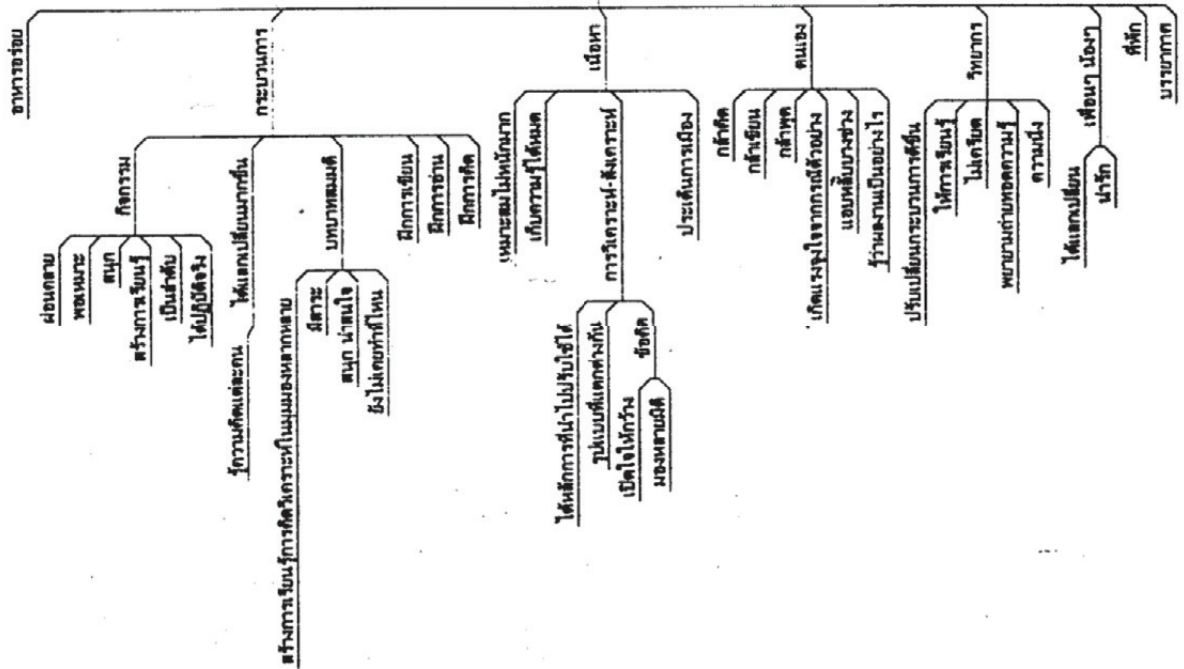
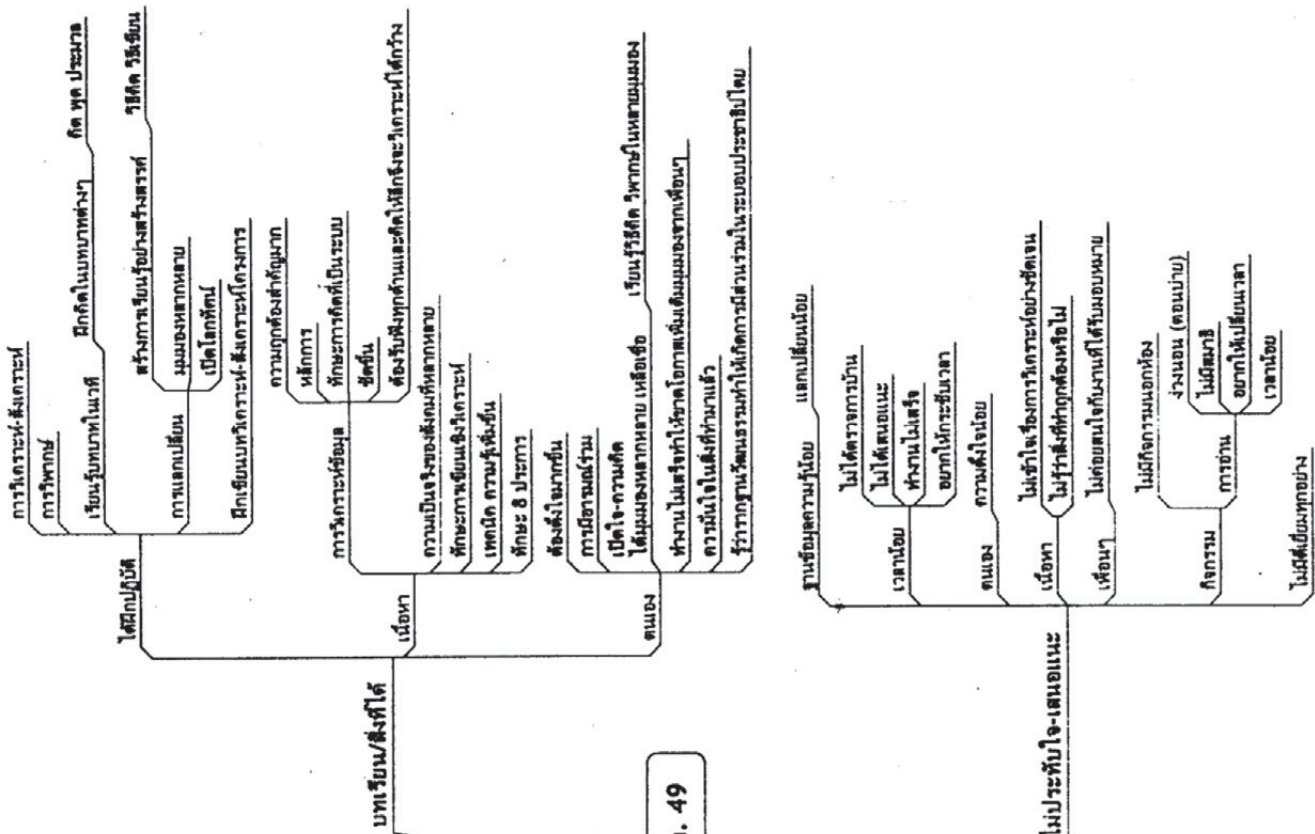
ณ ศูนย์พัฒนามรวิทยากรมนุษยสัมพันธ์ฯ ต.แม่ปูกา อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่
1.	นางสาวอารียา กาแก้ว	พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.เชียงใหม่-ลำพูน
2.	นางอลิสรา วิสุทธิธาดา	
3.	นางสาวอังคณา ทาลัดชัย	
4.	นางสาวนิตยา ไปธาวงค์	
5.	นางสาวฉัตรดี นนทรีย์	พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน
6.	นางสาวสุทริรา ต๊ะวิไชย	ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.ลำพูน
7.	นางสาวศิริขวัญ อุทา	
8.	นางสาวมยุรา ลือใจอินทร์	พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ. อุดรดิตถ์
9.	นางสาวปิยภานต์ พักสด	
10.	นางสาวเพียงใจ ศุภมงคล	ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.ลำปาง
11.	นางสาวสุภาวดี ทรงพรพาณิชย์	เครือข่ายการเรียนรู้และประสานงานวิจัย การท่องเที่ยวโดยชุมชน
12.	นางสาวรานิ อุปรา	ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โพธิ์ชัย
13.	นางสาวสมมาศ เอกชนโยธิน	
14.	นายศุภณัฐ มาเมือง	ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน
15.	นางสาววาสนา ไสสว่าง	
16.	นางสาวสุภาพรณ ไกรฤกษ์	ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชน คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
17.	นางสาวเดือนเพ็ญ วงศ์จันทร์	
18.	นางสาวปวีณา ราชสีห์	ชุดโครงการวิจัยการจัดการองค์ความรู้ชุมชน ด้านการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการ จังหวัดลำปาง
19.	นางรักชนก ทองขจร	สกว.ภาคใต้
20.	นางสาวกานธี เปาะวอ	
21.	อ.เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์	วิทยากร
22.	คุณสุนันท์สินี สินพรหม	
23.	คุณมธุรส ศิริประภาพรณ	
24.	นายชิววัน ชันธรรม	สกว.สำนักงานภาค
25.	นางสาววาสนา ยอดสุวรรณ	
26.	นางสาวพรทิพย์ ลิ้มประสิทธิ์วงศ์	
27.	นางสาวเกศสุดา สิทธิสันติกุล	
28.	นางสาวพรทิว ยอดมงคล	

สรุป 19 พ.ค. 49

ภาคผนวก

ผลงานวิเคราะห์ของผู้เข้าร่วม 1, 2

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ผลงาน	
		ชั้นที่ 1	ชั้นที่ 2
1.	นางสาวอารียา กาแก้ว	✓	✓
2.	นางอลิสา วิสุทธิธาดา	✓	✓
3.	นางสาวอังคณา ทาลัดชัย		✓
4.	นางสาวนิตยา ไปธาวงค์	✓	✓
5.	นางสาวฉัตรวดี นนทรีย์		✓
6.	นางสาวสุทธิดา คีระวิชัย	✓	✓
7.	นางสาวศิริขวัญ อุทา	✓	✓
8.	นางสาวมยุรา ลือใจอินทร์		✓
9.	นางสาวปิยกานต์ พักสด		✓
10.	นางสาวเพียงใจ สุขมงคล		✓
11.	นางสาวสุภาวดี ทรงพรพาณิชย์		✓
12.	นางสาวรานี อุปรา		✓
13.	นางสาวสมมาศ เอกธนโยธิน	✓	✓
14.	นายศุภณัฐ มาเมือง	✓	
15.	นางสาววาสนา ไสสว่าง		✓
16.	นางสาวสุภาพรรณ ไกรฤกษ์		✓
17.	นางสาวเดือนเพ็ญ วงศ์จันทร์	✓	✓
18.	นางสาวปวีณา ราชสีห์	✓	✓
19.	นางรักษนก ทองขจร		
20.	นางสาวการิยะ เปาะวอ		✓
21.	นายชิวัน ชันธรรม	✓	✓
22.	นางสาววาสนา ยอดสุวรรณ	✓	✓

ผลงานของผู้เข้าร่วม ชั้นที่ 1

โครงการ พลอยแพ่ว

ปอย

โครงการวิจัยนี้เป็นโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยมีชื่อเรียกสั้นๆ ว่า โครงการพลอยแพ่ว โดยมีทีมวิจัยประกอบไปด้วย คนและกลุ่มคนดังนี้ คือ อาจารย์และนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล ชาวบ้าน และเจ้าของพื้นที่ รวมกันประมาณ 10 คน พื้นที่วิจัยคือ บ้านบ่อแก้ว หมู่ 4, 8 และ 10 ต. ไทรย้อย อ.เด่นชัย จ. แพร่ พื้นที่ทั้งหมด 44 ไร่ เหตุที่เลือกพื้นที่นี้เป็นพื้นที่วิจัยก็เนื่องมาจาก ในอดีตคนในชุมชนมีอาชีพปลูกพลอยมาก่อน เป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรพลอยที่สมบูรณ์มาก่อน แต่ในปัจจุบันอาชีพพลอยได้ลดลง ชาวบ้านหันมาซื้ออาชีพเกษตรกรรม ทำไร่ข้าวโพด และรับจ้างทั่วไปเป็นหลัก จากสภาพพื้นที่ที่มีศักยภาพที่เหมาะสม มีหลุมพลอยโบราณ ทรัพยากรธรรมชาติพร้อม และมีภูมิทัศน์ที่เหมาะสม

การวิจัยนี้มีเป้าประสงค์เพื่อพัฒนาศูนย์ท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยให้ความรู้เรื่องพลอยและเกษตรอินทรีย์ และพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน พัฒนาและส่งเสริมคุณภาพชีวิต การดำเนินการจะแบ่งได้เป็น 2 ช่วง ด้วยกัน โดยมีระยะเวลาดำเนินงาน 3 ปี (ปี 2545 – 2547)

สองปีแรก เริ่มจากการรวมกลุ่ม รวมคน จัดตั้งคณะกรรมการจากกลุ่มต่างๆ ประกอบด้วย อบต. อาจารย์และนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และตัวแทนจากชุมชน เจ้าของพื้นที่ เน้นการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน ศูนย์ท่องเที่ยว อาคารสำนักงาน ปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณรอบศูนย์ท่องเที่ยว โดยศูนย์ท่องเที่ยวประกอบไปด้วย หลุมพลอยโบราณ โรงสาธิตการร่อนแร่แต่งพลอย เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ ร้านค้าชุมชน และสวนเกษตรอินทรีย์ (เกษตรปลอดสาร) ในช่วง 2 ปีแรกนี้ ใช้งบประมาณในการก่อสร้างเป็นจำนวนมาก

1 ปีหลัง เน้นการพัฒนาศักยภาพชุมชน พัฒนาอาชีพ ถ่ายทอดความรู้ ทำนํานมข้าวโพด หน่อไม้อัดปิ๊ป การถนอมอาหารแบบต่างๆ พาชาวบ้านไปศึกษาดูงานการทำเกษตรอินทรีย์ และโครงการท่องเที่ยวในชุมชน อบรมมัคคุเทศก์น้อย มีแผนจัดทำสื่อ

ลักษณะของการทำงานจะมีชาวบ้านเป็นลูกจ้าง ทีมวิจัยจากมหาวิทยาลัยเป็นทีมประสานงาน จัดเวที ชวนพูด ชวนคุย

ผลที่ได้รับจากงานวิจัยเมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการทำงาน คือ ได้ตัวศูนย์ท่องเที่ยวที่เป็นอาคารสำนักงานตั้งอยู่ในชุมชน เส้นทางท่องเที่ยว ข้อมูลพลอยเชิงวิชาการ หลุมพลอยโบราณ โรงสาธิตฯ ร้านค้าชุมชน เกษตรปลอดสาร การบริหารจัดการ โดยกลุ่มคนที่หลักๆ แล้วหน้าที่ตกอยู่ที่ทีมวิจัยจากภายนอก คือ อาจารย์และนักศึกษา ซึ่งเมื่อเสร็จสิ้นโครงการกลุ่มคนเหล่านี้เริ่มทยอยออกจากพื้นที่ ทำให้การดำเนินการต่อหยุดชะงัก ไม่มีการบริหารจัดการต่อโดยชุมชนอย่างแท้จริง ศูนย์ท่องเที่ยวถูกทิ้งร้าง ไม่มีการใช้ประโยชน์จากตัวอาคาร ผลจากการถ่ายทอดความรู้ ชุมชนสามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพได้ โดยตั้งกลุ่มผลิตนํานมข้าวโพด โดยกลุ่มแม่บ้าน แต่ไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้ เนื่องจาก ไม่

มีการรวมตัวต่อเนื่อง เหตุผลด้านต้นทุนและผลกำไร การจัดการกลุ่ม ผลสรุปของโครงการสามารถตอบชี้ชัดได้เลยว่า โครงการไม่ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้เท่าที่ควร ไม่สามารถดำเนินการต่อโดยชุมชนได้อย่างแท้จริง ขาดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนตั้งแต่ต้น

ปัจจัย/เงื่อนไข หรือปัญหาที่ทำให้โครงการดำเนินต่อไม่ได้ คือ เกิดความขัดแย้งและอคติที่ไม่ดีระหว่างชาวบ้านและทีมวิจัยจากภายนอก ไม่มีการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ขาดความต่อเนื่อง การเมืองท้องถิ่น ประสิทธิภาพของทีมวิจัยมีน้อย เน้นวิชาการมากเกินไป ผลประโยชน์ และไม่มีการถ่ายโอนงานให้เป็นของชาวบ้าน

จากการดำเนินงานของโครงการวิจัย ตั้งแต่ต้นจนสิ้นสุดโครงการวิจัย เมื่อประเมินผลการดำเนินงานพบว่า ความเป็นอยู่ของคนในชุมชนไม่มีการเปลี่ยนแปลงจากที่เป็นอยู่เดิมก่อนการวิจัย ก่อนทำการวิจัย ทีมวิจัยน่าจะมีการศึกษาบริบทของชุมชนมากกว่านี้ ทั้งด้านบริบททั่วไป ศักยภาพทางการท่องเที่ยว จำนวนนักท่องเที่ยว รายรับที่จะได้จากการท่องเที่ยว ชุมชนได้รายได้อยู่เพียงระยะหนึ่งเท่านั้น หลังจากเสร็จสิ้นโครงการ ไม่มีการดำเนินการต่อของชุมชน ชุมชนพึ่งตนเองไม่ได้ เคยเป็นอย่างไรในอดีตก็เป็นเหมือนเดิม ควรมีการประเมินผลหลังเสร็จสิ้นโครงการด้วย

พลอยแพรว

May

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเกี่ยวกับการทำพลอยของบ้านบ่อแก้ว หมู่ 4, 8, 10 ต. ไทรย้อย อ.เด่นชัย จ.แพร่ นักวิจัยเป็นคณะอาจารย์จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ร่วมกับ อบต. และเจ้าของที่ดิน จากการสำรวจ ประชุมพูดคุยกัน เหตุผลที่เลือกพื้นที่นี้เป็นเพราะ เมื่อก่อนพื้นที่มีทรัพยากรพลอยอยู่เป็นจำนวนมาก จึงได้วางเป้าหมายโครงการว่าจะสร้างศูนย์ท่องเที่ยวพลอยไพลิน บ้านบ่อแก้วขึ้นเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว โดยใช้องค์ความรู้เรื่องพลอย และเกษตรอินทรีย์เป็นตัวดึงดูดให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเอง และเป้าหมายรองลงมาเพื่อพัฒนาและส่งเสริมคุณภาพชีวิตให้ชาวบ้านบ่อแก้วดีขึ้น การดำเนินการช่วงแรกเน้นไปที่การสร้างโครงสร้างพื้นฐานและปรับภูมิทัศน์ของศูนย์ซึ่งประกอบไปด้วย หลุมพลอยโบราณ โรงสาธิต เส้นทางศึกษาธรรมชาติ ร้านค้าชุมชน สวนเกษตรอินทรีย์ ต่อมาได้ตั้งกลุ่มเข้ามาบริหาร โดยจะมีตัวแทนจากมหาวิทยาลัย อบต. เจ้าของที่ดิน เข้าแทนชุมชน โดยใช้ช่วงเวลาในช่วงนั้นไปถึง 2 ปี ส่วนในช่วงปีหลัง จะเน้นไปที่การถ่ายทอดความรู้เรื่องอาชีพให้กับชาวบ้าน เช่น การทำนํ้านมข้าวโพด หน่อไม้อัดบีบ การถนอมอาหาร และพาชาวบ้านไปศึกษาดูงานเรื่องเกษตรอินทรีย์ และการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อนำมาพัฒนาศูนย์การท่องเที่ยวของตัวเอง

ผลการดำเนินงานที่เห็นได้ชัดคือ เกิดศูนย์ท่องเที่ยวที่เป็นรูปธรรม แต่ขาดการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ขาดการประสานงานกับคนในชุมชน ขาดการประชาสัมพันธ์กับกลุ่มคนภายนอก ทำให้ขาดความสนใจจากนักท่องเที่ยว ทำให้การทำงานของศูนย์ติดขัด ขาดทุนไม่ต่อเนื่อง มีเพียงนักศึกษาเข้ามาดูงานเท่านั้น เหมือนตั้งขึ้นมาเป็นแค่ตัวอย่างกรณีศึกษาเรื่องพลอยเท่านั้น สิ่งที่เป็นผลอีกอย่างที่เห็นได้ชัดคือ ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ในการส่งเสริมการพัฒนาอาชีพ ซึ่งส่งผลให้เกิดผลิตภัณฑ์ที่เป็นที่ยอมรับ คือ นมข้าวโพด การแปรรูปอาหาร และการถนอมอาหาร แต่รายได้ที่เกิดจากตรงนี้เป็นเพียงส่วนเล็กๆ ซึ่งไม่เพียงพอต่อความต้องการ ปัจจัยที่ส่งผลทำให้งานไม่สำเร็จไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้อันดับแรก คือ ขาดการวางแผนงาน และวางกรอบงานอย่างเป็นระบบ ขาดการประสานงานขอความร่วมมือจากชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่วิจัยน่าจะเข้าไปทำความเข้าใจให้กับทางชุมชนก่อน เพื่อชุมชนจะได้รู้ประโยชน์จากการสร้างศูนย์ฯ จะได้เกิดการทำงานที่ต่อเนื่อง ส่งผลให้มีผู้สานต่อ ไม่ใช่ถูกทิ้งให้เป็นที่ร้าง ไม่มีการดำเนินการต่อ เกิดการไม่ถูกใช้ประโยชน์จากตัวอาคาร ควรมีการถ่ายโอนงานที่เป็นระบบ มีผู้สานต่อจากทีมชุมชน สร้างความเข้าใจให้กับชุมชนมากกว่านี้ ถ้าชุมชนมีส่วนร่วมจะทำให้ชุมชนรู้สึกรักและหวงแหน และใช้ประโยชน์จากศูนย์ท่องเที่ยวฯ เศรษฐกิจของชุมชนก็จะดีขึ้นตามมา

ส่วนหนึ่งที่น่าจะสำคัญ คือ การประชาสัมพันธ์ โครงการยังขาดการประชาสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก ทำให้ไม่เป็นที่รู้จัก จึงขาดนักท่องเที่ยวในการเข้าชมศูนย์ฯ ถ้าเพิ่มตรงจุดนี้น่าจะเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากขึ้น การประสานงานจากทีมชุมชน ทีม อบต. แล้วน่าจะเผยแพร่ไปถึง อบจ. หรือการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เพื่อเป็นการช่วยประชาสัมพันธ์

สัมพันธเพิ่ม โครงการจะสำเร็จลุล่วง และเกิดผลตามมา น่าจะมีการต่อยอดและติดตามผลในสิ่งปลูกสร้างที่เราไปสร้างให้ และน่าจะมีการวางกรอบงานให้ทีมงานคนได้สานต่อ เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ต่อไป

การวิเคราะห์โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อทำเป็นแหล่งท่องเที่ยวพลอยแพร่

บ้านบ่อแก้ว ตำบลไทรย้อย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดแพร่

โดย นาย แม่ใจ

ความเป็นมาของโครงการ

โครงการพลอยแพร่ เป็นโครงการความร่วมมือระหว่างคณาจารย์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ องค์การบริหารส่วนตำบลไทรย้อย และชุมชนบ้านไทรย้อย โดยเน้นพื้นที่แร่ที่เกิดพลอย ที่มีคุณภาพ อยู่บริเวณรอยต่อของอำเภอด่านซ้าย โดยได้คัดเลือกหมู่บ้านในตำบลไทรย้อยคือ หมู่ที่ 4,8,และ10 ซึ่งเป็นบริเวณที่มีบ่อพลอยจำนวนมาก มีตำนานการขุดพลอย และมีภูมิประเทศที่เหมาะสมเป็นป่าไผ่และป่าเบญจพรรณ แต่ปัจจุบันคุณค่าด้านการทำพลอยจะลดน้อยลง ชาวบ้านหันไปสนใจและประกอบอาชีพรับจ้าง ทำไร่ข้าวโพดทดแทน อาชีพการขุดพลอย ทำพลอยเริ่มลดน้อยลง

เป้าหมายโครงการ

ทีมวิจัยอันได้แก่อาจารย์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จึงได้จัดตั้งโครงการนี้ขึ้น โดยมีเป้าหมายสองส่วนคือ พัฒนาให้บ้านบ่อแก้วเป็นศูนย์การท่องเที่ยวของชุมชน(พลอยไพลิน)และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการร่วมกับอบต.ในอนาคต ส่วนที่สองเพื่อเป็นพัฒนาและส่งเสริมคุณภาพชีวิตโดยการฝึกอบรมอาชีพของชาวบ้านในบ้านบ่อแก้ว

กระบวนการทำงาน

ในส่วนสองปีแรก เน้นพัฒนาให้บ้านบ่อแก้วเป็นศูนย์การท่องเที่ยวที่ชวนให้นักกลุ่มคณาจารย์ได้ทำการพัฒนาศูนย์การท่องเที่ยวพลอยไพลินบ้านบ่อแก้ว โดยพัฒนาแหล่งอาคาร บ้านพัก และแหล่งสาธารณูปโภคต่างๆ โดยใช้เนื้อที่จำนวน 44 ไร่ ซึ่งได้มาจากการบริจาคที่ดินของเจ้าของที่ดินที่เห็นประโยชน์ส่วนรวม โดยมีสัญญาอย่างชัดเจนว่า หลังจากการทำโครงการวิจัยแล้วเสร็จสามปี และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้หมดสัญญาการทำงานแล้ว ศูนย์การท่องเที่ยวพลอยไพลินบ้านบ่อแก้วจะเป็นของชุมชนและบริหารจัดการโดยชุมชนร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านบ่อแก้ว ศูนย์การท่องเที่ยวประกอบด้วยหลุมพลอยโบราณ โรงสาธิตการร่อนแร่แต่งพลอย เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ ร้านค้าชุมชน และสวนเกษตรอินทรีย์ นอกจากนั้นยังได้ตั้งคณะกรรมการทำงานจาก องค์การบริหารส่วนตำบลบ่อแก้ว มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และชุมชนเจ้าของที่ จำนวน 10 คนเพื่อเรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการ ทำให้บ้านบ่อแก้วสามารถรองรับนักท่องเที่ยวและเปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยมีนักศึกษามาศึกษาดูงาน และผู้คนเข้าเยี่ยมชมจำนวนหนึ่ง

ในปีที่สามได้เน้นพัฒนาศักยภาพชุมชนเป็นการถ่ายทอดความรู้ด้านอาชีพ ที่เกี่ยวข้องกับศูนย์การท่องเที่ยว เช่น การแปรรูปอาหาร การให้ความรู้ด้านการบริการท่องเที่ยว การจัดตั้งกลุ่มของแม่บ้านทำนํ้านมข้าวโพดเป็นต้น

ผลที่เกิดขึ้น

จากอุปสรรคที่เกิดขึ้น ทั้งเส้นทางศึกษาธรรมชาติ หลุมพลอยไพลิน โรงแร่ บ่อพลอย สินค้าชุมชน การจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านทำนํ้านมข้าวโพดเป็นต้น ซึ่งสามารถดำเนินการมาได้ระดับหนึ่ง แต่ปัจจุบันไม่สามารถดำเนินการต่อได้เนื่องจากไม่มีระบบการบริหารจัดการบริเวณศูนย์อย่างชัดเจน อีกทั้งสัญญาโครงการวิจัยได้หมดลงทำให้ทีมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้ถอนตัวออกจากชุมชนในขณะที่ชุมชนยังไม่เข้มแข็งพอและไม่เห็นความสำคัญในการบริหารจัดการดังกล่าว ทำให้เกิดปัญหาในการบริหารจัดการต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาในการดำเนินการวิจัย

ปัจจัยภายใน

ทีมวิจัยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แนวคิดและกระบวนการทำงาน

การทำงานวิจัยในครั้งนี้ส่วนใหญ่เป็นการวางบทบาท มาจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในการทำงานเบื้องต้นไม่ได้ทำการสำรวจความคิดเห็น ความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ตลอดจนศึกษาข้อมูลบริบท ศักยภาพของชุมชนเป็นข้อมูลพื้นฐานการทำงาน ขาดกระบวนการเบื้องต้นในการทำความเข้าใจให้แก่ชุมชน ทำให้กระบวนการออกแบบงานวิจัยเป็นระบบสั่งการ เป็นการเข้ามาช่วยเหลือจากภายนอกเหมือนงบพัฒนาทั่วไป โดยชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ทำให้ขาดความรู้สึกเป็นเจ้าของ ทั้งๆ ที่เป็นการนำเสนอของดี หรือพัฒนางานในชุมชน ตลอดจนระบบการจัดสรรผลประโยชน์ต่างๆ ทางมหาวิทยาลัยก็เป็นคนจัดระบบให้ ชุมชนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้น

ทีมชาวบ้าน

ชุมชนเป็นเพียงผู้ที่ให้ความร่วมมือ ในการทำงานวิจัยในครั้งนี้ ผู้นำชุมชนไม่ได้มีบทบาท ในการแสดงการมีส่วนร่วมต่อสิ่งที่จะเกิดขึ้น โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติในหมู่บ้าน ขาดการศึกษาหรือเรียนรู้ความเป็นไป เป็นมาของโครงการวิจัย ซึ่งหากผู้นำชุมชนมีความตระหนัก และให้ความสำคัญในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน จะทำให้ชุมชนเกิดความหวงแหนและรักทรัพยากรดีขึ้น

ปัจจัยภายนอก

โครงสร้างการเมืองท้องถิ่น

ในระยะสองปีแรกที่ทำงานวิจัย องค์การบริหารส่วนตำบลไทรน้อยได้รับทราบข้อมูลเบื้องต้นแต่หลักการวิธีการเป้าหมายของการทำงานวิจัยที่จะพัฒนามานบ่อแก้วให้เป็นศูนย์การท่องเที่ยวพลอยไพลินบ้านบ่อแก้ว ซึ่งได้ให้ความร่วมมือและให้การสนับสนุนอย่างดี แต่พอเข้าสู่ปีที่สามเกิดการเปลี่ยนผ่านคณะกรรมการขององค์การบริหารส่วนตำบล ทำให้ขาดการต่อเนื่องในการทำงาน คณะกรรมการชุดใหม่ไม่ได้ให้การสนับสนุน ตลอดจนมีเรื่องการจัดแย้งด้านผลประโยชน์ของบ่อพลอย ทั้งเกี่ยวกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและผู้ว่าราชการจังหวัด ทำให้การสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลระงับไป

สิ่งที่คาดว่าจะสามารถพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น

จากการดำเนินงานที่ผ่านมาของโครงการวิจัย ยังหลงเหลือสิ่งปลูกสร้าง ทั้งอาคารสถานที่ศูนย์การท่องเที่ยว กลุ่มอาชีพ การบริการการท่องเที่ยวต่างๆ ซึ่งถือเป็นศักยภาพหรือจุดแข็งที่ยังส่งต่อให้กับชุมชน ซึ่งในปัจจุบันหากชุมชนต้องการพัฒนาศักยภาพ และจัดทำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเปิดหมู่บ้าน ก็ต้องสร้างความเข้าใจให้แก่คนในชุมชนเอง แต่ทั้งนี้ ต้องขึ้นอยู่กับชุมชนเห็นความสำคัญในการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวมากน้อยแค่ไหน การพัฒนาเครือข่าย หรือความเข้มแข็งของชุมชนพร้อมในการบริการชุมชนหรือไม่ ซึ่งแกนนำในการทำงานต่อขอคงต้องมาจากแกนนำในชุมชนเอง จะเป็นคนดำเนินงานต่อไป

แบบฝึกหัดที่ ๔ การวิเคราะห์โครงการวิจัย เรื่อง โครงการพลอยแพร

โดย มั่น ลำพูน

ความเป็นมา

อำเภอเด่นชัยมีประวัติศาสตร์ชุมชนทางด้านการทำพลอยมาช้านานสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาจากบรรพบุรุษ ในอดีตกาลกล่าวกันว่ามิชาวเงี้ยวได้เดินทางมายึดอาชีพในการขุดร่อนพลอย ไพลินได้เดินทางมาตั้งรกรากอยู่ที่บ้านบ่อแก้ว ตำบลไทรย้อย อำเภอเด่นชัยจังหวัดแพร่ และเนื่องจากที่นี่มีทรัพยากรพลอยที่สมบูรณ์ จึงเป็นที่ดึงดูดในการขุดร่อนพลอยของชาวเงี้ยวและได้สืบทอดให้กับลูกหลานมาจนถึงปัจจุบัน แต่นั่นอาจจะเป็นเพียงภาพในอดีตเท่านั้นถ้าลูกหลานในยุคปัจจุบันไม่ได้สืบทอดเอาไว้ ถ้าจะกล่าวถึงปัจจุบันนี้อชีพการขุดร่อนพลอยเหลืออยู่เพียง ๒-๓ รายเท่านั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่เปลี่ยนอาชีพมาทำเกษตรกรรม โดยทำไร่ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นหลัก และออกไปรับจ้างเป็นบางส่วน

เนื่องจากอาชีพการขุดร่อนพลอยไพลินกำลังจะเป็นอาชีพที่ถูกกลืนไปจากปัจจุบันทางโครงการพลอยแพรจึงเป็นโครงการที่เกิดจากความคิดริเริ่มของคณะอาจารย์ ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลไทรย้อย และชุมชนจะได้เข้าไปทำการศึกษาวิจัยโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน แต่เนื่องจากตำบลไทรย้อยเป็นหมู่บ้านที่อยู่ระหว่างรอยต่ออำเภอเด่นชัยกับอำเภอวังชิ้น จึงเลือกพื้นที่ที่ศึกษาวิจัยจำนวน ๓ หมู่บ้านคือบ้านบ่อแก้ว หมู่ ๔, ๘ และ หมู่ ๑๐ โดยทีมวิจัยหลักเป็นคณะอาจารย์จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้เข้ามาทำความเข้าใจกับพื้นที่ในการดำเนินโครงการ เป้าหมายการดำเนินงานแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ๑) เพื่อพัฒนาพื้นที่ให้เป็นศูนย์ท่องเที่ยวพลอยไพลินที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว โดยการใช้องค์ความรู้เรื่องพลอยและเกษตรอินทรีย์ โดยให้ชุมชนเข้ามาส่วนร่วมในการบริหารจัดการศูนย์ท่องเที่ยวเอง ๒) เพื่อพัฒนาศักยภาพและส่งเสริมคุณภาพชีวิตโดยการฝึกอบรมอาชีพของชาวบ้าน และเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการสืบทอดต่อไปทางโครงการจึงได้ประสานความร่วมมือกับ อบต.และทางจังหวัดเพื่อดำเนินการต่อไป

การดำเนินงาน

การดำเนินโครงการใช้ระยะเวลาทั้งหมด ๓ ปี ตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๗ หลังจากทีมวิจัยทำความเข้าใจกับพื้นที่ศึกษา โดยเจ้าของที่ดินจำนวน ๓ เจ้ายินยอมที่จะให้ใช้ที่ดินเป็นส่วนกลางในการดำเนินโครงการนี้ รวมพื้นที่จำนวน ๔๔ ไร่ ในการสร้างเป็นศูนย์ท่องเที่ยว มีการตั้งคณะกรรมการกลางในการดำเนินงาน ประกอบด้วย มหาวิทยาลัยเกษตร องค์การบริหารส่วนตำบล(อบต) ชุมชนและเจ้าของที่ดิน ประมาณ ๑๐ คนในการดำเนินงาน

ในระยะสองปีแรก การดำเนินงานเป็นเรื่องโครงสร้างพื้นฐาน คือ การสร้างศูนย์ท่องเที่ยวพลอยไพลินบ้านบ่อแก้ว ซึ่งประกอบด้วย อาคารสถานที่ บ้านพัก ขุดศึกษา สาธารณูปโภค พร้อม ซึ่งการบริหารจัดการทั้งหมดอยู่ที่ทีมวิจัย โดยเฉพาะคณะอาจารย์ ชุมชนเป็นเพียงผู้รับรู้ข้อมูล และบางส่วนเป็นลูกจ้างในการสร้างอาคาร หรือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ในระยะปีที่สามเป็นเรื่องการพัฒนาศักยภาพชุมชนเน้นเรื่องอาชีพ การถ่ายทอดความรู้เช่นการแปรรูปอาหาร(น้ำนมข้าวโพด) ของที่ระลึก การบริการท่องเที่ยว รวมทั้งการตั้งกลุ่ม และการพาชาวบ้านไปศึกษาดูงานการทำเกษตรอินทรีย์และโครงการท่องเที่ยวในชุมชน

ผลการดำเนินโครงการ

จากการศึกษาวิจัยได้สิ่งที่เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนคือ

ได้เป็นศูนย์ท่องเที่ยว และมีนักศึกษาเข้ามาศึกษาดูงานและสำรวจข้อมูลในการทำวิจัย

มีร้านค้าชุมชนและสวนเกษตรอินทรีย์ที่นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้ตามจุดต่าง ๆ ได้

แบบฝึกหัด การวิเคราะห์โครงการวิจัย เรื่อง โครงการพลอยแพว

โดย อ้อย ลำพูน

พลอย เป็นแร่มีค่า จะในอดีตแถบภาคเหนือของไทยเป็นแหล่งที่ขุดค้นพบพลอยเป็นจำนวนมาก และทำเป็นอุตสาหกรรมการขุดร่อนพลอย จนปัจจุบันจำนวนพลอยลดลง ผู้ที่มีการขุดร่อนพลอยลดลง หันไปประกอบอาชีพอย่างอื่น แทน เหลือไว้แต่ตำนาน หรือซากหลุมเก่า ๆ มีกลุ่มคนที่คิดว่าเราจะนำวิชาการให้ความรู้กับชุมชน โดยเฉพาะเรื่องพลอย ทั้งชนิด การผลิต รวมทั้งพัฒนาเป็นอาชีพของชุมชนต่อไป ดังนั้นจึงเกิดโครงการพลอยแพวขึ้น เกิดจากความคิดริเริ่มจากคณะอาจารย์จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลพื้นที่ที่ศึกษา โดยวางลักษณะการวิจัยที่ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการร่วมกับชุมชน ค้นหาพื้นที่เป้าหมาย พบว่าบริเวณรอยต่ออำเภอเด่นชัย -วังชิ้น จังหวัดแพร่ เป็นแหล่งการขุดพลอยสำคัญในอดีต จึงได้คัดเลือกพื้นที่เขตบ้านบ่อแก้ว ตำบลไทรย้อย อำเภอเด่นชัยจังหวัดแพร่ จำนวน ๓ หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ ๔, ๘ และ ๑๐ เป็นพื้นที่ในการศึกษาวิจัย โดยทีมวิจัยหลักเป็นคณะอาจารย์จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้เข้ามาทำความเข้าใจกับพื้นที่ในการดำเนินโครงการ เป้าหมายการดำเนินงานแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ๑) เพื่อพัฒนาพื้นที่ให้เป็นศูนย์ท่องเที่ยวพลอยไพลินที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว โดยการใช้องค์ความรู้เรื่องพลอยและเกษตรอินทรีย์ โดยให้ชุมชนเข้ามาส่วนร่วมในการบริหารจัดการศูนย์ท่องเที่ยวเอง ๒) เพื่อพัฒนาศักยภาพและส่งเสริมคุณภาพชีวิตโดยการฝึกอบรมอาชีพของชาวบ้าน

พื้นที่บ้านบ่อแก้ว มีตำนาน ประวัติศาสตร์ชุมชนทางด้านการทำพลอยมาช้านาน ในอดีตกาลชาวเขียวที่ยึดอาชีพในการขุดร่อนพลอยไพลินได้เดินทางมาตั้งรกรากอยู่ที่บ้านบ่อแก้ว เนื่องจากมีทรัพยากรพลอยที่สมบูรณ์ ปัจจุบันอาชีพการขุดร่อนพลอยเหลืออยู่ไม่กี่ราย แต่ยังหลงเหลือองค์ความรู้ ภูมิปัญญาดั้งเดิมอยู่จากคนเฒ่าคนแก่ภายในชุมชน นอกจากนี้พื้นที่ยังมีภูมิทัศน์ที่เหมาะสมในการพัฒนาเป็นศูนย์ท่องเที่ยว คือ พื้นที่โคยรอบเป็นป่าไผ่และป่าเบญจพรรณ เหมาะสมที่จะสร้างเป็นศูนย์ท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวมาเที่ยวได้ อาชีพส่วนใหญ่ของชุมชนเป็นอาชีพเกษตรกรรมโดยทำไร่ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นหลัก หลังจากว่างจากการทำไร่ข้าวโพดออกไปรับจ้างบางส่วน ดังนั้นมีการหารือร่วมกับชุมชน หน่วยงานในชุมชนเพื่อขอความร่วมมือในการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นศูนย์การท่องเที่ยวให้ความรู้เกี่ยวกับพลอย โดยเฉพาะพลอยไพลินที่ขึ้นชื่อของพื้นที่นี้

การดำเนินงาน

การดำเนินโครงการใช้ระยะเวลาทั้งหมด ๓ ปี ตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๗ หลังจากทีมวิจัยทำความเข้าใจกับพื้นที่ศึกษา โดยเจ้าของที่ดินจำนวน ๓ เจ้ายินยอมที่จะให้ใช้ที่ดินเป็นส่วนกลางในการดำเนินโครงการนี้ รวมพื้นที่จำนวน ๔๔ ไร่ ในการสร้างเป็นศูนย์ท่องเที่ยว มีการตั้งคณะกรรมการกลางในการดำเนินงาน ประกอบด้วย มหาวิทยาลัยเกษตร องค์การบริหารส่วนตำบล(อบต) ชุมชนและเจ้าของที่ดิน ประมาณ ๑๐ คนในการดำเนินงาน

ในระยะสองปีแรก การดำเนินงานเป็นเรื่องโครงสร้างพื้นฐาน คือ การสร้างศูนย์ท่องเที่ยวพลอยไพลินบ้านบ่อแก้ว ซึ่งประกอบด้วย อาคารสถานที่ บ้านพัก ขุดศึกษา สาธารณูปโภค พร้อม ซึ่งการบริหารจัดการทั้งหมดอยู่ที่ทีมวิจัย โดยเฉพาะคณะอาจารย์ ชุมชนเป็นเพียงผู้รับรู้ข้อมูล และบางส่วนเป็นลูกจ้างในการสร้างอาคาร หรือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ในระยะปีที่สามเป็นเรื่องการพัฒนาศักยภาพชุมชนเน้นเรื่องอาชีพ การถ่ายทอดความรู้เช่นการแปรรูปอาหาร (น้ำนมข้าวโพด) ของที่ระลึก การบริการท่องเที่ยว รวมทั้งการตั้งกลุ่ม และการพาชาวบ้านไปศึกษาดูงานการทำเกษตรอินทรีย์และโครงการท่องเที่ยวในชุมชน

ผลการดำเนินงาน

จากการทำโครงการพบว่าผลที่เห็นเป็นรูปธรรม คือ ศูนย์ท่องเที่ยวพลอยไพลินที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลแร่ต่าง ๆ ที่เหมาะสมต่อการเข้ามาศึกษาค้นคว้าให้กับผู้ที่สนใจ นอกจากนี้มีการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว ประกอบด้วย จุดศึกษาการขุดพลอย(หลุมขุดพลอยโบราณ) โรงสาธิตการร่อนแร่แต่งพลอย ร้านค้าชุมชน และสวนเกษตรอินทรีย์ที่นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้ตามจุดต่าง ๆ ได้ ในช่วงที่ดำเนินโครงการมีเจ้าหน้าที่โครงการจากมหาวิทยาลัยเกษตรเป็นผู้ดูแล การบริหารจัดการ รวมทั้งค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ทางทีมวิจัยเป็นผู้ดูแล พัฒนาอย่างต่อเนื่อง ชุมชนให้ความสนใจ มีนักศึกษามาดูงานและสำรวจข้อมูลในการทำวิจัย ปีที่สามเริ่มมีผู้ที่สนใจเข้าชมและเป็นที่รู้จักระดับอำเภอมากขึ้น หน่วยงานองค์กรในท้องถิ่นสนใจและเห็นด้วยในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งมีบรรจุแผนการพัฒนาศูนย์ท่องเที่ยวอยู่ในแผนพัฒนาตำบลด้วย แต่อยู่ในแค่หลักการ ไม่มีการจัดการต่อ คนในการจัดการศูนย์ท่องเที่ยวไม่ชัดเจน หลังจากที่โครงการสิ้นสุด ไม่มีคนขับเคลื่อนงานต่อ ปัจจุบันเป็นสถานที่ที่ร้าง ไม่มีการดำเนินงานต่อ และไม่ได้ใช้ประโยชน์จากตัวอาคารแต่อย่างใด แม้ว่ามีการประชุมร่วมกันเพื่อหาแนวทางการจัดการ แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ ขาดการมีส่วนร่วมตั้งแต่แรก

ด้านการพัฒนาศักยภาพคุณภาพชีวิต ได้มีการอบรมอาชีพเสริมการแปรรูปน้ำมันข้าวโพด ซึ่งถือได้ว่าการผลิตมีคุณภาพ และเป็นที่ยอมรับของลูกค้า แต่ขาดการรวมกลุ่ม กิจกรรมไม่ต่อเนื่อง ไม่ได้พัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนให้ดีขึ้น เนื่องจากชุมชนก็ยังใช้ชีวิตชีวิตแบบเดิม

บทเรียน

การทำงานเป็นการทำงานที่ตั้งไว้จากคนภายนอกเป็นความต้องการของคนภายนอกเห็นว่าพื้นที่ตรงจุดนี้น่าจะพัฒนาเป็นศูนย์ท่องเที่ยว เนื่องจากสภาพพื้นที่เหมาะสม แต่ไม่ใช่ความต้องการของชุมชนที่แท้จริง ชุมชนไม่เห็นความสำคัญ และไม่ได้เข้ามีส่วนร่วมตั้งแต่แรก ไม่ได้เกิดจากแรงกระเบิดจากภายใน ทำให้ไม่เกิดความรู้สึกในการเป็นเจ้าของ การที่ต้องเข้าร่วมในการจัดการดูแล ในทางตรงข้ามชุมชนเอง โดยเฉพาะเจ้าของที่ดิน หรือผู้ที่จะมีรับช่วงต่อ นั้น ในบทบาทภาระของตนเองค่อนข้างที่จะมากอยู่แล้วในการเข้ามาดูแลจัดการบริหารศูนย์ท่องเที่ยวต้องใช้ค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างสูง รวมทั้งกำไร ผลที่ตามมายังไม่เห็นผล ไม่เพียงพอในการบริหารจัดการ จึงเป็นการยากที่จะมีคนที่จะสมัครเข้ามาดูแล

และที่สำคัญที่สุด คือ การขาดการมีส่วนร่วมตั้งแต่แรก ทีมวิจัยเน้นเรื่องวิชาการเป็นส่วนใหญ่การทำงานร่วมกับชุมชนค่อนข้างน้อย เช่น ช่วงสองปีแรกชุมชนเข้ามาเพียงรับรู้ว่าทางโครงการจะทำอะไร หรือเพียงถูกจ้างแรงงานในการสร้างศูนย์เท่านั้น สาเหตุอาจมาจากทีมวิจัยยังขาดประสบการณ์ในการทำงานกับชุมชนแม้ปีที่สามจะพยายามเรื่องการถ่ายทอดความรู้ให้ชุมชนเข้ามาร่วมเรียนรู้ แต่เป็นลักษณะในการนำความรู้จากภายนอกมาให้ ขาดการนำความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ทำให้ความสนใจน้อย ไม่ต่อเนื่อง

ปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้โครงการนี้ไม่สามารถดำเนินอย่างต่อเนื่อง คือ ปัญหาการเมืองท้องถิ่น การเห็นผลประโยชน์ซึ่งพลอยเป็นสินค้าที่มีค่า ทำให้เกิดการแย่งชิงข้อมูลเพื่อผลกำไรของตนเอง รวมทั้งในระหว่างดำเนินการดำเนินโครงการมีปัญหาเรื่องการเปลี่ยนถ่ายอบต. เป็นชุดใหม่ ซึ่งไม่มีการถ่ายทอด ถ่ายโอนงานให้แก่กัน ขาดการสานต่อโครงการ สร้างปัญหาความต่อเนื่องในการหนุนเสริมโครงการ

ผลกระทบที่ตามมาหลังจากโครงการนี้ไม่มีความต่อเนื่อง ขาดคนที่จะมาบริหารจัดการต่อปล่อยให้เป็นที่รกร้างว่างเปล่า อาคารสถานที่ถูกทิ้งไว้ไม่ได้ใช้ประโยชน์อะไร ส่งผลถึงความรู้สึกของชาวบ้าน โดยเฉพาะเจ้าของที่ดิน ความเข้าใจต่อทีมวิจัย การอคติต่อทีมวิจัย พร้อมกับการเกิดการตั้งคำถามว่า แล้วศูนย์เดินหน้าอย่างไร จากที่ผ่านมาขาด

การพูดคุยหารือในการหาแนวทางร่วมกันตั้งแต่ต้น ไม่ได้มีการวางแผนการทำงานและวางบทบาทหน้าที่การทำงานที่ชัดเจน จึงทำให้ขาดความยั่งยืน

สรุป

การทำงานชุมชนต้องเริ่มที่ความสนใจของชุมชนชุมชนตระหนักและเห็นความสำคัญ คือ ต้องเกิดมาจากแรงระเบิดภายในชุมชน การดำเนินงานนั้นจึงจะยั่งยืน โดยคนภายนอกเป็นเพียงผู้ที่คอยหนุนเสริมและให้คำปรึกษา ให้ชี้แนะช่องทางในการหาข้อมูล ไม่ใช่เข้าไปชี้นำ และที่สำคัญเน้นกระบวนการเรียนรู้หรือการทำงานแบบมีส่วนร่วม เน้นสอดคล้องภูมิปัญญาศักยภาพท้องถิ่น เรียนรู้พร้อมกัน ซึ่งเป็นการสร้างทีม คนทำงานในชุมชนที่มีคุณภาพ สามารถจัดการ หรือสานงานต่อได้อย่างยั่งยืน ไม่ใช่เข้าไปทำงานแบบเราต้องการจะให้ เป็น ต้องเป็นอย่างนี้ต้องทำตามนี้ถึงจะดี สร้างไว้มีอุปกรณ์สถานที่พร้อม แต่ไม่มีคนเข้ามาใช้ประโยชน์ ไม่มีคนที่จะมาสานต่องานท้ายที่สุดเขาก็บอกว่า “ไม่ต้องมีศูนย์ในชุมชน อยู่อย่างเดิมก็คืออยู่แล้ว” เราจะปรับปรุงแก้ไขอย่างไรเพื่อไม่ให้งบประมาณที่ลงไปเสียโดยเปล่าประโยชน์

พลอยแพรว

เอ๋ โปธิ

แร่-พลอย เป็นทรัพยากรที่มีมูลค่า บริเวณรอยต่อของสองอำเภอในเขตพื้นที่จังหวัดแพร่ ระหว่างอำเภอวังชิ้น และอำเภอเด่นชัย เป็นแหล่งที่มีศักยภาพในการผลิตพลอยมาช้านาน โดยเฉพาะบริเวณชุมชนบ่อแก้ว ในเขตพื้นที่ หมู่ 4, หมู่ 8 และหมู่ 10 ในตำบลไพร่ชัย อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่

โครงการวิจัยพลอยแพรว เป็นโครงการที่เกิดจากความริเริ่มของคณาจารย์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ร่วมกับ อบต. ไพร่ชัย โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนในการศึกษาวิจัย จากประวัติศาสตร์ของชุมชน ปรากฏว่าชาวอำเภอเด่นชัยมีการผลิตพลอยมาช้านาน โดยชาวเงี้ยวที่ยึดอาชีพในการขุดพลอยไพลิน ได้เดินทางมาตั้งรกรากอยู่บริเวณบ่อแก้ว เนื่องจากพื้นที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรแร่พลอย งานวิจัยชิ้นนี้ได้เข้าไปศึกษาพื้นที่เป็นระยะเวลาดำเนินการ 3 ปี โดยเริ่มตั้งแต่ปี 2545 – 2547 โดยสองปีแรกเป็นการสร้างพื้นฐาน และปรับภูมิทัศน์รอบศูนย์ท่องเที่ยว ปีที่สามเน้นการพัฒนาศักยภาพของชุมชน โดยการถ่ายทอดความรู้เรื่องอาชีพให้แก่ชุมชนในเรื่อง การทำนมข้าวโพด หน่อไม้อัดปีป การถนอมอาหารแบบต่างๆ และจัดหาชาวบ้านไปศึกษาดูงานการทำเกษตรอินทรีย์ และโครงการท่องเที่ยวในชุมชน

โครงการวิจัยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพพื้นที่ให้เป็นศูนย์ท่องเที่ยว โดยการใช้องค์ความรู้เรื่องพลอยมาจัดทำการศึกษา อาทิเช่น การศึกษาหลุมพลอยโบราณ การร่อนแร่ แดงพลอย เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ ร้านค้าชุมชน และลานเกษตรอินทรีย์ โดยความต้องการให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศูนย์ท่องเที่ยวเอง และพัฒนาส่งเสริมคุณภาพชีวิต โดยการฝึกอบรมอาชีพให้กับชุมชน

กระบวนการทำงานของทีมวิจัย หลังจากได้สำรวจพื้นที่ในตำบลไพร่ชัยสามหมู่บ้านดังกล่าวแล้ว ได้มีการทำความเข้าใจกับชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานต่างๆ ในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง การดำเนินงานมีการตั้งคณะกรรมการกลางเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ประกอบด้วย คณาจารย์จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ องค์การบริหารส่วนตำบล ตัวแทนชุมชน และเจ้าของพื้นที่ที่บริจาคพื้นที่ของตนให้ทำการจัดตั้งศูนย์ท่องเที่ยว

ผลจากการดำเนินงาน

หลังจากได้มีการพัฒนาขั้นพื้นฐานในการจัดปรับภูมิทัศน์เพื่อพัฒนาเป็นศูนย์ท่องเที่ยว ชุมชนให้ความสนใจเป็นอย่างมาก นอกจากนั้น ยังมีนักศึกษาเข้ามาศึกษางานและสำรวจข้อมูล อย่างไรก็ตามหลังจากโครงการวิจัยได้ดำเนินการเสร็จสิ้น สิ่งที่ปรากฏตามมาคือ สถานที่ทิ้งร้าง ไม่มีการดำเนินการต่อ ไม่มีการใช้ประโยชน์จากตัวอาคาร เกิดกลุ่มอาชีพในการผลิตนํ้ามข้าวโพด แต่ไม่สามารถดำเนินการต่อได้

บทวิเคราะห์

1. จากการฟังนักวิจัยได้นำเสนอภาพการทำงาน แม้งานวิจัยชิ้นนี้จะใช้วิธีการแบบปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม แต่ก็สะท้อนให้เห็นในเรื่องของ แนวคิดและการปฏิบัติการจริงก่อนลงมือทำ แม้จะได้ลงสำรวจและทำความเข้าใจในระดับพื้นที่กับส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องแล้ว แต่อาจขาดความต่อเนื่องในแง่ของการปฏิบัติการ การทำความเข้าใจสะท้อนออกมาในรูปแบบของการบอกเป็นพิธีการว่าจะมีโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาศูนย์ท่องเที่ยว แต่ขาดการสร้างกระบวนการในการดึงผู้เกี่ยวข้องมาร้อยโยงกันต่อนั้น เห็นได้จากการนำเสนอว่า การปรับภูมิทัศน์/การสร้างศูนย์เป็นไปแบบเหมา-จ้าง ชาวบ้านในตำบลมาเป็นแรงงานรับจ้าง ศูนย์เสร็จแต่ขาดความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ ขาดกระบวนการทำงานที่ทำให้ชาวบ้าน คนในชุมชนรู้สึกถึงการมีส่วนร่วม
2. แม้ระหว่างทางอาจจะมีการทำกิจกรรมบ้าง ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการถ่ายทอดองค์ความรู้ ก็เป็นการนำความรู้จากภายนอกเข้ามาเติม โดยที่ชุมชนขาดความพร้อมในการเตรียมตัวรับล่วงหน้า และไม่ได้ใช้ศักยภาพของชุมชนที่มี คือ ความรู้ภูมิปัญญาเดิมในการชดเชย ร่อนแร่แต่งพลอย มาผลิตซึ่งทวนใหม่ ทำให้ขาดการสร้างเสริมความรู้ภูมิปัญญาที่มีมาช้านาน โอกาสในการเรียนรู้และปรับใช้จึงเกิดน้อยมาก
3. ในแง่ของการบริหารจัดการโครงการ แม้ว่าทางคณะกรรมการจะร่วมมือกับ อบต. แต่กระบวนการทำงานที่จะดึงเอาส่วนต่างๆ มาร่วมในการบริหารจัดการโครงการยังไม่เห็นเป็นรูปธรรม ทำให้กระบวนการปลายทางไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายที่ตั้งไว้ เห็นจากผลที่เกิดขึ้นเมื่อศูนย์ท่องเที่ยวเสร็จก็ไม่สามารถถึงการมีส่วนร่วมของคนที่เกี่ยวข้องเข้ามาบริหารจัดการต่อได้จริง หรือเกิดกลุ่มในการผลิตน้ำมันข้าวโพด แต่กลุ่มก็ไม่สามารถดำเนินการต่อได้ สองจุดนี้สะท้อนให้เห็นแง่มุมของการออกแบบโครงการตั้งแต่ต้นทาง-ระหว่างทาง-ปลายทาง ที่มีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน
4. การต่อขยายงาน แม้งานวิจัยชิ้นนี้จะไม่สามารถดำเนินการตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ทั้งหมด แต่ก็มียุทธวิธีสำคัญที่สะท้อนบอกอยู่หลายระดับ ตั้งแต่ เหนือโครงการ/โครงการ/การออกแบบ การสร้าง การเรียนรู้แบบการปฏิบัติงานแบบมีส่วนร่วม การประเมินผล ฯลฯ โจทย์ที่ยังคงอยู่ในพื้นที่ คือ เจ้าของที่ดินยังคงคาใจ และจะสร้างองค์ความรู้ในการบริหารจัดการศูนย์อย่างมีส่วนร่วมต่อไปอย่างไร?

วิเคราะห์ สังเคราะห์ กรณีศึกษาโครงการวิจัยพลอยแพร่

โดยหล้า

โครงการวิจัยพลอยแพร่นั้นมีพื้นที่ดำเนินงานอยู่ในจังหวัดแพร่ เป็นความคิดริเริ่มและเข้ามาดำเนินงาน โดยทางมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยเลือกพื้นที่ที่มีศักยภาพในการให้พลอย (พลอยไพลิน) ซึ่งในจังหวัดแพร่มีพื้นที่ที่สามารถให้พลอยได้ คือ ที่อำเภอเด่นชัยและอำเภอวังชิ้น ซึ่งทางทีมวิจัยได้เลือกพื้นที่ศึกษาที่บ้านบ่อแก้ว หมู่ 4, 8, 10 ตำบลไทรย้อย อำเภอเด่นชัย โดยได้รับความยินยอมจากเจ้าของที่ดินให้ใช้พื้นที่ในการทำวิจัย 3 คน (พื้นที่รวมประมาณ 44 ไร่) ระยะเวลาดำเนินงาน 3 ปี (2545 – 2548) โดยมีเป้าหมายการดำเนินงาน คือ

- 1) พัฒนาศักยภาพของชุมชนและส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่
- 2) พัฒนาให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยว โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ

การดำเนินงานนั้นแบ่งได้ออกเป็นสองช่วง คือ ช่วงแรก (2 ปี) จะเน้นในส่วนของโครงสร้างพื้นฐานและการจัดการเป็นส่วนใหญ่ เช่น ศูนย์การท่องเที่ยวและสาธิตปลูกพืชต่างๆ เริ่มแรกนั้นได้มีการพูดคุยหารือโดยมีตัวแทนจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เจ้าของที่ดิน อบต. และตัวแทนชุมชน ประมาณ 10 คน เป็นคณะกรรมการแรก ตั้ง พอมาช่วงที่สอง (1 ปี) จะเน้นการพัฒนาศักยภาพของชุมชนและพยายามดึงชาวบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วม มีการให้ความรู้ในเรื่องของอาชีพ การแปรรูป รวมไปถึงการจัดตั้งกลุ่ม การจัดการท่องเที่ยว เป็นต้น โดยนำนักวิชาการจากภายนอกเข้ามาให้ความรู้

การดำเนินงานตลอดระยะเวลา 3 ปี นั้นการจัดการส่วนใหญ่ทางทีมวิจัย (ม.เกษตรศาสตร์) จะเข้ามาเป็นผู้จัดการ ถึงแม้ว่าช่วงหลังจะพยายามดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการมากขึ้น แต่การดำเนินงานก็ไม่ต่อเนื่อง ซึ่งอาจจะเป็นปัญหาดังแต่การเริ่มต้นทำงาน คือ การดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมไม่เต็มที่พอ ทำให้ชุมชนหรือชาวบ้านไม่รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ ช่วง 2 ปีแรกทางทีมวิจัยได้ส่งเจ้าหน้าที่ไปประจำที่ศูนย์การท่องเที่ยว ในส่วนของชาวบ้านก็จะมีสภาพของลูกจ้าง ถ้ามองในแง่เศรษฐกิจก็ถือว่าเป็นผลดี เพราะทำให้ชาวบ้านมีรายได้จากที่มาเป็นลูกจ้างจากการท่องเที่ยว การขายพลอย ทำให้เกิดเงินหมุนเวียนในชุมชน และใช้สถานที่ให้เกิดประโยชน์ เช่น หลุมพลอยโบราณ เส้นทางศึกษาธรรมชาติ เหล่านี้ถือว่าเป็นการนำสิ่งที่มีความน่าสนใจ

และในระยะที่สองก็มีการส่งเสริมอาชีพให้ชาวบ้านมีการจัดตั้งกลุ่มทำนํ้านมข้าวโพดขาย แต่หลังจากโครงการวิจัยหมดสัญญาก็ไม่มีการทำต่อเนื่อง สาเหตุหลักๆ ก็มาจากปัญหาของผลกำไรและการจัดการภายในกลุ่ม ซึ่งในจุดนี้สะท้อนให้เห็นการจัดการเรื่องตลาดนั้นไม่ได้ทำอย่างเต็มที่ ทั้งการหาตลาดรองรับ การประชาสัมพันธ์ ทำให้เมื่อโครงการสิ้นสุดทำให้หมดทุนสนับสนุน ขยายไม่ได้ถึงแม้จะมีตลาดดีแค่ไหน เพราะคนอื่นไม่รู้จัก ไม่นิยม ไม่เป็นไปตามความต้องการของตลาด

อีกทั้งการนำข้อมูลที่นำเสนอในศูนย์ท่องเที่ยวก็เป็นข้อมูลวิชาการทั้งหมด ถ้ามองในแง่ของการเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ก็ถือว่าดีเยี่ยม มีข้อมูลให้นักท่องเที่ยวหรือผู้ที่มาทัศนศึกษาได้ค้นคว้า แต่ถ้ามองกลับกัน ถ้าเรานำความรู้ในเรื่องพลอยในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น เช่น ให้ความรู้เรื่องพลอยในพื้นที่แบบชาวบ้านๆ กันเอง พูดถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของการทำพลอยตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน หรืออาจจะมีการสาธิตการทำพลอยให้ดูก็ได้ เพราะตอนนั้นคนที่จะทำอาชีพพลอยนั้นไม่มีแล้ว มีแต่ผู้รู้ ซึ่งถ้าไม่มีการจัดการอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นการวางรากฐาน ต่อไปพอหมดรุ่นผู้รู้เหล่านี้ ความรู้ก็จะหายตามไป เรื่องพลอยของบ้านบ่อแก้วอาจจะเหลือเป็นตำนานก็ได้

นอกจากปัญหาการจัดการแล้วยังมีเรื่องของการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง ในส่วนของ อบต. เองนั้นอาจจะไม่ได้ให้ความสำคัญอย่างจริงจัง จะได้จากการที่ผลักดันให้เป็นศูนย์ท่องเที่ยวของชุมชนแต่ก็ไม่ได้มีการจัดการต่อเนื่องแต่อย่างใด และการที่มีการผลิตเปลี่ยนการทำงาน เมื่อ อบต. ชุดเก่าหมดวาระไปแล้วก็ไม่ได้มีการมอบหมายงานให้ อบต. ชุดใหม่ทำงานต่อ จุดนี้จึงจะเป็นความผิดของ อบต. เพียงอย่างเดียวก็ไม่ได้ เพราะคนที่เข้ามาเป็น อบต. ก็เป็นคนในชุมชน แต่ในเมื่อชุมชนไม่รู้สึกเป็นเจ้าของตั้งแต่แรกทำให้การจัดการต่อเนื่องนั้นลำบาก อีกอย่างหนึ่งก็

คือว่าศูนย์ท่องเที่ยวแห่งนี้ไม่ได้ก่อให้เกิดรายได้ในเชิงท่องเที่ยวมากนัก ในเมื่อความสำคัญหรือเม็ดเงินที่จะเกิดขึ้นมันไม่มีก็อาจจะเป็นปัญหาอีกอย่างหนึ่ง เหล่านี้จะว่าไปแล้วก็เป็นผลมาจากการวางแผนที่ไม่รัดกุมตั้งแต่แรก ถ้าวางแผนเป็นระบบ และมีการประชาสัมพันธ์ที่ดีถึงแม้จะในวงแคบๆ ก็ทำให้มีผู้สนใจไปเที่ยว และสิ่งที่มองข้ามไม่ได้อีกประการหนึ่งของการประชาสัมพันธ์ก็คือการสร้างภาพประทับใจ ซึ่งก็มาจากการบริหารจัดการนั่นเอง เพราะการประชาสัมพันธ์แบบปากต่อปากถือว่ามีประสิทธิภาพสมควร ถ้านักท่องเที่ยวมาเที่ยวแล้วไม่ประทับใจก็จะไปบอกอย่างที่ตนเจอมา คนอื่นที่ได้รับข้อมูลก็ไม่อยากมา ตรงนี้ถ้าเอาจุดเด่นของชุมชนมาจุดนำเสนอโดยสอบถามความต้องการของชุมชนตลอด จะทำให้สามารถที่จะปรับรูปแบบได้กับความต้องการของทั้งภายในและภายนอกชุมชน ในเรื่องของผลประโยชน์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นก็เป็นปัญหา เพราะว่าเรื่องของพลอยนั้น สามารถที่จะสร้างเม็ดเงินได้มหาศาลจากการพูดคุยจะเห็นได้ว่าการแย่งชิงข้อมูลจากนักการเมืองในพื้นที่ เพื่อนำไปเป็นผลประโยชน์ของตนเอง

ถึงแม้ว่าศูนย์ท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในช่วงของการทำโครงการ หลายคนจะมองว่าประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง มีนักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยวชม แต่ก็ในช่วงสั้นๆ พอหมดโครงการ ก็กลายเป็นศูนย์ร้าง ไม่มีใครเข้ามาจัดการ ซึ่งอาจจะมาจากหลากหลายปัญหา เพราะว่าถ้าเข้าไปจัดการแล้วไม่ได้อะไร ใครก็ไม่อยากเข้าไปยุ่ง ประเด็นเรื่องผลประโยชน์นี้เป็นสิ่งที่บ่อนทำลายความรู้สึกรักท้องถิ่นมาเยอะแล้ว

สรุปโดยภาพรวมก็คือการที่ทางทีมวิจัยไม่ได้ดึงชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่แรก ทางทีมพยายามจะสร้างหรือยึดเยียดให้โดยไม่มีการสอบถามหรือประเมินความต้องการของชุมชนก่อนรวมทั้งบริบทต่างๆ ของชุมชน ชาวบ้านไม่มีความรู้สึกความเป็นเจ้าของ ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นไม่ถูกจัดการให้เป็นไปตามความต้องการของชาวบ้าน หลายสิ่งหลายอย่างทีมวิจัยได้จัดการเองหมด ทำให้ชาวบ้านไม่กล้าแสดงออก ไม่แสดงความคิดเห็นเท่าที่ควร ซึ่งก็มาจากการที่ไม่ให้ชาวบ้านได้ลงมือทำด้วยอย่างจริงจัง ในเมื่อไม่ทำหรือไม่ได้ร่วมคิด กระบวนการคิดของชาวบ้านก็พึ่งแต่ทีมวิจัย ไม่สามารถที่จะยับยั้งบนความคิดของตนเอง ในเมื่อหมดสิ้นโครงการก็ถือว่าจบกันไป คิดไม่ออกแล้วว่าจะทำอย่างไรต่อไป หรือบางทีอาจจะคิดได้ แต่ก็ไม่มีหน่วยงานหรือ อบต. เข้ามาสนับสนุนอย่างเต็มที่ เมื่อรากฐานที่วางไว้ไม่แข็งแรงพอไม่สามารถต่อยอดไปสู่ความยั่งยืนได้ ผลที่เกิดขึ้นก็เกือบจะสูญเปล่า มีแต่วัตถุที่เห็นเป็นรูปธรรม แต่ความยั่งยืนในเชิงของศักยภาพที่เกิดขึ้นนั้นมันน้อยมาก สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นอาจจะมีคำถามที่เกิดขึ้นในใจของชาวบ้านหลายอย่าง รวมถึงคำถามต่างๆ การดำเนินงานต่อ รวมถึงสิ่งต่างๆ ที่ได้สร้างไว้ ..... จะทำอย่างไรต่อไป !?!

การวิเคราะห์โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อทำเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วม
โดย เอียง เกษตร

ความเป็นมาของโครงการ

โครงการวิจัยนี้เกิดขึ้นมาจากแนวคิดของอาจารย์จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่ศึกษาแล้วพบว่าพื้นที่บริเวณรอบต่อของอำเภอวังชิ้นและอำเภอเด่นชัย จ.แพร่ มีแหล่งของแร่ธรรมชาติที่สามารถนำมาทำเป็นพลอยได้ โดยจากการศึกษาพบว่าในอดีตคนในชุมชนมีการประกอบอาชีพทำพลอย แต่เนื่องด้วยปริมาณพลอยที่ลดลงตามยุคสมัยจึงทำให้ขาดคนสานต่อการทำพลอยไป ประกอบกับทางมหาวิทยาลัยอยากที่จะเผยแพร่ความรู้การบริการเชิงวิชาการลงในชุมชน โดยทำในประเด็นการท่องเที่ยวและหวังผลสุดท้ายคือสามารถพัฒนาเรื่องอาชีพ

ดังนั้นทางมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์จึงหารือกับทาง อบต. และทีมเจ้าของพื้นที่ในชุมชน จำนวน 10 ราย ถึงแนวทางการดำเนินงานโครงการ ทั้งนี้ได้ชี้แจงถึงเงื่อนไขการทำงานในพื้นที่ของทางมหาวิทยาลัยว่า มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์จะดำเนินงานโครงการในพื้นที่เป็นระยะเวลาทั้งสิ้น 3 ปี แบ่งช่วงการทำงานออกเป็น 2 ระยะ หลังจากเสร็จสิ้นการดำเนินงานโครงการแล้วทางชุมชนจะต้องดำเนินงานต่อเนื่องเอง โดยทางมหาวิทยาลัยจะไม่เรียกคืนสิ่งก่อสร้างใดๆ ทั้งสิ้น เมื่อทางทีมชุมชนเห็นด้วยกับการดำเนินงานดังกล่าว ทางมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์จึงเริ่ม

วัตถุประสงค์

- เพื่อเน้นในเรื่องการการพัฒนาศักยภาพชีวิตของคนในชุมชน
- เพื่อพัฒนาศูนย์พัฒนา อบต. ไทรย้อย ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ระยะเวลาการดำเนินงานและพื้นที่การดำเนินงาน

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 – 2548 พื้นที่การทำงาน จ.แพร่ จำนวน 44 ไร่

วิธีการดำเนินงานโครงการ

1. ทีมวิจัยจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ลงพื้นที่เพื่อสำรวจพื้นที่ทำปอพลอยและศึกษาลักษณะภูมิประเทศ
2. การจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงานซึ่งประกอบด้วยทีมวิจัยจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คนในชุมชน รวมทั้งสิ้นประมาณ 10 คน
3. แบ่งช่วงการดำเนินงานออกเป็น 2 ระยะ คือ ในระยะ 2 ปีแรก เน้นเรื่องของการพัฒนาศูนย์การท่องเที่ยว เรื่องโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณูปโภค ระยะที่สองซึ่งเป็นช่วงการทำงานในปีที่ 3 เน้นในเรื่องของการพัฒนาศักยภาพชุมชน การพัฒนาอาชีพ อันได้แก่ การสร้างกลุ่มแปรรูปอาหาร การผลิตของที่ระลึก การอบรมเรื่องของการต้อนรับนักท่องเที่ยว

ผลการดำเนินงานโครงการ

ผลที่เกิดขึ้นหลังการดำเนินงานโครงการ คือ เกิดผลในเชิงรูปธรรม อันได้แก่ ตัวศูนย์การท่องเที่ยวที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ การค้นพบแหล่งพลอยโบราณ การเกิดกลุ่มอาชีพต่างๆ เริ่มมีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจเข้ามาเยี่ยมชมศูนย์ มีผู้เข้ามาติดต่อซื้อพลอย ทั้งนี้ยังมีนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เข้าไปศึกษาดูงานในพื้นที่ แต่หลังจากที่ทีมวิจัยดำเนินงานครบตามระยะเวลาที่กำหนดไว้และถอนตัวออกจากพื้นที่ การสานต่องานในชุมชนก็เมื่อยล้าลง ดังนั้นในปัจจุบันศูนย์ท่องเที่ยวจึงเป็นศูนย์ที่มีเพียงตัวอาคารที่ปล่อยร้างขาดคนเข้ามาบริหารจัดการ กลุ่มอาชีพต่างๆที่เกิด

ขึ้นก็เริ่มยุบกลุ่มไป ทั้งนี้อาจเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากการดำเนินงานโครงการโดยรูปแบบการทำงานแผนการทำงานส่วนใหญ่มาจากทางมหาวิทยาลัย การมีส่วนร่วมของชุมชนมีน้อยมาก คนในชุมชนมีบทบาทเพียงเป็นเจ้าของพื้นที่การทำงานและเข้ามารับจ้างในช่วงการดำเนินงานโครงการระยะแรกๆ เท่านั้น หากกล่าวถึงความสำเร็จ คือ ถือว่าการดำเนินงานโครงการประสบความสำเร็จในด้านการจัดการศูนย์ให้สามารถเป็นจุดศึกษาที่พร้อมได้ แต่เมื่อกลับมามองในส่วน of ชุมชนอาจถือได้ว่าไม่ประสบผลสำเร็จ คือ วิถีชีวิตของคนในชุมชนก่อนและหลังการดำเนินงานไม่มีสิ่งใดที่เปลี่ยนแปลง

ปัญหาอุปสรรคการดำเนินงาน

ในการดำเนินงานโครงการวิจัยดังกล่าวปัญหาที่ทีมวิจัยจากทางมหาวิทยาลัยต้องประสบ คือ ปัญหาการเมืองท้องถิ่น ในส่วนของ อบต. ที่มีการเปลี่ยนแปลงคณะทำงาน โดยคณะบริหารงาน อบต.ชุดแรกไม่ได้มีการถ่ายทอดงานให้กับคณะบริหารงาน อบต. ชุดใหม่ จึงส่งผลให้เกิดการทำงานแบบไม่ต่อเนื่อง ในส่วนของการเมืองท้องถิ่นเกิดการแย่งชิงข้อมูลเพื่อหาผลประโยชน์เข้าตัวมากขึ้น สำหรับในส่วนของปัญหาที่ทีมวิจัยจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เองนั้นพบว่ายังขาดประสบการณ์ทำงานร่วมกับชุมชน กระบวนการทำงานขาดกระบวนการทำงานอย่างมีส่วนร่วมที่แท้จริง การทำงานเน้นเรื่องของการทำวิจัยมากในช่วง 2 ปีแรก ส่วนในปีที่ 3 ของการทำงานก็เน้นเรื่องของการถ่ายทอดความรู้

บทวิเคราะห์โครงการวิจัย

จากข้อมูลการดำเนินงานโครงการวิจัยข้างต้นทำให้ทราบถึงความเป็นมาของโครงการวิจัย เป้าหมายการดำเนินงาน รูปแบบวิธีการดำเนินงานของทีมวิจัย ผลของการดำเนินงาน ตลอดจนทราบถึงปัญหาอุปสรรคในการทำงาน จึงมองว่าโครงการวิจัยดังกล่าวเป็นโครงการที่น่าสนใจ มีผู้ให้ทุนสนับสนุนการทำงานอย่างดี และมีมิติการทำงานที่สถาบันการศึกษามีความพยายามจะลงเข้าไปทำงานในพื้นที่จริง โดยเป็นความหวังดีที่ต้องการนำความรู้ทางวิชาการ ไปบริการให้ชุมชนแต่เนื่องด้วยกระบวนการทำงานยังขาดส่วนของกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ขาดการเตรียมความพร้อมให้กับชุมชน จึงส่งผลให้ชุมชนไม่สามารถจัดการดำเนินงานต่อไปได้ หากในเบื้องต้นของการเริ่มต้นการทำงาน ทีมวิจัยจากมหาวิทยาลัยมีการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนให้มากขึ้น มีการประชุมทำความเข้าใจร่วมกับคนในชุมชนให้เข้าใจที่ตรงกัน มีการวางแผนการทำงานร่วมกันระหว่างทีมวิจัยนอกชุมชนและคนในชุมชน ระบบการทำงาน of ชุมชนน่าจะยังคงสานต่อการทำงานต่อไปได้ ลักษณะงานที่ทางมหาวิทยาลัยปฏิบัติเป็นลักษณะของการทำงานที่เป็นการคิดแผนงานจากทางมหาวิทยาลัยฝ่ายเดียว มุ่งเพียงผลที่จะเผยแพร่และถ่ายทอดความรู้ให้กับชุมชน และสามารถจัดตั้งศูนย์การท่องเที่ยวได้ แต่ไม่ได้มองว่าสถานการณ์ชุมชนเป็นเช่นไร ชุมชนมีศักยภาพเพียงต่อการดำเนินงานโครงการหรือไม่ สิ่งที่ทำอยู่เป็นความต้องการที่แท้จริงของชุมชนหรือไม่ ซึ่งเมื่อกลับไปมองวัตถุประสงค์ของโครงการที่ต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้นจุดหลักในการทำงานจึงเป็นตัวของคนในชุมชนที่ทีมวิจัยควรจะมีการสอบถามความต้องการที่แท้จริงของชุมชนก่อน

สำหรับการวิเคราะห์ภายในนั้น อันได้แก่ ตัวชุมชนเอง ทางผู้นำชุมชน อบต. และผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการดำเนินโครงการ นอกจากเจ้าของที่ดิน 10 ราย แล้วทางชุมชนมิได้มีการดำเนินการประชุมชี้แจงทำความเข้าใจร่วมกับชาวบ้านและผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินโครงการ จึงอาจทำให้คนในชุมชนไม่ทราบถึงผลที่จะเกิดขึ้นหลังการดำเนินโครงการ คนในชุมชนมีบทบาทเพียงเป็นลูกจ้างของทางโครงการในระยะแรก และมีการสร้างกลุ่มอาชีพต่างๆ ขึ้น แต่ยังไม่ได้มีส่วนร่วมในการวางแผนรองรับการทำงานต่างๆ เหล่านี้ และยังไม่ได้ร่วมกันวิเคราะห์ร่วมกันว่าผลที่

เกิดขึ้นหลังจากการดำเนินโครงการจะเป็นเช่นไร ดังนั้นผลในด้านการพัฒนาศักยภาพชุมชนของโครงการวิจัยที่วางไว้ จึงถือว่าประสบความสำเร็จพอสมควรในการทำงาน

ในส่วนของการวิเคราะห์ผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับโครงการจะพบว่าจะมีทั้งในส่วนของมหาวิทยาลัย อบต. คนในชุมชน และในระดับเหนือโครงการจะเห็นว่า มีหน่วยงานของภาครัฐที่เริ่มเข้ามา มีบทบาทเพิ่มขึ้นหลังจากที่การทำงานต่างๆ เริ่มเห็นเป็นรูปธรรมมากขึ้น แต่ผลท้ายสุดกลับกลายเป็นหนทางของการนำไปสู่ความขัดแย้งในเรื่องของผลประโยชน์ส่วนตน

การดำเนินงานโครงการจะประสบผลสำเร็จและเกิดกระบวนการทำงานอย่างยั่งยืนได้ หากจุดเริ่มต้นของการทำงานมีการวางแผนการทำงานร่วมกัน มีการวิเคราะห์ส่วนได้ส่วนเสีย ผลที่จะเกิดขึ้นภายหลังการทำงาน และมีการเตรียมความพร้อมให้กับทางชุมชนเพื่อเตรียมรับกับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นและเพิ่มทักษะให้กับชุมชนให้สามารถบริหารจัดการตนเองได้

บทวิเคราะห์โครงการ พลอยแพร์

ป๊อปป

โครงการพลอยแพร์ เป็นตัวอย่างหนึ่งของโครงการที่ไม่ได้เกิดจากความต้องการของ “คนใน” เช่นเดียวกับอีกหลายชุมชนทั่วประเทศที่เคยตกอยู่ในสถานการณ์เช่นนี้ สิ่งที่หลงเหลืออยู่มีเพียงสิ่งก่อสร้างที่กลายเป็นอนุสาวรีย์ ซึ่งคอยบอกย้ำถึงเหตุการณ์/บทเรียนของคนในชุมชนเมื่อครั้งที่ผ่านมา

โครงการพลอยแพร์ เป็นโครงการที่เกิดจากความคิดริเริ่มของคณะอาจารย์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสภาวิจัยแห่งชาติ โดยทางคณะอาจารย์จาก ม. เกษตรศาสตร์ ได้ทำการศึกษาพื้นที่ที่มีศักยภาพในการให้พลอย ซึ่งก็คือบริเวณพื้นที่รอยต่อระหว่างอำเภอเด่นชัย กับอำเภอวังชิ้น จ. แพร่ ซึ่งพื้นที่แถบนี้มีประวัติศาสตร์ชุมชนด้านการทำพลอยมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ และได้มีการตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บริเวณบ้านบ่อแก้ว ต. ไทรย้อย อ. เด่นชัย จ. แพร่ แต่ปัจจุบันชาวบ้านหันมาประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เช่น การทำไร่ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น

เนื่องจากโครงการนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ทีมวิจัยจึงประกอบด้วย คณะอาจารย์จาก ม. เกษตรศาสตร์ อบต. ไทรย้อย เจ้าของที่ดิน และตัวแทนชุมชน มีระยะการดำเนินการ 3 ปี (ปี พ.ศ. 2545 – 2547) โดยมีเป้าหมายการดำเนินงาน คือ เพื่อสร้างศูนย์ท่องเที่ยวพลอยไพลินบ้านบ่อแก้ว ที่มีศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยว โดยการใช้องค์ความรู้เรื่องพลอยและเกษตรอินทรีย์ โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศูนย์ท่องเที่ยวเอง และเพื่อพัฒนาและส่งเสริมคุณภาพชีวิต โดยการฝึกอบรมอาชีพของชาวบ้านในบ้านบ่อแก้ว ซึ่งการดำเนินงานแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ

ช่วง 2 ปีแรก เป็นการสร้างโครงสร้างพื้นฐานและปรับภูมิทัศน์บริเวณรอบๆ ศูนย์ท่องเที่ยว

ช่วงปีสุดท้าย เป็นการถ่ายทอดความรู้เรื่องอาชีพให้คนในชุมชน ทั้งในเรื่องของการทำนํ้ามข้าวโพด การทำของที่ระลึก การแปรรูปอาหาร ฯลฯ

ผลจากการดำเนินงานพบว่า ศูนย์ท่องเที่ยวพลอยไพลิน สามารถรองรับนักท่องเที่ยวและผู้สนใจได้เป็นอย่างดี ซึ่งมีการให้ความรู้ในเรื่องของการกำเนิดพลอย หลุมพลอยโบราณ มีเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ฯลฯ แต่ปัจจุบันไม่มีงบประมาณในการบริหารจัดการ ศูนย์ท่องเที่ยวจึงถูกทิ้งร้าง ในขณะที่ชุมชนเองก็ไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านของคุณภาพชีวิต การส่งเสริมอาชีพจึงหยุดชะงักตาม เนื่องจากประสบปัญหาด้านการตลาดและเงินทุน

ในระหว่างการทำงาน ทีมทำงานประสบปัญหาการดำเนินงานมากมาย ทั้งในเรื่องของการขาดทุนจากการบริหารจัดการศูนย์ท่องเที่ยว และไม่มีการแบ่งผลกำไรให้คนทำงาน กิจกรรมเรื่องของอาชีพไม่มีการส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง และปัญหาในเรื่องของการเชื่อมประสานระหว่างช่วงเปลี่ยนแปลง อบต. ชุดเก่ากับ อบต. ชุดใหม่ที่เข้ามารับช่วงต่อ ส่งผลให้การดำเนินงานติดขัด และไม่ประสบผลสำเร็จ ที่สำคัญคือ ไม่มีการสร้างบุคลากรในชุมชนที่จะเข้ามามีบทบาทในการสานงานต่อเมื่อโครงการจบสิ้นลง

ผลของการดำเนินงานที่ไม่ประสบผลสำเร็จอาจเนื่องมาจากปัจจัย เงื่อนไขหลายประการที่ส่งผลให้โครงการ
พลอยแพร่ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร มีดังต่อไปนี้

- ขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง เห็นได้ชัดตั้งแต่การริเริ่มโครงการซึ่งเป็นความ
ต้องการของ “คนนอก” โดยต้องการให้งานทางวิชาการเป็นศูนย์กลางความรู้ของชุมชน แต่ไม่ได้มีการศึกษา
วิจัยความต้องการของชุมชน ไม่มีการศึกษาวิเคราะห์ผลดีผลเสีย สิ่งที่ชุมชนจะได้รับ ชุมชนบ่อแก้วจึงเป็น
เพียงพื้นที่ที่ชุมชนที่ถูกหยิบขึ้นมาเป็นกรณีศึกษาของกลุ่มคนที่มียุทธศาสตร์ในด้านงานวิชาการ โดยมองข้าม
ศักยภาพ ทุนทางสังคม ภูมิปัญญาวัฒนธรรมของชาวบ้าน ยกตัวอย่าง เรื่องของการให้ความรู้เรื่องพลอย
การขุดพลอย ควรให้คนในชุมชนที่มีประสบการณ์ตรงอย่างผู้เฒ่าผู้แก่มาถ่ายทอดความรู้ให้ผู้ที่สนใจ และ
ยกให้เป็นบุคลากรสำคัญในการดำเนินงาน แต่กลับให้นักวิชาการจากข้างนอก ซึ่งศึกษาจากเอกสารหรือ
วิทยาการสมัยใหม่ หากละเลยภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนในท้องถิ่น ทำให้โครงการชุมชนไม่เกิดความรู้สึก
ในการเป็นเจ้าของ นอกจากเป็นเพียงหุ่นเชิดที่ไม่สามารถแสดงความคิดเห็นใดๆ ได้
- ขาดการศึกษาข้อมูลเชิงลึกในระดับชุมชนของคณะทำงาน คือ มีการสำรวจพื้นที่เพื่อจัดตั้งศูนย์ท่องเที่ยว
แต่ไม่ได้มีการศึกษาชุมชนบ่อแก้วอย่างละเอียดลึกซึ้ง มีการให้ความสำคัญเฉพาะเรื่องที่ตุงเป้าไว้ แต่ทีม
ทำงานละเลยบริบทชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งที่จะเอื้อต่อการดำเนินงาน ทั้งในเรื่องของการทำเส้นทางศึกษารม
ชาติ การประกอบอาชีพ ข้อมูลเบื้องต้นการประกอบอาชีพของชาวบ้านอาจยังไม่เพียงพอ อาจต้องมีการ
ศึกษาถึงอาชีพดั้งเดิม และอาชีพอื่นๆ นอกเหนือจากอาชีพหลัก เพื่อศึกษาความเป็นไปได้และความต่อ
เนื่องในระยะยาว รวมถึงการศึกษาตลาด เงินทุน เพราะเพียงการออกร้านตามงาน OTOP ต่างๆ ไม่
สามารถสร้างรายได้ให้คนในชุมชนได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน
- ทีมทำงานขาดการวางแผนโครงสร้างการทำงาน และบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน การทำงานจึงมีลักษณะรวมศูนย์
อยู่ที่ทีมกลาง ส่วนทีมพื้นที่อย่าง อบต. เจ้าของที่ดิน ซึ่งยินยอมเสียสละที่ดินของตนให้เป็นที่ตั้งศูนย์ท่อง
เที่ยว และตัวแทนชุมชน จึงไม่มีบทบาทในการทำงาน ต้องรอสั่งการจากทีมกลาง โครงสร้างการดำเนิน
งานที่ตั้งไว้เพียงหลวมๆ สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ อาจให้ผลดีในความคล่องตัวในการ
ทำงานที่ไม่ติดกรอบมากเกินไป แต่ผลเสียอาจส่งผลให้ทีมทำงานไม่รับบทบาทของตัวเอง ซึ่งส่งผลต่อประ
สิทธิภาพในการดำเนินงาน

แม้ว่ามีการรับรู้เงื่อนไขของโครงการร่วมกันว่า โครงการมีระยะเวลาเพียง 3 ปี และจะถอนตัวทันทีเมื่อจบ โครง
การ โดยทางมหาวิทยาลัยจะยกเลิกสิ่งก่อสร้างทุกอย่างที่ทำมาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนบ่อแก้ว แต่ในความเป็นจริง
ทีมทำงานอาจไม่ได้คำนึงถึงตัวบุคลากรที่จะมาสานงานต่อ ไม่ได้มองถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นในระยะยาว ซึ่งจะส่งผลกระทบ
โดยตรงกับชุมชน เพราะตั้งแต่ดำเนินโครงการมาทีมกลางจะเป็นผู้ดำเนินงานหลัก คนในชุมชนมีกระบวนการมีส่วน

ร่วมน้อย ความรู้สึกเป็นเจ้าของจึงไม่เกิด เมื่อคนนอกเข้ามาเริ่ม เข้ามาทำ และสุดท้ายก็เดินออกไปจากชุมชน โดยทิ้งเพียง
สิ่งก่อสร้างและเอกสารทางวิชาการที่ยั่วยุให้ชุมชน คนในชุมชนจึงไม่มีแกนนำที่จะจัดการบริหารงานต่อ

เช่นเดียวกับงานพัฒนาของประเทศไทยที่ผ่านมา ที่มุ่งสนองตอบนโยบายการพัฒนาประเทศ และผลงานนำเสนอในระดับวิชาการ แต่ขาดการมองในมิติของชุมชน ขาดการถามความต้องการของคนในชุมชน รวมถึงรายละเอียด
ปลีกย่อยมากมายของชุมชน ซึ่งเป็นเรื่องละเอียดอ่อน เพราะหากสิ่งที่ลงมาให้ชุมชนเป็น ไปด้วยดี ผลดีก็จะเกิดกับชุมชน
ซึ่งเป็นฐานรากที่สำคัญของประเทศ แต่หากเกิดปัญหาให้ชุมชน อาจส่งผลต่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชน และวิถี
ปฏิบัติของคนในชุมชนที่รักษามายาวนาน โครงการพลอยแพร่จึงเป็นตัวอย่างหนึ่งของโครงการที่ไม่ได้มาจากความ
ต้องการที่แท้จริงของคนในชุมชน แต่บทเรียนราคาแพงที่คนในชุมชนได้รับต้องเป็นกระจกสะท้อนที่จะคอยเตือนใจคน
ในชุมชนว่า ครั้งหนึ่งชุมชนเคยเกิดเหตุการณ์แบบนี้ขึ้น และจะมีวิธีการรองรับสถานการณ์เช่นนี้หรือโครงการที่จะลงมา
สู่ชุมชนในอนาคตอย่างไร เพราะหากชุมชนมีความพร้อมและการตระหนักเห็นความสำคัญของภูมิปัญญา ทุนทางสังคม
ของชุมชน ประวัติศาสตร์คงจะไม่ซ้ำรอยเดิมของบ้านบ่อแก้วอีกต่อไป

แบบฝึกหัดที่ 5

บทวิเคราะห์พลอยแพร่ บ้านบ่อแก้ว จังหวัดแพร่

นับตั้งแต่เกิดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ปี 2504 เป็นต้นมา ได้ก่อให้เกิดกระแสการพัฒนาขึ้นในประเทศอย่างมากมาย แต่การพัฒนาที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่ยังเป็นการพัฒนาแบบไร้ทิศทาง เป็นการพัฒนาแบบรวมศูนย์ ถูกคิดและกำหนดทิศทางจากส่วนกลาง เน้นการพัฒนาความเจริญในด้านวัตถุเป็นหลัก หากมองในแง่ดีก็อาจถือได้ว่า การพัฒนาดังกล่าวได้สร้างสิ่งต่างๆ ขึ้นมารับใช้ สร้างความสะดวกสบาย ไม่ว่าจะเป็นถนนหนทาง เครื่องมือเครื่องมือ เครื่องจักรเทคโนโลยี เกิดกลุ่มจัดตั้ง มีการนำความรู้สมัยใหม่กระจายแทรกซึมเข้าสู่ทุกพื้นที่ อย่างไรก็ตาม หากมองในฐานะชุมชนท้องถิ่น สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นก็ยังเป็นไปในลักษณะของการขัดเขี่ย หรือคิดแทน โดยไม่มีการสอบถามความต้องการที่แท้จริงของชาวบ้าน และชาวบ้านก็มิได้มีส่วนร่วมในการคิดและทำ ทำให้หลายสิ่งทำงานพัฒนาสร้างไว้บ้างก็มาไวไปไวคล้ายไฟลามทุ่ง บ้างก็เหลือทิ้งไว้เป็นอนุสรณ์ให้ดูต่างหน้า ตามหาความจริงยังยืนยันไม่ค่อยได้ ดังกรณีโครงการพลอยแพร่ บ้านบ่อแก้ว จังหวัดแพร่ ถือเป็นอีกหนึ่งกรณีศึกษาของการพัฒนาที่ถูกคิดและกำหนดจากคนนอก โดยสิ่งที่เห็นและเป็นอยู่ในปัจจุบันสามารถเป็นคำตอบได้อย่างดีว่างานลักษณะนี้มีความยั่งยืนหรือไม่ อย่างไร

บ้านบ่อแก้ว (หมู่ 4, 8 และ 10) ต.ไทรย้อย อ.เด่นชัย จ.แพร่ เดิมเคยเป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์การขุดพลอยของชาวบ้าน พลอยที่มีชื่อเสียงของที่นี่ คือ พลอยไพลินบ้านบ่อแก้ว ที่มีสีฟ้าครามสวยงาม แต่เนื่องจากในระยะต่อมา มีการขุดพบพลอยน้อยลงเรื่อยๆ จนในที่สุดยุคแห่งความเฟื่องฟูของอาชีพขุดพลอยก็สิ้นสุดลง โดยปัจจุบันอาชีพการขุดพลอยเหลือเพียง 2-3 รายเท่านั้น เมื่อสิ้นหวังจากอาชีพขุดพลอย ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็หันมาทำอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่ข้าวโพด เลี้ยงสัตว์เป็นหลัก

อย่างไรก็ตาม แม้การขุดพลอยของบ่อแก้วจะเป็นอดีตไปแล้ว แต่ทาง สถาบันอุดมศึกษาในกรุงเทพฯ แห่งหนึ่ง เห็นว่า บ้านบ่อแก้วยังมีศักยภาพที่จะพัฒนาได้ในเรื่องของการท่องเที่ยว จึงได้เข้ามาทำโครงการ โดยมีเป้าหมายอยู่ 2 ส่วนหลักๆ คือ

- 1) เพื่อสร้างศูนย์ท่องเที่ยวพลอยไพลินบ้านบ่อแก้วที่มีศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยว โดยการใช้องค์ความรู้เรื่องพลอยและเกษตรอินทรีย์ โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศูนย์ท่องเที่ยวเอง
- 2) เพื่อพัฒนาและส่งเสริมคุณภาพชีวิตโดยการฝึกอบรมอาชีพของชาวบ้านในบ้านบ่อแก้ว

โครงการดังกล่าวมีระยะเวลาการดำเนินงานทั้งหมด 3 ปี โดยช่วง 2 ปีแรก (2545-2546) เป็นการจัดทำโครงสร้างพื้นฐาน และปรับปรุงทัศนียภาพรอบศูนย์ท่องเที่ยว โดยศูนย์ท่องเที่ยวประกอบไปด้วย หลุมพลอยโบราณ โรงสาธิตการร่อนแร่แต่งพลอย เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ ร้านค้าชุมชน และสวนเกษตรอินทรีย์ มีการจัดตั้งคณะทำงานจากกลุ่มต่างๆ ประกอบไปด้วย มหาวิทยาลัย องค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าของที่ดิน และตัวแทนชุมชน 10 คน ส่วนช่วงปีสุดท้าย (2547) จะเน้นการถ่ายทอดความรู้เรื่องอาชีพให้กับชุมชน เช่น การทำนํ้ามันข้าวโพด หน่อไม้อัดปิ้ง การถนอมอาหารแบบต่างๆ โดยได้พาชาวบ้านไปศึกษาดูงานในเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์ และโครงการท่องเที่ยวในชุมชน

เมื่อมาดูผลที่เกิดขึ้นจากโครงการดังกล่าว สิ่งที่เห็นได้ชัดเจนก็คือ ตัวศูนย์ท่องเที่ยวที่จัดสร้างขึ้น ซึ่งในช่วงแรกแม้จะได้รับความสนใจจากชุมชน รวมถึงนักศึกษา และคนที่สนใจเข้ามาศึกษาดูงานจำนวนมาก แต่ก็เพียงชั่วระยะเวลาสั้นๆ เท่านั้น เนื่องจากปัจจุบันศูนย์ท่องเที่ยวดังกล่าวได้ถูกทิ้งร้างไม่มีการดำเนินการ และถูกใช้ประโยชน์ใด

ต่อ ส่วนในเรื่องการพัฒนาอาชีพให้กับชุมชนเพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิต แม้ว่าชาวบ้านจะมีการนำความรู้ที่ได้ไปประกอบอาชีพ เกิดเป็นกลุ่มอาชีพผลิตน้ำมันข้าวโพดขึ้น แต่ปัจจุบันกลุ่มดังกล่าวก็ได้ยุติบทบาทไปแล้ว เนื่องจากไม่สามารถไปต่อได้

กรณีศึกษาจากโครงการพลอยแพร์ แม้จะเป็นเพียงโครงการพัฒนาหนึ่งจากโครงการพัฒนาอีกหลายร้อยพัน โครงการที่มีลักษณะเช่นเดียวกัน แต่บทเรียนที่ได้ก็เป็นสิ่งที่เราควรศึกษา และนำไปพัฒนาปรับปรุงอย่างจริงจัง ซึ่งมีประเด็นสำคัญจากโครงการที่ควรพิจารณา ดังนี้

- 1) การพัฒนาที่คิดจากข้างนอก ซึ่งโครงการนี้ถูกริเริ่มและดำเนินการโดยสถาบันการศึกษา โดยมีได้มีการศึกษาและเข้าใจชุมชนอย่างถ่องแท้ ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นศูนย์การท่องเที่ยวที่สร้างขึ้นมา หรือการส่งเสริมอาชีพแปลกใหม่ ดังเช่น การทำน้ำมันข้าว จะดีหรือวิเศษในสายตาของสถาบันการศึกษาอย่างไร แต่ในเมื่อชุมชนไม่ต้องการ หรือมองว่าไม่เหมาะสมกับเค้า สิ่งที่เราสร้างไว้ก็คงไม่มีความหมายอะไร
- 2) การให้ความสำคัญกับการวัดและประเมินผล ซึ่งการวัดและประเมินผลนั้นไม่ได้มองแค่เรื่องการโครงสร้างวัดดู หรือเพียงแค่การได้ทำ เช่น ได้ศูนย์ท่องเที่ยว มีร้านค้าชุมชน ได้ส่งเสริมอาชีพ แต่การวัดและประเมินผลควรมองถึงความยั่งยืนของโครงการ และการใช้ประโยชน์จากงานโดยคนพื้นที่อย่างเต็มประสิทธิภาพ แต่จากโครงการดังกล่าวพบว่า หลังโครงการสิ้นสุดได้มีการติดตามผลงาน หรือผลกระทบที่ต่อเนื่องเลย
- 3) การดึงชุมชนและองค์กรท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม ในโครงการดังกล่าวมีความพยายามในการกำหนดให้ตัวแทนชุมชน เจ้าของพื้นที่ และองค์การบริหารส่วนตำบล เข้ามามีบทบาทเป็นคณะกรรมการในการดำเนินงาน แต่ในทางปฏิบัติจริง ทาง สถาบันการศึกษา กลับคิด และทำไปโดยลำพัง โดยตัวแทนทางฝั่งชุมชนที่ถูกจัดตั้งขึ้นมาเพียงในนามกลับไม่มีบทบาทร่วมในโครงการอย่างที่เราควรจะเป็น
- 4) การเมืองท้องถิ่นและผลประโยชน์ แม้ว่าเรื่องนี้จะมีได้เข้ามามีบทบาทในโครงการโดยตรง แต่อาจเป็นเรื่องที่เป็นอุปสรรคสำคัญยิ่งของโครงการ เนื่องจากกรณีนี้นักการเมืองท้องถิ่นต้องการเข้ามามีผลประโยชน์กับพื้นที่ในเรื่องการขุดพลอย ทำให้เกิดการใช้อิทธิพลมืดเข้ามาสร้างความเป็นป่วนในการดำเนินงาน เรื่องการเมืองท้องถิ่นจึงเป็นอีกหนึ่งเรื่องที่เราควรพึงระวังในการดำเนินงาน

ในการเขียนบทวิเคราะห์จากกรณีศึกษาข้างต้น ผู้เขียนก็คาดหวังว่า บทเรียนความรู้ที่ได้จากโครงการพลอยแพร์ จะช่วยสะท้อนความล้มเหลวของการพัฒนาที่ไม่ถูกทิศทาง ให้คนในสังคมได้เกิดความคิดตระหนัก และช่วยกันสร้างรูปแบบการพัฒนาในแนวทางใหม่ที่คำนึงถึงชุมชนท้องถิ่น ให้คนท้องถิ่นได้ร่วมเป็นเจ้าของงาน และกำหนดทิศทางการพัฒนาด้วยตัวของตัวเอง

จิวัน

วิเคราะห์กรณีศึกษาพลอยแพร่

ลักษณะการดำเนินงาน

เป็นโครงการที่เกิดจากความคิดริเริ่มของคณะอาจารย์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ร่วมกับ อบต.ไทรน้อย อ.เด่นชัย จ.แพร่ โดยใช้วิธี

- การวิจัยเชิงปฏิบัติการร่วมกับชุมชน
- การถ่ายทอดความรู้เกิดจากนักวิชาการจากมหาวิทยาลัย/หน่วยงานภายนอกเข้าไปหนุนเสริมพัฒนาอาชีพให้กับชุมชน

แนวคิดในการดำเนินงาน

- นำเรื่องวิชาการให้เป็นความรู้ของชุมชน
- ศึกษาเรื่องการใช้ประโยชน์จากที่ดินและการจัดการที่ดินที่เหมาะสม

ทีมวิจัย

- องค์ประกอบ
  - อาจารย์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
  - อบต.ไทรน้อย อ.เด่นชัย จ.แพร่
  - ตัวแทนชุมชน 10 คน
  - เจ้าของที่ดิน 3 คน
- บทบาท
  - มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สร้างโครงสร้างพื้นฐาน, จัดให้มีการประชุมทุกเดือน
  - ชุมชนรับรู้เพียงภาพรวมของงาน เป็นลูกจ้างแรงงานที่เข้ามา

พื้นที่ศึกษา

- บ้านบ่อแก้ว หมู่ 4, 8 และ 10 ต.ไทรน้อย อ.เด่นชัย จ.แพร่
- สภาพทั่วไป
  - อ.เด่นชัยมีประวัติศาสตร์ชุมชนทางด้านการทำพลอยมาช้านาน ในอดีตกาลชาวเงี้ยวที่ยึดอาชีพในการขุดร้อนพลอยไพลินได้เดินทางมาตั้งรกรากอยู่ที่บ้านบ่อแก้ว เนื่องจากมีทรัพยากรพลอยที่สมบูรณ์ แต่ปัจจุบันอาชีพการขุดร้อนพลอยเหลืออยู่เพียง 2 – 3 รายเท่านั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่เปลี่ยนอาชีพมาทำเกษตรกรรม โดยทำไร่ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นหลัก
  - ลักษณะป่าไม้เป็นป่าไม้ไผ่และป่าเบญจพรรณ

เป้าหมาย

1. เพื่อสร้างศูนย์ท่องเที่ยวพลอยไพลินบ้านบ่อแก้วที่มีศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยวโดยใช้องค์ความรู้เรื่องพลอยและเกษตรอินทรีย์ โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศูนย์ท่องเที่ยวเอง
2. เพื่อพัฒนาและส่งเสริมคุณภาพชีวิตโดยการฝึกอบรมอาชีพของชาวบ้านในบ้านบ่อแก้ว

การดำเนินงาน

- ระยะเวลาการดำเนินงาน 3 ปี (ปี 2545 – 2547)

- การดำเนินงาน แบ่งออกเป็น 2 ช่วง

- ช่วง 2 ปีแรก (2545 – 2546)

เป็นการสร้างโครงสร้างพื้นฐานและปรับภูมิทัศน์บริเวณรอบศูนย์ท่องเที่ยวในศูนย์การท่องเที่ยว ประกอบไปด้วย หลุมพลอยโบราณ โรงสาธิตการร่อนแร่แต่งพลอย เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ ร้านค้าชุมชน และสวนเกษตรอินทรีย์ มีการตั้งคณะกรรมการทำงานจากกลุ่มต่างๆ ซึ่งประกอบไปด้วย อบต., มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์, เจ้าของที่ดิน, ตัวแทนชุมชน 10 คน

- ช่วง 1 ปีหลัง (2547)

เป็นการถ่ายทอดความรู้เรื่องอาชีพให้ชุมชนในเรื่อง การทำนํ้านมข้าวโพด หน่อไม้อัดป๊อบ การถนอมอาหารแบบต่างๆ และจัดหาชาวบ้านไปศึกษาดูงานการทำเกษตรอินทรีย์ และโครงการท่องเที่ยวในชุมชน

ศูนย์ท่องเที่ยวพลอยไพไลบ้านบ่อแก้ว

- พื้นที่ศูนย์ฯ 44 ไร่ มีเจ้าของที่ดินรวม 3 คน

- มีข้อมูลทางวิชาการเกี่ยวกับพลอย เช่น ประวัติของเหมืองพลอย การทำพลอย ฯลฯ

- ลักษณะของพลอยไพไล

เป็นพลอยสีฟ้าคราม

- สาเหตุที่ทำให้ศูนย์ปิด

1. ประสบการณ์ของทีมวิจัยในการทำงานกับชุมชนมีน้อย

การออกแบบกิจกรรมในช่วง 2 ปีแรกไม่ได้มีการดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

2. การเมืองท้องถิ่น

มีเรื่องผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง เนื่องจากการศึกษาทำให้พบว่าแหล่งพลอยมีอยู่ตรงไหนบ้าง ทำให้เกิดการแย่งชิงข้อมูลเพื่อเป็นประโยชน์ให้แก่ตนเอง

- การจัดการเรื่องผลประโยชน์

ทีมวิจัยได้มีการวางระบบการแบ่งผลประโยชน์ 3 ฝ่าย คือ

1. ชุมชน
2. อบต.
3. เจ้าของที่ดิน

แต่จากผลการดำเนินงานพบว่า

1. ถ้าไรจากการดำเนินงานแทบจะไม่เพียงพอในศูนย์
2. ผลผลิตทางการเกษตรเล็กน้อยไม่สามารถแบ่งกำไรได้

การดึงการมีส่วนร่วมของภาคที่เกี่ยวข้อง

- การถ่ายทอดความรู้ “การอบรมมัคคุเทศก์น้อย” โดยวิทยากรจาก ททท.

- ผู้ว่าราชการจังหวัดแพร่ มาเป็นประธานในพิธีเปิดศูนย์ท่องเที่ยวพลอยไพไลบ้านบ่อแก้ว โดยยินดีผลักดันให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยเป็นการตอบรับในเชิงการยอมรับ แต่ไม่มีงบประมาณสนับสนุนเข้ามา

ผลการดำเนินงาน

แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ

1. ศูนย์ท่องเที่ยวพลอยไพไลนบ้านบ่อแก้วที่สร้างขึ้นชุมชนให้ความสนใจเป็นอย่างมาก มีนักศึกษาเข้ามาศึกษาดูงานและสำรวจข้อมูลในการทำวิจัย แต่ปัจจุบันเป็นสถานที่ที่ร้างไม่มีการดำเนินการต่อและไม่มีการใช้ประโยชน์จากตัวอาคาร
2. ชุมชนเกิดการเรียนรู้จากกิจกรรมที่จัดขึ้น สามารถนำความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพได้ เกิดกลุ่มอาชีพผลิตน้ำมันข้าวโพดขึ้น แต่ไม่สามารถดำเนินกิจการต่อไปได้

ปัญหาในการดำเนินงานวิจัย

- ปมในใจของทีมวิจัยและเจ้าของที่ดินว่าศูนย์จะดำเนินงานอย่างไรต่อ เมื่อมีสิ่งก่อสร้างในพื้นที่แต่ไม่มีการดำเนินงานใด ๆ ต่อ
- การขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนตั้งแต่เริ่มโครงการ
- ชุมชนไม่เห็นความสำคัญของปัญหา/ไม่ใช่ประเด็นที่เกิดจากการที่ชุมชนอยากทำ
- ความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์
- ความต่อเนื่องในการดำเนินงานของ อบต. ซึ่งมีช่วงเปลี่ยนใหม่ ทำให้การดำเนินงานไม่ต่อเนื่อง
- อาจารย์จากมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นทีมวิจัยหลักให้ความสำคัญกับการทำงานวิจัยชุมชนน้อย

บทเรียนจากการดำเนินงาน

1. การกระตุ้นในช่วงท้ายของงานวิจัยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและรู้สึกเป็นเจ้าของมีประโยชน์แต่ไม่สามารถคลี่คลายได้ทุกอย่างเนื่องจากไม่ได้ดึงการมีส่วนร่วมมาตั้งแต่เริ่ม
2. ไม่มีความจำเป็นต้องมีศูนย์ฯ / การวิจัย เนื่องจากชาวบ้านไม่ได้มีการพัฒนาหรือเกิดการเปลี่ยนแปลงใด ๆ นอกจากมีสิ่งก่อสร้างเกิดขึ้น

ตัวชี้วัด

- ช่วงท้ายของการดำเนินงานจะมีคนมาทำ thesis แต่ยังไม่แล้วเสร็จ

ผลงานของผู้เข้าร่วม ชั้นที่ 2

**โครงการวิจัย เรื่อง การจัดการความรู้เพื่อการฟื้นฟู และพัฒนาอาหารท้องถิ่นน้ำหนังควายอย่างมีส่วนร่วม
ของชุมชนบ้านห้วยไซ จังหวัดลำพูน**

ปอຍ

การวิจัยนี้ต้องการศึกษาแนวทางในการพัฒนาภูมิปัญญาชาวบ้านในการทำน้ำหนังควาย เพื่อการฟื้นฟูใน ประเด็นต่างๆ ดังนี้ ศึกษาบริบทชุมชนห้วยไซ และสภาพการเปลี่ยนแปลง ศึกษาบริบทภูมิปัญญาน้ำหนังของชุมชนและ สภาพการเปลี่ยนแปลง พัฒนาสุขลักษณะน้ำหนังโดยภูมิปัญญาสากลและภูมิปัญญาท้องถิ่น พัฒนาแหล่งเรียนรู้ภูมิ ปัญญาน้ำหนัง พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น จัดกิจกรรมมาแล้ว 4 กิจกรรม ได้แก่ การศึกษาบริบทชุมชน ศึกษาภูมิปัญญาน้ำ หนัง บูรณาการภูมิปัญญาน้ำหนังกับภูมิปัญญาสากล (คุณลักษณะทางกายภาพของน้ำหนัง คุณค่าทางโภชนาการ การ ตรวจสอบสารพิษและจุลินทรีย์ก่อโรค การประยุกต์สุขลักษณะที่ดี) พัฒนาแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญา

ผลการดำเนินงาน เกิดการมีส่วนร่วมของทีมวิจัยและชาวบ้าน ตัวสถานศึกษา ครู อาจารย์ และนักเรียน มีบทบาทต่องานวิจัย ต้องการผลักดันตัวงานวิจัยให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่น ได้พัฒนาแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาในชุมชน สร้าง ความสนใจกับบุคคลภายนอกที่เข้ามาศึกษาดูงาน พัฒนาและส่งเสริมให้คนในชุมชนได้เรียนรู้สุขลักษณะที่ดีต่ออาหาร เป็นการเชื่อมงานร่วมกับอนามัยชุมชน และกลุ่มแม่บ้าน

ข้อเสนอแนะ

ควรเชื่อมโยงกับหน่วยงานอื่น เช่น อบต. หรือหน่วยงานราชการ เนื่องจากแผนงานของหน่วยงานนี้มีความ สอดคล้องกับโจทย์และวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยพอสมควร เมื่อเสร็จสิ้นโครงการจะได้มีการต่อยอดการทำงาน ไม่ให้มีการหยุดชะงัก เพื่อผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนอย่างแท้จริงและยั่งยืน และพึงพาสถานศึกษาในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น (น้ำหนังควาย) เนื่องจากการทำงานโดยกลุ่มคนที่เป็นชาวบ้านอย่างเดียวในการต่อยอดผล การวิจัย ไม่สามารถจะทำได้ ถ้าจะต้องการให้ภูมิปัญญานี้ไม่สูญหาย จะต้องได้รับการสืบทอดจากโรงเรียน/สถานศึกษา ในชุมชน เพื่อพัฒนาออกมาเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ปลุกฝังให้ตระหนักถึงวัฒนธรรมการบริโภค ไม่ให้ขัดคิดกับกระแส นิยมมากเกินไป จนละเลยภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นบ้านของชุมชน เปลี่ยนบทบาทการนำกระบวนการในเวทีให้เป็นคน ในชุมชน ทีมวิจัยในชุมชนเป็นผู้นำบ้าง เพื่อฝึกทักษะ แทนที่จะเป็นทีมวิจัยจากภายนอกชุมชน

ตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง

การดำเนินงานของ Node ในช่วงที่ผ่านมามีการทำงานเชื่อมต่อกับสถาบันการศึกษา โดยมีตัวอาจารย์เป็นคนประสานงานกับทีมชุมชน นักศึกษา ที่ผ่านมารันกระบวนการมีความต่อเนื่อง เกิดงานที่เป็นรูปธรรมพอสมควร แต่การบริหารจัดการในศูนย์ฯ มีปัญหา เนื่องจากการปรับเปลี่ยนบุคลากรในการทำงานบ่อย ซึ่งส่งผลให้การทำงานไม่ต่อเนื่อง ต้องมาฟื้นฟูงานเดิมให้กับคนใหม่อยู่ตลอดเวลา ทำให้งานใหม่ไม่เกิด งานเก่าก็สะดุด เกิดการทำงานที่ล่าช้า และไม่เห็นผล นักวิจัยขาดการดูแลเอาใจใส่จากศูนย์ประสานงานฯ จึงทำให้เกิดการปรับบทบาทของศูนย์ประสานงานฯ เป็นที่เลี้ยงโครงการวิจัย มีการวางกรอบงานที่ชัดเจนส่งผลให้ที่เลี้ยงได้มีประสบการณ์ฝึกทักษะการทำงานที่ดีขึ้น และได้เข้าไปลงพื้นที่ดูแลโครงการวิจัยอย่างใกล้ชิด เกิดความสัมพันธ์อันดี ซึ่งส่งผลทำให้เกิดงานที่สมบูรณ์ และเกิดงานใหม่ขึ้นอย่างเห็นได้ชัด จากการดำเนินงานของที่เลี้ยงทำให้ชุมชนเกิดความอุ่นใจ และสร้างกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนได้ มีที่ปรึกษาในการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และเป็นกันเอง ทำให้งานไม่ติดขัด ทางทีมที่เลี้ยงเกิดการเรียนรู้ไปพร้อมๆ กับชุมชน ส่งผลให้เกิดทักษะในการทำงาน ชุมชนเกิดความตื่นตัว ที่เลี้ยงก็เกิดความตื่นตัว ทำให้ความร่วมมือระหว่างทีมที่เลี้ยงกับชุมชนไม่เกิดปัญหา

ปัญหาส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นกับทีมที่เลี้ยง ในช่วงแรกๆ จะเกิดจากการขาดประสบการณ์ในการลงพื้นที่ การรันกระบวนการ การเป็นวิทยากรในการนำกระบวนการ ซึ่งส่งผลให้งานค่อยๆ เดิน และเกิดการลงพื้นที่ที่ซ้ำๆ กว่าที่จะจับประเด็นและตีโจทย์ได้ ขาดการฝึกเก็บข้อมูลประเด็นหลักที่จะนำมาเขียนข้อเสนอโครงการ ทำให้เสียเวลาตรงจุดนี้ไปค่อนข้างมาก อีกทางคือการขาดทักษะ มีมุมมองที่แคบ โลกทัศน์ที่แคบ ทำให้ต้องพึ่งบุคคลอื่นในการเสริมการทำงาน หรือต้องปรึกษาจากผู้รู้ เลยทำให้เกิดงานที่ล่าช้า และต้องปรับโครงการซ้ำอยู่บ่อยๆ

วิธีทางแก้ไขของทีม คือ การร่วมลงพื้นที่กับโหนดอื่น ทีมอื่น แล้วเก็บเกี่ยวประสบการณ์มาใช้ในการทำงานของตัวเอง ต้องมี case ตัวอย่างให้ศึกษาอยู่บ่อยๆ จึงจะเกิดการเรียนรู้และทำงานได้เร็วขึ้น อีกทางคือการปรับตัวรับรู้สิ่งใหม่ๆ ให้เร็วขึ้น ฝึกรู้จากเอกสาร ตำราเก่าๆ ศึกษาจากเวทีเครือข่าย 4 สถาบัน ที่มีทีมวิจัยโครงการอื่นนำมาเสนอ และที่สำคัญคือ หมั่นแลกเปลี่ยนความรู้กับทีม Node อื่นๆ ที่มีประสบการณ์มากมาย และจะเกิดแรงบันดาลใจกับงานของเราได้ และอีกทางคือ การเข้าอบรมที่ทางทีมกลางจัดขึ้น เพื่อเพิ่มประสบการณ์ให้กับตัวเอง มีการเสริมทักษะให้กับตัวเองอยู่บ่อยๆ เปิดรับความรู้จากพื้นที่วิจัย และนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดงานได้ และที่สำคัญที่ขาดไม่ได้ คือ ทีมที่ปรึกษาจากส่วนกลาง (สกว. ภาค) จะชี้ทางที่เราติดขัด และให้ข้อเสนอแนะที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างลงตัว การปรับตัวก็เป็นสิ่งสำคัญอีกอย่างที่เราขาดไม่ได้ เพราะถ้าขาดการปรับตัวเข้ากับงาน งานก็จะไม่เกิด

บทวิเคราะห์การบริหารงานวิจัยสำนักงานประสานงานวิจัยเชิงบูรณาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

อังคณา ทาลัดชัย

สำนักงานประสานงานวิจัยเชิงบูรณาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เกิดขึ้นภายใต้ความร่วมมือของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค กับมหาวิทยาลัยแม่โจ้ตั้งแต่เดือนกันยายน ปีพ.ศ. ๒๕๔๕ ภายใต้แนวคิด "สำนักงานประสานงานวิจัยเชิงบูรณาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้จะเป็นหน่วยจัดการความรู้เพื่อสร้างทางเลือกใหม่ให้มหาวิทยาลัยและชุมชนท้องถิ่นได้อย่างไร?" ซึ่งพันธกิจหลักของสำนักงานฯมีอยู่ด้วยกัน ๕ ประการคือ บริหารงานวิจัยท้องถิ่น ส่งเสริมความรู้ด้านงานวิจัยเชิงบูรณาการ ส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ด้านงานวิจัย การจัดทำสื่อเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และส่งเสริมความรู้ด้านงานวิจัยเชิงบูรณาการ โดยกลุ่มเป้าหมายในการทำงานมีอยู่ด้วยกัน ๒ กลุ่มคือ ประชาคมในมหาวิทยาลัยแม่โจ้และชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่

การทำงานวิจัยเชิงบูรณาการ เป็นการบริหารงานวิจัยที่เน้นการส่งเสริมการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้กับประชาคมแม่โจ้และชุมชนท้องถิ่นให้ได้ใช้ความรู้สากลผนวก กับภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ผลการสนับสนุนงานวิจัยที่ผ่านมาพบว่า ๑ มีโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเกิดขึ้นภายใต้การบริหารงานของสำนักงานกว่า ๓๐ โครงการซึ่งมีทั้งโครงการวิจัยที่ชุมชนดำเนินการเอง และโครงการวิจัยที่มีทั้งอาจารย์และนักศึกษาทำงานร่วมกับทีมวิจัยชุมชน ซึ่งทั้งสองลักษณะจะยึดปัญหาและความต้องการของชุมชนเป็นตัวตั้ง ทั้งมีกิจกรรม/เวทีเกิดขึ้นทั้งในมหาวิทยาลัย และระดับชุมชนโดยมีการสื่อสารประชาสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง

แนวคิดการทำงานวิจัยท้องถิ่นมีแนวคิดหลักในการทำงานที่โจทย์วิจัยต้องเป็นความต้องการของชุมชน ต้องมีแผนการทำงานเชิงปฏิบัติการและผู้ปฏิบัติต้องเป็นคนในชุมชนเอง ซึ่งบทเรียนการทำงานวิจัยท้องถิ่นได้สะท้อนอย่างชัดเจนว่า ชุมชนมีวิธีการทำงานวิจัยที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และความรู้เดิมที่มีอยู่ในชุมชน โดยเน้นการก่อเกิดความสัมพันธ์ในเชิงบวกให้เกิดขึ้นทั้งระหว่างทีมวิจัย ระหว่างชุมชนและระหว่างเครือข่ายการทำงานประเด็นเดียวกันในพื้นที่อื่นๆ หากแต่เมื่อมีการทำงานร่วมกันขึ้นระหว่างอาจารย์ นักศึกษาและชุมชน ผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สำนักงานในฐานะพี่เลี้ยงสนับสนุน พบว่า กระบวนการเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้และบทเรียนที่เกิดขึ้นของกลุ่มคน ๓ ส่วนมีความแตกต่างกัน หากพิจารณาถึงลักษณะการสนับสนุนงานวิจัยที่มีองค์ประกอบของกลุ่มคนเหล่านี้ มีอยู่ด้วยกัน ๓ ลักษณะคือ

๑ โครงการวิจัยที่มีคนในชุมชนเป็นหัวหน้าโครงการและมีนักศึกษาหรืออาจารย์เข้าเป็นทีมวิจัย การพัฒนาโครงการเกิดจากความถนัดและความสนใจในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าของนักศึกษาซึ่งเป็นนักศึกษาระดับปริญญาเอก และได้นัดหมายแกนนำกลุ่มทอผ้าในการเข้ามาศึกษาวิจัยเพื่อฟื้นฟูภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ ซึ่งชุมชนเองก็ประสบกับปัญหาทางด้านการตลาดและการรวบรวมและถ่ายทอดความรู้ด้านการทอผ้า

๒ โครงการที่นักศึกษาเป็นหัวหน้าโครงการวิจัยและชุมชนเป็นทีมวิจัยร่วม การพัฒนาโครงการวิจัยเกิดขึ้นจากความสนใจของนักศึกษาในเรื่องการจัดการทรัพยากรป่า จึงได้ไปค้นหาพื้นที่ที่มีประสบการณ์ทางด้านการจัดการป่าชุมชนที่มีความสนใจทำงานด้านการจัดการป่า

๓ โครงการที่มีอาจารย์เป็นหัวหน้าโครงการวิจัยและชุมชนเป็นผู้ร่วมปฏิบัติการ โจทย์วิจัยเริ่มต้นจากมุมมองของอาจารย์ที่เป็นนักเศรษฐศาสตร์ที่สนใจการพัฒนาตลาดชุมชน และได้มีโอกาสรู้จักกับชุมชนที่จัดตลาดนัดมาเป็นเวลากว่า ๓๐ ปี จึงได้หารือร่วมกันเพื่อพัฒนาตลาดนัดให้เป็นระบบและมีการดึงทรัพยากรท้องถิ่นเข้ามาให้เกิดการแลกเปลี่ยนในตลาดนัดโดยมีชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการ

การสนับสนุนโครงการวิจัยทั้ง ๓ ลักษณะ พบว่า สำนักงานฯทำงานภายใต้ความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม การวิจัย ความต่างทางด้านวัฒนธรรมความคิด และประสบการณ์การทำงาน ซึ่งลักษณะการทำงานวิจัยเพื่อบูรณาการความรู้ทั้งสากลและภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาใช้ร่วมกัน สำนักงานได้เรียนรู้ถึง

แนวคิดทางด้านการทำงาน หากงานวิจัยท้องถิ่นเริ่มต้นจากปัญหาและความต้องการของชุมชนโจทย์วิจัยทุกโครงการล้วนแล้วแต่เป็นปัญหาและความต้องการของชุมชน หากแต่ต่างกันแค่จุดเริ่มต้นของการพูดคุยและค้นเข้าไปหา

ปัญหาที่แท้จริง ทั้ง ๓ โครงการถือว่ามีบุคคลภายนอกเข้าไปช่วยกระตุ้น ช่วยตั้งคำถามต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจนแน่ใจว่า เป็นความต้องการของชุมชนในการแก้ไขปัญหาจริง เพียงแต่ชุมชนเองไม่มีโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุนมากกว่าบุคคลภายนอกเท่านั้น เมื่อได้ข้อสรุปร่วมกันจึงมีการพัฒนาเป็นโครงการวิจัยขึ้นมา

วัฒนธรรมการทำงานวิจัย ในที่นี้จะกล่าวถึงตั้งแต่การออกแบบงานวิจัยและวิธีการทำงาน ซึ่งเมื่อมีบุคคลภายนอกเข้ามาทำงานกับชุมชน โดยความเชื่อถือของคนในชุมชนที่มองว่านักศึกษาหรืออาจารย์มีความรู้มากกว่า ถึงแม้ว่าบทบาทที่ได้รับจะไม่ได้เป็นหัวหน้าโครงการโดยตรงก็ตาม หากแต่นำหนักในการออกแบบกระบวนการวิจัยมักจะถูกชี้นำโดยบุคคลภายนอกโดยมีชุมชนเป็นผู้ออกความเห็นว่ารับหรือไม่เท่านั้น ซึ่งอาจารย์และนักศึกษาได้ใช้ "ชุดความรู้การทำงานวิจัย" ของตนเองเข้ามาทำงานกับชุมชน เอาแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ มากำหนดการทำงาน เช่น SWOT Balance Scholl Card ซึ่งจะพบมากในโครงการที่ ๓ ส่วนวิธีการทำงานวิจัยเองก็เช่นเดียวกัน ลักษณะการทำงานของบุคคลภายนอกจะเป็นการเข้าๆ ออกๆ ชุมชน ไปเมื่อจัดกิจกรรม มีการคืนข้อมูลให้กับชุมชนน้อย คนที่รับรู้เป็นเพียงแค่คนเพียงบางกลุ่มในชุมชน เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นในที่วิจัยก็จะเปลี่ยนคนใหม่เข้ามา ทำให้กระบวนการทำงานไม่ต่อเนื่อง จัดกิจกรรมตามใจไม่ตามแผนงาน ถึงแม้ว่าแผนงานจะสามารถปรับและยืดหยุ่นได้ก็ตาม

ประสบการณ์การทำงานวิจัยร่วมกับชุมชน ยังถูกกันด้วยช่องว่างระหว่างวัฒนธรรมวิจัยแบบสากล กับวัฒนธรรมวิจัยแบบชาวบ้าน ประสบการณ์ทำงานวิจัยของบุคคลที่ผ่านการเล่าเรียนมาตามตำรามีลักษณะยึดถือกรอบการทำงานเป็นที่ตั้ง ทำงานเชิงปริมาณ มีตัวชี้วัดผลที่ชัดเจน โดยไม่คำนึงถึงเรื่องของความสัมพันธ์ และวัฒนธรรมการเป็นอยู่ของชุมชนมากเท่าไรนัก เมื่อไม่เข้าใจวัฒนธรรมของชุมชนทำให้ไม่สามารถปรับวิธีการทำงานให้เข้ากับชุมชนได้ ไม่สามารถสร้างความรู้สึกของความเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นในชุมชน เมื่อเกิดปัญหาระหว่างการทำงาน การแก้ไขปัญหาทำได้โดยการตัดสินใจ ไม่ใช่การหารือ แลกเปลี่ยนและหาข้อตกลงร่วมกัน เช่นเมื่อเจอสถานการณ์ความขัดแย้งขึ้น วิธีการแก้ไขปัญหาคือ ขจัดคนที่ปัญหาออก เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้จึงเป็นผลให้การทำงานของโครงการวิจัยทั้ง ๓ โครงการเป็นเพียงการทำงานเพื่อตอบคำถามวิจัย หากแต่ไม่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ในชุมชน ทั้งไม่สามารถที่ทำให้กระบวนการวิจัยเป็นกระบวนการขับเคลื่อนอยู่ในชุมชนได้อย่างต่อเนื่องตามปณิธานของงานวิจัยท้องถิ่นที่ได้ตั้งไว้ สำนักงานฯ ในฐานะผู้ที่เข้ามาสร้างความรู้ใหม่ในด้านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงจะต้องทำงานหนักอย่างยิ่งในการหาจุดร่วมระหว่างวัฒนธรรมการวิจัยทั้งสองส่วนนี้หลอมรวมเป็น "ความรู้ใหม่" ที่สามารถนำเอาความรู้สากลในมหาวิทยาลัย และความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น จนส่งผลให้ปัญหาของชุมชนถูกแก้ไข เกิด เกิดคนเก่งขึ้นในชุมชน ชุมชนมีความสัมพันธ์อันดีเกิดขึ้น ตลอดจนถึง การนำกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้รับมือกับปัญหาต่างๆ ที่เข้ามาได้

ก้าวอย่าง...การสื่อสารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

บทวิเคราะห์สังเคราะห์การสื่อสารงานวิจัยท้องถิ่น
สำนักงานประสานงานวิจัยเชิงบูรณาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (สกว.แม่โจ้)

โดย นิตยา โปธาวงศ์

สำนักงานประสานงานวิจัยเชิงบูรณาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้จัดตั้งขึ้นด้วยความร่วมมือระหว่างสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย กับมหาวิทยาลัยแม่โจ้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนากลไกและกระบวนการประสานงานวิจัยภายใต้การสนับสนุนของ สกว.ในมหาวิทยาลัยแม่โจ้ เพื่อเชื่อมโยงให้เกิดบูรณาการด้านการเรียน การสอน การวิจัยและการบริการทางสังคม ซึ่งสำนักงานประสานงานวิจัยเชิงบูรณาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่ 27 สิงหาคม 2544 เป็นต้นมา

นับตั้งแต่เริ่มดำเนินการจนถึงเดือน พฤษภาคม 2549 ได้สนับสนุนโครงการวิจัยทั้งสิ้น 25 โครงการ เสร็จสิ้นโครงการไปแล้ว 6 โครงการ อยู่ในระยะสุดท้าย 6 โครงการและดำเนินกิจกรรมอยู่จำนวน 13 โครงการ จำนวนโครงการทั้งหมดนี้ ต่างตอบสนองและให้ผลการทำงานแตกต่างกันตามบริบทชุมชน ก่อให้เกิดองค์ความรู้ กระบวนการ วิถี การใช้ประโยชน์ และวิธีการบริหารจัดการต่างกันไปตามบริบทพื้นที่ งานสื่อสารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงมีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่กระบวนการทำงาน ผลการวิจัย กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น องค์ความรู้ภูมิปัญญาต่างๆ แก่ คณาจารย์ นักศึกษา ตลอดจนชุมชนวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อก่อให้เกิดการบูรณาการการเรียนรู้ การดึงความรู้ สากลและความรู้ท้องถิ่นเพื่อแก้ไขปัญหาาร่วมกัน อีกทั้งหวังผลต่อยอดให้การผลิตสื่อสามารถสื่อสารจากชุมชนสู่ชุมชนให้นำกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นตัวเลือกหนึ่งในการแก้ไขปัญหาพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

ทำให้ในช่วง 4 ปีที่ผ่านมา เกิดการผลิตสื่อเพื่อนำเสนอหลายรูปแบบ แล้วแต่ว่าจะสื่อสารกับกลุ่มคนกลุ่มใด เนื้อหา รูปแบบอย่างไร และประสิทธิภาพในการสื่อสารว่าสื่อไหนจะสามารถสื่อสารกับคนกลุ่มใดได้บ้าง

พัฒนาการสื่อสารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ในระยะแรกของการสื่อสารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สำนักงานประสานงานวิจัยเชิงบูรณาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (พ.ศ. 2545) มีกลุ่มเป้าหมายหลักคือ ประชาคมแม่โจ้ อันประกอบด้วยคณาจารย์และบุคลากรในมหาวิทยาลัย เพื่อให้รู้จักสำนักงาน และสนใจกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในอันที่จะเกิดการบูรณาการระหว่างการเรียน การสอน การวิจัย และการบริการชุมชนให้มากขึ้น กลยุทธ์ในการสื่อสารกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงได้ทำการสำรวจความต้องการรับข่าวสารที่เข้าถึงประชาคมแม่โจ้มากที่สุด และได้จัดทำสื่อตามความต้องการดังกล่าวก่อให้เกิดการสื่อสารกระบวนการวิจัยผ่าน จดหมายข่าว เว็บไซต์ และการจัดเวทีวิชาการ ซึ่งในช่วงแรก ได้จัดเวทีในมหาวิทยาลัยแม่โจ้ มากถึง 14 เวทีภายในหนึ่งปี

ในช่วงที่สอง (พ.ศ.2546-2547)) ภายหลังจากที่ประชาคมแม่โจ้ รู้จักและให้ความสนใจงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของสำนักงานมาในระดับหนึ่ง ฐานงานของสำนักงานเริ่มเข้าสู่กระบวนการของชุมชนมากขึ้นสำนักงานได้เน้นการทำงานในพื้นที่วิจัย การสื่อสารงานวิจัยเริ่มมีการขยายตัว ทั้งจากจดหมายข่าวเองก็เป็นส่วนของเนื้อหาจากชุมชนวิจัยมากขึ้น การให้นักวิจัยชุมชนเขียนประสบการณ์ต่างๆ รวมทั้งเจ้าหน้าที่ฝ่ายโครงการได้เริ่มในการเขียนประสบการณ์ บทเรียน การเรียนรู้ที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นผลดีทั้งส่วนความเข้าใจของประชาคมแม่โจ้ และชุมชนวิจัย ตลอดจนบทบาทการจัดกิจกรรมนอกชุมชนเริ่มมีมากขึ้น การเริ่มจัดเวทีเพื่อนวิจัย ให้แก่ทีมวิจัยชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม มีพื้นที่การเกาะเกี่ยวการทำงานกัน สื่อทางหนังสือพิมพ์และสถานีวิทยุชุมชน ที่ได้เผยแพร่ข้อมูลความเคลื่อนไหว และประชาสัมพันธ์ให้ผู้สนใจในวงกว้างได้รับรู้ข่าวสารและกิจกรรมการทำงานของสำนักงาน ตลอดจนจัดนิทรรศการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อประชาสัมพันธ์ให้ทั้งประชาคมแม่โจ้ ชุมชนท้องถิ่นและประชาชนที่สนใจทั่วไป

ในช่วงที่สาม (พ.ศ.2548-ปัจจุบัน)จะเน้นในสื่อที่ช่วยในการอธิบายการทำงานของชุมชนผ่านสื่อวีดิทัศน์ ให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม ตามหลักเกณฑ์ที่ว่า การได้เห็นได้ยิน สามารถเข้าใจบริบทต่างๆ ได้ชัดเจน มากกว่าการอ่าน เน้นการช่วยสื่อและอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น จากผลของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เน้นการจัดเวทีเผยแพร่ผลการวิจัยในพื้นที่รูปธรรมหรือชุมชนวิจัย เพื่อให้เห็นของจริง และปรากฏการณ์จริง เห็นตัวบุคคลและชุมชน ตลอดจนสร้างวงสัมพันธ์เวทีเพื่อนวิจัยให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น จนทำให้บางกลุ่มเพื่อนวิจัยสามารถตั้งกันเป็นเครือข่ายร่วมกันได้ เช่นเครือข่ายนักวิจัยลุ่มน้ำกวัง เพื่อช่วยกันทำงานในระดับชุมชนท้องถิ่นและมีกระบวนการทำงานเหมือน sub node ช่วยทรงคนและงานในการปฏิบัติการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอีกชั้นหนึ่ง

จะเห็นว่าในระยะหลัง การสื่อสารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้เน้นที่การสื่อสารกับชุมชนวิจัยเป็นส่วนใหญ่แต่ก็ไม่ละเลยการสื่อสารและเกาะกลุ่มประชาคมแม่โจ้ แต่เนื่องจากการทำงานภายนอกชุมชนมากขึ้น ทำให้ความห่างของการจัดเวทีวิชาการในมหาวิทยาลัยลดน้อยลง ซึ่งปรากฏการณ์ต่างๆ เหล่านี้ ฝ่ายงานสื่อสารงานวิจัยท้องถิ่น จึงต้องนำมาทบทวนถึงบทบาทและพันธกิจของสำนักงานที่เน้นการบูรณาการองค์ความรู้สองฐาน(ความรู้สากลและภูมิปัญญาท้องถิ่น) เพื่อวางจังหวะก้าวในการดำเนินงานให้ก่อให้เกิดผลสะท้อนและผลกระทบต่องานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้มากที่สุด

ดังนั้นการวางแผนในช่วงต่อไป ได้เน้นย้ำการบูรณาการการเรียนรู้ระหว่างชุมชนท้องถิ่นและอาจารย์ในมหาวิทยาลัย มุ่งเน้นการถ่ายทอดเรื่องราวความรู้ตามวิถีของชุมชนและอาจารย์ในมหาวิทยาลัย มุ่งเน้นความสัมพันธ์และการไหลของความรู้ระหว่างกันและกัน เพื่อก่อให้เกิดการบูรณาการ อันจะก่อให้เกิดผลคุณูปการต่อระบบการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัย และการเปรียบเทียบความรู้การประยุกต์ใช้ความรู้ของชุมชนท้องถิ่นให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง

สื่อหรือกิจกรรมที่จะออกแบบจึงมีทั้ง การรวบรวมองค์ความรู้ และฐานข้อมูลทั้งในส่วน of ชุมชนท้องถิ่น และคณาจารย์ในมหาวิทยาลัย การนำเสนอองค์ความรู้และภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่น การนำเสนอความรู้กระบวนการจากการทำงานวิจัยของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน การนำเสนอชุมชนปฏิบัติการหรือแหล่งเรียนรู้หรือพื้นที่รูปธรรมของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ในขณะเดียวกันต้องสร้างฐานของคณาจารย์ในมหาวิทยาลัย ให้เข้าใจกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และนำความรู้ปรับใช้กับชุมชน ซึ่งในการจัดกิจกรรมส่วนนี้ ต้องออกแบบการจัดกระบวนการ หรือการประชาสัมพันธ์เชิงรุกแก่คณาจารย์ในแต่ละคณะและภาควิชา ตลอดจนเปิดพื้นที่ให้องค์ความรู้ทั้งสองส่วนเป็นที่ยอมรับระหว่างกันและกัน เพื่อการประสานความสัมพันธ์และการทำงานร่วมกันต่อไป

การสรรค์สร้างชุมชนวิจัย

โดย เอ็นน่าน

สถานการณ์การพัฒนาทั้งในระดับชุมชนและในระดับประเทศ กำลังต้องการการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน เพื่อให้การพัฒนานั้น ๆ มีทิศทางและผลมีมิติของความยั่งยืน

หนึ่งในแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมนั้น คือ กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มุ่งเน้นให้กลุ่มคน, ชุมชนท้องถิ่นและสังคม ได้ใช้กระบวนการดังกล่าวในการสร้างสรรค์ปัญหา เพื่อพัฒนาท้องถิ่นและประเทศชาติ โดยมีหลักแนวคิดให้คนในชุมชนท้องถิ่นในแต่ละระดับ ได้งานวิจัยวิจัยเพื่อเครื่องมือในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนอย่างมีทิศทางกล่าวคือ สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริง รวมถึงการที่คนในชุมชนจะเป็นผู้ดำเนินกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมด้วยตนเอง ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานเพื่อการพัฒนาในรูปแบบใหม่ ที่ทำให้เกิดการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลแห่งการคิดและปฏิบัติการนั้น ๆ ด้วยความยินดี แม้ว่าผลที่เกิดขึ้นจะประสบความสำเร็จหรือไม่ก็ตาม นอกจากนี้การวิจัยและปฏิบัติการของชุมชนยังสร้างให้เกิดองค์ความรู้ และทำให้ชุมชนมีกระบวนการและกลไกทางสังคมที่นำไปสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็งได้ต่อไป

หากว่าสิ่งดี ๆ ดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้จาก “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” จริงแล้วนั้น เราจะสามารถสร้างสรรค์ให้เกิดชุมชนหนึ่ง ๆ กลายเป็นชุมชนวิจัยได้อย่างไร? จากฐานประสบการณ์จริงที่เกิดขึ้นจากการได้ทำงานเพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้ลงสู่ชุมชน โดยการดำเนินงานและกำกับดูแลโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น สำนักงานภาค ซึ่งได้วางกรอบการทำงานเพื่อให้บรรลุซึ่งเป้าหมายขององค์กรและเพื่อให้งานวิจัยโดยชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันดังนี้

เส้นทางสู่การสร้างปัญญา

หลายต่อหลายครั้งที่ชาวบ้านในชุมชนมักจะสะท้อนความรู้สึกให้ฟังว่า ไม่เข้าใจงานวิจัย คิดว่างานวิจัยเป็นเรื่องยาก คงทำไม่ได้ หรือทำไม่ได้ เป็นปรากฏการณ์ที่คนทำงานส่วนใหญ่มักจะพบในระยะแรกของการทำงานร่วมกับชุมชน กระบวนการสร้างความเข้าใจ และการยอมรับจึงจำเป็นมากต่อการก่อเกิดของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

กระบวนการพัฒนาโครงการที่มุ่งเน้นให้โจทย์วิจัยนั้น ๆ มาจากชุมชน และเป็นความต้องการของชุมชนที่แท้จริง กระบวนการในการพัฒนาโครงการ จึงต้องอาศัยตัวกลางสำคัญคือ พี่เลี้ยงโครงการ ที่จะเป็นตัวกลางในการนำชุมชนที่ประสบปัญหา ได้มองเห็นเครื่องมือที่อาจจะเป็นคำตอบและทางเลือกให้กับชุมชนได้ การทำความเข้าใจชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญ โดยอาศัยความรู้ทักษะที่มี คือ ความศรัทธาและความเข้าใจที่ชัดเจนในเป้าหมายและกระบวนการของงานวิจัย การเตรียมตัว โดยการเตรียมความรู้ที่จำเป็นก็มีส่วนที่ทำให้การวิเคราะห์และการมองเรื่องราวของชุมชนนั้นหลากหลายและชัดเจนขึ้น

ในระยะการพัฒนาโครงการนี้ การสื่อสารระหว่างพี่เลี้ยงโครงการและทีมชุมชนจะมีความสำคัญมาก เพราะเป็นจุดเริ่มต้นของการก่อเกิด เกิดขึ้นแล้วจะใช้อย่างที่ชุมชนต้องการหรือไม่ และอยู่ในกรอบเป้าหมายของเราอย่างไร เหมือนครอบครัวที่มีการเตรียมความพร้อมมีการวางแผนครอบครัวก่อนมีบุตร ก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้เด็กเติบโตอย่างมีคุณภาพ

ระหว่างการเดินทางร่วมกันของชุมชนกับผู้นำพาโอกาส

ในระยะการพัฒนาโครงการนั้น นอกจากวิธีการทำงานตามกระบวนการอย่างเป็นขั้นตอนที่ถูกกำหนดไว้ เราในฐานะพี่เลี้ยงโครงการจะมีบทบาทในการเป็นกัลยาณมิตรเพื่อนร่วมเดินทาง ที่คอยแนะนำ ประคับประคองช่วยเหลือชุมชน การเป็นเช่นนั้น จะทำให้เกิดการเปิดใจเข้าหากัน เกิดความไว้วางใจ ระหว่างเราซึ่งเป็นพี่เลี้ยงและชุมชน

การที่ชาวบ้านได้มาร่วมกันคิด ในเรื่องสาธารณะของชุมชนที่ตนอาศัยอยู่กินใช้ชีวิต ทำให้เกิดพลังชุมชนในการอยากจะทำอะไรและพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ประกอบการชวนคิด ชวนคุย ชวนคิด ชวนวิเคราะห์ ของพี่เลี้ยงโครงการ และผู้ที่ปรารถนาดีต่อชุมชน ก็จะทำให้ชุมชนได้ทบทวนเรื่องราวนั้น ๆ มองเห็นความเป็นเหตุเป็นผล เสริมด้วย

ความพยายามในการสร้างโอกาสในการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการในการขับเคลื่อนปัญหาพัฒนาสิ่งที่ชุมชนคิด ของพี่เลี้ยง ก็จะทำให้เกิดการเสริมพลังซึ่งกันและกัน นามาสู่การวางแผนงานที่สอดคล้อง ที่อยู่ภายใต้ฐานองค์ความรู้ภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นชุมชนนั่นเอง

ถึงขณะนี้ ความรู้สึกที่ว่างงานวิจัยเป็นเรื่องยาก ไกลตัว ไม่เกิดประโยชน์ ก็จะเริ่มคลี่คลาย เพราะชาวบ้านได้คิดเอง หาวิธีการที่เป็นของตัวเอง ที่ชุมชนมีความถนัด และได้วางแผนว่า กิจกรรมหรือปัญหาใด จะใช้วิธีการหรือความรู้ที่มีอยู่อะไรไปทดลองแก้ปัญหา อะไรที่ทำไมไหวจะทำอย่างไรต่อ จะต้องอาศัยอะไรบ้างและจะต้องทำอย่างไร ทั้งนี้ทั้งนั้น ในระหว่างเส้นทาง ก็จะมีพี่เลี้ยงคอยเป็นเพื่อนที่ให้กำลังใจและพร้อมช่วยเหลือทุกอย่าง

ในขั้นตอนการพัฒนาโครงการนี้ แม้ว่าจะไม่สามารถดึงความคิดเห็นจากทุกคนในชุมชนได้ แต่จะต้องมีตัวชี้วัดที่รองรับโจทย์วิจัยนั้น ๆ ว่าสามารถเป็นตัวแทนปัญหาหรือความต้องการส่วนใหญ่ของคนในชุมชน ตัวชี้วัดง่าย ๆ ที่ใช้คนในชุมชนเป็นผู้ตัดสิน เช่น ระหว่างหลาย ๆ เรื่องราว ที่ชาวบ้านนำเสนอมา อะไรที่ถ้าไม่ทำไม่ได้ จะส่งผลกระทบต่อชุมชนมากที่สุด การชวนคิด ชวนกันวิเคราะห์ว่าอะไรที่เป็นต้นเหตุสำคัญของปัญหา และปัญหาแต่ละเรื่องเชื่อมโยงกันอย่างไร ก็จะทำให้ชุมชนสามารถเชื่อมโยงเรื่องราวและมองเห็นทางออก

ความสำคัญของกระบวนการติดตามสนับสนุนการทำงานวิจัยของชุมชน

เมื่อทำวิจัย ที่มีลักษณะของการคิด และนำไปปฏิบัติ ปฏิบัติแล้ววิเคราะห์ วิเคราะห์แล้วสรุปบทวน เพื่อวางแผนต่อ อย่างเป็นขั้นเป็นตอน บางครั้งอาจไม่ใช่วิธีการทำงานที่คุ้นชินของชาวบ้าน พี่เลี้ยงหรือที่ปรึกษาโครงการจะต้องหากระบวนการในการสนับสนุนให้แก่ทีมวิจัยชาวบ้าน ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เช่น เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล , วิธีการมอง การวิเคราะห์ข้อมูล การสรุปบทเรียน และการใช้ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์และสรุปบทเรียนของชาวบ้าน มาสู่การวางแผน ในการขับเคลื่อนงานต่อ บางครั้งชาวบ้านท้อแท้ เพราะเป็นงานที่ไม่ถนัด ไม่มีทักษะ ก็ต้องอาศัยความเอาใจใส่และการสร้างขวัญกำลังใจทั้งตัวพี่เลี้ยงและทีมวิจัยชุมชน

มิติความยั่งยืนที่เกิดจากชุมชนวิจัย

ชุมชนจะไม่ได้เป็นแค่ชุมชนที่ถูกวิจัย แต่จะกลายเป็นชุมชนวิจัยที่ยั่งยืนได้ โครงการนอกจากผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ ก็ต่อเมื่อผลแห่งการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลนั้น ได้สร้างกระบวนการหรือกลไกทางสังคมให้กับชุมชนนั้น ในการพัฒนาแก้ไขปัญหาเรื่องอื่น ๆ ต่อในชุมชน โดยคนในชุมชนรู้สึกได้ว่าตนเองนั้นเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่จะกำหนดทิศทางความสำเร็จหรือล้มเหลวของชุมชน การรู้สึกได้ว่าตนเองเป็นเจ้าของเรื่องราวร่วมกันและที่สำคัญพลังของชุมชน ที่สามารถฝ่าทุกปัญหาได้หากร่วมมือร่วมใจกันเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด เมื่อเป็นเช่นนั้นในฐานะคนทำงานคงสามารถพูดได้เต็มภาคภูมิว่า กระบวนการของงานวิจัยเป็นเครื่องมือในการ Empower ชุมชนอย่างแท้จริง

**โครงการการแก้ไขปัญหานี้ส้นโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา
ตำบลศรีวิชัย อำเภอสี จังหวัดลำพูน**

โดย มิน

บ้านอุดมพัฒนาในอดีตเป็นหมู่บ้านที่มีสภาพค่อนข้างอุดมสมบูรณ์พึ่งพาธรรมชาติเป็นหลักหากแต่ความเปลี่ยนแปลงของกระแสสังคมที่เรียกว่าสังคมยุคโลกาภิวัตน์ที่ถ่ายทอดผ่านสื่อโฆษณาต่าง ๆ ทำให้คนในชุมชนรับรู้และตกอยู่ภายใต้กระแสบริโภคนิยมนี้ด้วย ส่งผลให้ครอบครัวมีรายจ่ายเพิ่มขึ้นทำให้ต้องหารายได้เพิ่มขึ้น จากการหาของป่า ตัดไม้ในป่าเพิ่มมากขึ้นจนสภาพป่าเสื่อมโทรมของกินของใช้ที่เคยได้จากป่าก็หายากขึ้นและมีปริมาณลดน้อยลงทุกวัน ยามว่างก็รับจ้างขายแรงงานทางการเกษตรบ้างออกไปรับจ้างนอกหมู่บ้านบ้างแต่ก็ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย วัสดุการเกษตรเครื่องอุปโภคบริโภค ทั้งของตนเองและของบุตรที่ไปศึกษาอยู่ในเมือง อีกทั้งปัญหาวัฒนธรรมการแต่งกายสมัยใหม่ที่แตกต่างจากของเดิมหมู่บ้านก็ทำให้ค่าใช้จ่ายยิ่งสูงขึ้นอีกเมื่อไม่มีรายได้ต้องกู้หนี้ยืมสินซึ่งรายจ่ายไม่มีแนวโน้มที่จะลดลงเลยเพราะ ทุกคนอยากมีอยากสะดวก อยากสบายมากขึ้น

จากจุดนี้เองคณะวิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญที่จะลดค่าใช้จ่ายและเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชนบ้านอุดมพัฒนาดังกล่าวจึงร่วมกับชุมชนในการออกแบบสัมภาษณ์เพื่อศึกษาสภาวะความเป็นหนี้เบื้องต้นและออกแบบบัญชีครัวเรือนเพื่อลดค่าใช้จ่ายลงและได้พาคนในชุมชนรวมไปถึงคณะวิจัยไปศึกษาดูงานก่อนลงมือปฏิบัติในพื้นที่บ้านสามขา จังหวัดลำปาง ในหัวข้อการจัดการปัญหานี้ส้นรวมไปถึงการเข้าร่วมแลกเปลี่ยนกับกลุ่มออมทรัพย์บ้านป่าไผ่ (อำเภอสี) ในการจัดการกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนทำให้เห็นแนวทางการแก้ไขปัญหานี้ส้นของชุมชนต่าง ๆ จึงต้องการศึกษาข้อมูลของหนี้สินของบ้านอุดมพัฒนาทดลองทางเลือกและประยุกต์ให้เหมาะสมรวมถึงทางออกใหม่ ๆ ที่จะแก้ปัญหานี้ส้นของบ้านอุดมพัฒนาอีกด้วย

ผลการดำเนินโครงการวิจัย

จากการดำเนินโครงการวิจัยก็พบถึงปัญหาที่ทีมวิจัยประสบอยู่ตอนแรกเริ่มโครงการคือการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่ยังไม่เห็นความสำคัญของการสำรวจข้อมูล การจัดทำบัญชีครัวเรือนซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่งที่โครงการวิจัยได้ทำควบคู่ไปด้วยนั้น การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่ยังไม่ให้ความสำคัญของการสำรวจข้อมูล การจัดทำบัญชีครัวเรือนทางทีมวิจัยจึงเริ่มที่จะทำกับตัวเองก่อนซึ่งนักวิจัยส่วนใหญ่ก็คือชาวบ้านในพื้นที่อยู่แล้วจึงทำได้ง่ายและเริ่มจากตัวเองและขยายไปยังญาติพี่น้อง ลูก หลาน ต่อไปจนได้ตัวอย่างทดลองทำ ๒๖ รายจึงทำการวิจัยจากจุดนี้ให้เห็นผลก่อนจึงขยายผลต่อไป แต่อย่างไรก็ตามปัญหาที่นักวิจัยพบก็เป็นปัญหาที่ยังแก้ไขได้โดยนักวิจัยในชุมชนและการจัดเวทีในการประชุมนักวิจัยร่วมกับชุมชนบ่อยครั้งทำให้เกิดแนวทางในการพัฒนาและการแก้ไขปัญหานี้ส้นหลากหลายจะเห็นได้จากการเกิดกลุ่มอาชีพเพื่อลดรายจ่ายจำนวน ๔ กลุ่มเช่น กลุ่มทำน้ายาล้างจาน กลุ่มเลี้ยงหมู กลุ่มปลูกผัก เป็นต้น กิจกรรมที่

จากการที่ทีมวิจัยร่วมกับชุมชนได้คิดและวางแผน

บทวิเคราะห์สังเคราะห์ โครงการวิจัย :
รูปแบบการบริหารจัดการกลุ่มที่เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มผ้าดันมือ
ตำบลป่าแดง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่
โดย... เขียนม่วย

๒.....ความเป็นมา

เมื่อประมาณ 25 ปีที่แล้วประชาชนในตำบลป่าแดง ส่วนใหญ่มืออาชีพเกษตรกรรม พอมีข้าวไว้กินตลอดปี หลังจากฤดูทำนาจะปลูกถั่วลิสง ถั่วเหลือง หอมแดง กระเทียม พอมีรายได้เล็กน้อย บางครอบครัวทำไร่ไถนาที่เรียกว่า สวนเมี่ยง ชาวบ้านที่ไม่มีที่ดินทำกินจะรับจ้างทำงานตามสวนเมี่ยงหรือหาของป่ามาขาย ส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ในช่วงนั้นมีภรรยาฆาตกรรมชื่อ แหม่มแอน ได้มาสอนงานฝีมือแบบฝรั่งที่เรียกว่า patch work quilting ให้กับแม่บ้านในชุมชนใกล้กับโบสถ์ชาวคริสต์บ้านพันเชิง ได้ฝึกหัดและช่วยเหลือชาวบ้านในเรื่องการออกแบบ จัดหาเครื่องมืออุปกรณ์สนับสนุน จนสตรีแม่บ้านประมาณ 4-5 คนสามารถพัฒนาฝีมือจนถึงขั้นดี นอกจากนี้ยังได้ช่วยเหลือในด้านการหาตลาดในต่างประเทศ ทำให้ชาวบ้านกลุ่มนี้มีรายได้จากอาชีพเสริมและมีฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้นจนสามารถยึดเป็นอาชีพหลักของครอบครัวได้ ต่อมาเมื่องานฝีมือขายได้มากขึ้นและได้ราคาสูง แต่ละครอบครัวก็มีความจำเป็นต้องมีแรงงานที่มีฝีมือช่วย จึงว่าจ้างแม่บ้านในกลุ่มชาวคริสต์ด้วยกันที่ว่างงานไปช่วยผลิตงานฝีมือ แต่การจ้างงานจะเป็นแบบแยกส่วนตัดตอนจ้างเนื่องจากกลัวการลอกเลียนแบบคือ เจ้าของจะเป็นคนตัดผ้าและทำต้นแบบให้ คนที่มีฝีมือในการเย็บจักรเป็นคนเย็บตามรูปแบบที่กำหนดแล้วเจ้าของจะนำไปประกบกับเส้นใยสังเคราะห์ จิตลวดลายตามแบบที่ต้องการแล้วไปจ้างผู้ที่มีฝีมือในการดันผ้า ด้วยมือเป็นผู้ดันตามรอยต่อของผ้าและตามลวดลายที่ขีดไว้ ภายหลังสินค้าขายได้ดีแรงงานในกลุ่มชาวคริสต์มีไม่พอ จึงได้ขยายการจ้างงานออกไป ได้มีแม่บ้านจากครอบครัวที่มีรายได้น้อยจากบ้านป่าแดงประมาณ 5-6 คนไปรับจ้างโดยรับงานมาทำที่บ้าน บางคนก็รับจ้างเย็บ บางคนก็รับสอย ดัน ตามแต่เจ้าของจะจ้าง ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นแต่รายได้ไม่แน่นอน เนื่องจากช่วงไหนที่เจ้าของไม่มาจ้างก็จะว่างงาน

ปีการศึกษา 2544 วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีแพร่ได้เปิดโครงการอาชีวศึกษาเพื่อการพัฒนาชนบท (อศ.กช.) ที่ตำบลป่าแดงจำนวน 1 ห้องเรียน โดยความร่วมมือกับวัดป่าแดง องค์การบริหารส่วนตำบลป่าแดง และเทศบาลตำบลช่อแฮ จัดการเรียนการสอนทฤษฎีและปฏิบัติในด้านวิชาชีพต่าง ๆ ทั้งทางด้านการเกษตร และอาชีพเสริม มีนักศึกษาเข้าเรียนจำนวน 42 คนโดยมีอายุระหว่าง 15-52 ปี ใช้เวลากลางคืนและวันอาทิตย์จัดการเรียนการสอนและในกลุ่ม นักศึกษาหลักสูตรอาชีวศึกษาเพื่อการพัฒนาชนบท (อศ.กช.) นี้มีผู้ทำผ้าดันมืออยู่ประมาณ 10 คน ที่ต้องการจะยึดอาชีพผ้าดันมือเป็นอาชีพหลัก ที่ปรึกษาหน่วย อศ.กช. ได้นำความต้องการนี้เสนอสภาตำบล เทศบาล และสภาพัฒนาสตรีเพื่อหาแนวทางร่วมกันว่าจะทำอะไรจึงจะทำให้โครงการสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ระบบการเรียนรู้เพื่อการประกอบอาชีพที่ยั่งยืนตามความสนใจและความถนัด

จากการพูดคุยกันของกลุ่มผ้าดันมือ พบว่า สมาชิกมีการรวมกลุ่มกันแต่ไม่มีการแบ่งหน้าที่ในการบริหารกลุ่มแบบต่อเนื่อง เป็นกลุ่มที่รวมตัวกันเฉพาะกิจ จึงไม่มีคณะกรรมการบริหารกิจการของกลุ่ม สมาชิกไม่มีความรู้และทักษะในการทำงานเป็นกลุ่ม สมาชิกขาดความรู้ในเรื่องการพัฒนาแบบผลิตภัณฑ์ให้เหมาะสมกับราคาและความต้องการของตลาดที่หลากหลาย มีการแข่งขันกับกลุ่มอื่น ๆ ในตลาดเดียวกันสูง จึงทำให้สมาชิกกลุ่มผ้าดันมือและแกนนำในชุมชนได้ร่วมมือกันหันมาทบทวนและร่วมกันศึกษาวิจัย โดยนำข้อมูลที่ได้ไปพัฒนากลุ่มผ้าดันมือให้มีความเข้มแข็งยั่งยืน มีรายได้ดี มีความเป็นอยู่ที่ดี พึ่งตนเองได้และนำไปสู่เศรษฐกิจที่ดีของชุมชนรวมทั้งใช้เป็นแนวทางการพัฒนากลุ่มอื่นโดยมีเป้าหมายร่วมกันเพื่อหารูปแบบการบริหารจัดการกลุ่มที่เอื้อต่อการพัฒนาอาชีพของกลุ่มผ้าดันมือตำบลป่าแดง เพื่อ

๒.....กระบวนการทำงาน

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) มีขั้นตอนการดำเนินงาน เป็น 2 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพและศักยภาพ ของชุมชนและกลุ่มผ้าคั้นมือเพื่อหารูปแบบการบริหารจัดการกลุ่ม โดยมีการประชุมคณะวิจัยเพื่อวางแผนปฏิบัติการศึกษา สภาพและศักยภาพของชุมชนและของกลุ่มผ้าคั้นมือ ร่วมกันสร้างเครื่องมือในการจัดเก็บข้อมูล วางแผนการจัดเวที ประชุม จัดทำเอกสารศึกษาความเป็นมาของโครงการ การประชาสัมพันธ์โครงการ ทั้งการออกหนังสือเชิญผู้นำชุมชน และประกาศเสียงตามสายในหมู่บ้าน เพื่อให้สมาชิกและผู้ที่เกี่ยวข้องทราบโดยทั่วถึงกัน และแบ่งหน้าที่ในการดำเนินงาน ระยะที่ 2 เป็นการนำทดลองใช้รูปแบบหลังจากได้รูปแบบการบริหารจัดการกลุ่ม

๒.....ผลที่เกิดขึ้น

รูปแบบการบริหารจัดการที่เอื้อต่อการพัฒนาอาชีพของกลุ่มผ้าคั้นมือตำบลป่าแดง เป็นกลุ่มที่มีคณะกรรมการ 2 ฝ่าย คือฝ่ายบริหารมีคณะกรรมการ 10 คน กับฝ่ายดำเนินงานที่แบ่งเป็นฝ่ายการตลาดและประชาสัมพันธ์ ฝ่ายผลิตและตรวจสอบคุณภาพ ฝ่ายออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ ฝ่ายการเงินและบัญชี ฝ่ายธุรการและปฏิคม สมาชิกแบ่งเป็น 6 กลุ่มย่อย ทุกกลุ่มเลือกหัวหน้าและ ตัวแทนกลุ่มเป็นคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ตามความสามารถและความถนัด มีกฎข้อบังคับ กลุ่มที่กำหนดบทบาทหน้าที่คณะกรรมการและสมาชิกชัดเจน มีการจัดตั้งกองทุนให้สมาชิกได้ประโยชน์ร่วมกัน สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการผลิต การควบคุมคุณภาพมาตรฐาน การพัฒนาสินค้า การจำหน่าย และร่วมกันวางแผน ทางการพัฒนาการบริหารจัดการกลุ่มทุกด้าน มีการเชื่อมโยงกับกลุ่มอาชีพอื่นในตำบลเพื่อเพิ่มแรงงานในการผลิต และ เชื่อมโยงกลุ่มผ้าคั้นมือในตำบลช่อแฮในลักษณะเครือข่ายพัฒนาอาชีพเพื่อความเข้มแข็งและยั่งยืนของกลุ่ม

การขับเคลื่อนและพัฒนาอย่างเป็นระบบ มีประธานฯ คณะกรรมการและสมาชิกเป็นกลไกหลักโดย ประสานสั่งการและติดตามตรวจสอบอย่างต่อเนื่อง มีการจัดทำสัญลักษณ์ประจำกลุ่ม ตราสินค้าจดทะเบียนเครื่องหมาย การค้าจดทะเบียนรับรองกลุ่ม และการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) คณะกรรมการและสมาชิกร่วมกันวางแผนด้านการผลิตการควบคุมคุณภาพและการตลาดโดยมีเครือข่ายผ้าคั้นมือเทศบาลตำบลช่อแฮเป็นแรงหนุน หน่วยงาน ภาครัฐเป็นกลไกหนุนเสริมให้การขับเคลื่อนมีความคล่องตัวมากขึ้น

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการวิจัย สมาชิกเกิดกระบวนการคิดที่เป็นระบบ มีการยอมรับซึ่งกันและกัน เปิดรับแนวคิดใหม่มากขึ้น เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมและมีทางเลือกมากขึ้นในการแก้ปัญหาและพัฒนาอาชีพ มีรายได้ สม่ำเสมอจนเกิดความรู้สึกมั่นคงในอาชีพ เกิดเครือข่ายด้านการตลาด การควบคุมคุณภาพมาตรฐานและราคาสินค้าขึ้น สมาชิกได้พัฒนาทักษะฝีมือและเทคนิควิธีการจนมีฝีมือได้มาตรฐานมีรายได้สูงขึ้น ส่วนกลุ่มมีกำลังในการผลิตเพิ่มขึ้น และมีความเข้มแข็ง คณะกรรมการทำงานตรงตามบทบาทหน้าที่มากขึ้นและมีการรับผิดชอบทำหน้าที่ของตนส่วน ชุมชนมีความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจคือ สมาชิกในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น ส่งผลให้กลุ่มอาชีพอื่นมีรายได้ดีขึ้นเศรษฐกิจ ชุมชนเข้มแข็ง และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับทีมวิจัยคือเกิดทักษะการทำงานเป็นทีม กระบวนการคิดวิเคราะห์ กำหนดทางเลือกและประเมินผลทางเลือก อันเป็นกระบวนการวิจัยที่จะสามารถนำไปปรับใช้ในการแก้ปัญหาอื่นๆ ต่อไป

องค์ความรู้ที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ได้แก่ 1) กระบวนการบริหารจัดการที่เป็นระบบที่เกิดจากการ วิจัยและพัฒนาของชุมชน 2) การมีส่วนร่วมและความรู้สึกเป็นเจ้าของช่วยลดความขัดแย้งและความเป็นปฏิปักษ์ในหมู่

สมาชิก ทำให้สมาชิกมีการมองปัญหาอย่างเป็นระบบและกว้างขึ้น 3) ได้รูปแบบการสนับสนุนจากภาครัฐในลักษณะ การหนุนเสริมการวิจัยและพัฒนาที่เกิดจากความต้องการของชุมชน

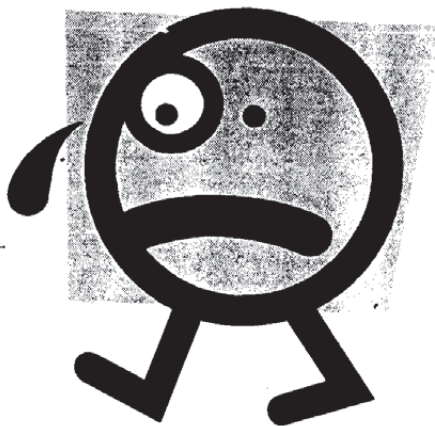
๒.....เหตุปัจจัย

ปัจจัยภายใน จากการที่ได้มีการกำหนดบทบาทของคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ แกนนำในแต่ละด้านทำให้เกิด การขับเคลื่อนของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง คณะกรรมการฝ่ายบริหารซึ่งเป็นฝ่ายกำหนดนโยบายและประสานงานฝ่ายต่าง ๆ โดยมีประธานคอยประสานกับฝ่ายต่าง ๆ และให้สะดวกรวดเร็ว และ หน่วยงาน องค์กรที่ให้การสนับสนุนได้อย่างมี ประสิทธิภาพ ในด้านการดำเนินการนั้นแกนนำในการขับเคลื่อนคือคณะกรรมการฝ่ายดำเนินการซึ่งเป็นตัวแทนของ กลุ่มย่อยทุกกลุ่ม จึงรับรู้ปัญหาและความต้องการของสมาชิกดีและมีความคล่องตัวในการประสานงานและดำเนินกิจกรรมกลุ่มอย่างต่อเนื่อง

ปัจจัยภายนอก ด้วยศักยภาพของประธานกลุ่มที่ได้ทำงานร่วมกับองค์กรท้องถิ่นต่าง ๆ ในระดับอำเภอและ จังหวัด ทำให้มีการเชื่อมโยงการทำงานและได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ด้านคุณภาพ เอกลักษณ์ สินค้า การตลาด และการพัฒนาทักษะฝีมือ มีพาณิชย์จังหวัด พัฒนาการจังหวัด อุตสาหกรรมจังหวัด พัฒนาฝีมือและแรงงานจังหวัด เป็น กลไกสนับสนุน ด้านการจัดหาวัสดุอุปกรณ์และงบประมาณ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นกลไกสนับสนุน ส่วนสถานศึกษาในชุมชนเป็นกลไกสนับสนุนด้านการสืบทอดภูมิปัญญา

๒.....ข้อเสนอแนะ

กลุ่มผ้าคันมือควรมีการพัฒนาด้านสำรวจตลาดและความต้องการของผู้บริโภค มีการบันทึกสถิติยอดขายของแบบ ลาย ขนาด และสี ของสินค้าไว้ซึ่งทำให้ทราบความต้องการของผู้บริโภคอย่างกว้าง ๆ ดังนั้นหากมีการศึกษาต่อไปควรรศึกษาความนิยมและความต้องการสินค้าให้ทราบชัดเจนเพื่อประโยชน์ในการวางแผนการผลิตและช่องทางการตลาด

วิเคราะห์ “โครงการเลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอุดรดิตถ์ แพร่ น่าน

“กระบวนการทำงานภายใต้ข้อจำกัด”

อ้อ อุดรดิตถ์

โครงการที่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอุดรดิตถ์ แพร่ น่าน มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการติดตามสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ให้สามารถปิดโครงการได้ตามระยะเวลาในสัญญา และพัฒนาโครงการวิจัยในพื้นที่เป้าหมายของจังหวัดอุดรดิตถ์ ซึ่งการดำเนินงานภายใต้โครงการที่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอุดรดิตถ์ แพร่ น่าน มีข้อจำกัดที่ทำให้ทีมงานต้องรับมืออยู่ด้วยกัน 2 ข้อจำกัดหลักๆ คือ ข้อจำกัดด้านงบประมาณ และข้อจำกัดด้านพื้นที่ซึ่งส่งผลต่อกระบวนการทำงานเดิมของทีมงาน

การรับมือกับการปรับเปลี่ยน

เตรียมตัว

-เตรียมใจ

-เตรียมกาย

เตรียมข้อมูล

-ข้อมูลแกนนำนักวิจัย

-ข้อมูลพื้นที่เป้าหมาย

เตรียมงาน

-วางแผนการดำเนินงานในพื้นที่

-ปรับบทบาทหน้าที่ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับพันธกิจ

-กำหนดเป้าหมายการทำงาน

-กำหนดพื้นที่เป้าหมายที่มีทุนเดิมและเป็นพื้นที่เป้าหมายของการพัฒนาของจังหวัด

-การวางแผนปฏิบัติการในพื้นที่

ปฏิบัติอย่างเป็นสุข

“วิกฤตมักเป็นโอกาสดีเสมอ” คำๆ นี้ ยังคงใช้ได้เสมอ ถ้าทุกคนไม่ตั้งต้นที่ปัญหา และเชื่อว่าปัญหาทุกอย่างสามารถแก้ไขได้ โดยการใช้สติ และมองมันเป็นเพียงบทเรียนอีกบทหนึ่งที่เราต้องเรียนรู้และผ่านบทเรียนนี้ไปให้ได้ เพื่อเรียนรู้บทเรียนอื่นๆ ที่เราไม่สามารถกำหนดได้ต่อไป

โครงการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำปาง

โอ

โครงการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำปาง 2549 ระยะเวลาดำเนินการ 6 เดือน ระหว่างเดือน พฤศจิกายน 2548 ถึง เดือนเมษายน 2549

- พันธกิจหลัก
- หาผู้สนใจร่วมงานวิจัย (พื้นที่ลำปาง)
  - สนับสนุนโครงการที่ทำอยู่ (ติดตาม/พัฒนา)
  - เชื่อมโยงงานวิจัยพื้นที่กับงานอื่น (ภาคี)
  - ยกกระดับความรู้ที่เกิดขึ้นจากโครงการ (สุขภาพ)
  - ฯลฯ

จากงาน Node ที่ทำอยู่ก็เป็นการหาผู้สนใจเข้าร่วมเวทีวันที่ 10 ซึ่งถือเป็นเวทีสำคัญและเป็นหลัก คล้ายการเข้าร่วมเพื่อช่วยกันวิเคราะห์ – สังเคราะห์ข้อมูลสด และนำข้อมูลคิดรวมนเป็นเมนูอาหารใหม่เสนอ สกว. ภาค แล้วภาคก็จะ comment มาว่า อาหารจานใหม่ควรนำมาเสนอเป็นเมนูของร้านหรือไม่ควรปรับปรุงรสชาติอย่างไร เมื่อทำโครงการแล้วก็มีการติดตาม/พัฒนา เหมือนการปรับปรุงสูตรให้เป็นสูตรเฉพาะ เพื่อจะให้อาหารเป็นอาหารเมนูพิเศษ ระหว่างที่โครงการทำงานก็เหมือนการค้นหาสูตร บางครั้งโครงการก็พบสิ่งที่นอกเหนือจากวัตถุประสงค์ แต่เป็นผลดีที่ได้รับ บางครั้งโครงการก็พบข้อผิดพลาดของตัวเองโครงการเอง เหมือนการลองผิดลองถูก เพื่อให้เป็นประสบการณ์ของโครงการ และได้ความรู้ที่ยั่งยืนตามวัตถุประสงค์ของ สกว. ในสโลแกน “สร้างสรรค์ปัญหา เพื่อพัฒนาท้องถิ่น” และ Node ก็มีการแลกเปลี่ยนกระบวนการทำงาน แนวคิดต่างๆ เพื่อเป็นประโยชน์ในการสนองการแก้ไขปัญหาของชุมชน เหมือนการทำอาหารให้ลองชิม หรือ แลกกันชิม แล้วก็จะได้ความคิดเห็นเรื่องรสชาติมาปรับปรุง การปรุงอาหารและได้เทคนิคในการทำอาหารให้อร่อย และทำให้อาหารเป็นอาหารที่ขึ้นชื่อ เป็นที่นิยม โดยการยกระดับความรู้งานวิจัย และสร้างการเปลี่ยนแปลงบนฐานชุมชน ในระดับสูงขึ้น ขยายผลสู่การนำไปใช้ อาจกลายเป็นการพัฒนาให้เป็น “อาหารจานเด็ด” เหมือน “โครงการเด่น” ได้ ถือว่าเป็นการจัดการภายในร้าน หรือการจัดการในพื้นที่ เมื่ออาหารเป็นที่ยอมรับ,ในร้านแล้ว เราจะต้องทำให้อาหารนั้นเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยรอบ การกระจายได้ดีที่สุดก็คือ “สื่อ” เราก็มีการลงโฆษณาใน นสพ. การจัดทำ website ร้าน และการใช้สื่อวิทยุ ซึ่งทาง Node ลำปางก็ได้มีการสื่อสารข้อมูลความเคลื่อนไหวของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่สาธารณะ มีสื่อ นสพ. ท้องถิ่นรายเดือน คอลัมน์ “งานวิจัย” จำนวน 3 หน้า เป็นข้อมูลโครงการและบทความงานวิจัยของโครงการต่างๆ มีการจัดทำ website Node โดยใช้บทความข้อมูลเวที และเวทีวันที่ 10 เป็นหลัก จึงมีการ update ข้อมูลอยู่เสมอ และวิทยุชุมชน วันพุธ คลื่น 94.5 08:00-09:00 น. คลื่น 94.75 14:00-15:00 น. ในการเล่าโครงการต่างๆ ตั้งแต่ต้นจนจบโครงการ และกระบวนการในการใช้จัดการปัญหา มีการสอดแทรกเกร็ดความรู้และการเปิดเพลงสลับ (แก้เบื่อ) เป็นงานสื่อสารและประชาสัมพันธ์

ข้อเสนอจากวิทยากร : เป็นการเขียนเล่า+การวิเคราะห์

- มีงานส่วนที่ 3 คือ งานยุทธศาสตร์ - ขกระดับงานวิจัยสุขภาพ
- ประวัติศาสตร์
  - ยุทธศาสตร์คอกไม้บาน

เพื่อขยายแนวคิดงานวิจัยสุขภาพให้กระจายวงกว้างสู่สังคมในระดับสูงขึ้น กว้างขึ้น ใช้เวทีวันที่ 10 เชื่อมโยงความหลากหลาย สนุกกับปัญหาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ทั้งบททวนประวัติศาสตร์เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ของปัญหา และมีลูก Node (sub node) เพื่อสร้างรูปแบบความรู้ แนวคิด ไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ สร้างเวทีสังขจรให้เกิดตามวัฒนธรรมเวทีวันที่ 10 (เปิดกว้าง แลกเปลี่ยน ไม่มีถูกผิด จริงใจ) สร้างกลไกทำงานร่วมกับองค์กรท้องถิ่น และขยายผลความรู้ในพื้นที่ไปใช้ให้เกิดประโยชน์รูปธรรม

งานคิดต่อ Human Mapping เป็นการรวบรวมคนมีความรู้ในเรื่องเฉพาะ เพื่อดึงความรู้ความสามารถ ภูมิปัญญา มาทำเป็นแผนที่ให้คนทั่วไปสามารถรู้ว่าใครเก่งอะไร อยู่ที่ไหน คล้ายกับการทำแผนที่ท่องเที่ยวว่าที่ไหนมีอะไรดี และที่สำคัญต้องมีนักท่องเที่ยวนะ หรือ คนที่จะใช้แผนที่ คนรู้ด้วย จะส่งผลให้เป็นการรักษาภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถไม่ให้สูญหายไป โดยมีการถ่ายทอดโดยการปฏิบัติ ไม่ใช่การถ่ายทอดลงตำรา เพราะเทคนิคบางอย่างอาจรู้ได้ในตำรา แต่ไม่สามารถทำได้ ถ้าซื้อหนังสือมาอ่านว่าจะขับรถยนต์ได้อย่างไร ก็ไม่สามารถขับรถได้จริง แต่ถ้าเจอคนขับรถให้ดูจริง สอนได้จริง คอบได้ได้จริงก็สามารถรับรู้ได้มากกว่าการอ่านหนังสือ และคนหัดก็จะขับรถได้จริง เพื่อสร้างให้เป็น “สังคมอุดมปัญญา” ซึ่งทั้งหมดนี้ก็เป็นงาน Node ถ้าปางคะ

“กระบวนการสนับสนุน งานวิจัยท้องถิ่นการท่องเที่ยวโดยชุมชน”

สุภาวิณี

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น งานวิจัยประเด็นแรกๆ ที่ สกว. สำนักงานภาคให้การสนับสนุนเป็นระยะเวลากว่า 5 ปี ซึ่งเป็นความพยายามของหน่วยงานในการสนับสนุนให้ชุมชนสามารถจัดการท่องเที่ยวได้ ผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยเน้นการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชนในทุกขั้นตอน กระบวนการตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมลงมือปฏิบัติตามแผนงานที่ได้วางไว้ ร่วมสรุปบทเรียน และร่วมประเมินผลร่วมกัน มีชุมชนในภาคเหนือกว่า 30 ชุมชนที่ผู้เขียนมีโอกาสได้ลงไปร่วมเรียนรู้ในกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในประเด็นการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนร่วมกัน จึงคิดว่าประสบการณ์จากการทำงานสนับสนุนโครงการวิจัยกว่า 30 ชุมชนจะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านบ้าง โดยหน้าที่หลักของผู้เขียน คือ มีหน้าที่สนับสนุนให้ชุมชนใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปเป็นเครื่องมือ หรือตัวช่วยในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน โดยกระบวนการสนับสนุนนี้จะเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการเริ่มกระบวนการวิจัยของชาวบ้าน ตั้งแต่ทำความเข้าใจแนวคิด งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การเตรียมเครื่องมือ การสร้างความเข้าใจกับคนในชุมชน เตรียมคน เตรียมข้อมูล และลงมือปฏิบัติตามแผนงานของโครงการวิจัย ตลอดจนการสรุปบทเรียนของโครงการวิจัย ซึ่งบทบาทหน้าที่ของผู้สนับสนุนงานวิจัยนั้น ต้องสอดคล้องและเป็นไปตามแผนงาน กิจกรรมของโครงการวิจัยนั้นๆ โดยมีบทบาทเป็นเพียงผู้ประสานงาน และเอื้ออำนวยความสะดวกให้โครงการวิจัยเท่านั้น

กระบวนการติดตามสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีหลากหลายขั้นตอนด้วยกัน เริ่มแรกนั้น ต้องเริ่มที่ตัวเราเอง จากประสบการณ์ของผู้เขียนนั้นพบว่า ก่อนเริ่มงานใดๆ สิ่งสำคัญคือ การจัดการกับตัวเองให้ได้ก่อน คือการเตรียมความพร้อมทั้งร่างกาย จิตใจ และข้อมูล ความรู้ที่เปรียบเสมือนอาวุธ ในการเตรียมความพร้อมตนเอง หลังจากเตรียมความพร้อมตัวเอง ร่างกายพร้อม จิตใจ สมอง เปิดพร้อมเข้าสู่โลกแห่งการเรียนรู้ ไม่ปิดกั้นตัวเอง ทำตัวให้เป็นแก่น้ำที่ว่างเปล่า สามารถเติมเต็มได้ตลอดเวลา เชื่อมมันและศรัทธาในแนวคิดงานที่ทำ และองค์ความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้าน เพราะการทำงานกับชุมชนนั้นต้องมีความเข้าใจในบริบทของชุมชน เตรียมร่างกาย เตรียมจิตใจพร้อมแล้ว ก็ต้องเติมความรู้ ข้อมูลเพื่อเป็นอาวุธให้กับตัวเอง ซึ่งผู้เขียนพบว่าแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เมื่อศึกษาข้อมูลให้แน่ใจแล้ว สิ่งสำคัญที่ไม่น้อยไปกว่ากันคือ การศึกษาโครงการ ศึกษาพื้นที่ ข้อมูลรอบด้าน และสถานการณ์ในชุมชน เช่น การลงไปสนับสนุนโครงการท่องเที่ยวกว๊านพะเยา ผู้เขียนต้องศึกษาข้อมูล สถานการณ์ของพื้นที่ให้เข้าใจก่อนว่า ณ ปัจจุบัน สภาพการณ์การท่องเที่ยวของกว๊านพะเยาเป็นอย่างไร มี key information ที่สำคัญอยู่ที่ไหนบ้าง นโยบายภาครัฐ สนง. การท่องเที่ยว จ. พะเยา มีนโยบายในการสนับสนุนการท่องเที่ยวในพื้นที่อย่างไร เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการทำงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในพื้นที่

การทำความรู้จักกับคนในชุมชน สร้างความคุ้นเคย เพื่อให้การทำงานเป็นไปอย่างคล่องตัว ก็สำคัญ กรณีตัวอย่าง เช่น โครงการท่องเที่ยวบ้านผาหมอน คอยอินทนนท์ นักวิจัยเป็นชุมชนปากเกอญอที่มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชนเผ่า ผู้เขียนในฐานะคนนอกที่ลงไปสนับสนุนงานในพื้นที่จึงต้องศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ในความเป็นชนเผ่าปากเกอญอ สร้างความคุ้นเคยและทำความรู้จักกับคนในพื้นที่ สร้างความไว้วางใจให้ได้จากชาวบ้าน ให้เค้ารู้สึกที่เราเป็นพวกเดียวกับเค้า ไม่ใช่เจ้าหน้าที่ที่ลงพื้นที่เพียงแค่มาดูตามงานเท่านั้น ความไว้วางใจที่ได้จะทำให้ผู้เขียนทำงานได้ง่ายขึ้น เพราะโดยลักษณะของคนไทยที่มีความเป็นมิตรกันอยู่แล้ว ความไว้วางใจจะทำให้ชาวบ้านไม่รู้สึกเกร็ง แต่กลับจะรู้สึกสนุกไปด้วยมากกว่า

บทบาทหน้าที่ที่สำคัญไม่น้อยไปกว่ากันคือ การเข้าร่วมในกิจกรรมของโครงการวิจัยเป็นระยะๆ การเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการนี้เป็นการเข้าร่วมเพื่อประสานงาน หนุนเสริม และช่วยจัดกระบวนการเรียนรู้ แต่ผู้สนับสนุนต้องไม่เป็นพระเอก ชาวบ้านเป็นพระเอกในกิจกรรมนั้นๆ

การเข้าร่วมในกิจกรรมของโครงการนั้นก็ไม่ใช่จำเป็นต้องเป็นกิจกรรมการจัดเวทีประชุม เพื่อวางแผนงาน หรือสรุปงานเท่านั้น หากแต่คนส่วนใหญ่เข้าใจว่า ผู้สนับสนุนจะลงพื้นที่ไปเฉพาะกิจกรรมเวทีการประชุมเท่านั้น แต่สิ่งที่ผู้เขียนรู้คือ ทุกกิจกรรมของโครงการวิจัยมีความสำคัญทุกกิจกรรม ตัวอย่างเช่น โครงการวิจัยมีการจัดกิจกรรมการบวชป่า พิธีสืบชะตาป่า จัดแหล่งอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำที่บ้านห้วยหาด – หลักสาย ต. อวน อ. ปง จ. น่าน ผู้สนับสนุนมีหน้าที่ในการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน เพราะในช่วงกิจกรรมลักษณะนี้ เราจะได้สังเกตเห็นกระบวนการทำงานของทีมวิจัย ความคิด ความเห็นของชาวบ้านในชุมชน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนงานในกระบวนการสนับสนุนงานของเราได้

นอกจากกิจกรรมที่มีการลงมือปฏิบัติการ หน้าที่อีกหน้าที่ในการเข้าร่วมกิจกรรมการประชุมของทีมวิจัยนั้น บทบาทที่สำคัญคือ ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น การตั้งคำถาม ชวนคิด ชวนคุย ชวนแลกเปลี่ยน ร่วมกับทีมวิจัยจะสร้างโอกาสให้ทีมวิจัยมีพื้นที่ในการพูดคุย แลกเปลี่ยนและทำงานร่วมกันมากขึ้น เพราะจากประสบการณ์ในการทำงานแล้ว ผู้เขียนพบว่าในการทำงานวิจัยให้เกิดผลนั้น ทีมวิจัย คนในชุมชนต้องพูดคุยกันบ่อยๆ และสม่ำเสมอ จึงจะสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมร่วมกันได้

ไม่ว่าจะมีแค่เพียงกิจกรรมของโครงการวิจัยเท่านั้นที่จะสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับทีมได้ การสร้างโอกาสเปิดพื้นที่ให้กับชาวบ้านในการพัฒนาศักยภาพตัวเองก็สำคัญ จากงานของผู้เขียนนั้นจะสร้างโอกาสให้มีเวทีแลกเปลี่ยนของเครือข่ายชุมชนวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยเน้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามโครงการวิจัย แบบที่สอนน้อง มีการเติมเต็มความรู้ทางวิชาการจากภายนอก ให้ชาวบ้านได้เปิดมุมมอง โลกทัศน์ให้กว้างขึ้น เพื่อที่จะนำไปผสมผสานกับความรู้ ภูมิปัญญาของท้องถิ่น ในการนำไปปรับใช้ในงานการท่องเที่ยวของชุมชนได้ต่อไป

จากทัศนะของผู้เขียนยังมองอีกว่า การเติมเต็มความรู้ให้กันเองในมุมมองของผู้มีประสบการณ์ตรงแล้วนั้น การเติมความรู้จากภายนอกก็สำคัญ ดังนั้นเมื่อมีกิจกรรมทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการท่องเที่ยวขึ้น จึงมีการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้ร่วมเรียนรู้ ในการอบรมสัมมนาทางวิชาการต่างๆ เพื่อเติมเต็มความรู้เดิมที่มีให้สมบูรณ์มากขึ้น ก็นับได้ว่าเป็นการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยไปด้วย

สิ่งที่ค้นพบจากกระบวนการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในทัศนะของผู้เขียนนั้นพบว่า การเตรียมตัวเองเป็นเรื่องที่สำคัญมาก ผู้สนับสนุนจะต้องลงไปทำงานกับชุมชนในสถานการณ์และบริบทที่ต่างกัน การเตรียมตัวเองในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นเครื่องมือในการทำงาน ข้อมูล สถานการณ์ ความรู้รอบด้านเป็นสิ่งสำคัญ ความรู้เรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระดับล่างโดยการแลกเปลี่ยนกับชาวบ้าน/ผู้รู้บ่อยๆ ตลอดจนความรู้ในระดับภาพกว้าง นโยบาย สถานการณ์การท่องเที่ยวระดับประเทศก็สำคัญ ถ้าตัวเราเองมีข้อมูลมากก็จะสามารถแลกเปลี่ยนกับผู้อื่นได้มาก ต้องฝึกฝนตัวเองให้เป็นผู้รู้ เติมความรู้ให้กับตัวเองตลอดเวลา และที่สำคัญคือการหมั่นลงไปสร้างความคุ้นชินกับชุมชน แต่ต้องไม่ทำตัวเป็นผู้วิจัยเอง ต้องนึกเสมอว่าเราเป็นเพียงผู้สนับสนุน การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนจะทำให้ลดช่องว่าง และความรู้ที่กระหว่างเจ้าหน้าที่ของเจ้าของแหล่งทุนกับผู้รับทุนได้ แต่จะต้องสร้างให้เกิดการทำงานแบบที่กันเองให้ได้ ในบางช่วง บางโอกาสผู้เขียนเองก็ยังมีโอกาสในการพูดคุยกับนักวิจัยนอกกรอบ จนรู้สึกเปรียบเสมือนเครือญาติ พี่น้อง ร่วมกับชาวบ้านในทุกชุมชนที่เข้าไปทำงานร่วมด้วย จนบางคนให้ความไว้วางใจในการพูดคุยเรื่องอื่นๆ นอกจากเรื่องงานวิจัย แต่ที่สำคัญต้องไม่หลงบทบาทของตัวเองจนเข้าไปเป็นผู้วิจัยซะเอง เพราะไม่เช่นนั้นแล้ว การสร้างโอกาสให้เกิดกระบวนการเรียนรู้กันจะเกิดขึ้นได้น้อยมาก

การทำงานในการสนับสนุนชุมชนให้สามารถจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้แล้วนั้น เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับชุมชนวิชานั้น ผ่านความรู้ ความสามารถ และศักยภาพ ภูมิปัญญาของคนในชุมชนนั้นๆ เป็นสำคัญ ความเชื่อมั่นและศรัทธาในตัวชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และหลักคิดในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ประกอบกับการสร้างโอกาสให้กับคนในชุมชนนั้น จะทำให้การสร้างโอกาสทางการเรียนรู้ให้กับชุมชน หากแต่ตัวเราเองก็ต้องเปิดโอกาสเปิดใจ เปิดสมอง และสร้างโอกาสทางการเรียนรู้ให้กับตัวเองด้วย การทำงานนั้นๆ ก็จะทำให้เราสนุกและมีความสุขกับการทำงานนั้นๆ ด้วย

โพธิยาลัย.. คำตอบของการทำงานแบบ “บูรณาการณ์”

ราณี อุปรา

สถาบันโพธิยาลัย หรือ ศูนย์ประสานงานเครือข่ายพระนักพัฒนาชุมชนภาคเหนือ ก่อตั้งขึ้นมาจากแนวคิดของกลุ่มพระนักพัฒนาชุมชนภาคเหนือ หรือ คพชน. ซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่มีอุดมการณ์ในการทำงานพัฒนาชุมชน ภายใต้อุดมการณ์และความเชื่อมั่นและศรัทธาที่จะนำหลักพุทธธรรมเข้าไปใช้แก้ไขปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมหรือชุมชน ก่อนจะมีศูนย์ประสานงานฯ หรือ สถาบันโพธิยาลัย พระสงฆ์กลุ่มนี้ทำงานภายใต้ความสงสัย หรือข้อกังขาของคนหลายกลุ่มว่า ทำไมพระมาอยู่เกี่ยวหรือทำงานกับชาวบ้าน! โดยประวัติศาสตร์ของการรวมกลุ่มพระเป็นเครือข่ายขึ้นมานั้น เกิดจากเหตุการณ์ครั้งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ ที่มีความขัดแย้งหรือเกิดปัญหาข้อพิพาท โดยทำให้ชาวบ้านต้องมารวมตัวกันเพื่อประท้วงหรือเรียกร้องสิทธิบางอย่างที่ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ คนหลายกลุ่ม หลายเครือข่าย ลุกขึ้นมาผลักดัน แลกเปลี่ยน และเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาคือสังคม...มีหลายคนตั้งคำถามว่า “ขณะที่บ้านเมืองกำลังมีปัญหา คนทุกคนลุกขึ้นมาช่วยกันแก้ปัญหา แล้วพระสงฆ์ไปอยู่ที่ไหนหมด!” พระสงฆ์นักพัฒนาแกนนำกลุ่มหนึ่งที่ได้ยิน ได้ฟังการวิพากษ์วิจารณ์ดังกล่าว จึงได้โต้ตอบไปว่า “มีพระที่ทำงานกับชุมชนอยู่หลายกลุ่มในชุมชนภาคเหนือ” แต่พวกท่านก็ไม่สามารถให้ข้อมูลได้ว่า มีใคร ทำอะไร อยู่ที่ไหนบ้าง? เพราะทุกท่านต่างทำงานกันแบบปัจเจก ไม่ได้มารวมกลุ่มหรือรู้ข้อมูลซึ่งกันและกัน

ตั้งแต่นั้นมาจึงได้เกิดแนวคิดเรื่องการสร้างเครือข่าย การรวมตัวของพระสงฆ์นักพัฒนาชุมชนภาคเหนือ ภายใต้อุดมการณ์ฐานคิดที่ตั้งใจแก้ไขปัญหาชุมชน หรือทำให้ชุมชน/สังคมมีสุข ปราศจากทุกข์ เพราะแม้กิจของสงฆ์จะเป็นผู้ศึกษาปฏิบัติธรรม แต่หากสังคมยังไม่สงบ ประชาชนยังไม่เป็นสุข พระที่เดินบิณฑบาตรยังเห็นคราบน้ำตา ความหมองเศร้าในแววตาของคนที่ตกบาตร แล้วท่านจะฉันทิชาวลงได้อย่างไร? ดังนั้น ท่านจึงต้องทำหน้าที่ในการสร้างความสุข ความสงบให้เกิดขึ้นในสังคมให้ได้ก่อน จึงจะสามารถปฏิบัติธรรมได้อย่างเต็มที่...และเรื่องราวทั้งหมดเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างเครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนาภาคเหนือ หรือ คพชน. โดยเป็นที่มาของความคิดในการสร้างศูนย์ประสานงานฯ เครือข่าย หรือ สถาบันโพธิยาลัย

สถาบันโพธิยาลัย ทำงานภายใต้ปรัชญา “พุทธธรรม นำปัญญา พัฒนาท้องถิ่น” โดยลักษณะของการทำงานภายในสถาบันได้ถูกปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสถานการณ์ หรือภาวะการณ์ ตลอดจนเงื่อนไขต่างๆ ที่เกิดขึ้น ณ ขณะเวลาที่สถาบันก่อกำเนิดจนมาถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของสถานที่ คน แนวคิด วิธีการ หรือเงื่อนไขต่างๆ ของงานที่เข้ามา โดยพื้นฐานของตัวองค์กรเองมีลักษณะค่อนข้างอิสระในเรื่องของการบริหารจัดการ กล่าวคือตัวองค์กรไม่ได้ถูกจัดการโดยระบบโครงสร้างภายในของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง การทำงานขึ้นอยู่กับภาระงานตามแหล่งทุนหรือ โครงการต่างๆ ที่เข้ามาสนับสนุนการทำงานภายใต้ปรัชญาขององค์กร ซึ่งเน้นงานเชิงพุทธธรรม โดยไม่ได้จำกัดรูปแบบว่าจะเป็นงานเชิงวิจัย หรือ เชิงพัฒนา แต่สิ่งที่ยังเป็นปัญหา หรือเป็นอุปสรรคต่อการทำงาน คือ เรื่องของงบบริหารจัดการกลางภายในองค์กร ทั้งนี้เพราะโดยตัวขององค์กรเองไม่ได้มีงบประมาณสนับสนุนสำนักงานโดยตรง แต่เป็นงบประมาณที่

มาในรูปของโครงการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น “บ้านจุ่มเมืองเย็น” ของ สสส. หรือ โครงการวิจัยเชิงพุทธธรรมจาก สกว. ซึ่งก็จะสนับสนุนตามเนื้อหา งาน บทบาทคนทำงาน โดยมีข้อจำกัดตามระยะเวลาของแผนปฏิบัติการหรือสัญญาที่เข้าร่วมกัน...

ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงมีการพูดคุยกันภายในของทีมทำงานที่มีบทบาทแตกต่างกัน จากการได้รับสนับสนุนการทำงานคนละแหล่งว่า ต้องมีการปรับเปลี่ยน โครงสร้าง และรูปแบบการทำงานของสถาบันให้เป็นแบบการ “บูรณาการ” ดังนั้น คนทำงานของสถาบันโพธิยาลัยจึงต้องปรับเปลี่ยนทั้งวิธีคิด วิธีทำงาน ตลอดจนคำตอบแทน หรือ การจัดสรรงบประมาณที่ได้รับให้เป็นไปในแบบ “บูรณาการทั้งคนและงาน” โดยมีวิธีคิดที่บอกว่า...“ทุกคนเป็นคนของสถาบันโพธิยาลัย เป็นคนทำงานให้กับเครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนาชุมชนภาคเหนือ (คพชน.) ไม่ได้เป็นคนของโครงการใดโครงการหนึ่ง” ดังนั้นในการทำงาน ภาระหน้าที่ของทุกคนในสถาบันจึงมีเพิ่มมากขึ้น กล่าวคือ มีทั้งหน้าที่หลัก หน้าที่รอง และหน้าที่ส่วนรวม ซึ่งเป็นหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากงานกลางของสถาบัน

อย่างไรก็ตามผลที่เกิดขึ้นจากการบูรณาการงานและคนดังกล่าวของสถาบันฯ ในช่วงระยะเวลาเกือบ 2 ปีที่ผ่านมา ด้วยการปรับเปลี่ยนบทบาทและหน้าที่คนทำงานโดยขาดการบริหารจัดการที่ดี ทั้งในเรื่องของ คนทำงาน สถานที่ทำงาน อุปกรณ์การทำงาน ความเข้าใจต่องาน ข้อมูล รวมไปถึง จังหวะ โอกาส และเวลาที่เหมาะสม...ทำให้คนทำงานหลายคนเกิดความท้อแท้ เบื่อหน่าย หหมดไฟที่จะก้าวเดินต่อภายใต้ปรัชญา และอุดมการณ์ของสถาบันฯ หลายคนเลือกแก้ปัญหาด้วยวิธีการลาออก หลายคนมุ่งสนใจเฉพาะงานของตัวเองโดยไม่สนใจเพื่อนร่วมงาน บางคนหมดไฟ ท้อแท้ เบื่อหน่าย กำลังมองหาทางเลือกใหม่ ร้ายยิ่งกว่านั้นบางคนหมดศรัทธาต่อการทำงานกับสถาบันฯ หหมดหวังจะคิดเชิงสร้างสรรค์ และมองทางเลือกใหม่ๆ ในอนาคตให้กับสถาบันฯ แท้ที่สุด บางคนมองเห็นอนาคตที่กำลังถดถอยหลังลงคลองลงไปเรื่อยๆ โดยไม่รู้ตัว และคิดว่ากำลังเดินหน้าอยู่...

บทเรียนที่กำลังเกิดขึ้นกับสถาบันโพธิยาลัย เป็นสิ่งสะท้อนที่ทำให้ต้องตระหนักว่า ถึงเวลาแล้วหรือยังที่พระสงฆ์นักพัฒนาภาคเหนือ (คพชน.) จะกลับมาย้อนมอง ทบทวน และสรุปบทเรียนที่เกิดขึ้นว่า “เราทำงานแบบบูรณาการจริงหรือไม่? ถ้าเป็นแบบบูรณาการ เราบูรณาการคน งาน หรือเฉพาะงบประมาณ”...ร้ายยิ่งกว่านั้น อาจต้องกลับมาทบทวนการปฏิบัติว่า “เราบูรณาการเฉพาะวิธีคิดหรือเปล่า?”...การบูรณาการแบบปฏิบัติเป็นอย่างไร? มันเป็นทางเลือกที่เหมาะสมท่ามกลางการเปลี่ยนผ่านของคนทำงาน และการเปลี่ยนโครงสร้างขององค์กรหรือไม่?... แท้ที่สุดคนทำงานในสถาบันโพธิยาลัย เข้าใจอุดมการณ์ ฐานคิด ภายใต้ปรัชญา “พุทธธรรม นำปัญญา พัฒนาท้องถิ่น” มากน้อยขนาดไหน หากคิดว่าเข้าใจ...ให้ความหมายของคำว่า “พุทธธรรม” เหมือนกันไหม? การตอบคำถามเหล่านี้อาจเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของการทบทวน หรือสรุปบทเรียนการทำงานของสถาบันฯ ครั้งยิ่งใหญ่ ที่ท้ายที่สุดแล้วอาจนำไปสู่คำตอบที่ว่า จริงๆ แล้วเรามี “สถาบันโพธิยาลัย” ขึ้นมาทำไม? เพราะถ้าเรายังใช้หลักพุทธธรรมแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในองค์กร ซึ่งถือเป็นชุมชนขนาดเล็กยังไม่ได้แล้ว เราจะไปแก้ไขปัญหาลังคม หรือชุมชนหมู่บ้านได้อย่างไร?

ท้ายที่สุดเครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนาชุมชนภาคเหนือ (คพชน.) หรือผู้ร่วมก่อตั้งสถาบันโพธิยาลัยอาจต้อง
กลับมาร่วมกันตัดสินใจต่ออนาคตของสถาบันร่วมกันอีกครั้ง! ว่า ณ ขณะเวลาปัจจุบัน... เครือข่ายพระสงฆ์ฯ (คพชน.)
เองเห็นความจำเป็นและยังต้องการให้มี “สถาบันโพธิยาลัย” อยู่หรือไม่!

การวิเคราะห์-สังเคราะห์งานวิจัยชุดพุทธธรรมท้องถิ่น ๑
เอ โพรียาลัย

จุดประกายวาดหวัง-สร้างพลังพุทธิปัญญา

สถาบันศาสนาเป็นสถาบันซึ่งมีความสำคัญ มีพลังต่อความเชื่อและการเป็นที่ยึดเหนี่ยวของผู้คนทางสังคม ในด้านจิตใจ ก่อเกิดความเลื่อมใสศรัทธา มุ่งสู่หนทางแห่งความดีและความงาม ทำให้สถาบันทางศาสนาโดยเฉพาะ พุทธศาสนาซึ่งเป็นสถาบันหลักของชาติได้ส่งผลและมีอิทธิพลต่อคนส่วนมากในประเทศ ไม่เพียงแต่ที่ได้กล่าวมา พุทธศาสนาจะคงอยู่ไม่ได้หากขาดความสัมพันธ์กับหน่วยทางสังคม ชุมชน ซึ่งพระกอบไปด้วย พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่ ในการการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ขรวาสาธรรมผู้มีความเลื่อมใสศรัทธา อุบาสก-อุบาสิกาผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา จากความสัมพันธ์เหล่านี้เองทำให้เห็นว่าในอดีตวัดได้ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลาง ของการเชื่อมร้อยทุก ๆ ส่วน ทุก ๆ ด้าน อาทิเช่น ด้านการศึกษา,ด้านการสงเคราะห์,ด้านการพยาบาล,เป็นที่เก็บ ของส่วนรวมของชุมชน,เป็นแหล่งเรียนรู้และสืบทอดศิลปวัฒนธรรม,เป็นศูนย์กลางของการประกอบประเพณี พิธี กรรม เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ทำให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของวัดและพระสงฆ์เองที่เข้าไปมีส่วนสัมพันธ์ในชีวิตของผู้คน แบบกลมกลืน

ฉะนั้นวัดและพระสงฆ์จึงมีบทบาทโดยตรงในการ ดำรงจริยวัตรและครองสมณสาธูปที่สงบเรียบง่าย สันโดษตามแนวทางแห่งพุทธศาสนาเพื่อเผยแผ่ศีลธรรมและแนวทางแห่งพุทธิปัญญาสู่ผู้คนให้ได้มีสติ ขัดเกลากาย ในจิตใจผู้คนให้เกิดการตื่นรับรู้ต่อสิ่งภายนอกที่เข้ามาทำให้เกิดความทุกข์

ปัจจุบันกระแสของการพัฒนาทางด้านวัตถุได้เติบโตอย่างรวดเร็ว เกิดเทคโนโลยีที่ทันสมัยและสะดวก สบายต่อผู้คนทางสังคมมากมาย สภาพะของการขยายตัวทางด้านเทคโนโลยีและความเจริญด้านต่าง ๆ เพื่อมุ่งสู่การ พัฒนาและขยายตัวทางเศรษฐกิจ ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางด้านจิตใจของของผู้นั้นไม่น้อย ดังปรากฏการณ์ ของความเครียด สุขภาวะทางด้านร่างกายและจิตใจที่ทรุดโทรมเกิดภาวะของโรคภัยแรง ตามมามากมาย สิ่งเหล่านี ได้ยืนยันให้เห็นถึงผลกระทบที่ตรงกันข้ามกับความเจริญทางด้านวัตถุที่ได้เร่งขยายให้เติบโตเพื่อการแข่งขันทาง เศรษฐกิจ ไม่เพียงผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ในแง่ของสังคมและวัฒนธรรมเอง วัดและพระสงฆ์ ก็ถูกลดบทบาทและให้ความสำคัญเช่นกัน จากเดิมที่เคยเป็นศูนย์กลางและรวมผู้คนก็ถูกดึงและแยกส่วนออกไป เห็นได้จากเคยทำหน้าที่ให้การศึกษาเมื่อมีโรงเรียนบทบาทของวัดและพระสงฆ์ก็เริ่มถูกมองข้าม โอกาสที่บุตร หลานจะถูกบ่มเพาะทางด้านคุณธรรม ศีลธรรมก็ถูกตัดขาดไปเช่นกัน ทำให้เด็กและเยาวชนขาดโอกาสในการซึม ซาบหลักธรรม - ศีลธรรม เด็กและเยาวชนบางส่วนได้แสดงพฤติกรรมที่ก้าวร้าว ไม่เคารพบุพการี ขาดความรัก และเมตตาทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท การลอกเลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ส่งผลต่อภาพรวมทางสังคมใน ปัญหาทางด้านเด็กและเยาวชน

อย่างไรก็ตามแม้ว่าบทบาทและความสำคัญของวัดและพระสงฆ์จะได้ถูกลดบทบาทหน้าที่ลงก็มิได้แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์จะนิ่งเฉย ได้มีความพยายามในการคิดหาวิธีการในการเผยแผ่หรือนำหลักธรรมเข้าสู่หัวใจของผู้คน ในทางที่ทำได้ มีการปรับประยุกต์หลักพุทธธรรมสอดแทรกไปยังวิถีการดำเนินชีวิตในทุกระดับ ทุกสถานการณ์ ดัง จะเห็นได้จากกลุ่มพระสงฆ์เครือข่ายพระนักพัฒนาชุมชนภาคเหนือ (คพชน.) ซึ่งเป็นกลุ่มพระสงฆ์ที่มีแนวทางใน การประยุกต์หลักพุทธธรรมในการทำงานกับชุมชนท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นหลักพุทธธรรมในการแก้ไขปัญหาความยากจน สัจจะออมทรัพย์ หลักพุทธธรรมในการอนุเคราะห์สร้างโอกาสในการเข้าถึงหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา แก่ชุมชนบนพื้นที่สูง พุทธธรรมกับสิ่งแวดล้อม พุทธธรรมกับการดูแลสุขภาพจิตเชื้อ HIV เป็นต้น หลายส่วนอาจยังมิ ความสงสัยทำไมพระสงฆ์ต้องเข้ามาข้องเกี่ยวกับเรื่องราวเหล่านี้ มันใช่กิจของสมหรือไม่ว่าต่าง ๆ นานาที่กำลังจับตามอง แต่ด้วยความสัมพันธ์ที่เป็นทุนเดิมสะสมมาด้วยความเชื่อในการเป็นลูกหลานชาวบ้าน ชาวบ้านได้

บัณฑิตदानข้าว (ให้ข้าว) ทำให้เป็นพลังภายในผลักดันให้มีอายุยืนหรือหนึ่งดูตายได้ ฉะนั้นจึงได้มีความพยายามในการปฏิบัติหน้าที่แห่งสงฆ์ด้วยความสำนึกในคุณค่าแห่งพุทธธรรมคำสอน ซึ่งเป็นเจตนาให้ผู้คนได้แสวงหาแนวทางแห่งการดับทุกข์ ทำให้เกิดสุข ทุกข์น้อยลง แนวทางของพระสงฆ์เหล่านี้ได้นำหลักพุทธธรรมสอดแทรกในงานพัฒนาเหล่านี้ ด้วยเล็งเห็นสัจจะของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสิ่งที่แวดล้อมรอบตัวผู้คน ด้วยการเตือนสติ ตื่นรู้ ด้วยปณิธานอันแรงกล้าของกลุ่มพระสงฆ์เหล่านี้สู่การประยุกต์สอดแทรกอย่างกลมกลืนไปตามวิถีชีวิตและเงื่อนไขปัญหา ทำให้ฆราวาสธรรมหรือศรัทธาวัดในหลาย ๆ ชุมชนท้องถิ่น เกิดความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้นในการที่จะแก้ไขปัญหา โดยมีพระสงฆ์เหล่านี้ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาเป็นศูนย์รวมด้านจิตวิญญาณความเชื่อมั่น

การปฏิบัติศาสนกิจที่ผ่านมาของกลุ่มพระสงฆ์เครือข่ายพระนักพัฒนาชุมชนเหล่านี้มิได้หยุดนิ่งอยู่แค่เพียงการกระตุ้นเตือนสติและเป็นที่ปรึกษาเพียงอย่างเดียว ยังได้มีแนวคิดในการพัฒนาตนเองในหลาย ๆ ด้าน เช่น การใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือมาหนุนเสริมงานพัฒนาการประยุกต์หลักพุทธธรรม เพื่อสะท้อนแนวทางการปฏิบัติศาสนกิจสู่สังคมเพื่อตอบคำถามต่าง ๆ แก่สังคม ถึงบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์และพระพุทธศาสนา ดังปรากฏงานทางด้านวิชาการเกิดการใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาพัฒนางานที่ตนได้ทำอยู่ ๑๐ หัวข้องานวิจัยดังนี้

-) กระบวนการและเทคนิคการทำงานของพระสงฆ์ภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่
-) หลักการทำงานของพระธรรมจาริกที่สมสมัย
-) การพัฒนาการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนที่สมสมัยจังหวัดน่าน
-) การฟื้นฟูความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมของชาวปกาเกอะญอ
-) การสืบทอดภูมิปัญญาผักพื้นบ้านของชาวปกาเกอะญอ
-) การฟื้นฟูและสืบทอดภูมิปัญญาสมุนไพรของเยาวชนปกาเกอะญอ
-) สื่อพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านเพื่อสร้างความเข้มแข็งชุมชน
-) เทศกาลและพิธีกรรมกรณีศึกษาชุมชนอำเภอบ้านแสนเจริญเก่า
-) การจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
-) ความร่วมมือในการสร้างพัฒนาการแก่เด็กปฐมวัย

หัวข้องานวิจัย ๑๐ หัวข้อที่ได้กล่าวมาข้างต้นได้ชี้ให้เห็นความพยายามในการใช้เครื่องมือกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาเสริมสร้างงานในการประยุกต์หลักพุทธธรรม ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างนวัตกรรมใหม่ที่ยังประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและชาวพุทธต่อไปให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ที่ยังมีความจำเป็นและสำคัญเพื่อทำให้เกิดแนวทางแห่งพุทธธรรม นำปัญญาพัฒนาท้องถิ่น

การวิเคราะห์สังเคราะห์

การพัฒนาศักยภาพทีมงานของ Node แม่ฮ่องสอน ปี 2548

นกแม่ฮ่องสอน

กระบวนการพัฒนาศักยภาพทีมงานของ Node แม่ฮ่องสอนในช่วงที่ผ่านมาตั้งแต่เริ่มดำเนินงานสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้มีผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องมากมาย ซึ่งที่ผ่านมาเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพทีมงาน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด ทาง Node แม่ฮ่องสอน จึงได้มีการพัฒนาศักยภาพทีมงานเรื่อยมา โดยแบ่งเป็น 4 ส่วนด้วยกัน คือ 1.ทีมเจ้าหน้าที่ Node 2.ทีมพี่เลี้ยงงานวิจัย 3.ทีมวิจัย และ 4.แกนนำเครือข่ายภาคประชาสังคมในพื้นที่ ซึ่งทั้ง 4 ส่วนได้มีการทำงานร่วมกันเสมอ กระบวนการพัฒนาศักยภาพจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการวางแผนการอย่างต่อเนื่องและไม่อาจจัดแยกกันได้อย่างเด็ดขาด ดังนั้นในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพส่วนใหญ่จึงเป็นจัดภายใต้ความร่วมมือกันในหลายภาคส่วน ยกเว้นกรณีที่ต้องจัดให้เฉพาะกับทีมงานโครงการวิจัยเท่านั้น เช่น การเตรียมความพร้อมทีมวิจัยก่อนเริ่มดำเนินงาน เป็นต้น ซึ่งการพัฒนาศักยภาพทีมงานทั้งหมดในช่วงที่ผ่านมายังคงเน้นแนวทางการพัฒนาโดยใช้กระบวนการ **on the Job Training** เป็นหลัก

รูปแบบการเตรียมความพร้อมและพัฒนาศักยภาพทีมงานโดยภาพรวมได้เป็น ดังนี้

1. การพัฒนาศักยภาพทีมเจ้าหน้าที่ Node โดยตรง ได้แก่

❖ การเรียนรู้ / พัฒนาศักยภาพทีมเจ้าหน้าที่ node ผ่านการปฏิบัติงาน (on the Job Training)

โดยมีเป้าหมายในการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพเพื่อให้สามารถทำงานได้ใน 4 ประเด็นหลัก คือ

ประเด็นที่ 1 เพื่อให้สามารถทำงานในการ “พัฒนาโครงการวิจัย” และ “การติดตามสนับสนุนงานโครงการวิจัย” โดยเน้นการให้เจ้าหน้าที่ทุกคนลงพื้นที่เรียนรู้จากการปฏิบัติการติดตามงานโครงการวิจัย มีโครงการวิจัยในความรับผิดชอบแต่ละคนอย่างน้อยหนึ่งโครงการ ดังนั้นทีมงาน Node ทุกคนควรมีฐานทักษะความรู้เพื่อสนับสนุนงานโครงการวิจัยในทุกขั้นตอนกระบวนการ ตั้งแต่ การพัฒนาโครงการ การทำสัญญาโครงการ การเงินบัญชีโครงการ การติดตามในเชิงกระบวนการดำเนินงาน การติดตามในเชิงเนื้อหา การจัดการรายงานวิจัย และการทำงานในเชิงประสานงานกับโครงการวิจัยและผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งทั้งหมดนี้ศักยภาพในการทำงานของทีมงาน Node แต่ละคน จะมีความถนัดที่แตกต่างกันไป

ประการที่ 2 เพื่อให้สามารถทำงานในด้าน “การบริหารจัดการสำนักงาน” ซึ่งเป็นงานที่ต้องปฏิบัติเป็นประจำอยู่แล้ว ดังนั้นจึงไม่ใช่งานที่ต้องเรียนรู้เป็นพิเศษ การบริหารจัดการสำนักงานหลักที่เน้น คือ การจัดการ ระบบเอกสาร ข้อมูลความรู้ ให้จัดเก็บเป็นระบบสามารถค้นหาและใช้ประโยชน์ได้อย่างสะดวก รวดเร็ว ทั้งในระบบเอกสาร และระบบไฟล์ฐานข้อมูลในคอมพิวเตอร์

ประการที่ 3 เพื่อให้สามารถทำงานในด้าน “การจัดการข้อมูลความรู้” ทั้งการแสวงหาข้อมูลความรู้ เพื่อใช้ประโยชน์ในการหนุนเสริมงานโครงการวิจัย งานเครือข่ายภาคประชาสังคมและในงานของ Node เอง การผลิตเอกสารและการสรุปรายงานเชิงสังเคราะห์จากการประชุมหรือการจัดเวทีต่างๆ

ประการที่ 4 เพื่อให้สามารถทำงานในเชิง “การประสานกับภาคี เครือข่ายภาคประชาสังคมต่างๆ” ทั้งภายในและภายนอกจังหวัด ตลอดจนกับหน่วยงานองค์กรภาครัฐที่มีหน่วยงานที่ต้องทำงานร่วมกัน

❖ **การประชุมประจำสัปดาห์ ทีมงาน Node (Reflection and Planning)**

มีการประชุมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ถึงแม้บางครั้งอาจจะมีข้อจำกัดไม่สามารถประชุมได้ทุกสัปดาห์ก็ตาม เพื่อให้เจ้าหน้าที่ทุกคนได้รายงานความก้าวหน้าของการทำงานในช่วงสัปดาห์ที่ผ่านมา ให้เจ้าหน้าที่คนอื่นๆ ได้รับทราบข้อมูลร่วมกัน เนื่องจากแต่ละคนมีบทบาทรับผิดชอบหลักต่องานที่แตกต่างกัน หากไม่มีการคุยกันอย่างสม่ำเสมอจะทำให้ไม่ทราบความเคลื่อนไหวของงานที่คนอื่นๆ ทำ และที่สำคัญคือได้เน้นการวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคของการทำงานร่วมกันมากขึ้นว่ามีข้อคิดเห็นต่องานอย่างไร ควรจะปรับหรือแก้ไขการทำงานอย่างไร จากนั้นจึงวางแผนการทำงานในช่วงต่อไปร่วมกัน โดยในช่วงปี 2548 มีการประชุมทั้งสิ้น 22 ครั้ง

❖ **การเข้าร่วมเวทีฝึกอบรมที่ สกว.ภาคจัดให้ หรือที่ภาคีเครือข่ายอื่น ๆ เป็นผู้จัด**

ตลอดปี 2548 มีการส่งทีมงาน Node เข้าร่วมในเวทีต่างๆ ที่จัดโดย สกว. ทั้งที่เป็นเวทีวิชาการ และการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพ จำนวน 8 ครั้ง โดยมีประเด็นหลักๆ ดังนี้

การฝึกอบรมในเชิงทักษะกระบวนการ เช่น

- ฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการกระบวนการจัดทำสื่อวีดิทัศน์เบื้องต้นเพื่อการเผยแพร่โครงการวิจัยฯ จัดโดย สกว.ภาค

- เวทีฝึกอบรมหลักสูตรการจัดกระบวนการสุนทรียสนทนา (Dialog) เพื่อการถอดบทเรียนที่เข้าถึงจิตใจ จัดโดย สกว.ภาค

การประชุมสัมมนาเพื่อพัฒนาความรู้/ วิธิตัด เช่น

- การสัมมนา กระบวนทัศน์วิจัยเพื่อท้องถิ่น จุดเปลี่ยนการพัฒนา

- ประชุมเครือข่ายผู้สนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคเหนือ

ขณะเดียวกันการเปิดโอกาสให้ทีมงานเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินการโครงการภาคประชาสังคมต่างๆ ก็เป็นการพัฒนาศักยภาพทีมงานในทางหนึ่งเช่นกันเพราะนอกจากจะได้พัฒนาศักยภาพผ่านการทำงาน แล้วในบางโครงการยังมีการอบรมเสริมความรู้ทักษะที่จำเป็นต่อการทำงาน ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้กับการทำงานเพื่อสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น หรือการทำงานกับชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยในช่วงปี 2548 ทีมงาน Node มีการเข้าร่วมกิจกรรมเวทีการฝึกอบรมพัฒนาศักยภาพภายใต้โครงการต่างๆ ของภาคีเครือข่ายภาคประชาสังคม จำนวน 3 ครั้ง เช่น

- การฝึกอบรมวิทยากรกระบวนการเพื่อการบริหารยุทธศาสตร์และการติดตามประเมินผลการพัฒนา กิจกรรมภายใต้โครงการติดตามผลตามเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (MDGs) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

- การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การจัดการความรู้ในการแก้ไขปัญหาความยากจน

❖ **การศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับทีมงาน Node อื่น ๆ ได้แก่**

- การเดินทางไปศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการทำงานของ Node สมุทรสงคราม

- การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับ Node สมุทรสงคราม และ Node ภาคตะวันตก ที่มาศึกษาดูงาน Node แม่ฮ่องสอน

2. การพัฒนาศักยภาพทีมโครงการวิจัย เครือข่ายนักวิจัย เครือข่ายภาคประชาสังคมและทีมงาน Node

เป็นกิจกรรมที่เน้นการพัฒนาศักยภาพให้กับทีมงานผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดไม่ได้แยกกันอย่างชัดเจน ทั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อให้ทุกคนสามารถนำไปปรับใช้กับการทำงานของตนเองได้ ในช่วง 1 ปี ที่ผ่านมา

Node ได้มีการจัดเวทีการอบรมเชิงปฏิบัติการพัฒนาศักยภาพให้กับทีมงานและผู้เกี่ยวข้องโดยภาพรวม
อย่างเป็นทางการ จำนวน 2 ครั้ง ซึ่ง ในการจัดเวทีแต่ละครั้งทำให้ได้องค์ความรู้หรือแนวทางในการทำงาน
ใหม่ๆ อยู่เสมอ อันเป็นประโยชน์การทำงานของทุกฝ่ายที่เข้าร่วมเวที ซึ่งไม่เฉพาะในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ซึ่ง Node ได้มีการสรุปรายละเอียดของการจัดเวทีทั้งในด้านกระบวนการและเนื้อหาไว้เป็นเอกสารสรุปเวทีทุก
ครั้ง โดยมีเป้าหมายเพื่อนำมาประมวลและปรับปรุงเป็นคู่มือ หรือหลักสูตรในการจัดอบรมพัฒนาศักยภาพ
ทีมวิจัยที่เหมาะสมต่อไป

ครั้งที่ 1 เวทีพัฒนาศักยภาพเครือข่ายนักวิจัย และเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก จ.แม่ฮ่องสอน
"การวิเคราะห์ชุมชนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์" จัดเมื่อ วันที่ 26-27 มีนาคม 2548 ณ วัดป่าถ้ำวัว บ้านรุ่ง
อรุณ อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน ผู้เข้าร่วม ทั้งหมด 29 คน ทีมวิจัย 14 คน ทีมงาน Node 3 คน เครือข่าย
เกษตรกรรมทางเลือกฯ 11 คน และผู้สนใจอื่นๆ 1 คน

ครั้งที่ 2 เวทีฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ "ว่าด้วยการสังเคราะห์ข้อมูลและองค์ความรู้" จัดเมื่อวันที่
16-17 กรกฎาคม 2548 ณ สักสกลกลางดอยริสอร์ท บ.ปางหมู อ.เมือง ผู้เข้าร่วม จำนวน 40 คน
ประกอบด้วยเครือข่ายนักวิจัย และทีมวิจัย, แกนนำเครือข่ายภาคประชาสังคมในจ.แม่ฮ่องสอน ได้แก่
เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก โครงการ ศตจ.ภาคประชาชน, คสช.จ.มส., โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒน
ธรรม จ.แม่ฮ่องสอน ศูนย์ประสานงานพัฒนาคุณภาพชีวิต อ.แม่สะเรียง โครงการวิจัยพัฒนากลไกจัดการ
ความรู้ อ.ปางมะผ้า, ชมรมเพื่อนเตือนเพื่อนฯ (เครือข่ายเด็กและเยาวชน), ทีม Node และ ผู้สนใจอื่นๆ เช่น
เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลปางมะผ้า วิทยาลัยชุมชนจ.แม่ฮ่องสอน เป็นต้น

ในการพัฒนาศักยภาพทีมงานในปีต่อไปของ node แม่ฮ่องสอน เห็นว่ายังคงยึดในแนวทางการ
เรียนรู้และพัฒนาศักยภาพผ่านการปฏิบัติงาน (on the Job Training) แต่มีเป้าหมายที่คาดหวังไว้ คือ 1.ผู้ประสาน
งานฯ วางเป้าหมายในการพัฒนาศักยภาพในการทำงานด้านการบริหารจัดการเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุตามเป้า
หมายของพันธกิจแต่ละด้าน 2.ในส่วนของผู้ช่วยผู้ประสานงาน 2 คน คาดหวังว่าจะสามารถเรียนรู้และพัฒนาศักย
ภาพของตนเองในการทำงานเชิงกระบวนการได้ โดยเฉพาะ การจัดกระบวนการเพื่อพัฒนาโครงการวิจัย และ
สามารถติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยได้ด้วยตนเอง 3.การร่วมเรียนรู้ร่วมกับกิจกรรมเครือข่ายภาคประชาสังคม
เพื่อเสริมทักษะ / ความรู้ในการทำงาน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับบทเรียนการทำงานในพื้นที่ห้วยน้ำริน

ไผ่ เกษตร

ท่ามกลางกระแสบริโภคนิยมและการแข่งขันด้านวัตถุและเงินตราของสังคมยุคปัจจุบัน วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของ “ชนเผ่าลาหู่แซแล” บ้านห้วยน้ำริน ต.แม่เจดีย์ใหม่ อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย กำลังจะถูกกลืนหายไปกับกระแสสังคมดังกล่าว ที่ถูกส่งผ่านมาทางสื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่จำนวนมากมายังที่เข้าถึงผู้คนที่หลากหลาย เชื้อชาติ หลากหลายภาษา และหลากหลายความคิดได้ในเวลาอันรวดเร็ว

จากเดิมที่ชุมชนเคยมีวัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อของตนเอง ที่สอนให้ลูกหลานรักใคร่และอยู่ร่วมกันอย่างสงบ ปัจจุบันกลับเต็มไปด้วยสภาพปัญหาความขัดแย้ง และการทะเลาะวิวาท ประเพณีต่างๆ ที่เคยสืบทอดจากอดีตกลับถูกละเลยและถูกมองเป็นเรื่องความล้าสมัยและความมั่งงาย การแต่งกายที่เคยสร้างความภาคภูมิใจ กลับกลายเป็นการลดทอนความเชื่อมั่นในตัวเอง ฯลฯ วิกฤติการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นจึงเป็นตัวชักนำให้ผู้นำอาวุโสในชุมชน ร่วมกับกลุ่มเยาวชนที่มีใจพยายามค้นหาค้นหาวิธีการที่จะแก้ไขวิกฤติการณ์ดังกล่าวร่วมกัน

โครงการการฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีชนเผ่าลาหู่แซแลบ้านห้วยน้ำริน และ โครงการ “แนวทางการฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีด้านดนตรี (หน่อ) ของชนเผ่าลาหู่แซแลบ้านห้วยน้ำริน” จึงเป็นโครงการที่สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้คนหลากหลายกลุ่มและวัยในพื้นที่ ได้แก่ กลุ่มผู้อาวุโส กลุ่มผู้รู้ กลุ่มเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน การเริ่มต้นโครงการเกิดจากการชักนำของคณาภายนอกที่มีบทบาทและความผูกพันกับคนในชุมชนได้แก่ คุณคารินา¹ ประชุมหารือร่วมกับแกนนำชุมชน และร่วมกันค้นหาแนวทางการทำงานโดยได้ติดต่อประสานงานมายัง สกว.สำนักงานภาค และรวมทั้งศึกษาข้อมูลจากแหล่งต่างๆ และตัดสินใจร่วมกันที่จะใช้ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นเครื่องมือในการค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน

กระบวนการทำงานช่วงแรกเน้นการรวบรวมองค์ความรู้เรื่องวัฒนธรรมประเพณีในด้านต่างๆ ของชุมชน รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคเพื่อนำไปสู่การวางแนวทางแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม วัฒนธรรมประเพณีของชนเผ่าลาหู่ที่สำคัญและทางที่วิจัยได้ร่วมกันสืบค้นได้แก่ ด้านดนตรี ด้านพิธีกรรมและความเชื่อ ด้านการเดินจะคี ด้านการแต่งกาย และ ด้านสมุนไพร โดยสาเหตุของการรื้อฟื้นวัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ เหล่านี้เนื่องจากเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษสู่คนรุ่นหลัง และถือเป็นสิ่งดีงามที่คนรุ่นหลังควรให้ความสนใจและใส่ใจ แต่จากสภาพสังคมปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไป การรับเอาวัฒนธรรมอื่นๆ เข้ามาในชุมชนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยง่าย การขาดความตระหนักและขาดการรู้เท่าทัน ส่งผลให้สิ่งเหล่านี้กลืนหายไปอย่างรวดเร็ว ดังนั้นชุมชนจึงพยายามให้ความสำคัญและหาหนทางในการสืบค้นและฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีดังกล่าวโดยใช้ระยะเวลากว่า 1 ปีในสืบค้นข้อมูลผ่านกระบวนการการสัมภาษณ์ ชักถามผู้รู้ ผู้เฒ่าผู้แก่ภายในชุมชน ผลจากการดำเนินการในช่วงแรกที่ผ่านมามีทำให้ค้นพบถึงสาเหตุและความสำคัญของการที่จะต้องรื้อฟื้นวัฒนธรรม ประเพณีในด้านต่างๆ ดังนี้

ด้านดนตรี จากที่ผ่านมา เครื่องดนตรีในชุมชนนั้นมีน้อย แต่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ในการทุกพิธีกรรมภายในชุมชน และผู้ที่สามารถเล่นดนตรีต่างๆ นี้ได้ก็มีจำนวนไม่มากนักในชุมชน ทั้งยังไม่สามารถที่จะประดิษฐ์เครื่องดนตรีของตนเองได้ เนื่องจากทำไม่เป็น และอุปกรณ์ต่างๆ นั้นหายาก สาเหตุต่างๆ เหล่านี้เป็นผลให้คนรุ่นใหม่ในชุมชนมีความสนใจที่จะเรียนรู้ด้านนี้น้อยลง ซึ่งหากปล่อยไว้เช่นนี้ก็จะเป็นผลให้องค์ความรู้ต่างๆ ในด้านนี้เริ่มหายไป ปัจจุบันพบว่าผู้ที่สามารถเล่นดนตรีหรือถือเป็นผู้รู้ในด้านนี้เพียง3ท่านเท่านั้น

ด้านพิธีกรรม ในด้านพิธีกรรมและความเชื่อเป็นวิถีวัฒนธรรมที่สืบเนื่องในชุมชนมาโดยตลอด เช่น การประกอบพิธีงานบุญ งานกินข้าวใหม่ งานปีใหม่ งานบวงสรวง แต่ละประเพณีแฝงไว้ด้วยความเชื่อ ทศนคติและวิถีคิด ที่สร้างประโยชน์ให้กับชุมชน

¹ Carina Zur Strassen นักวิจัยอิสระชาวเยอรมันนี ปัจจุบันกำลังทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวลาหู่

ด้านการเดินจะดี การเดินจะดีถือเป็นประเพณีที่สำคัญที่ช่วยสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชนเผ่า ทุกคนในหมู่บ้านจะมาร่วมเดินเพื่อความสนุกสนานร่วมกันในลานเดินจะดี ที่ผ่านมามีการเดินจะดีไม่ค่อยได้รับความสนใจจากเด็กรุ่นใหม่ เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องเครื่องดนตรี ที่ทำให้เสียงไม่ไพเราะ และหลายคนนิยมไปเดินกับเครื่องเสียง ซึ่งมีใช้วัฒนธรรมประเพณีของชนเผ่า ซึ่งการเดินจะดีนั้นเป็นประเพณีที่ปฏิบัติในหมู่บ้าน ผู้ปกครองสามารถดูแลเด็กและเยาวชนได้อย่างทั่วถึง ต่างจากการที่เด็กหรือเยาวชนออกไปหาความสนุกภายนอกชุมชน ซึ่งอาจก่อให้เกิดผลที่ไม่ดีตามมาได้

ด้านการแต่งกาย ด้านการแต่งกายชนเผ่าลาหู่จะมีเครื่องแต่งกายที่มีเอกลักษณ์และถือเป็นชุดประจำเผ่าที่มีความสวยงาม และใช้ระยะเวลาในการตัดเย็บที่นาน เนื่องจากต้องอาศัยความประณีต และละเอียดในการตัดเย็บ แต่ละคนต้องมีชุด 1 ชุดและต้องสวมใส่ทุกครั้งเวลาประกอบพิธีกรรม ที่ผ่านมามีเด็กรุ่นใหม่ไม่ค่อยนิยม หรือเห็นคุณค่ามากนัก ส่วนใหญ่มักหาซื้อเสื้อผ้าสำเร็จรูปจากข้างล่าง เนื่องจากสะดวกและหาซื้อง่าย ปัจจุบันจึงมีคนที่สามารถตัดเย็บเสื้อผ้าประจำเผ่าได้ลดลง ซึ่งชุมชนเห็นร่วมกันเป็นอย่างยิ่งที่จะพยายามผลักดันให้เกิดการถ่ายทอดและการเรียนรู้สู่เด็กรุ่นใหม่ของชุมชน

จากเงื่อนไขต่างๆ ดังกล่าวทาง ทีมวิจัยจึงต้องการเริ่มฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชุมชน โดยเข้าสู่กระบวนการในระยะที่สอง ที่เริ่มจากงานด้านดนตรี เพราะดนตรีเป็นสิ่งสำคัญต่อวัฒนธรรมและพิธีกรรม การทำพิธีทุกอย่างต้องมีดนตรีเป็นของควบคู่ ถ้าไม่มีดนตรีประกอบพิธีกรรมจะเป็นผิดกฎจารีตประเพณี แต่เดิมการถ่ายทอดความรู้ด้านนี้จะผ่านทาง การสอนของผู้เฒ่าผู้แก่ในวันหยุด วันศีล ภายหลังมีสื่อต่างๆ เข้ามามากเช่น ทีวี และขาดการปลูกฝังเหมือนในอดีต คนสนใจในกิจกรรมด้านนี้จึงน้อยลง ปัจจุบันเหลือผู้เฒ่าผู้แก่ที่สามารถเป่าและทำเครื่องดนตรีได้ประมาณ 3 คน ฉะนั้นชุมชนจึงเห็นความสำคัญของดนตรีแล้วจึงให้กลุ่มวิจัยเริ่มทำงานในด้านดนตรี

กระบวนการทำงานของทีมวิจัยชาวบ้านนำโดยนายสมชาย จะย่อ หัวหน้าโครงการวิจัย ร่วมกับชุมชนประชุมหารือและมีการกำหนดบทบาททีมวิจัย โดยให้นายสมชาย จะย่อ และ นายจะหะ แสงสอง เป็นผู้ประสานงานกับภายนอกชุมชน กลุ่มเยาวชนรุ่นใหม่ เช่น วัฒนกุล ปอดู นาเคือ จะที จะนุป่า ปะป่า นาจ้อย ระเบียบ เป็นผู้บันทึกกิจกรรม ส่วนนายหะแจะ จะลอ หรือปุจารย์เป็นผู้คอยทำความเข้าใจกับชุมชน ในการทำงานมีกลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ และผู้รู้ในด้านดนตรี มาเข้าร่วมเป็นทีมวิจัย โดยทางทีมวิจัยได้พยายามสร้างความเข้าใจร่วมกับชุมชนผ่านเวทีการประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน และเน้นการสร้างเยาวชนรุ่นใหม่มาช่วยบันทึกการดำเนินกิจกรรมตั้งแต่ในช่วงแรกของการดำเนินงาน โดยการบันทึกภาพถ่ายขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมไว้เป็นข้อมูลหลักการทำงานเน้นการแลกเปลี่ยน ประชุมหารือ และการศึกษาดูงานจากภายนอกชุมชนเพื่อมาปรับและประยุกต์ใช้ และเข้าสู่กระบวนการทดลองปฏิบัติเรื่องการถ่ายทอดความรู้โดยใช้การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง คือ การถ่ายทอดจากผู้รู้ให้กับกลุ่มผู้สนใจได้ฝึกปฏิบัติในการเป่า การทำ และการซ่อมเครื่องดนตรีที่มีความสำคัญของชนเผ่า

ข้อค้นพบจากการทำงานวิจัยครั้งนี้ เกิดองค์ความรู้เรื่องการถ่ายทอดความรู้และการฟื้นฟูด้านดนตรีโดยนักวิจัยสะท้อนว่า ควรเริ่มต้นจากการถ่ายทอดให้รู้ถึงประวัติความเป็นมาและความสำคัญของเครื่องดนตรีต่างๆ ให้กับผู้สนใจก่อน ที่จะสอนในเรื่องของการทำ การเป่า เพราะหากไม่เห็นคุณค่าแล้วการเรียนการสอนนั้นจะไม่เกิดประโยชน์ ในด้านการเรียนการสอนที่เกิดขึ้นนั้นมี 2 ลักษณะคือ

1. การจัดการเรียนการสอนแบบเป็นทางการคือการกำหนดช่วงเวลาที่เหมาะสมแล้วรวมกลุ่มเพื่อให้ผู้รู้มาสอน โดยเน้นในเรื่องการปฏิบัติจริง ซึ่งในการสอนครั้งนี้ได้กำหนดช่วงเวลาเย็นหลังเลิกงานและในวันศีล ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่จะไม่ออกไปทำไร่ ทำสวน

2. การเรียนการสอนแบบธรรมชาติคือการสอนในครอบครัว หรือการที่สนใจและเฝ้าหาความรู้เอง ซึ่งปัจจุบันพบว่ามีคนสนใจน้อยมาก เนื่องจากมีสื่ออื่นๆ เข้ามาในหมู่บ้านมาก อย่างไรก็ตามภายหลังที่มีการทำงานวิจัยนั้น เริ่มมีคนในชุมชนสนใจและความสำคัญมากขึ้น ดังนั้นจึงเกิดกระแสของการเรียนรู้เรื่องการเล่นดนตรีขึ้นใน

หมู่บ้าน พิจารณาได้จากเวลาที่มีการจัดงานประเพณี และมีการเดินจะคีนัน จะมีเยาวชนและวัยรุ่น มาคอยหัดเป่ามากขึ้น และผลจากการที่มีเครื่องดนตรีเพิ่มขึ้นทำให้เยาวชนและผู้สนใจสามารถนำไปฝึกที่บ้านได้

ปัจจุบันงานวิจัยนั้นถือเป็นความภาคภูมิใจ นักวิจัยทุกคนเชื่อมั่นว่าหมู่บ้านห้วยน้ำรินจะกลายเป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องการทำเครื่องดนตรี อีกพื้นที่หนึ่งของชาวเผ่าลาหู่ ในอดีตที่ผ่านมาจนถึงแม้จะเห็นความสำคัญของดนตรี แต่ไม่มีแกนนำหรือคนที่สนใจจะสานต่ออย่างจริงจัง เพราะกระแสสื่อภายนอกที่รุนแรงดังนั้นจึงไม่มีรูปแบบการถ่ายทอดที่ชัดเจน จำนวนคนที่เล่นเป็น ทำเป็นจึงลดลงจนถึงภาวะวิกฤติ ดังนั้นการที่กลุ่มแกนนำกลุ่มหนึ่งเริ่มหันมาสนใจและผลักดันให้เกิดงานที่เป็นทางปฏิบัติจึงช่วยให้คนที่หลงลืมเริ่มหันมาเห็นคุณค่ามากขึ้น การดำเนินกิจกรรมนี้จึงเป็นเหมือนตัวอย่างรูปธรรมที่ทำให้กลุ่มแกนนำนักวิจัยซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มแกนนำของหมู่บ้านเห็นรูปแบบและวิธีการทำงาน ส่วนผลที่เกิดขึ้นจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้ครั้งนี้มีความชัดเจนกล่าวคือ ชุมชนเห็นความสำคัญของการทำงานร่วมกันมากขึ้น และส่งผลให้เป็นแรงดึงดูดให้ชาวบ้านเข้าร่วมงานประเพณีของหมู่บ้านมากขึ้น ทั้งนี้เพราะการที่มีเครื่องดนตรีมากขึ้น และเป็นเครื่องดนตรีที่เกิดจากการเรียนรู้และทำของคนในชุมชนเอง ดังนั้นจึงเป็นผลงานที่ถ่ายทอดความภาคภูมิใจของชาวลาหู่เช่นกัน

อย่างไรก็ตามงานในด้านการฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีด้านอื่นๆ ของชุมชนนั้นยังมีการกล่าวถึง เช่น เรื่องเครื่องแต่งกาย การเดินจะคี การประกอบพิธีกรรม ซึ่งส่วนใหญ่นั้นจะมีความเชื่อมโยงกับเรื่องดนตรีที่ทางชุมชนได้ปฏิบัติอยู่แล้วเพราะทุกอย่างนั้นจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน กล่าวคือ ในการประกอบพิธีกรรมนั้น จำเป็นที่จะต้องมีการเดินจะคี ซึ่งการเดินนั้นจะสอนโดยถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นในลานเต้น ดังนั้นจึงจะเห็นภาพของเยาวชนตัวเล็กๆ หัดเดินในลานพร้อมๆ กับการเดินของพ่อบ้านและแม่บ้าน และการเข้าไปเดินในลานเต้นจะคีนันทุกคนจะต้องสวมใส่ชุดประจำเผ่า ซึ่งชุดนั้นจะตัดเย็บโดยแม่บ้านในช่วงเวลาว่างจากการเพาะปลูก ซึ่งเครื่องแต่งกายของชาวลาหู่ นั้นจะต้องอาศัยความประณีตในการเย็บ ความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงของสิ่งต่างๆ เหล่านี้ทำให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นว่าการเริ่มต้นในการหาแนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูด้านดนตรีนั้นจะส่งผลกระทบในด้านบวกต่อประเด็นอื่นๆ อย่างไร ดังนั้นจึงถือว่าแนวทางต่างๆ ข้างต้นที่ได้ดำเนินการนั้นจะเป็นประโยชน์ในการดำเนินการประเด็นอื่นๆ ที่ชุมชนต้องการได้

ผลสืบเนื่องจากการสร้างการเรียนรู้เรื่องดนตรีของชาวลาหู่คือการที่มีการเชื่อมโยงและใช้แนวทางการทำงานของงานวิจัยไปปรับใช้กับการทำงานของหมู่บ้าน ทั้งในเรื่องการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างคนกลุ่มต่างๆ เช่น เยาวชน คนเผ่าคนแก่ แม่บ้าน การศึกษาดูงานเพื่อนำประสบการณ์มาปรับใช้ รวมถึงการปรับตัวเพื่อรองรับการเข้ามาของหน่วยงานต่างๆ ภายนอก และการเลือกตัดสินใจบนฐานของการใช้ข้อมูล

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจไม่ใช่คำตอบของการแก้ไขปัญหาของทุกชุมชนที่เกิดขึ้นได้ หากกระบวนการทำงานไม่ได้เน้นให้เกิดการเรียนรู้ จากการปฏิบัติจริงสู่การได้รับคำตอบ บ้านห้วยน้ำรินอาจเป็นเพียงหนึ่งตัวอย่างที่เกิดขึ้นจากการหยิบยกเอาปัญหาจริงของพื้นที่มาแลกเปลี่ยนถกเถียง นำมาสู่ความพยายามค้นหาทางออกอย่างเป็นระบบ ความสำคัญของกระบวนการดังกล่าวคือ ความเข้าใจ ใส่ใจ และมุ่งมั่นของชุมชน ในการที่จะค้นหาทางออกร่วมกันอย่างแท้จริง บทเรียนส่วนหนึ่งของความสำเร็จที่เกิดขึ้น ในฐานะที่เล็งมองเห็นเงื่อนไขที่แตกต่างจากพื้นที่อื่นๆ คือ เนื่องจากปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาเชิงวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่ รวมทั้งความเป็นเชื้อชาติที่มีความเฉพาะแตกต่างจากคนอื่น ส่งผลให้เป็นประเด็นที่ดึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้สูง แตกต่างจากการทำงานในพื้นที่ที่มีความหลากหลายของเชื้อชาติหรือที่มา การยอมรับหรือการทำงานร่วมกันเป็นไปได้ยาก จุดร่วมของการทำงานครั้งนี้คือวัฒนธรรมประเพณีที่ยึดถือกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน เงื่อนไขอีกประการที่สำคัญในกรณีบ้านห้วยน้ำรินคือ การสร้างโอกาสและแรงกระตุ้นจากคนภายนอกที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นภายในชุมชน เนื่องจากการเห็นความสำคัญของคนภายนอก อาทิเช่น เจ้าหน้าที่โครงการหลวง คุณคาริณา ที่ชักชวนและเปิดโอกาสให้คนในพื้นที่ เช่น สมชาย จะย่อ ได้มีโอกาสออกไปเรียนรู้ และรับประสบการณ์จากภายนอกชุมชน นอกจากนั้นยังได้รับการผลักดันและหนุนเสริมในลักษณะของการกระตุ้นให้คิด เปรียบ

เทียบ โดยมีได้มีการกำหนดช่องทางหรือคำตอบไว้ ดังนั้นทางแกนนำและชุมชนจึงมีโอกาสได้แสวงหาทางเลือกและทางออกโดยชุมชนเอง ส่งผลให้สร้างความตระหนักได้มากกว่าการบอกวิธีการหรือกำหนดแนวทางไว้ล่วงหน้า

ประสบการณ์การทำงานในพื้นที่ดังกล่าว ยังสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าและศักยภาพในตัวของมนุษย์ ที่ไม่ได้จำกัดเชื้อชาติ ภาษาหรือชนเผ่า หลายครั้งที่เราเองกลับพบว่าเราไม่สามารถทำได้เท่าเทียมกับคนชาวเผ่าลาหู่คนหนึ่ง ที่จบการศึกษาเพียงชั้น ป.4 แต่สามารถดูแลครอบครัว และพัฒนาฐานคิดตนเองเพื่อหาทางพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเองได้ ปัจจุบันทางชุมชนห้วยน้ำรินจึงเลือกที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชุมชนด้วยตนเอง ภายใต้กระบวนการที่ได้เรียนรู้ และปฏิบัติมา สุดท้ายบทเรียนที่ได้รับคือการหันกลับมามองตัวเองและพัฒนาตัวเองให้มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมต่อไป

การวิเคราะห์โครงการ

“การพัฒนาฐานข้อมูลการทำนาของเกษตรกรตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน”

โดย เอี้ยง

หากกล่าวถึงเรื่องของ “ข้อมูล” ถือได้ว่าเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งสำหรับการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น แต่อย่างไรจึงจะได้มาซึ่งข้อมูล และเกิดการใช้ประโยชน์จริงจากข้อมูล

ตำบลป่าสักเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่มีประชากรส่วนใหญ่ในชุมชนประกอบอาชีพการเกษตร อาชีพการทำนาที่ทำการกันตั้งแต่สมัยอดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน แต่ด้วยภาวะเศรษฐกิจ ความทันสมัย ผนวกกับระบบการศึกษาที่พัฒนาอย่างรวดเร็ว อาชีพการทำนาที่นี้จึงมีเหลือน้อย คนหนุ่มสาวมุ่งสู่การทำงานภาคอุตสาหกรรมมากขึ้นด้วยผลค่าตอบแทนที่สูงและไม่ต้องทำงานตรากตรำกับการตากแดดตากฝน เด็กและเยาวชนทุ่มเทกับการเรียนที่มากขึ้นในวันหยุดต้องเข้าสู่ระบบการเรียนพิเศษ อาชีพชาวนาสำคัญอย่างไร หากไม่มีการสร้างกิจกรรมที่เป็นการเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วม แม้กระทั่งกลุ่มชาวนาด้วยกันเองจะไม่มีโอกาสที่จะแลกเปลี่ยนแนวคิดเรื่องการทำนาร่วมกันเลยหากไม่มีงานวิจัยเกิดขึ้น ณ ชุมชนแห่งนี้

ความเป็นมาของโครงการวิจัย

จุดเริ่มต้นการทำงานวิจัยของกลุ่มเกษตรกรชาวนาดำบลป่าสัก เป็นผลสืบเนื่องมาจากที่ทางศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชน คณะเกษตรศาสตร์ ร่วมกับอบต.ป่าสัก และคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ได้ดำเนินการจัดเวที “ตกลงอุ้งกัน...สัมพันธ์ความสามัคคี” ที่จัดเวทีที่เปิดโอกาสให้อาจารย์นักวิชาการในสถาบันการศึกษาได้พบปะแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานร่วมกับคนในชุมชน กลุ่มเกษตรกรชาวนามีเวทีที่สามารถสะท้อนภาพปัญหาการทำนาให้ผู้รู้จากภายนอกได้รับทราบถึงปัญหาการทำนาของชาวนา การทำนาดังแต่สมัยอดีตเป็นเช่นไร ปัจจุบันก็ยังคงใช้รูปแบบ วิธีการทำนาแบบเดิมอยู่ อาจจะมีบ้างในเรื่องของเครื่องมือเทคโนโลยีที่ทันสมัย สารเคมีในการกำจัดวัชพืชและแมลงศัตรูข้าว ปุ๋ยเคมีที่ใช้ในการบำรุงข้าว ที่เข้ามาเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งในการทำนา สำหรับองค์ความรู้ทางวิชาการจากนักวิชาการเกษตรที่เข้ามาให้คำแนะนำและเป็นที่ปรึกษาแก่เกษตรกร แต่จุดสำคัญที่เกษตรกรชาวนา ณ ที่นี้ยังขาด คือ เรื่องของฐานข้อมูลในการทำนา ทั้งในเรื่องของการเก็บข้อมูลด้านต้นทุนการผลิต ข้อมูลจำนวนพื้นที่การทำนาที่เหลือน้อยในตำบล ข้อมูลเส้นทางการตลาดข้าว รวมถึงการค้นหาสาเหตุปัจจัยที่ทำให้จำนวนพื้นที่การทำนาลดลง ตลอดจนการรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำนา ดังนั้นด้วยสาเหตุดังกล่าวเกษตรกรชาวนาดำบลป่าสักจึงรวมกลุ่มกันดำเนินงานโครงการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาฐานข้อมูลการทำนาของเกษตรกรตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน” ขึ้น โดยมี คุณพิพัฒน์ อินกองงาม นักวิชาการเกษตรจังหวัดลำพูน เป็นแกนนำในการดำเนินงานโครงการวิจัย โดยระยะเวลาในการดำเนินงานโครงการวิจัยจะดำเนินงานทั้งสิ้นเป็นเวลา 15 เดือน แบ่งช่วงการดำเนินงานออกเป็น 2 ระยะ คือ ช่วงที่ 1 ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2548 ถึง เดือนเมษายน 2549 เน้นในเรื่องของกระบวนการค้นหาผู้วิจัยร่วม ค้นคนมีใจ โดยใช้กระบวนการจัดเวทีทำความเข้าใจร่วมกับเกษตรกรผู้ทำนาในตำบลป่าสักจำนวน 17 หมู่บ้าน ถึงแนวทางการดำเนินงานโครงการวิจัย หลังจากได้ทีมวิจัยที่ค่อนข้างแน่นอนแล้วทีมแกนนำได้จัดเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทำนาร่วมกัน เพื่อให้ทีมวิจัยช่วยสะท้อนว่าปัญหาของการทำนามีอะไรบ้าง แล้ววิธีการทำนาของแต่ละคนเป็นอย่างไรบ้าง เพื่อเป็นช่องทางในการสืบค้นข้อมูลภูมิปัญญาการทำนาของแต่ละคน และเพื่อเป็นแนวทางในการคิดแบบสอบถามสำหรับถามข้อมูลจากเกษตรกรผู้ทำนาที่ไม่ได้เข้าร่วมกระบวนการคนอื่นๆ ต่อไป ทั้งนี้ทีมวิจัยจะต้องช่วยกันคิดคำถามในการจัดทำแบบสอบถาม ผลที่ทีมวิจัยคาดหวังว่าจะเกิดในช่วงแรกคือ การได้มาซึ่งข้อมูลการทำนาของชาวนาดำบลป่าสักทั้ง 17 หมู่บ้าน ส่วนการดำเนินงานระยะที่ 2 ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2549 ถึง มกราคม 2550 เป็นช่วงของการวิเคราะห์ผลข้อมูลที่ได้มาทั้งหมดร่วมกัน พร้อมทั้งการจัดเวทีระดับตำบลเพื่อคืนข้อมูลสู่ชุมชน ซึ่งกระบวนการตรงนี้จะมีส่วน

ช่วยทีมวิจัยในเรื่องของการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากการเก็บแบบสอบถาม เป้าหมายท้ายสุดของการดำเนินงานระยะที่สอง คือ ทีมวิจัยสามารถรวบรวมข้อมูลการทำนาของเกษตรกรผู้ทำนาได้ครบและถูกต้อง สุดท้ายทีมวิจัยสามารถใช้ประโยชน์จากข้อมูลได้จริง

บทวิเคราะห์โครงการวิจัย

โครงการวิจัยดังกล่าวเป็นโครงการที่วิจัยที่เกิดจากการที่ทีมวิจัยอันได้แก่ เกษตรกรชาวนาดำบลปลาลัก ได้ตระหนักและเห็นความสำคัญของอาชีพการทำนา อยากที่จะสืบทอดอาชีพการทำนาให้คงอยู่ต่อไป ลูกหลานคนรุ่นใหม่เห็นความสำคัญของชาวนา และอยากให้เกิดประสิทธิภาพในการทำนามากขึ้นจึงรวมกลุ่มกันทำงานวิจัยชิ้นนี้ขึ้นมา โดยมีแกนนำหลักที่สำคัญอย่างในการดำเนินงานโครงการ คือ คุณพิพัฒน์ อินกองงาม นักวิชาการเกษตรมาร่วมเป็นหัวหน้าโครงการวิจัย ทีมวิจัยตระหนักเป็นอย่างดีว่าฐานข้อมูลการทำนาที่ได้มาทั้งหมดจะเป็นประโยชน์ยิ่งสำหรับเพื่อนๆ เกษตรชาวนาด้วยกัน ดังนั้นคำถามทุกคำถามที่นำมาจัดทำเป็นแบบสอบถามนั้นจึงมาจากระบวนการมีส่วนร่วมของทีมวิจัยอย่างแท้จริง ทีมวิจัยซึ่งเป็นชาวนาเป็นผู้คิดคำถาม และลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูลแบบสอบถามเอง ข้อมูลที่ได้มาจึงเป็นข้อมูลจากผู้ถามและผู้ตอบจะมีความเข้าใจเป็นอย่างดี เพียงแต่กระบวนการในการร่วมคิดร่วมทำในครั้งนี้ เกษตรกรยังขาดองค์ความรู้และขาดความชำนาญในการจัดกระบวนการให้เกิดลานเวทีแห่งปัญญาในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน จึงจำเป็นต้องอาศัยคนกลาง บุคคลที่สามที่เข้ามาช่วยหนุนเสริมการทำงานในพื้นที่ คุณพิพัฒน์ เป็นนักวิชาการเกษตรที่มีฐานการทำงานร่วมกับเกษตรกรมาแล้ว ประกอบกับเกษตรกรให้ความไว้วางใจและเชื่อถืออยู่แล้ว คุณพิพัฒน์จึงได้รับบทบาทหน้าที่ในการคิดค้นหาวิธีการในการจัดเวทีพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันให้กับทีมวิจัยในชุมชน พร้อมทั้งทำหน้าที่ในการช่วยรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่ได้จากเวทีการประชุมแต่ละครั้งมาจัดระบบหมวดหมู่ข้อมูลในการจัดทำแบบสอบถามต่อไป ทั้งนี้เพื่อเป็นการเพิ่มทักษะให้นักวิจัยในทีมในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลแบบสอบถามจริง คุณพิพัฒน์ได้มีการชักชวนให้นักวิจัยทดลองฝึกทำแบบสอบถามก่อน และทดลองถามเพื่อนนักวิจัยด้วยกันก่อนลงพื้นที่จริง เพื่อเป็นการสร้างความมั่นใจให้กับนักวิจัย บุคคลภายนอกที่เข้ามามีบทบาทช่วยหนุนเสริมกระบวนการทำงานวิจัยของนักวิจัยโครงการนี้อีกส่วนก็คือ ทีมทำงานจากศูนย์ประสานงานฯ ที่พยายามช่วยหาวิธีเติมเต็มในส่วนที่นักวิจัยยังขาด อาทิเช่น ในช่วงต้นของการทำงานวิจัย ทีมวิจัยเองยังไม่เข้าใจว่า การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นอย่างไร บทบาทของพี่เลี้ยงที่ต้องคอยหนุนเสริมการทำงานของนักวิจัยจึงต้องค้นหาวิธีการที่จะสร้างความเข้าใจให้กับนักวิจัย ดังนั้นทางศูนย์ประสานงานฯ จึงได้ประสานงานกับนักวิจัยโครงการกระบวนการพัฒนากลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคบาลลำพูนบ้านไร่ป่าคา ต.ท่าตุ้ม อ. ป่าซาง จ.ลำพูน มาช่วยเล่าแลกเปลี่ยนถึงกระบวนการทำงานวิจัยที่ผ่านมาให้นักวิจัยน้องใหม่อย่างโครงการข้าวฟัง เนื่องด้วยทางศูนย์ประสานงานฯ มีความเชื่อมั่นว่า คนที่ผ่านการทำงานมาย่อมรู้ดีและสามารถถ่ายทอดสิ่งที่ได้ทำได้ดีกว่าคนที่ไม่ได้ลงมือทำจริง ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างกำลังใจให้กับนักวิจัยว่า ชาวบ้านเองก็สามารถทำงานวิจัยได้

กระบวนการทำงานของโครงการวิจัย“การพัฒนากลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคบาลลำพูนบ้านไร่ป่าคา อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน” พบว่า มีบุคคลฝ่ายต่างๆ ที่เข้ามาช่วยมีบทบาทหนุนเสริมการทำงานของโครงการวิจัย เพื่อเป็นการช่วยเติมเต็มการทำงานให้เกิดขึ้น ทั้งนี้ทีมวิจัยด้วยกันเองก็เป็นส่วนสำคัญยิ่งในการเติมเต็มกำลังใจซึ่งกันและกันระหว่างช่วงการดำเนินงานที่ทีมวิจัยต้องประสบกับปัญหาที่หลากหลาย ตั้งแต่ความไม่เข้าใจในกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การต้องลงไปเก็บข้อมูลแบบสอบถามจากเกษตรกรในหมู่บ้าน ซึ่งบางคนไม่เข้าใจและไม่ให้ความร่วมมือ ความรู้สึกท้อจึงเกิดขึ้น แต่เมื่อนำปัญหาเหล่านี้มาเล่าสู่กันฟังในวงประชุม เพื่อนๆ ทีมวิจัยก็ช่วยกันระดมความคิดในการหาช่องทางที่เพื่อนจะมีความรู้สึกที่ดีขึ้นและรู้สึกสนุกกับงานอีกครั้ง ปัจจุบันการดำเนินงานโครงการวิจัยอยู่ในช่วงของการดำเนินงานระยะที่ 1 ซึ่งทีมวิจัยได้ดำเนินงานอยู่ในช่วงของการลงพื้นที่เก็บข้อมูลแบบสอบถาม และสามารถรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามได้บางส่วนแล้ว ยังคงมีบางส่วนที่ยังไม่สามารถเก็บข้อมูลได้เนื่องจาก

ประสบปัญหาดังที่มากล่าวมา แต่การทำงานของทีมวิจัยจะยังคงเดินต่อไปเพื่อให้ถึงจุดหมายที่วางร่วมกันไว้ คือ การได้มาซึ่งข้อมูลการทำนาของเกษตรกรชาวนาตำบลป่าสักทั้งหมด

“เกษตรกรแข่งขัน คือ กระดูกสันหลังของชาติ”

บทวิเคราะห์

โครงการ “รูปแบบการจัดการองค์ความรู้ด้านการจัดการปัญหานี้ส้น เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านสามขา

ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง”

ปิอปป

โครงการ “รูปแบบการจัดการองค์ความรู้ด้านการจัดการปัญหานี้ส้น เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนสามขา” เป็นงานวิจัยระดับ จากงานวิจัยชิ้นแรกที่ชุมชนสามขาเคยผ่านมาเมื่อปี พ.ศ. 2545 คือ โครงการ “รูปแบบการแก้ไขปัญหานี้ส้นของชุมชนบ้านสามขา” ซึ่งงานวิจัยในครั้งนี้เป็นงานวิจัยต่อยอด โดยจะมีการเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่เข้มข้นและให้เห็นกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมให้มากที่สุด

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนสามขาจึงเป็นการหารูปแบบในการจัดการปัญหานี้ส้นในระดับชุมชน ซึ่งผลจากการวิจัยชิ้นแรกๆ ชุมชนสามขาได้มีนักวิจัยชาวบ้านที่มีการปรับเปลี่ยนแนวคิด วิถีคิด และพฤติกรรมการใช้ชีวิตไปในทางที่ดีขึ้นหลายคน อาจกล่าวได้ว่า จากงานวิจัยที่ผ่านมา ชุมชนสามขามีความเปลี่ยนแปลงไปในระดับบุคคล และครัวเรือนที่เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจน แต่ยังคงขาดการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชน งานวิจัยครั้งนี้จึงเป็นหลักที่การแก้ไขปัญหานี้ส้นในระดับชุมชน

การดำเนินงานของชุมชนสามขา ใช้กระบวนการเรียนรู้ ลองถูกลองผิดมาตลอดและยังคงใช้ “เวที” เป็นเครื่องมือหลักในการได้มาพูดคุยหารือ ระดมความคิดเห็นเพื่อหาทางออกร่วมกันของชุมชน กิจกรรมหนึ่งที่ชุมชนสามขาได้พยายามมาตลอดคือ การเสนอขอทุนจากสถาบันการเงินภายนอก เพื่อนำมาปรับโครงสร้างหนี้ให้บุคคลที่เหมาะสมที่จะได้รับการช่วยเหลือ โดยจะมีกระบวนการคัดกรอง มีการติดตามผล แต่เมื่อตัวแทนชุมชนได้ไปนำเสนอโครงการกลับถูกปฏิเสธ โครงการไม่ผ่านที่ประชุม คนในชุมชนจึงต้องกลับมาลงทุนภายในของตนเองมากขึ้น มีการระดมความคิดเห็นเพื่อปรับทิศทางกันใหม่ เกิดแรงฮึดสู้ที่จะพึ่งพาตนเองมากขึ้น

ซึ่งโครงการนี้ยังคงอยู่ในช่วงของการดำเนินงาน 1 ปีแรก แม้จะยังไม่เห็นผลในเชิงรูปธรรมที่ชัดเจนนัก แต่ก็ยังเห็นจังหวะก้าว การเคลื่อนไหวงานในชุมชนเป็นระยะ เสี่ยงสะท้อนของทีมนักวิจัยพื้นที่บ้านสามขา ที่มีต่อการหนุนเสริมช่วยเหลือที่กล่าวไว้ว่า “ยังไม่มีความต้องการหนุนเสริมใดๆ เพราะคิดว่าสามขามีฐานกระบวนการเรียนรู้มาระดับหนึ่งแล้ว จากนั้นขึ้นอยู่กับแนวคิดของแต่ละคนมากกว่า” แสดงให้เห็นถึงวิถีคิดที่ชัดเจนขึ้นของนักวิจัย ที่ไม่รอแต่การพึ่งพาภายนอก และมุ่งมั่นที่จะร่วมแก้ไขปัญหามาของชุมชนด้วยตัวของชุมชนเอง ซึ่งยังคงมีเวทีแลกเปลี่ยนอย่างต่อเนื่อง เพื่อชี้แจงความก้าวหน้าของการดำเนินงานและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อหาทางออกร่วมกัน

จะเห็นได้ว่าชุมชนสามขาเป็นชุมชนหนึ่งที่มีโอกาสได้สัมผัสงานวิจัย บทเรียนต่างๆ จากการดำเนินงานได้หล่อหลอม และสร้างบุคคลตัวอย่างที่สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับใคร่หลายคน แต่ชุมชนสามขาที่ไม่ได้มีการ

ดำเนินงานที่ราบรื่นมาตลอด แต่ต้องผ่านวิกฤต เกิดจุดเปลี่ยนมากมาย ซึ่งชุมชนบ้านสามขามีปัจจัยและอุปสรรคซึ่งส่งผลกระทบต่อการดำเนินงานดังต่อไปนี้

ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการทำงานของชุมชน

- คนในชุมชนมีกระบวนการมีส่วนร่วมสูง ไม่ว่าจะเป็นในส่วนของกิจกรรมชุมชน กิจกรรมของกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะในเวทีประชุมของหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้านจะเข้าร่วมประชุมทุกคน และผู้ที่เป็นแกนนำในการพัฒนาหมู่บ้าน กระบวนการมีส่วนร่วมสูง เพราะทุกคนจะมีการแสดงความคิดเห็น มีการแลกเปลี่ยนโต้ตอบในเวทีอย่างเต็มที่ แต่ไม่แตกหัก เนื้อหาในเวทีจึงเป็นการพูดคุยโดยอยู่บนพื้นฐานของข้อมูล ข้อเท็จจริง น้อยครั้งที่จะมีการใช้อารมณ์ในการแสดงความคิดเห็นในเวที ซึ่งการที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน จึงทำให้เกิดความรู้สึกของการเป็นเจ้าของ และกระตือรือร้นที่จะร่วมกันทำเพื่อชุมชน ในประเด็นงานวิจัยเวทีของงานวิจัยจึงมีบรรยากาศไม่ต่างไปจากเวทีประจำเดือนของชุมชน ทุกคนร่วมกันเสนอทางออก ร่วมลงมือคิด ลงมือทำ และพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ เช่น เมื่อโครงการเสนอขอทุนเพื่อปรับโครงสร้างหนี้ไม่ประสบผลสำเร็จ ก็ไม่ได้เกิดความท้อใจ แต่กลับมีพลังสู้ต่อ โดยไม่ได้กล่าวโทษใคร แต่ชุมชนได้หันกลับมามองทุนภายในของตัวเองมากขึ้น ความคิดที่จะพึ่งทุนข้างนอกในการปรับโครงสร้างหนี้ จึงแทบหายไปจากความคิดของนักวิจัยชาวบ้าน จึงมีการพูดคุยหารือเรื่องของการจัดตั้งกองทุนช่วยเหลือ เพื่อปรับโครงสร้างหนี้ให้กับคนที่เดือดร้อนจริงๆ ซึ่งมีการถกเถียง หาผลดีผลเสียกันหลายครั้ง และยังไม่ได้ข้อสรุป เป็นต้น
- ชุมชนสามขามีนักวิจัยชาวบ้านที่สามารถเป็นบุคคลตัวอย่างที่มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้ชีวิตไปในทางที่ดีขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากการเข้าร่วมกระบวนการวิจัย โดยบุคคลกลุ่มหนึ่งได้มีการปรับเปลี่ยนวิถีคิด วิถีปฏิบัติ เมื่อพบว่า สิ่งที่เหมาะสมในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงและเหมาะสมเป็นอย่างไร เช่น ปลูกพืชหลัง ปลูกข้าว ปลูกผลไม้ ปลูกผัก ปลูกสมุนไพร ปลูกพืชเศรษฐกิจที่สามารถปลูกเปลี่ยนหนี้สิน จากการเห็นข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนทำให้ใช้ชีวิตอย่างประหยัด และพึ่งตนเอง รวมถึงการประยุกต์การเกษตรที่ต่างจากคนอื่น อย่างการปลูกพืชผักในช่วงที่คนอื่นไม่ปลูก ทำให้ได้ราคาดี หรืออย่างนายชัชวาลย์ อุทธิยะ ที่มีการเสนอขอปรับโครงสร้างหนี้กับ ธ.ก.ส. แล้วประสบความสำเร็จ ทุกวันนี้สามารถอยู่กับหนี้ได้อย่างมีความสุขและไม่สร้างหนี้เพิ่ม ชีวิตครอบครัวมีความสุขมากขึ้น และรู้เท่าทันสภาพการณ์ของสังคมที่แปรเปลี่ยนไป เป็นต้น
- การเข้ามาของคนภายนอกทั้งในส่วนหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน กลุ่มคนดูงานจากทั่วประเทศ ซึ่งเป็นผลมาจากการทำงานวิจัยชิ้นแรก แล้วได้รับเป็นโครงการวิจัยเด่น ชุมชนสามขาจึงมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักมากมาย จากการที่มีคนภายนอกเข้ามา ส่วนดีคือ การที่ชุมชนได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ มากกว่าชุมชนอื่นๆ ส่งผลต่อวิถีคิดของคนในชุมชน รวมทั้งเยาวชนที่มีโอกาสได้เรียนรู้สิ่งที่ยั่งยืนนอกห้องเรียนมากขึ้น เช่น กระทรวงพลังงานเข้ามาให้ความรู้ในเรื่องของการลดใช้พลังงาน และการหาพลังงานทดแทน ซึ่งคนในชุมชนตื่นตัวให้ความสำคัญกับการ

ข้อเสนอจากวิทยากร : ปูพื้นฐานของสามขาน้อยเกินไป

ลดใช้พลังงาน เขาชนก็ได้รับการอบรม ได้ความรู้ในเรื่องของการใช้พลังงานอย่างเหมาะสม หรือ โครงการของ NECTEC ที่เข้ามาสนับสนุนเรื่องของการศึกษาในโลกของ Internet โดยมอบคอมพิวเตอร์ชุดใหญ่ให้กับทางโรงเรียน เพื่อการศึกษาเรียนรู้ของเขาชน เป็นต้น

อุปสรรคที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของชุมชน

- ความไม่ต่อเนื่องของงานวิจัยชิ้นแรกกับปัจจุบัน ทำให้ต้องมีการปรับฐานคิด ปรับความเข้าใจและทบทวนการดำเนินงานในงานวิจัยเดิม เพื่อเป็นฐานข้อมูลและเป็นแนวทางในการดำเนินงานของโครงการวิจัยใหม่ รวมถึงบุคคลที่เคยร่วมงานวิจัยเดิม หลายคนไม่ได้เข้าร่วมงานวิจัยครั้งนี้ อาจด้วยเหตุผลส่วนตัวที่ไม่เห็นรูปธรรมจากการดำเนินงาน หรืออาจด้วยการทิ้งช่วงเวลายาวถึง 2 ปี ทำให้คนในชุมชนขาดความกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมเคลื่อนไหวงานวิจัยอีกครั้ง นอกจากกลุ่มคนที่มีการปรับเปลี่ยนวิธีคิด และได้ปฏิบัติต่อเนื่องมาตลอด ซึ่งสิ่งนี้ก็ส่งผลให้การดำเนินงานล่าช้า เพราะต้องใช้เวลาในการทบทวนค่อนข้างนาน
- สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การดำเนินชีวิตในรูปแบบที่รับเอาอิทธิพลของภายนอกเข้ามาใช้อย่างเกินความพอดี ทำให้วิธีคิดของคนในปัจจุบันหลายคนเริ่มเปลี่ยนแปลงไป จากที่เคยช่วยเหลือด้วยความเต็มใจด้วยความเป็นเครือญาติ ก็มองหาค่าตอบแทนมากขึ้น การรับสื่อต่างๆ ส่งผลต่อการบริโภคที่เกินความพอดีเมื่อหลายคนหลุดกรอบที่เคยพึ่งพาตนเองเป็นหลัก และหันไปพึ่งพาภายนอกเป็นหลัก จนยากที่จะหันกลับมาใช้ชีวิตปฏิบัติเดิมๆ

โครงการวิจัย “รูปแบบการจัดการองค์ความรู้ด้านการจัดการปัญหานี้ส้น เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านสามขา” จึงเป็นอีกโครงการหนึ่งที่คนในชุมชนจะได้มีโอกาสเรียนรู้และร่วมกันหาทางออกให้กับชุมชน หลังจากที่หลายคนสามารถแก้ไขปัญหในระดับครัวเรือนของตนได้แล้ว ซึ่งกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ที่ผ่านมา จึงมีทั้งสำเร็จและล้มเหลวซึ่งทุกอย่างล้วนเป็นบทเรียนเพื่อการก้าวต่ออย่างระมัดระวัง เพราะมีบทเรียนคอยเตือนอยู่เบื้องหลัง และเป็นสิ่งที่ชุมชนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ซึ่งมีคุณค่ามากกว่าการศึกษาจากตำรา หรือคำแนะนำจากคนภายนอก ทีมวิจัยและคนในชุมชนจึงยังคงเดินทางเพื่อหาทางออกให้กับชุมชนสามขาต่อไป ท่ามกลางกระแสสังคมที่เดินสวนทางกับวิถีปฏิบัติของชาวบ้าน แต่สิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชนคือ กาที่คนกลุ่มหนึ่งมีวิธีคิดที่เชื่อว่า คนเท่านั้นที่ต้องแก้ไขปัญหของตนเอง ไม่ใช่อรอให้คนอื่นมาช่วย ทุกอย่างขึ้นอยู่กับวิธีคิดของแต่ละคนที่จะรู้เท่าทันสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และใช้ชีวิตอย่างพอดีตามวิถีของแต่ละคน

โครงการ “การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลสาบัน อ. ยะหริ่ง จ. ปัตตานี”

ยะ

ความเป็นมา

ตำบลสาบัน อ. ยะหริ่ง จ. ปัตตานี ประกอบด้วย 5 หมู่บ้าน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการเกษตร ทำนา ปลูกลูกผสม และอีกอาชีพที่คนรุ่นหลังมักจะมองข้ามไป ซึ่งเป็นอาชีพการขึ้นต้นตาลโตนด ซึ่งมาควบคู่กันตั้งแต่อดีตกาล ด้วยเหตุที่พื้นที่ของตำบลสาบันที่ประกอบด้วยทรัพยากรที่เป็นต้นตาลนับแสนๆ ต้น รวมทั้งตำบลประมาณ 130,000 ต้น ผลจากการสำรวจ หมู่ที่ 1 ประมาณ 25,000 ต้น หมู่ 2 20,000 ต้น หมู่ 3 ประมาณ 35,000 ต้น หมู่ 4 ประมาณ 20,000 ต้น และหมู่ 5 ประมาณ 30,000 ต้น ในพื้นที่ท้องนาที่มีอาณาบริเวณกว้างใหญ่ ชุมชนมีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย

ในอดีตชาวบ้านส่วนใหญ่หลังจากเก็บเกี่ยวข้าว ทำนาก็จะมานั่งพักอยู่ที่ใต้ต้นตาล และชาวบ้านส่วนใหญ่มักจะขึ้นไปเก็บลูกตาลมาทำน้ำตาลสด เพื่อนำมาบริโภคและใช้ประโยชน์จากในด้านอื่นๆ ซึ่งเราพอจะทราบกันคืออยู่แล้วว่าต้นตาลทั้งต้นมีคุณประโยชน์ที่มากมาย ไม่น่าจะนำมาใช้สอย เช่น นำต้นมาสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ทำเก้าอี้ ทำไม้พื้น หรือของประดับตกแต่งอื่น ส่วนใบจะนำมาสานเป็นของใช้ในครัวเรือน หรือหลังคาบ้านในสมัยก่อน ทำเสื่อ หรือแม้แต่ปัจจุบันมีการนำมาประยุกต์ทำเป็นกระเป๋าที่มีการประดิษฐ์ตกแต่ง ทำให้มีเพิ่มมูลค่ามากมาย ภายใต้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและที่สำคัญน้ำตาลสดที่ได้จากต้นตาลที่มีรสชาติหอมหวาน สามารถแปรรูปเป็นน้ำตาลแว่น หรือน้ำตาลเหลว ซึ่งเป็นอาชีพส่วนหนึ่งของชุมชนในพื้นที่ตำบลสาบัน ซึ่งทำเป็นอาชีพเสริมหลังฤดูทำนากันเกือบทุกครัวเรือนในช่วง 1 ปี เวลาที่เหมาะสมในการทำน้ำตาลโตนดประมาณ 7 เดือน หยุดพัก 3 เดือน (ต.ค. – ธ.ค.) ของทุกปี เพราะเนื่องมาจากอยู่ในช่วงฤดูฝน ซึ่งภูมิปัญญาตรงนี้ชุมชนได้บอกว่า หากเราเก็บเกี่ยวผลผลิตในช่วงนี้จะทำให้น้ำตาลที่ได้ขาดคุณภาพ เพราะจะปะปนกับน้ำฝน

โครงการศึกษาการรวมกลุ่มผู้ผลิตน้ำส้มจากตาลโตนดของชุมชนตำบลสาบัน อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี

เป้าหมาย

เพื่อศึกษาวิธีการบริหารจัดการกลุ่มผู้ผลิตน้ำส้มจากตาลโตนดโดยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนตำบลสาบัน อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี

กระบวนการดำเนินงาน

โดยจะแบ่งออกเป็น 2 ช่วง โดยในช่วงที่ 1 ตั้งแต่เดือนมกราคม ถึง มีนาคม 2549 เป็นช่วงพัฒนาโครงการซึ่งตรงจุดนี้จะเป็นการเข้าไปศึกษาสภาพพื้นที่ เข้าร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น อาจจะใช้วิธีการสภากาแฟ ตั้งกลุ่มพูดคุยกลุ่มย่อย โดยวางประเด็นในการศึกษาข้อมูลเป็นข้อๆ เริ่มจาก 1. ศึกษาข้อมูลสภาพพื้นที่ของชุมชนทั่วไป สร้างความคุ้นเคย สร้างสัมพันธไมตรีกับคนในชุมชนให้เกิดความไว้วางใจ จากนั้นก็จะเริ่มเจาะประเด็น อาจจะใช้แบบเรื่องความ

เป็นอยู่ สภาพพื้นที่ ทรัพยากรในชุมชน ประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิปัญญาของคนในชุมชน ตลอดจนความต้องการของคนในพื้นที่ ปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งตรงจุดนี้จะเน้นกระบวนการทำให้คนในชุมชนคิดและตระหนักอยู่เสมอว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาที่เกิดจากชุมชน ชุมชนต้องหาวิธีการที่ต้องแก้ไข ไม่ใช่รอให้หน่วยงานรัฐเข้ามาช่วยเหลือให้การสนับสนุน ใช้กลวิธีในการดึงชาวบ้านออกมาให้ความคิดเห็น รับฟังทุกความคิดเห็นของเขา ให้การเคารพนับถือแม้ปัญหาที่เกิดขึ้นเรามองคนละแบบก็ตาม ให้ความสนใจในสิ่งที่เขาพูด และที่สำคัญพยายามให้เขามีการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนให้ได้มากที่สุด ให้ชุมชนมองว่าการทำงานเป็นกลุ่ม เป็นทีมจะส่งผลดีมากกว่าการคิดแก้ไขปัญหามาจากคนๆ เดียว ดังสุภาษิตที่ว่า “สองหัวดีกว่าหัวเดียว” จากนั้นก็จะให้มีการให้ชุมชนระดมทุน เพื่อจัดตั้งกลุ่มในชุมชนให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน และขณะนี้ได้รับการบริจาคที่ดินให้มีการจัดตั้งโรงเรียนในการผลิตน้ำส้มจากตาลโตนด ได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนทั้งห้าหมู่บ้านมาลงแขก ลงขันร่วมกันสร้างโรงเรียน จากนั้นก็จะให้มีการให้ชุมชนร่วมกันวางแผนกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาร่วมกัน โดยให้คนในชุมชนตั้งองค์กรที่มีส่วนที่จะช่วยให้การสนับสนุนในการทำงานให้เป็นประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จากนั้นถึงจะใช้วิธีการฝึกปฏิบัติและสรุป ซึ่งตรงนี้จะอยู่ในช่วงที่ 2 ในเดือนเมษายน ถึง กันยายน 2549 ซึ่งจะให้ชาวบ้านที่เป็นทีมวิจัยร่วมกันนำร่องลงมือปฏิบัติตามแผนงานที่ได้ร่วมกันเสนอ จากนั้นก็จะให้มีการติดตามและประเมินผลทุกๆ เดือน โดยฝึกการจัดองค์ประชุมจากตัวแทนทั้ง 5 หมู่บ้าน กลุ่มแกนนำท้องถิ่น ประกอบด้วย นายก อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน รวมทั้งแกนนำธรรมชาติ เข้าร่วมกันประชุม ติดตามนำเสนอความก้าวหน้า จากนั้นก็จะให้มีการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนทั้ง 5 หมู่บ้าน ได้รับทราบอย่างต่อเนื่องถึงกระบวนการที่เกิดขึ้น ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานวิจัย (คือเฉลยไว้ตอนท้าย เพราะทุกคนจะมองว่างานวิจัยเป็นเรื่องยาก เรื่องลำบาก ตั้งแต่ต้นเลย) ตรงนี้เป็นข้อสรุปว่างานวิจัยไม่ได้ยากอย่างที่เห็น

เป้าหมายการดำเนินงาน

1. เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลสาบัน ท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่
2. เพื่อให้ชุมชนเกิดองค์ความรู้เรื่องการบริหารจัดการกลุ่มผู้ผลิตน้ำส้มตาลโตนดแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่ม
3. ได้รับความรู้เกี่ยวกับการผลิตน้ำส้มจากองค์ความรู้และวัตถุดิบ รวมถึงภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่น

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม _____

**วิเคราะห์สังเคราะห์โครงการ “รูปแบบการใช้ประโยชน์จากลำห้วยเพื่อการเสริมสร้างรายได้และลดปัญหาสิ่งแวดล้อม
ของชุมชน โดยความร่วมมือของวิทยาลัยเกษตรกรรมและเทคโนโลยีแพร่กับกลุ่มเกษตรกร
ผลิตสุราพื้นบ้านตำบลห้วยหม้าย อำเภอสอง จังหวัดแพร่”**

ความเป็นมา

ตำบลห้วยหม้าย อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านการเกษตร เช่น ทำนา ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ แต่เนื่องจากต้นทุนการผลิตสูงและผลผลิตราคาตกต่ำไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน ดังนั้น จึงหันมาปลูกอบผลิตสุรา เดือนเป็นลำเป็นต้น จนทำให้เกิดปัญหาการจับกุมจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ ซึ่งการส่งผลให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ และประชาชน ต่อมารัฐบาลได้มีนโยบายแก้ไขปัญหาคาความยากจนจึงได้มีผลักดันให้มีการจดทะเบียนเสียภาษีให้ถูกต้อง ตามกฎหมาย จนปัจจุบันประชากรร้อยละ 80 ของตำบลห้วยหม้ายประกอบอาชีพผลิตสุรากลั่นพื้นบ้านออกจำหน่ายเป็น สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์และเลี้ยงหมูเป็นอาชีพเสริม ซึ่งผลจากการสุรากลั่นจะทำให้เหลือของเหลือที่เรียกว่า “ลำห้วย” เป็นจำนวนมาก โดยที่ผ่านมาเกษตรกรได้นำลำห้วยดังกล่าวมาใช้ผสมกับอาหารสำเร็จรูปเลี้ยงหมู แต่ก็ยังมี ลำห้วยเหลืออีกเป็นจำนวนมาก จึงให้เกิดปัญหาในชุมชนเนื่องจากลำห้วยเกิดการเน่าเสีย ส่งกลิ่นเหม็น สร้างมลภาวะ กับสิ่งแวดล้อม ดังนั้นทางเกษตรกรผู้ผลิตสุรากลั่นร่วมกับวิทยาลัยเกษตรกรรมและเทคโนโลยีแพร่จึงได้ร่วมมือกันในการหา รูปแบบการใช้ประโยชน์จากลำห้วยเพื่อเป็นการลดปริมาณของลำห้วยในชุมชนและสร้างรายได้ให้กับชาวบ้าน โดยการหาความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยีที่ทันสมัยจากสถาบันการศึกษาเข้าด้วยกัน

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อศึกษาสภาพและศักยภาพของชุมชน กลุ่มผู้ผลิตสุรากลั่นพื้นบ้าน และภูมิปัญญาด้านการผลิตสุราพื้นบ้าน และการใช้ประโยชน์จากลำห้วยตำบลห้วยหม้าย
2. เพื่อหารูปแบบการใช้ประโยชน์จากลำห้วยเพื่อการเสริมสร้างรายได้และลดปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดย ความร่วมมือของวิทยาลัยเกษตรกรรมและเทคโนโลยีแพร่กับกลุ่มเกษตรกรผลิตสุราพื้นบ้านตำบลห้วยหม้าย อำเภอสอง จังหวัดแพร่

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. เกษตรกรได้รูปแบบวิธีการนำลำห้วยไปใช้ประโยชน์เพื่อสร้างรายได้เสริมอย่างหลากหลายและลดปัญหาด้าน สิ่งแวดล้อมของชุมชน
2. เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนและวิทยาลัยเกษตรกรรมและเทคโนโลยีแพร่ในการร่วมกันศึกษาพัฒนาองค์ ความรู้ของชุมชนผสมผสานกับองค์ความรู้ทางวิชาการเพื่อให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน
3. เกษตรกรตำบลห้วยหม้ายมีการเรียนรู้การทำงานระบบกลุ่มและขยายเครือข่ายการเรียนรู้การใช้ประโยชน์จาก ลำห้วย ตลอดจนกระบวนการแก้ปัญหาด้วยการวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

การดำเนินงาน

ระยะเวลาดำเนินงาน 1 ปี แบ่งออกเป็น 2 ระยะๆ ละ 6 เดือน

- ระยะแรก เป็นการศึกษาสภาพและศักยภาพของชุมชน กลุ่มผู้ผลิตสุราพื้นบ้าน และภูมิปัญญาด้านการผลิตสุราพื้นบ้าน ปัญหาสภาพแวดล้อมของชุมชนจากการผลิตสุราพื้นบ้าน และการใช้ประโยชน์จากลำห้วย ตลอดจนการสร้างทางเลือก ที่หลากหลายในการใช้ประโยชน์จากลำห้วย

ขั้นตอนการดำเนินงาน

1. มีการจัดเวทีสร้างความเข้าใจ ชี้แจงวัตถุประสงค์ของโครงการ และหาแกนนำคณะทำงาน
2. จัดเวทีศึกษาสภาพ ศักยภาพของชุมชนและกลุ่มผู้ผลิตสุรากลั่นพื้นบ้าน
3. จัดเวทีศึกษาวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ปัญหา อุปสรรค
4. เวที.....
5. เวที....

- ระยะที่ 2 ทดลองปฏิบัติ ประเมินผล และปรับปรุงรูปแบบการใช้ประโยชน์จากลำเหล้าเพื่อเสริมรายได้และลดปัญหาสิ่งแวดล้อม

(รอสผลจากการดำเนินงานในระยะแรก)

ผลการดำเนินงานในระยะแรก

ทำให้ได้ข้อมูลดังต่อไปนี้

1. สภาพบริบทของชุมชน
2. ศักยภาพของชุมชน
3. สภาพและศักยภาพของกลุ่มผู้ผลิตสุรากลั่นพื้นบ้านตำบลห้วยหมาก
4. จุดแข็ง จุดอ่อน ปัญหา และอุปสรรค ภูมิปัญญาด้านการผลิตสุรากลั่นพื้นบ้าน
5. ปัญหาสภาพแวดล้อมของชุมชนจากการผลิตสุราพื้นบ้าน
6. องค์ประกอบด้านโภชนาศาสตร์และการใช้ประโยชน์จากลำเหล้า
7. แนวทางการใช้ประโยชน์จากลำเหล้า
8. แนวทางการศึกษารูปแบบการใช้ประโยชน์จากลำเหล้า
9. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะจากการดำเนินงาน ได้แก่ ระยะทางเดินทางระหว่างวิทยาลัยฯ และชุมชนมีความห่างไกล (80 กม.), สัญญาณโทรศัพท์ไม่ดี ติดต่อกันไม่สะดวกรวดเร็ว, ชาวบ้านมาประชุมไม่สม่ำเสมอเนื่องจากเบื่อหน่าย และภารกิจของทีมวิจัยมีมากทำให้ไม่ค่อยได้ร่วมการวิจัย

บทวิเคราะห์/สังเคราะห์ (การดำเนินงานในช่วงแรก)

ประเด็นในการสังเคราะห์ : ปัญหาการทำงานของหน่วยงานภายนอกที่เข้าไปทำงานวิจัยร่วมกับชุมชน

จากวิธีดำเนินงานของโครงการจะเห็นว่าเป็นลักษณะของการจัดเวทีที่ดำเนินการ โดยกลุ่มอาจารย์และนักศึกษาของวิทยาลัยเกษตรกรรมและเทคโนโลยีแพร่ ในส่วนของชุมชนมีบทบาทเพียงเป็นผู้เข้าร่วมโดยจะเห็นได้จากการสะท้อนในส่วนของปัญหาในการดำเนินงานวิจัยว่าชาวบ้านมาประชุมไม่สม่ำเสมอเนื่องจากเบื่อหน่าย ทั้งที่ชาวบ้านกลุ่มเป้าหมายเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง อีกทั้งวิธีการดำเนินงานของโครงการที่ใช้เวทีเป็นหลักซึ่งไม่เอื้อต่อวัฒนธรรมของชุมชนที่ไม่คุ้นเคยกับกระบวนการมีส่วนร่วมในเวที (ไม่กล้าแสดงออก ขี้เกรงใจ อาย) ทำให้ข้อมูลที่ไดจากการดำเนินงานส่วนใหญ่เป็นข้อมูลมือสอง ทำให้ข้อมูลภูมิปัญญาที่ได้จากชุมชนค่อนข้างน้อย

ข้อเสนอแนะ

1. การดำเนินงานร่วมกับชุมชนควรให้ชุมชนได้เป็นผู้มีบทบาทหลักในการดำเนินงาน เนื่องด้วยการทำงานวิจัยเป็นการทำงานภายใต้ปัญหาของชุมชน หากได้เปิดโอกาสให้ชุมชนได้รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ เห็นความสำคัญของปัญหา ก็จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้วยความเต็มใจและให้ความร่วมมือให้การดำเนินงานสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี และมีการทำงานอย่างต่อเนื่องถึงแม้จะงานวิจัยจะสิ้นสุดลงแล้ว รวมถึงปัญหาในการดำเนินงานก็จะน้อยลง
2. กระบวนการถ่ายทอดความรู้ด้านวิชาการจากภายนอกสู่ชุมชน และกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาของชุมชนของนักวิจัยจากภายนอก เป็นสิ่งที่น่าสนใจในการดำเนินงานลักษณะนี้ หากมีกระบวนการที่แน่นและเข้มแข็งจะทำให้ได้ประโยชน์ที่ชัดเจนของทั้ง 2 ฝ่าย คือ นักวิจัยได้ผลงานวิจัยที่มีคุณภาพ และชุมชนได้รับการถ่ายทอดความรู้ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงและเหมาะสมกับชุมชน ซึ่งจะทำให้การดำเนินงานในระยะที่ 2 ของโครงการมีผู้สนใจ
3. การกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จในเรื่องการใช้ประโยชน์จากส่แหล่งทั้งด้านการเสริมรายได้และลดปัญหาสิ่งแวดล้อม จะเป็นอีกหนึ่งแรงจูงใจให้ชุมชนหันมาให้ความสนใจและเป็นการลดปัญหาของชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน และเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานระยะที่ 2 เพิ่มขึ้น
4. วิธีการดำเนินงานร่วมกับชุมชนควรมีความหลากหลายและเอื้อต่อการแลกเปลี่ยนทั้งจากนักวิจัยจากภายนอกและคนในชุมชน

คนเชียงใหม่ได้อะไรจาก FTA

ชิววัน ชันชรรม

“การเปิด FTA กับจีน ใครได้ใครเสีย?” แล้ว “คนเชียงใหม่จะได้อะไรจากการ FTA บ้าง?” เป็นความสงสัยของใครหลายๆ คน ก่อนหน้านั้นมีตัวเลขคาดการณ์จากหลายสำนัก ทั้งจากฝ่ายที่สนับสนุน และฝ่ายค้าน ซึ่งถ้าถามว่าข้อมูลฝ่ายไหนน่าเชื่อถือกว่ากัน ก็คงไม่มีใครตอบได้จนกว่าเราจะ ได้เปิด FTA กับจีนจริงๆ

ถึงวันนี้ผลจากการเปิด FTA ระหว่างไทยกับจีน รวมถึงคู่ค้าอีก 3 ประเทศ ก็ออกมาแล้ว โดย 10 เดือนแรกของปี 2548 (ม.ค. – ต.ค.) พบว่า การค้ารวมของไทยกับประเทศคู่ค้าทั้ง 4 ประเทศ ไทยเป็นฝ่ายขาดดุลการค้ารวม 64,134 ล้านบาท โดยเป็นการขาดดุลการค้าจีนมากที่สุดถึง 71,333 ล้านบาท รองลงมาคือกับประเทศออสเตรเลีย 7,524 ล้านบาท ส่วนกับนิวซีแลนด์ และอินเดีย เราได้ดุลการค้า 8,812 ล้านบาท และ 5,911.3 ล้านบาท (นสพ.ผู้จัดการ 18.ค. 18) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผลจากการเปิด FTA กับคู่ค้าในภาพรวมเราเป็นฝ่ายเสียเปรียบ โดยเฉพาะการค้ากับจีน

หากเรามองเฉพาะมูลค่าการค้าระหว่างไทยกับจีน (ยูนนาน) เฉพาะทางด้านอำเภอเชียงแสนเฉพาะในหมวด FTA ดังที่ปรากฏในตาราง ดังต่อไปนี้

ประเภท	2547	2548
สินค้านำเข้า	670.34	617.04
สินค้าส่งออก	1,231.00	1,256.00
มูลค่าการค้า	1,901.34	1,873.04

จากตารางข้างต้น พบว่า สินค้าเฉพาะหมวด FTA ที่นำเข้า-ส่งออกทางด้านอำเภอเชียงแสน ไทยได้เปรียบดุลการค้าจีน ทั้ง 2 ปี มูลค่า 560.66 บาท และ 638.96 ล้านบาท โดยสินค้าในหมวด FTA ที่ไทยส่งออก ได้แก่ ลำไยอบแห้ง ส่วนสินค้านำเข้า ได้แก่ แอปเปิ้ล สาลี่ เห็ดหอมแห้ง หอมแบ่ง และผักสด

จากข้อมูลดังกล่าวมาตั้งแต่ต้นดูเหมือนจะสรุปได้ว่า แม้ภายหลังการเปิด FTA กับจีน ไทยจะยังคงเสียดุลการค้าให้กับประเทศจีนมหาศาล (และยังจะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น) แต่อย่างน้อยตัวเลขมูลค่าการค้าทางด้านอำเภอเชียงแสน ไทยก็ยังสามารถเปรียบจีนอยู่ แม้จะไม่มากสักเท่าไร? ดังนั้น การเปิด FTA กับจีน คนเชียงใหม่เองก็อาจจะได้รับอานิสงฆ์อยู่บ้างไม่มากนักน้อย!

ข้อสรุปว่าคนเชียงใหม่ได้ประโยชน์จากการเปิด FTA เกือบจะเป็นข้อสรุปที่ไร้ข้อกังขา หากมิได้มีการได้อ่านงานวิจัยของ อ.นิภาวรรณ วิชัย และคณะ ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาภาวธรรมธุรกิจท้องถิ่นของอำเภอเชียงแสน กรณีศึกษา: พื้นที่เขตเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

ผลการศึกษาจากงานวิจัยดังกล่าวพบว่า แม้มูลค่าการค้าระหว่างไทย-จีน ทางด้านอำเภอเชียงแสน ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2545 เป็นต้นมา จนถึงปีงบประมาณ 2548 จะมีมูลค่ารวมการค้าระหว่างกันเพิ่มขึ้นทุกปี และการเปิดเขตการค้าเสรีไทย-จีน (FTA) ทำให้การค้าระหว่างประเทศไทย-จีน ด้านอำเภอเชียงแสนมีมูลค่าการค้าเพิ่มขึ้น แต่เมื่อพิจารณาสินค้านำเข้า 10 อันดับแรก จะพบว่าการนำเข้าแอปเปิ้ลและสาลี่เป็นอันดับ 1 และ 2 ซึ่งในอำเภอเชียงแสนมีการซื้อขายสินค้านำเข้าดังกล่าวเพียงเล็กน้อย ส่วนสินค้าที่ส่งออก 10 อันดับแรก พบว่า เป็นสินค้าทั้งหมดเป็นสินค้าที่มีได้แหล่งผลิตใน

อำเภอเชียงแสน งานดังกล่าวยังได้ทำการศึกษาลงลึกในธุรกิจท้องถิ่นอื่นๆ ที่มีอยู่ในอำเภอเชียงแสน ได้แก่ 1) อาชีพขายผลไม้และสินค้าเบ็ดเตล็ดจากจีน 2) อาชีพขายอาหาร รถเข็น แผงลอย 3) อาชีพค้าขายของที่ระลึก 4) อาชีพขับเรือเร็วรับนักท่องเที่ยว 5) อาชีพสามล้อรับจ้าง 6) ธุรกิจบ้านเช่า ห้องเช่า 7) กลุ่มอาชีพร้านอาหาร คาราโอเกะ นวดแผนโบราณ

ผลการศึกษาในธุรกิจท้องถิ่น มีเพียงธุรกิจที่ขายตัวมีเพียงธุรกิจด้านการก่อสร้างอาคารพาณิชย์ เนื่องจากมีการคาดการณ์ว่าเชียงแสนเป็นเมืองชายแดนน่าจะมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจตามมา เช่น การเป็นเมืองมรดกโลก การสร้างนิคมอุตสาหกรรม การสร้างท่าเรือแห่งที่ 2 อีกหนึ่งธุรกิจที่มีการขายตัวก็คือ ธุรกิจร้านนวดแผนโบราณ แต่ในธุรกิจดังกล่าวแม้จะขายตัวแต่เจ้าของธุรกิจและพนักงานก็ไม่ใช่ชาวเชียงแสน ซึ่งนักวิจัยได้สรุปว่า คนเชียงแสนเองก็ถือว่ายังไม่ได้รับประโยชน์อยู่

ข้อมูลที่ยกมาทั้งหมด อาจสร้างความประหลาดใจให้กับหลายท่าน ซึ่งหากเอาแผนที่มาดูแล้วจะเห็นว่าอำเภอเชียงแสนมีทำเลที่ตั้งใกล้กับจีนมาก แต่การเปิด FTA กับจีน คนเชียงแสนกลับได้ประโยชน์เพียงเล็กน้อย แต่ในขณะที่เดียวกันประโยชน์ที่ได้กลับไม่คุ้มเลยกับความเสียหายของเกษตรกรไทย ที่ทุกวันนี้เหมือนกับตายทั้งเป็น เนื่องจากถูกกองทัพผลิตผลไม้จากจีนที่มีต้นทุนการผลิตที่ถูกกว่า ค่าแรงต่ำกว่า ราคาถูกกว่า ไม่ว่าจะเป็น แอปเปิ้ล สาลี่ กระเทียม

ปรากฏการณ์นี้สามารถมองได้ในหลายประเด็น

- 1) การตัดสินใจที่ผิดพลาดของผู้มีอำนาจ ช่วงก่อนเปิด FTA มีคนในรัฐบาลท่านหนึ่ง ได้ให้สัมภาษณ์ยกตัวอย่างเปรียบเทียบว่า “จีนเค้ามีประชากร 1,000 ล้านคน ไทยมีประชากร 70 ล้านคน คน 70 ล้านคน ขายให้คน 1,000 ล้านคน ยังไงก็ได้เปรียบอยู่แล้ว” ซึ่งคำให้สัมภาษณ์ที่แสดงให้เห็นถึง การคิดบนฐานของข้อมูลที่ไม่รอบด้าน ถ้ามองในด้านจำนวนประชากร แม้ว่าจีนอาจจะเป็ดตลาดที่ใหญ่ก็จริง แต่ก็อย่าลืมว่าต้นทุนการผลิตของจีนต่ำกว่าเรามาก (ประมาณ 40%) ส่วนต้นทุนการผลิตเราสูง ดังกล่าวแล้ว ตลาดจีนจะใหญ่กว่าแต่สินค้าเราขายเหี้ยยากกว่า
- 2) รวยกระจุกจนกระจาย สินค้าไทยที่รัฐบาลหมกมุ่นซบไปบุกตลาดจีน ได้แก่ ลำไยอบแห้ง และผลิตภัณฑ์จากยางพารา (ยางแผ่นรมควัน ยางแท่ง เม็ดพลาสติก) ซึ่งต้องยอมรับว่าเป็นกลุ่มมีมูลค่าการค้าค่อนข้างสูง แต่ฐานรากของไทยเรายังคงเป็นอาชีพเกษตรกร แต่ในขณะที่สินค้าที่เราซบเหล่านั้นทั้งหมดมีนายทุนเป็นเจ้าของธุรกิจ ดังนั้นการเปิด FTA กับจีน ผลประโยชน์ที่ได้จึงไปตกอยู่กับกลุ่มเล็กๆ กลุ่มหนึ่ง ในขณะที่คนกลุ่มใหญ่ที่เป็นเกษตรกรนอกจากจะไม่สามารถล้มดาอำปากได้แล้ว ยังโดนเคราะห์ซ้ำกรรมชดชิ่งกว่าเดิม
- 3) บทเรียนราคาแพง การเสียประโยชน์จากการทำ FTA กับจีน ไม่ใช่ครั้งแรกของเรา แต่เรามีประสบการณ์มาแล้วกับอีก 4 ประเทศ ซึ่งผลในภาพรวมก็ทักกล่าวไว้ข้างต้น ว่าเราขาดดุลการค้ารวมถึง 64,134 ล้านบาท ดังนั้น เราควรได้มีการสรุปบทเรียน และวางกลยุทธ์ใหม่ หากเราจะไปเปิด FTA กับประเทศอื่นๆ ซึ่งที่อยู่ระหว่างเราก็คือ ญี่ปุ่น กับอเมริกา ทำอย่างไรก็ไม่ให้เกิดความเสียหายกับประเทศชาติเราซ้ำซาก โดยเราคนไทยทุกคนควรมีส่วนร่วมในการเข้าไปช่วยกำหนดความต้องการ และร่วมตรวจสอบในสิ่งต่างๆ เหล่านี้ด้วย

สุดท้ายเราก็หวังว่า FTA กับจีนจะเป็นฝันร้ายครั้งสุดท้ายของคนไทย และเกษตรกรไทย เพื่อให้เกษตรกรไทยได้ล้มอำปากกับเค้าเสียที

เอกสารประกอบจากวิทยากร

กรณีศึกษาโครงการพลอยแพ้ว

เป็นโครงการที่เกิดจากความคิดริเริ่มของคณะอาจารย์ ร่วมกับ อบต. พื้นที่ที่ศึกษา โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการร่วมกับชุมชน

ระยะเวลาในการดำเนินการ พ.ศ. 2545 – 2547

พื้นที่ศึกษา บ้านบ่อแก้ว (เขตพื้นที่ หมู่ 4 , 8 และ 10) ต. ไทรย้อย อ.เด่นชัย จ.แพร่

สภาพพื้นที่ศึกษา อ.เด่นชัยมีประวัติศาสตร์ชุมชนทางด้านการทำพลอยมาช้านาน ในอดีตกาลชาวเงี้ยวที่ซื้ออาชีพในการขุดร่อนพลอยไหลินได้เดินทางมาตั้งรกรากอยู่ที่บ้านบ่อแก้ว เนื่องจากมีทรัพยากรพลอยที่สมบูรณ์ แต่ปัจจุบันอาชีพการขุดร่อนพลอยเหลืออยู่เพียง 2 – 3 รายเท่านั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่เปลี่ยนอาชีพมาทำเกษตรกรรม โดยทำไร่ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นหลัก

เป้าหมายโครงการ มีเป้าหมายการดำเนินงานเป็นสองส่วนคือ

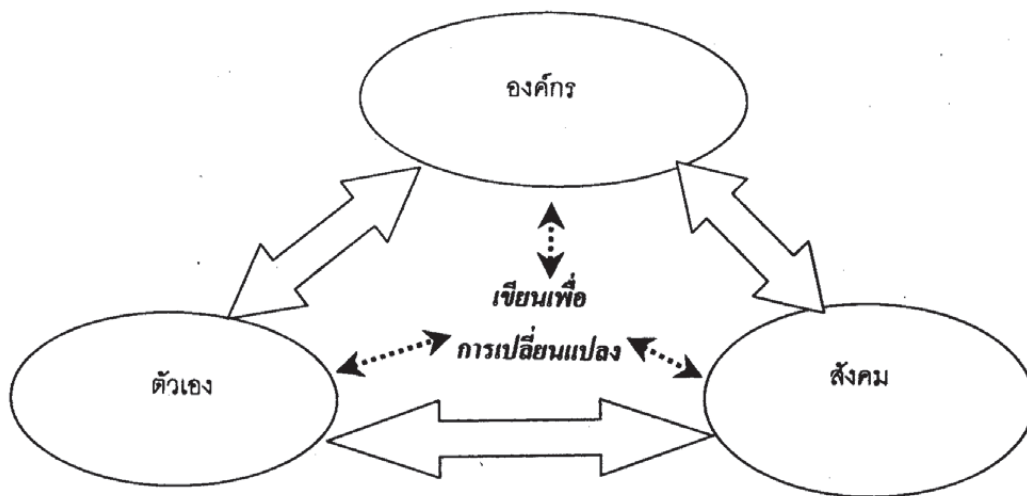
1. เพื่อสร้างศูนย์ท่องเที่ยวพลอยไหลินบ้านบ่อแก้วที่มีศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยวโดยการใช้องค์ความรู้เรื่องพลอยและเกษตรอินทรีย์ โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศูนย์ท่องเที่ยวเอง
2. เพื่อพัฒนาและส่งเสริมคุณภาพชีวิตโดยการฝึกอบรมอาชีพของชาวบ้านในบ้านบ่อแก้ว

การดำเนินงาน การดำเนินงานในส่วนแรกอยู่ในช่วงสองปีแรก (2545 – 2546) เป็นการสร้างโครงสร้างพื้นฐานและปรับปรุงทัศนียภาพรอบศูนย์ท่องเที่ยว ในศูนย์การท่องเที่ยวประกอบไปด้วย หอพลอยโบราณ โรงสาธิตการร่อนแร่แต่งพลอย เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ ร้านค้าชุมชน และ สวนเกษตรอินทรีย์ มีการตั้งคณะกรรมการทำงานจากกลุ่มต่างๆ ซึ่งประกอบไปด้วย อบต. , มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ , เจ้าของที่ดิน , ตัวแทนชุมชน 10 คน ส่วนการดำเนินงานในส่วนที่สอง เริ่มในปี พ.ศ. 2547 โดยการถ่ายทอดความรู้เรื่องอาชีพให้ชุมชนในเรื่อง ทำนํ้านมข้าวโพด หน่อไม้อัดปีบ การถนอมอาหารแบบต่างๆ และจัดพาชาวบ้านไปศึกษาดูงานการทำเกษตรอินทรีย์ และโครงการท่องเที่ยวในชุมชน ผลการดำเนินงาน ศูนย์ท่องเที่ยวที่สร้างขึ้นชุมชนให้ความสนใจเป็นอย่างมาก มีนักศึกษาเข้ามาศึกษาดูงานและสำรวจข้อมูลในการทำวิจัย แต่ปัจจุบันเป็นสถานที่ที่ถึงร้าง ไม่มีการดำเนินการต่อและไม่มีการใช้ประโยชน์จากตัวอาคาร ชุมชนเกิดการเรียนรู้จากกิจกรรมที่จัดขึ้น สามารถนำความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพได้ เกิดกลุ่มอาชีพผลิตนํ้านมข้าวโพดขึ้น แต่ไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้

เขียนเพื่อการเปลี่ยนแปลง

ดร. เพิ่มศักดิ์ มกรภิรมย์

งานวิจัยส่วนใหญ่ที่ไม่ทำให้เกิดการพัฒนางานและพัฒนาคนทำงาน เพราะไม่ค่อยได้ถ่ายทอดสื่อสารออกไปสู่สังคม ความรู้ประสบการณ์และบทเรียนมักติดอยู่กับตัวคนทำงาน การเขียนเพื่อสื่อสารให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตัวเอง ผู้นำหรือองค์กรเครือข่ายที่ร่วมงาน และสังคมในวงกว้าง (คูแผนภูมิประกอบ) จึงมีความสำคัญและจำเป็นที่จะต้องช่วยกันสนับสนุนให้สิ่งที่คิดทำและเรียนรู้ได้นำมาสื่อสารกับสังคม แต่ก้ทำให้เกิดขึ้นได้ไม่มากนักเพราะที่ผ่านมาแม้จะมีการฝึกอบรมสัมมนากันมาก นักวิจัยมีศักยภาพแต่ไม่สามารถเขียนออกมาหรือเราไม่มีวัฒนธรรมการเขียนอย่างที่น่าขบแพทย์ประเวช ะสิ กล่าวไว้จริงๆ บางคนสรุปแบบฟันธงว่าปัญหาการไม่เขียนหนังสือไม่ใช่ปัญหาเทคนิคแต่เป็นเรื่อง “แรงบันดาลใจ” ที่จะต้องสร้างขึ้น ถ้าเป็นตามนี้จริงเราจะจัดกระบวนการอย่างไรจึงจะสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้คนทำงานอยากเขียน และจะเติมความรู้และทักษะอะไรที่จะทำให้คนทำงานสามารถทำวิจัยและเขียนเพื่อการเปลี่ยนแปลงตัวเององค์กรและสังคมได้อย่างมีคุณภาพ

ทำไมต้องเขียน

นายแพทย์ประเวช ะสิ กล่าวว่า การเขียนเป็นเรื่องยากโดยเฉพาะในสังคมไทยไม่มีวัฒนธรรมการเขียน คนไทยไม่ค่อยเขียน ไม่ค่อยบันทึก แม้ในมหาวิทยาลัยก็เป็นปัญหา การเขียนเป็นเรื่องเจ็บปวด แต่ถ้าเขียนได้แล้วก็เป็นความสุข เพราะมีประโยชน์ 4 อย่าง คือ ๑) การเรียนรู้ของเราเอง ช่วยให้เรามีแนวทางที่ต้องคิดและตรวจสอบสิ่งที่ทำมากขึ้น ๒) การเขียนได้เป็นความสุข ซึ่งเกิดจากการแจ่มแจ้ง และความสำเร็จ มีปิติต่อความสำเร็จ ๓) ช่วยให้คนอื่นรู้ความจริง ให้คนอื่นเข้าถึงความจริงเพื่อให้เข้าแก้ปัญหาเองได้หรือร่วมทุกข์กับผู้อื่น และ ๔) นำไปสู่การพัฒนาจิตวิญญาณ พัฒนาให้เราเป็นคนดีขึ้น (ประเวช ะสิ 2542) แต่การเขียนเรื่องจริงแต่ไม่มีประโยชน์แก่สาธารณะเป็นเรื่องส่วนตัวอาจทำให้ผู้อื่นเสียหายและถูกฟ้องร้องได้ (วิรัชศักดิ์ ยอดระบำ 2542)

การเขียนเป็นสิ่งที่ต้องฝึกฝน ต้องแสวงหา ไม่มีใครเกิดมาแล้วเขียนหนังสือเป็น เกิดมาเพื่อเป็นนักเขียนโดยเฉพาะ คนที่เป็นนักเขียนจึงต้องมีแรงจูงใจ มีประสบการณ์ มีปัจจัยหลายอย่างแวดล้อมให้กลายเป็นนักเขียน ปัญหาการเขียนหนังสือจึงไม่ใช่ปัญหาทางเทคนิค ส่วนจะเขียนให้กระทบใจผู้อ่านต้องดูว่าคนอ่านเขาอยากอ่านอะไร แล้วเขียนให้ตรงใจหรือกระทบผู้อ่าน ส่วนจะเขียนอย่างไรต้องขึ้นอยู่กับเป้าหมายว่าจะเขียนอะไร เพื่อใคร (วิทยากร เขียงกุล 2542 ธรรมเกียรติ กันนอร์ 2542 วีรศักดิ์ ขจรระบำ 2542) งานเขียนต้องทำความเข้าใจสถานะให้ชัดเจนว่าคืออะไร เพื่อว่าในการสื่อความหมาย ความคิด และข้อมูลให้คนตระหนักถึงสถานะของมัน และควรสัมพันธ์กับเหตุการณ์และมิติของเวลาในสังคม

นิธิ เอียวศรีวงศ์อธิบายว่า ปรัชญาการณ ที่สังคมควรรู้มีมากมาย ผู้เขียนจึงต้องมีมาตรการหรือมาตรฐานในการเลือกหยิบมาเขียน การเขียนทำได้สองลักษณะคือการเขียนแบบเล่า และเขียนแบบรายงานการวิเคราะห์ การเล่าเป็นส่วยอดของการสื่อสารด้วยภาษา ไม่มีขั้นตอน จับเอาหัวใจเรื่องมาเขียน ส่วนเขียนแบบรายงานการวิเคราะห์ เพื่อหาความหมายของปรากฏการณ์นั้นในเชิงสังคมซึ่งอาจจะเป็นความหมายในทางเศรษฐกิจ การเมือง ศิลปวัฒนธรรมก็ได้ หรือเชิงมนุษย์คือสะท้อนความเป็นคนออกมา เช่นปรากฏการณ์การรักษาป่า ปรากฏการณ์ความสำเร็จของเกษตรทางเลือกที่คิดว่ามีความสำคัญในตัวของมันเอง

การวิเคราะห์ทำได้แต่ละอย่างหรือหลายๆ ทางพร้อมกัน เช่น ๑) การมองหาความสืบเนื่อง เช่นสืบเนื่องจากวัฒนธรรมในอดีต สืบเนื่องจากการออกกฎกติกา ๒) มองหาแก่นของปัญหา มองลึกลงไปว่าปรากฏการณ์นั้นจริงแล้วมาจากปัญหาอะไร ๓) การมองหาคำตอบใหม่ ที่ไม่ใช่แบบสำเร็จรูปแต่เป็นทางเลือกใหม่ ๔) มองหาความเปลี่ยนแปลง ๕) ผลกระทบของปรากฏการณ์ และ ๖) สิ่งสะท้อนความสัมพันธ์ของกลุ่มในสังคม การวิเคราะห์เพื่อให้ถึงจุดที่ผู้อื่นยังไม่รู้หรือยังไม่เข้าใจตามนั้น ถ้าคิดว่าคนทั่วไปรู้แล้วก็ไม่ควรเขียน ถ้าสรุปออกมาแล้วไม่มีอะไรใหม่ ลองย้อนคิดให้ดูอาจมีบางประเด็นย่อยๆ ที่คนไม่ค่อยพูดถึง ก็อาจเอาประเด็นย่อยมาชูเป็นประเด็นใหญ่ได้ จึงเรียกว่าคิดเป็น (นิธิ เอียวศรีวงศ์ 2542)

การเขียนสารคดี สนิทสุดา เอกชัย (2542) แนะนำว่าอะไรที่กระทบใจเรามากที่สุดให้เอาอันนั้นเป็นประเด็นแรกที่ขึ้นต้น ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่เราเห็น หรือสิ่งที่ขัดแย้งกันของปัญหา ถ้ายังอยากเอาความเห็นของเราอยู่ในเรื่อง ขอให้อยู่ในกลางๆ เรื่อง แล้วพยายามใช้ข้อมูลแทนความเห็น ให้เหตุการณ์บอกตัวเอง

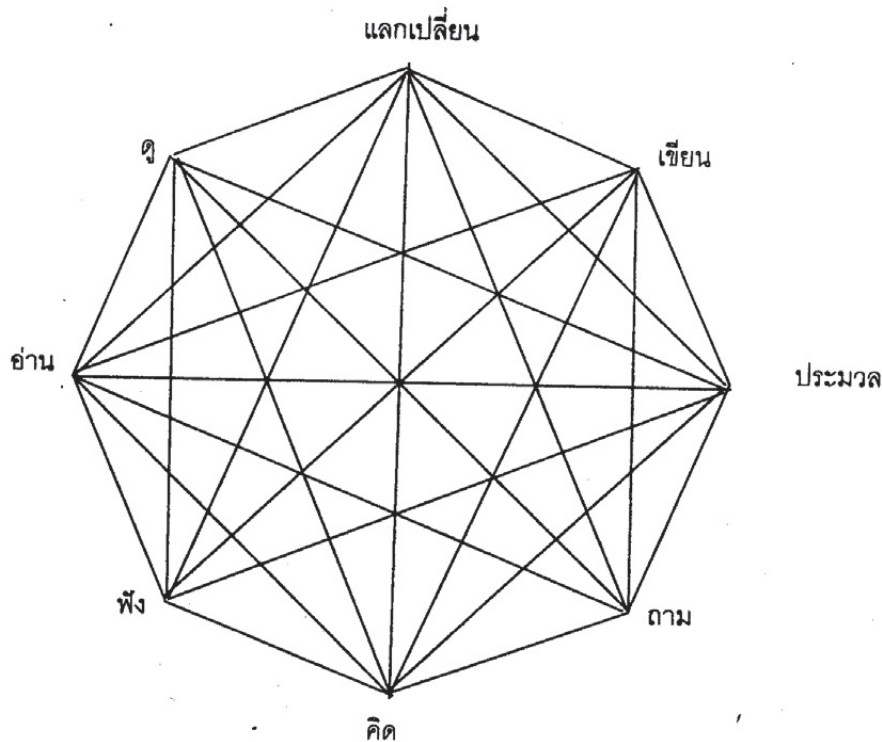
การกำหนดขอบเขตของเรื่อง มีเรื่องในหัวมาก คิดโยงกันไปหมดมากมาย ต้องทำให้แคบลง จับปัญหาเฉพาะประเด็นที่จะเขียนว่าเป็นเรื่องอะไร ตั้งใจจะบอกอะไร ต้องการจะถกเถียงอะไร การเขียนจึงต้องลงสู่การปฏิบัติ ลงสู่สังคม ลงไปสัมผัสกับข้อมูลและจดบันทึกประสบการณ์จริงของเขาเข้ามาบวกกับมุมมองและการโยงเรื่องราวของเรา เมื่อลงสัมผัสสถานการณ์ที่เป็นจริง เทคนิคการเขียนจะไม่ใช่เป็นปัญหา ไม่ว่าจะเป็นการเล่าเรื่องหรือเขียนแบบวิเคราะห์ (วีรศักดิ์ ขจรระบำ 2542)

คนที่คิดเก่ง มีข้อมูลที่น่าสนใจแต่เขียนหนังสือไม่ได้ ถ้าอยากสร้างสรรค์งานเขียนอาจใช้เทคนิค “เขียนด้วยปาก” คือพูดให้คนอื่นจดหรือพูดใส่เทปบันทึกเสียงแล้วถอดเทปมาจัดเกลาอีกที แต่ถ้าคิดไม่เก่งหรือไม่ชัดเจนหรือข้อมูลไม่น่าสนใจ อาจต้องลงไปหาข้อมูลสังเกตและตั้งคำถามกับสิ่งที่พบเห็นก่อน (คมสันต์ หุตะแพทย์, 2542)

เอกสารฉบับนี้จะนำเสนอการเขียนสรุปบทเรียนและการเขียนกรณีศึกษาเพื่อเป็นแนวทางสำหรับนักพัฒนาหรือนักวิจัยเชิงปฏิบัติการได้นำไปพิจารณา

กระบวนการเรียนรู้การเขียนงานที่มีคุณภาพ

การผลิตงานเขียนที่ดีและมีคุณภาพ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับเทคนิคการเขียน แต่จะต้องเริ่มจากการทำความเข้าใจ หาข้อมูลความรู้ใส่ตัวด้วยวิธีการต่างๆเท่าที่จะสามารถกระทำได้ เช่น ไปดูของจริง อ่านหนังสือเอกสารที่เกี่ยวข้อง ฟังการพูดคุยอภิปรายตามวาระ โอกาสต่างๆ ทดวิเคราะห์สังเคราะห์ประเด็น ประมวลข้อมูลข่าวสารที่ได้รับเพื่อสร้างโครงร่างความคิด และเขียนออกมา เขียนแล้วก็ต้องหาคนช่วยอ่านวิเคราะห์วิจารณ์หรืออ่านเอง โดยเว้นช่วงเวลาไว้หลายวันจึงกลับมาทบทวนเอกสารอีกหลายๆครั้ง ก็จะได้งานเขียนที่มีคุณภาพ แต่ละขั้นตอนที่จะนำมาสู่งานเขียนคุณภาพ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ขณะที่เขียนงานก็อาจจะต้องอ่านเพิ่ม หรือฟังความเห็นเพิ่มเติมบางประเด็น กระบวนการเรียนรู้สู่งานเขียนที่มีคุณภาพจึงไม่เป็นเส้นตรงแต่เป็นวงจรที่ต้องทำซ้ำๆและบางเรื่องต้องย้อนกลับมาทำอีกหลายๆครั้งจึงจะชัดเจนมั่นใจ และเขียนเอกสารได้ตั้งใจ

กระบวนการเรียนรู้ในงานวิจัย

การเขียนสรุปบทเรียน

การเขียนสรุปบทเรียนการทำงานต่างจากการเขียนรายงานวิจัยหรือเขียนกรณีศึกษาทั่วไป ตรงที่ไม่เน้นวิธีการและรูปแบบการวิจัยและการเขียน แต่มุ่งให้เขียนประสบการณ์เพื่อถ่ายทอดสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการทำงานมาแล้ว งานเหล่านี้อาจจะเป็นงานของตนเองทำหรืองานที่ทำร่วมกับผู้อื่นก็ได้ ดังกรณีตัวอย่างโครงการจัดการ

ทรัพยากร หรือโครงการเกษตรยั่งยืนในพื้นที่ต่างๆ ซึ่งมีบุคลากรทำงานพัฒนาภาคสนาม เข้าไปทำงาน สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้าน คนที่ร่วมงานทั้งนักพัฒนาและชาวบ้านต่างก็มีชุดประสบการณ์ของตน ชาวบ้านหรือเกษตรกรมักสรุปทบทวนด้วยการพูดคุยในกลุ่มเล็กๆ ในบ้าน ในไร่นา หรือในงานประเพณีทางสังคมหรืองานบุญต่างๆ เกษตรกรไม่คุ้นเคยกับงานเขียน จึงเป็นหน้าที่ที่สำคัญยิ่งอันดับที่สอง (อันดับแรกคือลงไปทำงานกับชาวบ้าน) ของนักพัฒนาหรือนักวิจัยเชิงปฏิบัติการที่จะต้องสรุปทบทวนและเขียนเรื่องราวเหล่านี้ออกมาสู่สังคมวงกว้าง

ถึงแม้พื้นฐานการเขียนบทเรียนที่สำคัญคือประสบการณ์ตรงจากการทำงานในพื้นที่ แต่ก็ไม่แน่นอนเสมอไปว่าคนที่ทำงานในพื้นที่นานๆ มีประสบการณ์มาก จะสามารถเขียนวิเคราะห์สรุปทบทวนได้ดีทุกคนไป หากไม่มีหลักการและวิธีการคิดและเขียนที่ดี เอกสารสั้นๆ ฉบับนี้อธิบายได้เขียนอธิบายเชิงสรุปถึงเหตุผลความจำเป็นตลอดจนวิธีการสรุปทบทวน เพื่อแนะนำและจุดประเด็นความคิดในปฏิบัติการเขียนสรุปทบทวนให้เป็นจริงกันต่อไป

ทำไมต้องเขียนสรุปทบทวน

มีเหตุผลหลายประการที่อธิบายว่าทำไมต้องเขียนสรุปทบทวน ทำงานและเขียนรายงานผลงานอย่างเดียวยังไม่พออีกหรือ เรื่องนี้มีคำอธิบายเพิ่มเติมความสำคัญของการสรุปทบทวนไว้ดังนี้

- เพื่อขยายหรือถ่ายทอดสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการทำงานไปยังที่อื่นๆ
- เพื่อป้องกันการทำงานซ้ำในสิ่งที่เคยผิดพลาดมาแล้ว และปรับปรุงงานเดิมให้ดีขึ้น
- เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการวางแผน การวางโครงการต่อเนื่องงานเดิมหรือโครงการใหม่ๆ

การกำหนดประเด็นเขียนจากบทเรียนหรือสิ่งที่ได้เรียนรู้มา

การกำหนดประเด็นของบทเรียน สามารถกำหนดได้จากข้อมูลหลายแหล่ง อาทิ จากกิจกรรมประจำวันจากรายงานบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ กิจกรรมการประเมินผลงานต่างๆ และจากความคิดริเริ่มทำสิ่งต่างๆ เป็นต้น คนทำงานสนามจำนวนมากคิดไม่ออกว่าจะกำหนดประเด็นได้อย่างไร เอาข้อมูลมาจากไหน ดังนั้นแหล่งข้อมูลเหล่านี้จึงมีความสำคัญเพื่อผู้เขียนสรุปทบทวนจะได้พิจารณาทบทวนและเลือกประเด็นจากเหตุการณ์ต่างๆ ที่สำคัญมาเขียน

การคัดเลือกบทเรียน

ผู้ทำงานในสนามนานๆ มีข้อมูลมาก แต่มักมีปัญหาในการเลือกบทเรียนที่จะเขียน เพราะอาจมีบทเรียนที่ตนเองสนใจมากและไม่สามารถจัดลำดับความสำคัญก่อนหลังได้ การคัดเลือกบทเรียนมาเขียน จึงควรมีหลักเกณฑ์การคัดเลือกบางประการ ซึ่งในที่นี้มีคำแนะนำ 3 ประการให้พิจารณา คือ 1) ให้ทบทวนแหล่งข้อมูลและพิจารณาถ่วงถ่วงว่าเป็นประโยชน์ในการไปประยุกต์ใช้หรือไม่ 2) หาแนวทางหลายๆ แบบในการทบทวน

กลั่นกรองเรื่อง เช่น มีทีมงานกลั่นกรองคัดเลือก หรือให้ผู้ทำงานเลือกเอง และ 3) ทบทวนดูแนวโน้มเรื่องว่าเป็นที่สนใจของสังคมหรือไม่

การเตรียมการเพื่อสรุปบทเรียน

- ข้อพิจารณาเบื้องต้น
  - ใครเป็นผู้อ่านหรือใช้ประโยชน์จากบทเรียนเหล่านี้
  - บทเรียนมีความสำคัญไหม
  - จะนำข้อมูลมาใช้อย่างไร
  - เป็นข้อมูลโดยตรงหรือข้อมูลความเห็น
  - ข้อมูลสามารถตรวจสอบยืนยันความถูกต้องเป็นจริงได้หรือไม่
  - ต้องการให้ผู้อ่านมีปฏิบัติการอะไรหรือไม่
- พิจารณาประโยชน์ของข้อมูลจากบทเรียนทั้งระยะสั้นและระยะยาว
- หลีกเลี่ยงการให้ข้อมูลมากเกินไป

การเขียนสรุปบทเรียน

การเขียนเพื่อสรุปบทเรียน ไม่มีอะไรที่จะแนะนำดีไปกว่าการทำความเข้าใจให้แน่ใจและชัดเจนในข้อความที่ต้องการจะเขียนหรือถ่ายทอดลงไป และเขียน เขียน เขียน ออกมาให้ได้เสียก่อน คำแนะนำในการเขียนให้ดี มีคำแนะนำสั้นๆ ดังนี้

- การตั้งชื่อเรื่อง ชื่อเรื่องควรตรงกับสถานการณ์ที่เราเขียน เลี่ยงการใช้คำที่มีความหมายกว้างหรือสามัญเกินไป ควรเป็นข้อความสั้นๆ แต่ช่วยให้รู้ว่าเป็นเรื่องอะไร และทำให้ผู้อ่านมีความรู้สึกว่ามีสิ่งเขาจำเป็นต้องรู้
อยู่ในนี้
- การเขียนอธิบายความและข้อโต้แย้ง อธิบายความเป็นจริงที่เป็นผลจากบทเรียนที่ได้รับ ใช้ข้อมูลให้ตรงกับเรื่องที่เขียน และอ้างอิงเวลา สถานที่ และแหล่งข้อมูลทุกครั้ง
- การวิเคราะห์ โดยการสรุปผลการวิเคราะห์ในเรื่องต่างๆ จากข้อเท็จจริงหรือบอกสาเหตุที่เกิดขึ้น โดยหลีกเลี่ยงการใช้ความเห็นเข้าไปตัดสินใจในเรื่องใดๆ
- การเขียนคำแนะนำ คำแนะนำที่สำคัญคือคำแนะนำเพื่อให้เกิดปฏิบัติการหรือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในเรื่องใดๆ อาจชี้แนะแนวปฏิบัติ การวางแผน หรือคำแนะนำที่เกี่ยวข้องกับบทเรียนเพื่อการปรับปรุงการปฏิบัติงานให้ดีขึ้น
- สไตล์การเขียน ใช้ภาษาที่ผู้อ่านเข้าใจ แบบการพูดคุยสนทนาทั่วไป ไม่ควรใช้คำศัพท์เทคนิควิชาการ คำสแลงและคำย่อที่ผู้อ่านอาจไม่เข้าใจ ใช้ประโยคสั้นๆ ง่ายๆ

การเขียนกรณีศึกษา

กรณีศึกษาคืออะไร

กรณีศึกษาอธิบายได้หลายความหมาย ตัวอย่างเช่น

- งานวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้การบรรยายรูปแบบหนึ่ง
- การรวบรวมและนำเสนอข้อมูลขึ้นละเอียดเกี่ยวกับคน กลุ่มคน หรือเนื้อหาเรื่องใดเรื่องหนึ่งภายใต้สภาวะแวดล้อมที่ค่อนข้างเฉพาะกับคนหรือเนื้อหานั้นๆ
- การสำรวจค้นคว้าวิเคราะห์และอธิบายเรื่องนั้นๆ มากกว่าการแสวงหาข้อสรุปหรือความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลในเรื่องใดๆ

กรณีศึกษาจึงทำได้หลายแบบ เช่น แบบการบรรยายให้เห็นภาพ เป็นวิธีการอย่างง่ายเพื่อให้ผู้อ่านคุ้นเคยกับสิ่งที่ไม่คุ้นเคยมาก่อน แบบการศึกษาเชิงสำรวจ เพื่อทำความเข้าใจกับเรื่องใหญ่ๆ ที่จะต้องหาข้อมูลมาประกอบการตัดสินใจทำ แบบการสะสมข้อมูล ทำกรณีศึกษาหลายๆ แห่ง ในช่วงเวลาต่างๆ กันทำให้เข้าใจประเด็นร่วม และแบบวิเคราะห์เจาะลึก อาจต้องทำซ้ำหลายๆ แห่งเพื่อความมั่นใจในข้อมูลสำหรับตอบคำถามที่เชื่อมโยงในเชิงเหตุและผล การเลือกทำกรณีศึกษาจึงต้องพิจารณาให้เหมาะสมสอดคล้องกับจุดประสงค์และเป้าหมายของการศึกษา

เขียนกรณีศึกษาทำไม?

การเขียนกรณีศึกษา มีวัตถุประสงค์กว้างๆ ๒ ประการ คือ ๑) เพื่อเสนอเรื่องราวหรือประสบการณ์แบบไม่ค่อยเป็นทางการแต่สร้างสรรค์ให้แก่ผู้เกี่ยวข้องได้รับทราบ และ ๒) เพื่อวิเคราะห์ประเด็นจากประสบการณ์และแลกเปลี่ยนกับผู้อื่น

กรณีศึกษาต่างจากการเขียนงานวิจัยรูปแบบอื่นอย่างไร

การเขียนกรณีศึกษามีลักษณะที่แตกต่างไปจากการเขียนงานวิจัยอื่นๆ บางประการ เช่น

- โครงสร้างการเขียนยืดหยุ่น ไม่ตายตัว ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้เขียนและกลุ่มเป้าหมายผู้อ่าน
- เน้นเพียงบางประเด็นที่สนใจ ไม่เขียนแบบอธิบายทุกเรื่อง
- กระตุ้นความสนใจของผู้อ่านได้มากกว่ารายงานธรรมดา
- นักวิจัยที่ทำกรณีศึกษา ไม่ได้ควบคุมปรากฏการณ์หรือตัวแปรของสิ่งที่จะศึกษา แต่เป็นการทำความเข้าใจภาพรวมหรือสถานการณ์ให้ชัด เพื่อการตั้งคำถามในเชิงเหตุผลจากมุมมองหลายๆ ด้าน

การออกแบบการทำกรณีศึกษา

กรณีศึกษาที่ดี ต้องเชื่อมโยงข้อมูลที่จะไปเก็บหา กับข้อสรุปที่ต้องการทราบจากการศึกษา โจทย์ในการออกแบบการทำกรณีศึกษาเกี่ยวข้องกับคำถามเหล่านี้ โจทย์ในการศึกษาคืออะไร? ข้อมูลอะไรที่เกี่ยวข้องกับโจทย์คำถามนี้? จะรวบรวมข้อมูลอะไร? และ จะวิเคราะห์ข้อมูลอย่างไร?

องค์ประกอบของการออกแบบทำกรณีศึกษาที่สำคัญ 5 ประการ ได้แก่ โจทย์วิจัย ข้อเสนองานวิจัย หน่วยวิเคราะห์งานวิจัย การเชื่อมโยงของข้อมูลกับข้อเสนองานวิจัย และเกณฑ์การอธิบายความหมายจากสิ่งที่ค้นพบจากงานวิจัย นักวิจัยที่ทำกรณีศึกษาใหม่ๆ อาจตั้งเป้าหมายงานวิจัย เลือกประเด็นวิจัยง่ายๆ ประเด็นเดียวก่อน หาวิธีเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลที่เหมาะสม และวางกรอบการเขียนรายงานที่ดี

สิ่งสำคัญในการเขียนกรณีศึกษา

- ควรมีประเด็นหลักหรือเนื้อหาหลักที่ต้องการอธิบายเพียงประเด็นเดียว
- ต้องวิเคราะห์ผู้อ่านก่อน ว่าเขียนให้ใครอ่าน คนอ่านมีพื้นฐานอย่างไร
- หาข้อมูลสนับสนุนการวิเคราะห์ประเด็นที่จะเขียน
- เขียนประเด็นในแต่ละย่อหน้าให้ชัดและใส่ความคิดสนับสนุนประเด็นที่น่าเสนอ

ข้อแนะนำบางประการในการเขียนกรณีศึกษา

ผู้ที่เป็นนักเขียนหรือเขียนกรณีศึกษาเป็นประจำอาจผ่านข้อความนี้ไป แต่สำหรับนักเขียนรุ่นใหม่ นอกจากจะไปพูดคุยปรึกษาหารือกับนักเขียนผู้มีประสบการณ์แล้ว ควรอ่านข้อแนะนำเพิ่มเติมต่อไปนี้

- การวางแผน การเขียนที่ดี เกิดจากการศึกษาค้นคว้าและทำวิจัยที่ดี การเตรียมการเขียนกรณีศึกษาจึงต้องเริ่มด้วยการวางแผน ถามตัวเองว่าจะวางแผนทำวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตีที่ต้องการได้อย่างไร จะใช้เครื่องมือวิธีการแบบไหนในการเก็บรวบรวมข้อมูล
- เตรียมข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งที่มีอยู่ในหัวและที่รู้แต่ยังไม่ได้เก็บ ทำความเข้าใจให้ชัดเจนในประเด็นต่างๆ ที่เรายังไม่เข้าใจดีพอ ทำข้อมูลให้อยู่ในรูปแบบที่สามารถหยิบมาใช้ได้ทันที เช่น เขียนใส่สมุดบันทึก วาดภาพ วาดแผนผัง ก่อนเขียนควรทบทวนข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นไว้ก่อน ส่วนข้อมูลเพิ่มเติมอาจไปเก็บในภายหลัง
- กำหนดประเด็นหลักที่จะเขียน ประเด็นที่สนใจจะสื่อสารออกไปให้ผู้อ่านทราบ เป็นเรื่องอะไร ใครเป็นผู้อ่าน เขียนประเด็นหลักสั้นๆ หนึ่งหรือไม่เกินสองประโยคหรือไม่ควรเกิน 20-30 คำ ประเด็นหลักที่ดีควรบอกจุดประสงค์ในการเขียนและมีประเด็นเดียวเท่านั้น
- การเขียนโครงร่างเบื้องต้น เขียนอธิบายโครงร่างหรือหัวข้อหลักเพื่อปูพื้นฐานความคิดเบื้องต้นของผู้เขียน เช่น สถานการณ์ในพื้นที่ ประเด็นปัญหา คำถามหรือโจทย์ในการศึกษาวิเคราะห์ และการปฏิบัติเพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ปัญหานั้น ทบทวนข้อความส่วนนี้ก่อนเขียนเนื้อหา ถ้าโครงร่างส่วนนี้ชัดเจนจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจว่าคุณจะวิเคราะห์อะไรในการเขียนกรณีศึกษาเรื่องนี้
- ร่างเค้าโครงเนื้อหา เขียนความคิดหลักเพื่อให้รู้ว่าในแต่ละหัวข้อเราต้องการเขียนอะไรบ้าง สิ่งที่เราต้องการเขียนสมเหตุสมผลหรือไม่ ตอบคำถามโจทย์ที่ตั้งไว้หรือไม่ มีส่วนสำคัญอะไรขาดหายไปหรือไม่ และก็ยังจะช่วยให้เขียนต้นฉบับครั้งแรกได้รวดเร็วขึ้น

- เขียน เขียนลงไปตามกรอบที่กำหนดไว้ เขียนลงไปให้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ ไม่ต้องกังวลว่าจะถูกหรือผิด แต่ต้อง **เขียน เขียน เขียน !!!** โดยยังไม่ต้องแก้ไข
  - การอ้างอิง ต้องมีการอ้างอิงหรือยกคำพูดผู้อื่นมาประกอบ เมื่อผู้เขียนนำถ้อยคำหรือข้อความหรือความคิดของผู้อื่นมาประกอบในงานเขียน ต้องอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อความนั้น เพื่อให้ผู้อ่านกลับไปค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมต่อไปได้ และเป็นการให้เกิดเครดิตแก่เจ้าของแหล่งข้อความนั้นด้วย
  - การปรับปรุงแก้ไขเอกสาร การแก้ไขหรือบรรณาธิการเอกสาร ไม่ควรทำทันทีหลังจากที่เขียนเสร็จ แต่ควรทิ้งช่วงเวลาพอสมควร อย่างน้อยพักให้ให้สมองหายเหนื่อยล้าเสียก่อน การแก้ไขเอกสารสามารถทำได้ 3 ระดับ ระดับแรกแก้ไขข้อความในแต่ละย่อหน้าให้เหมาะสม เช่นมีประโยคหลัก มีความยาวพอดี มีความเชื่อมโยงกับย่อหน้าอื่น มีคำสำคัญ เป็นต้น ระดับสองแก้ประโยค ปรับแก้ประโยคที่ซับซ้อนหรือขยายความหลายครั้งให้เป็นประโยคเดียวมีความคิดเดียวสั้นๆ เพื่อให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น และระดับสาม การแก้ไขคำ ปรับแก้คำที่ใช้ให้สั้น ชัดเจนและเข้าใจง่าย ตัดหรือลดข้อความที่ฟุ่มเฟือยออกไป
- เมื่อแก้ไขด้วยตนเองแล้ว ควรจัดรูปแบบเอกสารให้เหมาะสม อาจสอดแทรกรูป ภาพถ่ายหรือแผนภูมิ เพื่อช่วยให้เข้าใจเนื้อหาได้ชัดเจนขึ้น แล้วให้เพื่อนช่วยอ่านและให้คำแนะนำเพื่อรับฟังความเห็นและเรียนรู้มุมมองของเพื่อนไปด้วย
- การตรวจแก้ไขขั้นสุดท้าย เมื่อเขียน ปรับแก้และให้เพื่อนช่วยอ่านและให้ความเห็นแล้ว ควรให้เวลากับตัวเองในการคลายเครียดจากเอกสารไว้ให้นานพอที่เราจะกลับมาอ่านอย่างระมัดระวัง เพื่อปรับแก้ไขครั้งสุดท้ายด้วยร่างกายที่สดชื่นและสมองที่แจ่มใส

เท่านี้ก็จะได้กรณีศึกษาที่สมบูรณ์ตามเกณฑ์มาตรฐานหรืออย่างน้อยก็ได้เขียนเอกสารที่ตรงใจเรา

ตัวอย่าง กรอบการเขียนกรณีศึกษาการจัดการป่าและทรัพยากรอีสาน

ประเด็น	กลุ่มเป้าหมาย	ความสำคัญ	สิ่งที่ต้องการนำเสนอ
เผ่าเจ้ากับพิธีกรรมในการจัดการป่าของชุมชน	บ้านคำฮี ค.ชั้น บ้านโค อ.เมือง จ. ยโสธร	เป็นรูปแบบการจัดการป่าด้วยภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน และเป็นเอกลักษณ์ที่น่าหยิบยก นำเสนอต่อสาธารณะ	1. องค์ความรู้ดั้งเดิมในการจัดการป่าของชาวบ้าน 2 วิธีคิด / หลักการ / การจัดการ 2. กระบวนการจัดการ/ ปัญหา/อุปสรรค / จุดเด่น / จุดด้อย รวมถึงลักษณะการใช้ประโยชน์
การจัดการพื้นที่ต้นน้ำชั้น 1A : กรณีศึกษาบ้านคาคีฬา - ดงสะคร่าน	เกษตรกรที่สามารถจัดการระบบเกษตร บ้านคาคีฬา - ดงสะคร่าน อ.ภูพาน จ.ขอนแก่น	เพื่อนำข้อมูลให้คนในชุมชน และผู้สนใจได้ศึกษา เพื่อพัฒนารูปแบบการผลิต และมีจิตสำนึกร่วมในการได้มาของที่ดิน และครอบครองไว้อย่างยั่งยืน	วิธีปฏิบัติในการจัดการพื้นที่โดยต้องพัฒนารูปแบบการผลิตภายใต้เงื่อนไขการกลับเข้าไปทำกินในพื้นที่ล่อแหลม (ต้นน้ำชั้น 1A) ต่อทรัพยากรธรรมชาติที่จัดการเองโดยชาวบ้าน

การจัดการป่าหัวไร่ปลายนา	องค์กรชุมชนในพื้นที่ป่าดงขุนคำ จ.อุบลราชธานี	เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ที่ชาวบ้านมีอยู่แล้วให้สาธารณะชนได้รับรู้	1) ป่าหัวไร่ปลายนาอยู่ได้อย่างไร 2) มีระบบการจัดการอย่างไร 3) ทำอย่างไรที่คนที่มีป่าอยู่แล้วรักษาป่าอยู่ได้ 4) คนที่ยังไม่มีป่า ทำอย่างไรให้เกิดป่าหัวไร่ปลายนา

สรุป

การเขียนงานที่ทำ ทั้งงานวิจัยและพัฒนา มีความสำคัญต่อการพัฒนาปรับปรุงการทำงานในหลายๆ ด้าน ทั้งงานในสนามและงานในสำนักงาน เพื่อหลีกเลี่ยงการทำงานผิดพลาดซ้ำซากของคนทำงานรุ่นเก่า รวมทั้งการทำงานแบบคล้ำเป่าหรือลองผิดลองถูกอยู่เป็นนานของเจ้าหน้าที่รุ่นใหม่ คนทำงานวิจัยรุ่นใหม่จึงต้องคิดวิเคราะห์ สะท้อน และถ่ายทอดประสบการณ์การเรียนรู้ออกมาให้เป็นรูปธรรม เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการพัฒนาขยายทีมงานและผลงานในวงกว้างยิ่งขึ้น

เอกสารประกอบการเรียบเรียง

การวิจัยสู่การเขียนบทความและรายงาน ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ กรุงเทพฯ 2528

เขียนชีวิต เทคนิคการเขียนให้ประสบผลสำเร็จ คมสัน หุตะแพทย์ (บรรณาธิการ) 2542

ศักยภาพชุมชนอีสานในการจัดการทรัพยากร โดยเครือข่ายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอีสาน จัดพิมพ์โดยชมรมศิษย์เก่าบูรณะชนบทและเพื่อน กรุงเทพฯ 2544

กรณีศึกษาจากบทสัมภาษณ์ เรื่องการเมืองสมานฉันท์

ข้อความต่อไปนี้เป็นบทสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ๔ ภาคที่มีประสบการณ์ในทางการเมืองระดับท้องถิ่นแบบสมานฉันท์ ขอให้ท่านอ่านอย่างพิถีพิถันและเลือกประเด็นที่สนใจสำหรับการวิเคราะห์สังเคราะห์ต่อและเขียนออกมาเป็นเอกสาร ๓-๕ หน้า

อะไรคือจุดเริ่มต้นของการเมืองสมานฉันท์ในชุมชนควนรู? (ชุมชนในจังหวัดสงขลา)

ผู้นำชุมชน - ถ้าย้อนสั้นๆ แต่ก่อนชุมชนควนรูก็อยู่กันอย่างสุขสงบ มีความเอื้ออาทร เกื้อกูล ฟังพา แต่เมื่อมีวัฒนธรรมใหม่ๆ จากภายนอกเข้ามา มีรูปแบบการปกครองแบบใหม่ รวมทั้งการพัฒนาที่เข้ามาพร้อมกับความเจริญทางด้านวัตถุ ทำให้ชุมชนเริ่มมีความแตกแยก มีการแข่งขัน การเลือกตั้งผู้นำแต่ละยุคแต่ละสมัยทำให้ผู้คนแตกออกเป็นฝักเป็นฝ่ายจนถึงขั้นจะรบราฆ่าฟันกัน ความแตกแยกเหล่านี้ทำให้ชุมชนหวาดวิตกทบทวนว่าแต่ก่อนเราอยู่กันอย่างมีความสุขสงบ มันน่าจะดึงเอาวิถีเก่าๆ เหล่านั้นกลับคืนมา

พอเริ่มตั้งหลักคิดได้ แต่ยังไม่มีการรวมตัวรวมใจ การเลือกตั้งครั้งต่อๆ มาก็ยังขัดแย้งกันเหมือนเดิมแต่ก็เริ่มคลี่คลายไปบ้าง จนกระทั่งมาถึงยุคหลังๆ ในราว พ.ศ. 2544 จึงเริ่มเป็นจุดเปลี่ยนทางการเมือง ซึ่งนำมาสู่ปัจจุบันที่ไม่มีการเลือกตั้งเลย

วิถีเก่าๆ ที่กลับไปหาคืออะไร?

ผู้นำชุมชน - จากการสืบค้นประวัติศาสตร์ชุมชน เราค้นพบทุนต่างๆ เยอะแยะไปหมด พบว่าการเลือกตั้งแบบเดิมๆ เป็นการคัดสรรจากชุมชน เป็นการไปขอให้มาเป็นผู้นำ นั้นแสดงว่าผู้นำต้องมีอำนาจ มีบารมีที่เป็นความดีที่ชุมชนยอมรับจริงๆ มาในสมัยหลังเปลี่ยนไป

เรายังสืบค้นพบว่า ทุนเดิมของเรามีวัฒนธรรม มีผู้นำทางศาสนาอย่างท่านหลวงพ่อบุญแก้ว วัดไทรใหญ่ มีอาจารย์หลายๆ ท่าน ซึ่งเป็นผู้นำที่ปลูกฝังจิตสำนึกให้รักท้องถิ่น มีผู้นำรุ่นต่อๆ มา เช่น ครูเลื่อน ซึ่งเป็นครูด้วยจิตวิญญาณจริงๆ ปลูกฝังลูกศิษย์ อาจารย์ ชาวบ้านทุกคนให้มีความรักความผูกพันในวัฒนธรรมท้องถิ่นของตัวเอง นี่เป็นจุดที่ทุกคนมีส่วนร่วม คือถึงจะแปลกแยกทางความคิดด้านอื่นๆ แต่จุดร่วมของชุมชนก็คือ ความรักความผูกพันต่อท้องถิ่น

ในการเลือกตั้งมีการแข่งขันกันหรือไม่?

ผู้นำชุมชน - ในการเลือกตั้ง อบต.ยุคแรกๆ ยังมีการแข่งขัน แต่พอช่วงที่สอง กล้าพูดได้ว่าเกือบจะไม่มีการแข่งขันเลย เพราะผู้นำขึ้นมาตามกระบวนการตามขั้นตอน การยอมรับ การศรัทธาของชุมชน ผู้นำแต่ละคนเริ่มต้นจากกลุ่มองค์กร จากคณะกรรมการ ขึ้นไปเป็นประธานกลุ่ม ประธานองค์กรในระดับหมู่บ้าน จากหมู่บ้านก็พัฒนามาสู่ระดับตำบล ผ่านกระบวนการเรียนรู้จากเวที จากชุมชน ขึ้นไปอย่างเป็นระบบ ซึ่งส่งผลถึงความศรัทธาของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ไม่ใช่อยู่ๆ แล้วจะขึ้นเป็นระดับนั้นเลยก็ไม่ใช่ นั่นคือกระบวนการ เป็นกระบวนการเรียนรู้ เป็นการพัฒนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอน

ปัจจัยอะไรบ้างที่นำไปสู่ความสมานฉันท์ของชุมชน?

ผู้นำชุมชน - มีสื่อต่างๆ เป็นช่องทางสร้างกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนค่อนข้างเยอะ ไม่ว่าจะเป็นเวที โดยเฉพาะเวทีสภาผู้นำ คือสภาศต. ซึ่งมาจากทุกภาคส่วน ทั้งเครือข่ายองค์กรชุมชน แกนนำธรรมชาติ ปราชญ์ ภูมิปัญญาชาวบ้าน อบต. นายก ท่านนั้น มาร่วมกันคิด ร่วมกันแก้ปัญหา กำหนดทิศทางการพัฒนาาร่วมกันในทุกๆ ด้าน เป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาตำบล ทุกๆ เรื่องต้องผ่านกระบวนการ เริ่มจากมีปัญหา ใช้เวทีเป็นการเรียนรู้ แล้วใช้กระบวนการ

การเรียนรู้แบบที่เราเรียกว่าพุทธิปัญญา คือเรียนรู้จากการปฏิบัติ ทำไปสรุปทบทวนไป ยกระดับพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดความเข้มแข็งขึ้นเรื่อยๆ

ปัจจัยที่ 2 คือ เราใช้กิจกรรมต่างๆ เป็นเครื่องมือในการสร้างสำนึกร่วม สร้างศรัทธาให้เกิดการเข้ามามีส่วนร่วม ทำให้เกิดความสมานฉันท์ เช่นงานวัดต่างๆ พระสมัยเก่าจะเทศน์เรื่องทั่วๆ ไป แต่ของตำบลควนรู พระทุกองค์ เจ้าอาวาสทุกรูป จะพูดเรื่องชุมชนเข้มแข็ง ให้ชุมชนสมานสามัคคีกัน ปลุกสำนึกให้เกิดขึ้นในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

แล้วที่ทำอย่างต่อเนื่องอีกกิจกรรมหนึ่งคือ งานมหรหรรรมภูมิปัญญาชุมชนคนควนรู ซึ่งเราจัดมาหลายปีแล้ว เป็นกิจกรรมที่รวมใจคนควนรูเข้าด้วยกัน โดยนำของดี ศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาต่างๆ มานำเสนอ เป็นการสืบสานคุณค่าทางวัฒนธรรม ความดีงาม สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ให้คนรุ่นหลังได้เห็น งานประเพณีต่างๆ เช่นรดน้ำดำหัว เอาคนเฒ่าคนแก่ เอาพ่อแม่ของคนอีกเหยียบร้อย ที่อายุเกือบๆ ร้อยปีมารวมกัน ทำให้ลูกหลานที่มาวมกันทั้งตำบลเกิดความผูกพันกัน เพราะพ่อแม่ตัวเองต่างคนต่างก็มา มารดน้ำดำหัว หรือการสืบทอดส่งต่อทางวัฒนธรรม

ยังมีการจัดค่ายเยาวชน ที่มีการปลูกฝังทักษะ ปลูกจิตสำนึกรักท้องถิ่นให้กับเยาวชนคนรุ่นหลัง ในชุมชนของเรามีคนสามรุ่น รุ่นเก่า รุ่นกลางแบบรุ่นผม กับรุ่นใหม่ที่เป็นการรับช่วง รับคบไฟแห่งการต่อสู้เป็นช่วงๆ ไป

สภาผู้นำมีกิจกรรมอะไรบ้าง?

ผู้นำชุมชน – กิจกรรมผู้นำ ที่จริงเรามีเยอะ ยกตัวอย่างเช่น ทุกเดือนเราจะมีกิจกรรมของผู้นำ มีนายก มีอบต. มีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แกนนำชุมชน แล้วยังมีวันพัฒนาประจำเดือน โดยผู้นำทุกคนมารวมตัวกัน และจะกำหนดว่าเดือนนี้ไปหมู่บ้านไหน ไปเก็บขยะ ไปพัฒนาหมู่บ้าน ทำให้ชุมชนมองเห็นและศรัทธาจนเข้ามามีส่วนร่วม กิจกรรมพวกนี้ทำให้เกิดเป็นกระบวนการ ร้อยรัดความสัมพันธ์ที่มีอยู่แล้วในชุมชนให้เกิดความเข้มข้นยิ่งขึ้น มีเนื้อหาสาระมากยิ่งขึ้น

ที่สำคัญคือผู้นำที่ขึ้นมาทุกคนมีภาวะผู้นำที่ค่อนข้างสูง มีกระบวนการทำงานที่เป็นเอกภาพ อย่างในอบต. ในสภา จะไม่มีฝ่ายค้านเลย ทุกอย่างจะผ่านการถกเถียงในสภาผู้นำ เป็นมติในเรื่องต่างๆ เป็นยุทธศาสตร์ ในแต่ละเรื่องแต่ละฝ่ายจะร่วมกันคิดกระจายกันทำ ทำงานเป็นทีม ผู้นำก็ไม่มีการนำเดี่ยว มีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน

ชุมชนคัดสรรตั้งแต่กำนันผู้ใหญ่ ไปจนถึง อบต. จริงหรือ?

ผู้นำชุมชน – ปัจจุบันนี้ค่อยๆ ผ่านการหล่อหลอมจนตกผลึกเป็นวัฒนธรรมของควนรูไปแล้ว อย่างเช่น ผู้ใหญ่บ้าน ไม่มีการเลือกตั้งแน่นอน กำนันไม่มีการเลือกตั้ง เพราะเราไม่ได้ใช้ฉันทามติ เราไม่ได้ใช้เวทีประชาคมเหมือนทั่วๆ ไป แต่ด้วยกระบวนการ เวที กิจกรรมต่างๆ ที่ผู้นำเข้าไปมีส่วนร่วมทำให้มองเห็นเองว่าใครดี ใครเป็นอย่างไร ชุมชนนั้นก็เกิดการยอมรับ และผู้นำแต่ละคนก็ขึ้นมาด้วยความสมัครใจ สมมติถ้าผู้นำสมัครตั้งใจคนเดียว ชุมชนมีศรัทธาอยู่แล้วก็ผ่านเลย แต่ถ้ามีร่วมกันสองสามคน ก็จะมาพูดคุยกัน เสียสละกัน ผมไม่เอาครับ ให้คุณ จนในที่สุดแล้วจะได้ผู้นำคนเดียว

ส่วนของนายกฯ อบต. เนื่องจากมีกระบวนการทางกฎหมายกำหนดอยู่ เราก็มีการเลือกตั้งเหมือนกัน แต่ไม่ถึงกับเป็นพิธีอะไร มีการคะแนนไม่ห่างกันมากนัก คือมีการแข่งขันเหมือนกัน แต่ทีมชุดที่ได้ เป็นชุดที่ทำงานชุมชนทั้งหมด เรากล้าพูดว่าอบต. สอช. ทุกส่วน เป็นทีมเดียวกันทั้งหมด

คือกระบวนการของชุมชนไม่ถึงกับเลือกว่าเป็นใคร เพียงแต่ทำให้ค่อนข้างชัดเจนว่าคนนี้แหละลงได้แน่ แต่ก็ยังไปเลือกอย่างเป็นทางการ และมีกระบวนการที่ผสมกลมกลืนไปกับเรื่องแผนชุมชนด้วย

หาเสียงสมานฉันท์ ไม่สาดโคลนใส่กันได้ด้วยหรือ?

ผู้นำชุมชน - การหาเสียงของควนรูค่อนข้างจะสนุกครับ เพราะเราจะอาศัยการเลือกตั้งเป็นช่องทางให้ชุมชนเรียนรู้ระบบประชาธิปไตยด้วย เราจึงมีเวทีอย่างเวทีของพรรคการเมือง คือเป็นเวทีใหญ่ มีการนำเสนอเป็นขั้นเป็นตอน เป็นกระบวนการเรียนรู้ให้กับชาวบ้าน สนุกครับ แต่ละหมู่บ้านจะเปิดเวทีให้คนเข้าไปมีส่วนร่วม

สำหรับการอภิปราย กล้าพูดได้ว่า ที่นี้มีแต่การยกยอให้เกียรติกัน มีเพียงแต่ขู่ว่าจะทำอะไรบ้าง เพื่อให้ชุมชนได้รับประโยชน์สูงสุด เป็นอย่างนั้นจริงๆ เพราะเมื่อชุมชนเข้มแข็งแล้ว คนที่ลงแข่งก็เหมือนกับอยู่ทีมเดียวกัน เพียงแต่แยกให้เห็นเท่านั้น

(ตัวแทนผู้นำอีสาน)

การเมืองสมานฉันท์คืออะไร?

ผู้นำชุมชน -การเมืองสมานฉันท์ เป็นการที่คนในชุมชนมาคิดร่วมกัน มาหาทางออกร่วมกัน ว่าทำอะไรชุมชนของเราจะพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

ชุมชนคัดสรรผู้นำได้อย่างไร?

ผู้นำชุมชน - ที่ตำบลของผม ตำบลเสียว เป็นตำบลที่มีระบบเครือญาติเข้มแข็งดี มีการศึกษาธรรมชาติและวัฒนธรรมมาโดยตลอด ซึ่งผมเองที่เข้ามาอยู่ในแวดวงนี้ก็ประมาณสิบกว่าปี ตั้งแต่เป็นหนุ่ม แล้วผมก็ทำงานช่วยชุมชนในเรื่องนี้มาโดยตลอด

ที่ผ่านมา ทั้งผู้นำทางท้องที่ แล้วก็ผู้นำทางท้องถิ่น ก็จะมีระบบการคัดสรรจากเวทีต่างๆ คัดสรรจากชุมชน หมู่บ้านเข้ามา เพื่อที่จะมาเป็นตัวแทนของพี่น้อง เข้ามาสู่สภา ก็ถือว่าเป็นยุคที่มีการพัฒนาแล้วก็ยังใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ใช้วัฒนธรรม จารีตประเพณีของคนอีสานดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาโดยตลอดเข้ามาด้วย

ผมเป็นคนที่ถูกคัดกรองมาหลาย เพราะมาจากการเลือกตั้งสายตรง เป็นการคัดกรองเข้ามาจากแต่ละหมู่บ้าน เข้ามาแล้วก็คุยกันในระดับตำบล แล้วก็เลือกขึ้นมาเป็นประธานสภา ประธานบริหาร เป็นการเลือกตั้งสายตรงจากพี่น้องชุมชนผม ซึ่งเป็นชุมชนใหญ่ มีถึง 17 หมู่บ้าน ผมเป็นนายกจากการเลือกตั้งโดยตรงเป็นคนแรก

เป็นนายกฯ อบต. ด้วยเงินทุนเพียงหมื่นเดียวจริงหรือ?

ผู้นำชุมชน - จริงๆ แล้วผมได้รับรู้ว่าในหลายชุมชน คนที่จะมาเป็นนายกฯ จะต้องมีความเยอะ ถึงจะเป็นนายกได้ แต่ผมบอกว่าผมไม่มีตังค์ ทางชุมชนก็เปิดเวทีพูดคุยกัน เชิญกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มองค์กรต่างๆ เข้ามาร่วมพูดคุยกันว่าทำอะไร อยากได้คนมาพัฒนาชุมชนของเรา หรืออยากได้เงิน ถ้าอยากได้เงิน ชุมชนของเราจะล้มเหลวไปเรื่อยๆ แต่ถ้าได้คนมาพัฒนาแต่ไม่มีตังค์ เราเอาใจคนมาวัดกัน

ก็เลยใช้เวทีนั้นตัดสินใจว่าคนที่เข้ามารับตำแหน่งต้องมีข้อกำหนดทั้งหมด 8 ข้อ โดยเอาความสมัครใจเป็นใหญ่ แล้วเรียนถามทุกท่าน ว่าคนไหนที่จะทำได้ ให้ออกมาเลย แต่ไม่มีครับ ไม่มีเลย ทั้งหมด 17 หมู่บ้านไม่มีใครออกมา

เมื่อไม่มีใครออกมาก็มีการเสนอ สำหรับผม ทุกคนก็บอกว่าผมไม่ไหว ผมทำไม่ได้ในแปดข้อ ข้อแรกเรื่องครอบครัว จะต้องให้การยินยอมร่วมกันว่าเป็นผู้นำทั้งครอบครัว หมายความว่าถ้าผมไม่อยู่ ครอบครัวผม แม่บ้านผม ลูกผม ก็ต้องออกมาทำงานให้ชุมชนได้เหมือนกัน และหลายคนบอกว่าเรื่องนี้เรายังไม่ผ่าน

แต่เรื่องต่อมา ที่ผมคิดว่าเป็นจุดสำคัญที่สุดใน 8 ข้อของผมนั้นคือ เป็นผู้ที่ไม่ขึ้นตรงกับใคร เป็นนักพัฒนาอิสระ ไม่ถูกครอบงำทางการเมือง นายทุนต่างๆ ไม่เข้ามาครอบงำ คือตรงนี้เขาให้ยึดเลย ในเวทีนั้นบอกให้ยึดตรงนี้เป็นหลัก ผมจึงผ่านกฎเกณฑ์ของชุมชนขึ้นมาได้

แต่ข้อที่ผมหนักใจที่สุดใน 8 ข้อ คือข้อ 5 ซึ่งบอกว่าถ้าทำไม่ได้อย่างที่พูด ให้พิจารณาตัวเอง เพราะว่าชุมชนเขาบอกว่า 8 ข้อนี้เป็นสัญญาใจของผม ให้ผมเข้ามาทำงาน ดังนั้น การที่เข้ามานี้ก็ต้องพิจารณาตัวเองตลอดว่าจะนำพาชุมชนไปได้อย่างไร

ผมจึงเป็นนายกฯ ที่มาจากเงินแค่หมื่นหนึ่ง ถ้าทุกท่านไม่เชื่อ หลายคนก็บอกว่าไม่เชื่อ เงินหมื่นหนึ่งทำอะไร คนหลายตำบลเขาบอกอย่างนั้น แต่ผมมีกำลังใจมากเลย คนทั้ง 5 ตำบลออกมาเชียร์ผมว่าคนจนจะได้เป็นๆ ผมก็มีกำลังใจที่จะต่อสู้ต่อไป

แล้วหาเสียงกันอย่างไร?

ผู้นำชุมชน - เวทีของผมจะไม่เหมือนกับพี่น้องทางภาคใต้ เพราะไม่มีเวทีใหญ่ ผมขี่มอเตอร์ไซด์ไปหาเสียงกับเพื่อน ขี่มอเตอร์ไซด์ไปเรื่อยๆ ไปเข้ากับชุมชน เวลาพบปะกับชุมชน ผมจะใช้การพบปะแบบเสียงเปล่า ไม่มีเครื่องเสียง ไปคุยกันในชุมชน แล้วก็ถาม แต่ละชุมชนก็ให้ความร่วมมืออยู่แล้ว เขาก็จะบอกว่าวันนี้ชุมชนผมพร้อมแล้วจะคุณเข้าไปพบปะกับชุมชนหน่อย

ที่ผมเข้าไปหาเสียงนี้ ไม่ได้บอกว่าผมเข้าไปแล้วผมจะต้องทำอย่างโน้น ผมจะต้องทำอย่างนี้ เพราะว่าอันที่จริงสิ่งที่ทำได้หรือไม่ได้นั้นผมบอกชุมชนโดยตรงตลอดมาว่า ถึงผมจะคิดดีขนาดไหน ถึงผมจะมีงบประมาณเป็นล้านๆ ก็ไม่สามารถทำได้ถ้าหากว่าขาดความร่วมมือจากพี่น้องประชาชน

ดังนั้น สิ่งไหนที่ชุมชนบอกว่าสามารถที่จะให้ความร่วมมือ ผมก็จะทำ สิ่งไหนที่ทำไปแล้วชุมชนไม่ให้ความร่วมมือ ความสำเร็จก็ไม่เกิดขึ้น ดังนั้น ต้องร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมแก้ไขปัญหา นำพาการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืน นี่เป็นแนวคิดของผม ไปไหนผมก็พูดสโลแกนนี้ตลอด นั่นคือชุมชนร่วมกับผมคิด ถ้าจะให้ผมทำอะไรไปสู่ความสำเร็จได้ จะต้องร่วมผมคิด จะต้องร่วมผมทำ เมื่อเกิดปัญหาจะต้องร่วมกับผมแก้ไขปัญหา อย่างนั้นการพัฒนาถึงจะก้าวไปสู่ความยั่งยืนได้

มีการหาเสียงโจมตีกันบ้างหรือเปล่า?

ผู้นำชุมชน - การหาเสียงโจมตีกัน ไม่มีครับ เพราะว่าผมเอง เมื่อลงสมัครมีสามคน ก็มานั่งจับเข่าคุยกันเหมือนกันวันนี้ มาคุยกันว่าพวกเราเข้ามาสมัครครั้งนี้ วันนี้สมัครได้แล้ว แต่วันข้างหน้าไม่รู้ใครจะได้เป็น พี่น้องจะไว้วางใจใครมากที่สุด จะเลือกใครมาเป็นผู้นำ เราต้องยอมรับมติฉันทานุมัติจากพี่น้องประชาชน ดังนั้นสามคนก็เลยมาจับมือร่วมกัน เวลาไปหาเสียง บางท่านมาบ้านผม ผมก็จะออกไปร่วมด้วย เรานัดเจอกัน เราก็จะไปด้วยกัน หาเสียงไปด้วยกัน คือหาเสียงแบบสมานฉันท์เลย เพราะคนในตำบลนี้มีระบบเครือญาติ คือจะเป็นพี่น้องกัน ไม่มีบรรยากาศของการแบ่งค่ายแบ่งขั้วเลย

แม้แต่วันที่ไปทาง กกต. ท่านเชิญไปอบรมผู้สมัครนายกฯ ผู้ที่จะสมัครสมาชิก ไปฟังข้อกฎหมายจาก กกต. ในระดับจังหวัด พวกผมก็ไปร่วมกัน 3 คน เพื่อนๆ จากหลายตำบลก็หัวเราะ เอ๊ะ! อะไรวะ ตำบลเสียวสมัคร 3 คนก็มาด้วยกัน แล้วก็นั่งอยู่ด้วยกัน แล้วก็พอเลิกประชุม ทาง กกต. ก็บอกว่าผมหวังเป็นอย่างยิ่งว่าทุกท่านที่อยู่ที่นี่ก็คงจะทราบข้อกฎหมายดีแล้วอะไรผิด อะไรถูก ดังนั้นผมไม่อยากเห็นการร้องเรียน แต่ไม่ใช่ว่าไม่ให้ร้องเรียนนะครับ ถ้าทำผิดกฎหมายก็ร้องเรียนได้ ดังนั้นผมไม่อยากให้ทุกคนทำผิดกฎหมาย พอพูดจบก็ถือว่าปิดการประชุม พวกผมก็เลยบอกกันตรงนั้น ขอจับมือกัน บอกว่าถ้าใครชนะ ได้คะแนนเยอะกว่าเพื่อน คนนั้นได้เป็น ถ้า กกต. ประกาศได้จะประกาศภายในสามวัน คุยกันที่ตรงนั้นเลย ต่อหน้ากกต. ที่ราชภัฏจังหวัดศรีสะเกษ แล้วผลคะแนนก็ออกมาใกล้เคียงกันมากครับ ผมชนะแค่ 39 คะแนน

หลังเลือกตั้งแล้วเป็นอย่างไร?

ผู้นำชุมชน – เลือกตั้งเสร็จแล้ว อีกสองคนก็คุยกัน บอกว่าเราก็ทำตามหน้าที่ของเรา ที่นี้ พอเสร็จการประกาศรับรองจาก กกต. แล้ว ผมก็จัดเวทีคุยกันระดับผู้นำ ที่จะวางกรอบเพื่อแถลงนโยบายของนายกองค์การบริหารส่วนตำบล

นโยบายตรงนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเป็นนโยบายที่เป็นจริง หมายความว่าชุมชนจะต้องคิดร่วมเลยว่าในระบอบนี้จะต้องทำอะไรบ้าง วางแผนกันเลย แล้วบรรจุเข้าไปในนโยบาย ไม่ใช่ว่าผมคิดเองขึ้นมาป๊อบ แต่พี่น้องประชาชนบอกว่าคุณทำได้ มันก็ไม่ประสบความสำเร็จ ดังนั้น คิดร่วมกันทั้งหมด ทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ทั้งสมาชิก ทั้งกลุ่มองค์กรต่างๆ มาคิดร่วมกันเลย

(ภาคเหนือ)

อะไรคือจุดเริ่มของการเมืองสมานฉันท์ในชุมชน?

ผู้นำชุมชน – ชุมชนตำบลน้ำเกีฮ่วน เป็นชุมชนเล็กๆ ในกิ่งอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ฐานเดิมจริงๆ นั้น พี่น้องในชุมชนมีระบบเครือญาติสูง มีนามสกุลที่ขึ้นต้นด้วยคำว่าดี 26 ดี แล้วก็ยังมีนามสกุลที่ขึ้นต้นด้วยคำว่าเกีฮ่วน ฟังดูแล้วก็ต้องรู้ว่าเป็นเมืองจริงๆ นี่เป็นสิ่งที่ทำให้เห็นภาพความสัมพันธ์ในชุมชน

ส่วนเรื่องผู้นำในชุมชนในท้องถิ่น วิถีของท้องถิ่นเห็นคนไหนที่ยุติธรรม คนไหนที่เป็นผู้อาวุโสที่ชุมชนเคารพนับถือ คนไหนสามารถที่จะจัดการให้เกิดความชอบธรรม ก็จะได้รับการยอมรับ เช่นเรื่องน้ำ ที่จะจัดสรรให้กับพี่น้องที่ทานาในแต่ละปี ผู้นำจะถูกเลือกด้วยเหตุผลว่าเป็นผู้มีความยุติธรรมของชุมชนที่จะจัดสรรน้ำเข้ามา จัดสรรน้ำเข้าสวนของพี่น้องในชุมชน ซึ่งต่างจากภาพของการเมือง สองเรื่องนี้จึงเป็นสิ่งที่สวนทางกัน

เพราะฉะนั้น ผู้นำของน้ำเกีฮ่วน ไม่ว่าจะเป็นผู้อาวุโสก็ดี ปกครองก็ดี กำนันผู้ใหญ่บ้าน ทุกคนใส่เสื้อม่อฮ่อม วิถี ฐานของชุมชนดี เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเป็นรูปแบบของอบต. ผู้หลักผู้ใหญ่ ผู้เฒ่าผู้แก่ทั้งหลายก็เริ่มคุยกัน เพราะต้องยอมรับว่าในสังคมของเรามีภาพการเมืองที่เลวร้ายมาโดยตลอด การเมืองต้องไม่ดี เห็นความไม่สัจย์ชื่อของผู้นำทุกส่วน เพราะฉะนั้นเองผู้สูงอายุทั้งหลายจึงเริ่มคุย เริ่มคิด ทำอย่างไรที่จะให้ตัวแทนของเราที่เข้าไปอยู่ในกลไกถึงจะทำหน้าที่เป็นตัวแทนของชุมชน ไม่ทำในสิ่งที่ชุมชนไม่ต้องการ

มีวิธีการหาเสียงอย่างไรบ้าง?

ผู้นำชุมชน – กกต. ไม่ได้มีเวทีให้กับการเลือกตั้งที่น้ำเกีฮ่วน แต่ท่านกำนัน ท่านผู้ใหญ่บ้าน ของตำบลน้ำเกีฮ่วนเป็นผู้จัดเวที มีผู้ลงสมัคร 2 คน ก็จัดเวทีให้แต่ละคนได้พบปะกับพี่น้องชาวบ้านทั้ง 5 หมู่บ้านทุกคืน หมุนเวียนกันไป ต่างคนก็ต่างช่วยกันเชียร์ว่า ถ้าได้เบอร์หนึ่งก็ไม่เป็นไร เบอร์สองก็ยังทำงานชุมชนอยู่ต่อไป เพราะอย่างไรก็ตาม เราถือว่าเราเป็นคนน้ำเกีฮ่วน กติกาให้ดีที่สุดสองสมัยแปดปี จากนั้นเสื้อสีเขาก็ที่มีบั้งมีซีกก็ต้องถอดไว้ กลับไปใส่เสื้อม่อฮ่อมเหมือนเดิม สุดท้าย พี่น้องชาวบ้านก็เป็นผู้ที่ตัดสินใจในการเลือก

อะไรคือสิ่งที่ชาวบ้านคาดหวังจากผู้สมัครมากที่สุด?

ผู้นำชุมชน – สิ่งที่ชุมชนคาดหวังมากที่สุดก็คือ ทำอย่างไรให้ผู้เข้ามาเป็นตัวแทนนั้น เมื่อเข้ามาแล้วจะให้อะไรกับชุมชน ไม่ใช่เข้ามาแล้วจะได้อะไร นั่นคือโจทย์ใหญ่ ในเวลาเดียวกัน ผู้นำทั้งหลาย ทั้งฝ่ายปกครอง ทั้งผู้สูงอายุ ทั้งลูกหลานของพวกเราในชุมชน กลุ่มต่างๆ ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการด้วย ก็คาดหวังเหมือนกันว่าตัวแทนของเขาจะเอาอะไรกลับไปให้ชุมชน กลับไปให้กลุ่ม ที่ทำให้ชีวิตสังคมวัฒนธรรมความเป็นน้ำเกีฮ่วนที่มีอยู่นั้นก้าวไปจากจุดที่ดีกว่า

ฐานสำคัญของการเมืองแบบสมานฉันท์ที่น้ำเกี๋ยนคืออะไร?

ผู้นำชุมชน - ประการแรกในชุมชนของเราทุกคนเป็นพี่เป็นน้อง ตรงนี้สำคัญอย่างมาก เพราะการเมืองกระแสหลักเรามองคนที่คิดไม่เหมือนเราเป็นอีกฝั่งหนึ่ง เป็นฝ่ายตรงข้าม เราจับไม่ได้กับความคิดที่ไม่เหมือนเรา เราจับไม่ได้กับความรู้สึกที่แตกต่าง แต่ชุมชนท้องถิ่นนั้นไม่ใช่ครับ ความแตกต่าง ความคิดเห็นไม่เหมือนกัน สุดท้ายจำเป็นจะต้องฟังเสียงส่วนใหญ่ แล้วก็ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง สมานฉันท์ถึงจะเกิดขึ้น

ประการที่ 2 น้ำเกี๋ยนเรามีกลุ่มที่หลากหลาย โดยเฉพาะกลุ่มรุ่น กลุ่มเยาว์ คนที่เกิดปีเดียวกัน พ.ศ.เดียวกัน เป็นกลุ่มครับ สามสิบกว่ารุ่น กลุ่มเหล่านี้จะเป็นเวทีที่เราจะคุยกัน เป็นเวทีที่จะมีโอกาสได้เสนอว่าอันไหนดี อันไหนไม่ดี อันไหนที่ต้องการ อันไหนที่ไม่ต้องการ ซึ่งจะเกิดขึ้นสม่ำเสมอ

ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายอย่างไรบ้าง?

ผู้นำชุมชน - เรามีผู้นำที่เรียกว่า 42 ชุนตีก มีทั้งผู้นำธรรมชาติและไม่เป็นธรรมชาติ มีผู้สูงอายุด้วย เด็กๆ ด้วย พระคุณเจ้าที่วัดด้วย คุณหมอมืออนามัยด้วย คุณครูที่โรงเรียนด้วย เป็น 42 ชุนตีกครับ มาคิด มากำหนด มาหาวิธีการว่าทำอย่างไรจึงจะเกิดความสมานฉันท์ แล้วสมานฉันท์นั้นจะสามารถไปยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของพี่น้องในชุมชนให้ดีขึ้นได้อย่างไร

เรารู้อย่างไร พี่น้องต้องรู้อย่างนั้น นายกฯ ตัดสินใจอย่างไร พี่น้องในชุมชนจะรับทราบอย่างนั้น ตัดสินใจแทนกันได้ นายกฯ ไม่อยู่ ท่านท่านนั้นตัดสินใจได้ ยกเว้นอย่างเดียว นั่นก็คือการเซ็นเช็คเอาเงินออกจากธนาคาร ทำไม่ได้

จุดหมายสำคัญของชาวบ้านน้ำเกี๋ยนคืออะไร?

ผู้นำชุมชน - น้ำเกี๋ยนค่อนข้างจะทวนกระแสคิดหนึ่ง เรามองว่าแผนพัฒนาประเทศจะเป็นอย่างไรก็ตาม จุดร่วมของเราก็คือ เราจะช่วยกันทำให้น้ำเกี๋ยนไปสู่การกินอิ่ม นอนอุ่น แล้วก็ฝันดี 3 คำสั้นๆ กินอิ่มก็คือทำอย่างไรที่จะให้พี่น้องในชุมชนเรามีเศรษฐกิจมีวิถีชีวิตบนพื้นฐานความพอเพียง นอนอุ่น ทำยังไงที่จะให้พี่น้องในชุมชนมีสุขภาพที่ดี สร้างสังคมที่ปลอดภัย สุขภาพที่ดี ฝันดีครับ ทำยังไงที่รถไถนาที่จอดไว้กลางทุ่งเมื่อเสร็จมาแล้วไม่หาย รถมอเตอร์ไซด์ที่จอดไว้ได้ถูกรบกวน ภูเขาภัยยังเสียไว้ไม่มีการลักขโมยในชุมชน

อะไรคือกระบวนการตัดสินใจอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน?

ผู้นำชุมชน - เรามองว่าเวทีชาวบ้านคือบทสรุปของการที่จะเลื่อนชุมชน เวทีชาวบ้านในที่นี้เราไม่เรียกว่าประชาคมตามรัฐธรรมนูญ แต่เราเรียกว่าเวทีชาวบ้าน โดยมีองค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตำบลน้ำเกี๋ยน ก็คือประชาคม องค์กรนี้จะทำหน้าที่ทุกส่วน มาร่วมกัน มาเสริมสร้างกัน มาบอกกัน มาคุยกัน บอกว่าน้ำเกี๋ยนจะเอาอย่างไร ไม่เอาอย่างไร อันไหนจะปฏิเสธ อันไหนจะยอมรับ เรามีเวทีแลกเปลี่ยนแม้กระทั่งเชิงนโยบาย เพราะหลายครั้งนโยบายโดยหลักการ โดยกฎหมายนั้น มันเหมือนกับ ขอโทษนะครับ เสือฟรีไซส์ ตัดที่กรุงเทพแล้วก็ส่งไปให้น้ำเกี๋ยน คนหุ่นดีก็ใส่ได้พอดี แต่หลายคนท้วม ใส่ไม่ได้ครับ คุณาเกลียด น้ำเกี๋ยนต้องเลาะตะเข็บออก แล้วก็เย็บใหม่ นั่นคือสิ่งที่เกิดขึ้น

ที่น้ำเกี๋ยน ชุมชนแก้ไขปัญหาของตัวเองอย่างไรบ้าง?

ผู้นำชุมชน - เราจะทำอยู่ 3 อย่าง นั่นก็คือ เรามองว่าสิ่งที่ไหนที่เราทำเองได้เราจะช่วยกันทำ จะไม่รอใคร วันนี้ถึงเราจะแข่งขัน แต่หมดเลือกตั้งแล้ว ก็ยังเป็นพี่เป็นน้องเป็นอาเหมือนเดิม เอาความคิดดีๆ มาช่วยกันพัฒนาน้ำเกี๋ยน เรามองว่าเราเป็นคนน้ำเกี๋ยน เราต้องบอกตัวเองว่าเราต้องก้าวออกมา แล้วก็ทำอะไรเพื่อน้ำเกี๋ยน

สิ่งที่ 2 อบต. เป็นเพียงส่วนหนึ่ง ไม่ใช่คำตอบของทุกเรื่อง มีหลายอย่างที่เป็นกลไกที่ทำไม่ได้

สิ่งที่ 3 สิ่งที่เกิณกำลังของ อบต. นั่นก็คือ เราต้องพึ่งอาศัยส่วนอื่นเพื่อจะมาเสริมชุมชนของเรา

บอกไปแล้วคนทั้งประเทศส่วนใหญ่อาจจะหัวเราะ ในทางวิชาการอาจจะบอกว่าไม่ใช่ นี่เป็นเพียงชุมชนเล็กๆ ที่เกิดขึ้น แต่ก็อยากจะบอกสังคม บอกชุมชนประเทศไทยว่าการเมืองสมานฉันท์ที่ก่อนและหลังการเลือกตั้งทุกคนเป็นมิตร ทุกคนเป็นพี่ ทุกคนเป็นน้อง ยังมีอยู่ในสังคมไทย

(ภาคกลาง ประจวบคีรีขันธ์)

การเลือกตั้งที่ตำบลศิลาลอยเป็นอย่างไรบ้าง?

ผู้นำชุมชน (ภาคกลาง)– พูดถึงเรื่องของการเลือกตั้ง ผมอาจจะขาดประสบการณ์มากเลย เพราะตัวเองเป็นผู้มา แล้วสิบปีที่หมู่บ้านหนองกลางดง เป็นอบต. สมัยหนึ่ง แล้วก็ลงสมัครผู้ใหญ่บ้านมาแล้วสามสมัย ไม่มีคู่แข่งเลย เป็นผู้นำเดี่ยวมาโดยตลอด

ผมคิดว่า ถ้าเรามีโอกาสเป็นผู้นำแล้วเรามีเทคนิควิธีการในการทำงานที่ทำให้คนในหมู่บ้าน ในชุมชนเราเขายอมรับ ซึ่งเรียนยืนยันว่าถ้าหากว่าเราชัดเจน สามารถจัดสรรแบ่งปัน สร้างความสุขให้กับคนในชุมชนได้แล้วว่าจะต้องไปยกมือไหว้ขอเสียงใครเลย เอาแค่คนในหมู่บ้านเรารุกขึ้นมาแข่งก็ไม่มีแล้ว

เริ่มต้นกระบวนการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งได้อย่างไร?

ผู้นำชุมชน – ผมมองว่าตำบลจะเข้มแข็งได้ ต้องเริ่มจากหมู่บ้านที่เข้มแข็ง หมู่บ้านจะเข้มแข็งได้ก็ต้องมีครอบครัว มีประชากรที่เข้มแข็ง และความเข้มแข็งที่สำคัญคือความเข้มแข็งทางความคิด

จากการที่ผมมาเป็นผู้ใหญ่บ้านที่นั่นในสมัยแรกๆ เมื่อปี 2539 พบว่าหมู่บ้านตัวเองไม่น่าอยู่ ความไม่น่าอยู่เกิดจากความอ่อนแอทางความคิดของชาวบ้านที่มองปัญหาในหมู่บ้านตัวเองเป็นเรื่องของคนข้างนอกซะทั้งหมด เป็นเรื่องของราชการ เป็นเรื่องของการเมือง ทั้งๆ ที่ตัวเองอยู่ใกล้ชิดปัญหา บางคนเป็นคนทำปัญหาให้เกิดขึ้นในหมู่บ้านในชุมชนของตัวเองด้วยซ้ำไป แต่ก็ยังโยนปัญหาเหล่านั้นให้คนข้างนอกมาแก้ให้ สรุปว่าคนที่อยู่กับปัญหา คนที่รู้สาเหตุของการเกิดปัญหาดีที่สุด ผลักภาระเป็นทอดๆ ให้คนที่ไม่รู้จากข้างนอกไปแก้ให้

หมู่บ้านเรามีทั้งปอนการพนัน มีทั้งบ้านที่ขายยาบ้า ยาเสพติด มีเด็กที่ติดยา 13 คน ของหายเยอะมาก มีแต่ปัญหาการลักขโมย ลูกบ้านมาแจ้งเรื่องของหาย ผมมีความรู้สึกตัวเราคนเดียวในฐานะที่เป็นผู้ใหญ่บ้านแก้ปัญหาไม่ได้หรอก ก็เลยเริ่มมีการใช้หลักอุปธานียุติธรรมนี้แหละ โดยการบอกว่าน่าจะมาประชุมกันนะ เอาชาวบ้านมาประชุมกัน

แต่เดิมหมู่บ้านเราไม่เคยมีการประชุมกันมาก่อนเลย แล้วก็หมู่บ้านหนองกลางดงเป็นหมู่บ้านเกิดใหม่ประมาณปี 2500 นี่เอง มีคนจาก 6-7 จังหวัดเข้าไปอยู่กัน มันก็เล็กๆ เล็กๆ น้อยๆ กลุ่มจังหวัดเต็มไปหมด เป็นสาเหตุของความอ่อนแอด้วย

ผลจากการประชุมเป็นอย่างไรบ้าง?

ผู้นำชุมชน – หลังจากที่มีการประชุมกันตั้งแต่เดือนมกราคม 2539 เป็นต้นมา หมู่บ้านผมก็ไม่เคยขาดการประชุม แม้แต่เดือนเดียว เราประชุมมาแล้วสิบปีเต็ม พบว่าเมื่อมีการพูดคุยกัน เอาปัญหาโยนไปสู่ที่ประชุมชาวบ้าน แล้วชาวบ้านก็ช่วยกันยกมือลุกขึ้นมาพูดด้วยความรู้ของเขา ทำให้ยอมรับอย่างหนึ่งว่า จริงๆ แล้วคนในหมู่บ้านในชุมชนทุกหมู่บ้าน ทุกชุมชน ทั่วประเทศ มีคนดี คนเก่ง มีคนที่มีความสามารถ มีคนที่มีจิตใจสาธารณะอยู่จำนวนหนึ่ง แต่ที่ผ่านมามีโครงสร้างวัฒนธรรมการเมืองไม่เปิดโอกาสให้คนเหล่านี้ขึ้นมาแสดงออก

สภาผู้นำเป็นใคร? ก่อตั้งขึ้นมาได้อย่างไร?

ผู้นำชุมชน - จากการประชุม ผมก็เลยมีความรู้สึกว้าว อ้อ จริงๆ แล้ว เราเนี่ย ผู้ใหญ่โซคเน่ ที่บอกว่าคนข้างนอกเดี๋ยวนี้เขาบอกว่าผู้ใหญ่โซคเน่เก่ง แต่ผมบอกว่าคนในหมู่บ้านหนองกลางดงที่เก่งกว่าผู้ใหญ่โซคเน่มีตั้งหลายคน เพราะมันไม่มีใครคนเดียวคนเดียวแล้วเก่งทุกเรื่อง แต่คนในหมู่บ้านเราที่เป็นคนเก่งแต่ละเรื่องมีอยู่หลายคน เราก็ไปเก็บเอาคนที่เก่งแต่ละเรื่องขึ้นมาสร้างทีม ก็จะกลายเป็นทีมที่มีคนเก่งในทุกเรื่อง เป็นที่มาของสภาผู้นำชุมชน ซึ่งผมจัดตั้งมาตั้งแต่ปี 2542 หลังจากทีตอนแรกก็ใช้ตัวเองเป็นตัวตั้ง เป็นตัวแก่ แล้วปรากฏว่ามันไม่ได้รับผลที่ดีพอ ก็เลยมาใช้วิธีนี้

ก็ใช้ที่ประชุมนี้แหละ ถามชาวบ้านในเวทีการประชุมประจำเดือนว่า ลองช่วยกันแยกชี้ว่าคนในหมู่บ้านเรามีกลุ่ม กลุ่มอาชีพมีหลายกลุ่ม อย่างเช่น กลุ่มชาวไร่ กลุ่มชาวนา กลุ่มชาวสวน กลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ กลุ่มผู้ใช้แรงงาน กลุ่มคนประเภท กลุ่มสตรี เยาวชน ผู้สูงอายุ กลุ่มกิจกรรมอื่นๆ คิดได้ตั้ง 14 กลุ่ม

ใน 14 กลุ่มนี้ ให้แต่ละกลุ่มไปหาคนดี คนเก่ง ประจำกลุ่มของท่านขึ้นมากลุ่มละ 4 คน 14 กลุ่ม 4 รวมเป็น 56 ตรงนี้แหละครับคือผู้นำโดยธรรมชาติ ซึ่งผู้ใหญ่โซคเน่ไม่ได้เรียกใครมาเลยซักคนเดียว เขาส่งขึ้นมาเอง

อย่างเช่นผู้หญิงเก่งทั้งหมู่บ้าน เขาเอาใครดี เขาจะคัดมา 4 คนทั้งหมด 14 กลุ่ม 4 ได้ 56 เป็นผู้นำโดยธรรมชาติ บวกผู้นำโดยทางการเข้าไปอีกสาม นั่นก็คือผู้ใหญ่บ้านหนึ่งคน กับอบต. อีกสอง เพราะฉะนั้น โครงสร้างตรงนี้จะป็นโครงสร้างสมานฉันท์ ซึ่งรวมไว้ทั้งผู้นำโดยทางการกับผู้นำโดยธรรมชาติ

แล้วสภาผู้นำทำงานอย่างไร?

ผู้นำชุมชน - เราเปิดเวทีการประชุมเป็นสองวาระ เดิมทีวันอาทิตย์แรกของเดือนจะเป็นการประชุมประจำเดือนของชาวบ้านในหมู่บ้าน เวลาบ่ายโมงตรง พอมีสภาผู้นำผมเปิดสองวาระ

เวลาสิบโมงเช้าถึงเที่ยง เราเรียกสภาผู้นำซึ่งมีจำนวนคน 59 คน ก็คือ 14 กลุ่ม กลุ่มละ 4 เป็น 56 แล้วก็ผู้ใหญ่บ้านหนึ่งคนเป็น 57 อบต. อีกสองเป็น 59 ในช่วงนี้เอาหัวกะทิมาคุยกันถึงปัญหาในรอบเดือนที่ผ่านมาว่ามีอะไรบ้าง ถ้าเจอตัวปัญหาแล้วก็ถามต่อว่าการแก้ปัญหาจะทำอย่างไร แล้วร่างเป็นวาระการประชุมไว้ 1-2-3-4 นั้นเป็นวาระการประชุมที่จะนำเข้าสู่การประชุมเวลาบ่ายโมงของวันเดียวกัน เป็นการประชุมวาระที่สองซึ่งชาวบ้านจะมาประชุม

เพราะฉะนั้น นี่แหละคือระบอบประชาธิปไตย 100% ในหมู่บ้านเรา เพราะนอกจากจะกำหนดไว้ตอนเช้าแล้ว ไม่ใช่ยุติสิ้นสุดเอาไปบังคับใช้เลย แต่ต้องผ่านการทำประชาพิจารณ์ชาวบ้านในตอนบ่ายอีกครั้งหนึ่ง นี่รวมถึงการใช้งบประมาณ อบต. ด้วยนะครับ เอาเงินไปใส่สภาผู้นำให้ติดกิจกรรม ปีนี้ห้าแสนบาทของหมู่บ้านเราจะทำอะไรบ้าง 1-2-3 ป้ายโมงชาวบ้านมาก็ถามชาวบ้านว่าเห็นด้วยมั๊ยกับเรื่องที่เรากำหนดไว้

อะไรคือหน้าที่ของสภาผู้นำ?

ผู้นำชุมชน - หน้าที่ของสภาผู้นำซึ่งเป็นตัวแทนกลุ่มต่างๆ มี 2 ทาง ทางหนึ่งก็คือเอาปัญหาในแต่ละกลุ่มของตัวเอง ซึ่งแยกกันทำ แต่รวมกันคิด มาสู่การพิจารณาแก้ไข ข้อสอง หลังจากที่ได้กลั่นกรองความคิดในเวทีการประชุมแล้ว คนพวกนี้ต้องเป็นคนลงไปบอก ไปสร้างความเข้าใจ กับชุมชน

ความร่วมมือที่ไม่เกิดในชุมชนนั้น เกิดจากที่ชาวบ้านเขาไม่เข้าใจว่าถ้าร่วมมือกันแล้วจะได้อะไร และที่ไม่เข้าใจมากๆ ก็คือถ้าไม่ร่วมมือกันแล้วมันนำไปสู่ความหายนะด้วยเรื่องอะไรบางอย่าง เพราะฉะนั้น สภาผู้นำนี้จะสามารถลงไปสร้างความเข้าใจให้เห็นว่า ถ้าร่วมมือกันแล้ว ทำให้ชีวิตเขาดีขึ้น ทำให้ชีวิตเขามีความสุข ที่ผ่านมามีคนที่จะไปสร้างความเข้าใจในเรื่องของประโยชน์ของความร่วมมือแล้วก็หายหน้าจากความไม่ร่วมมือนี้มันขาดไป

ได้ผลเป็นอย่างไรบ้าง?

ผู้นำชุมชน – ก็สรุปว่าเรื่องของสภาผู้นำเป็นสภาทางความคิด เป็นเวทีทางความคิด ประโยชน์ที่ได้ผมเปรียบเทียบเป็นรูปธรรมก็คือ เมื่อก่อนผู้ใหญ่โซคนเดียว ต่อให้เก่งขนาดไหนก็คิดคนเดียว แต่วันนี้พอมีปัญหาเกิดขึ้น ผมเอาปัญหาโยนใส่สภาผู้นำ มีคน 59 คนคิด ระหว่างคนเดียวคิดกับคน 59 คนคิด ใครคิดได้มากกว่ากัน

นอกจากนั้นการมองปัญหาในชุมชน เมื่อก่อนผู้ใหญ่โซมองคนเดียวทั้งหมู่บ้านเลย มันมองไม่ทั่วหรอกครับ แต่วันนี้ผมมี 59 สายตาที่อยู่ประจำทุกกลุ่มเลย เขาเห็นแล้วเอาขึ้นมาบอกกัน มีปากเพิ่มขึ้น เมื่อก่อนผู้ใหญ่โซพูดอยู่คนเดียวในการสร้างความเข้าใจในความร่วมมือ แต่วันนี้ผมมี 59 ปาก ที่ไปประจำอยู่ทุกกลุ่มเลย กลุ่มละ 4 ปาก ตรงนี้ก็ถือเป็นผลที่ได้อย่างชัดเจน

ก้าวต่อไปสู่แผนชุมชนได้อย่างไร?

ผู้นำชุมชน – ต่อมามีปี 2543 ไปดูงานที่ไม่เรียง ไปเจอนายง นายงพูดเรื่องของการใช้ประโยชน์จากข้อมูล เราก็เอาเรื่องนี้มาพูดในสภาผู้นำว่า ที่ผ่านมาระดับปัญหาจากความรู้สึก แก่ผิวเผิน แก่จากปรากฏการณ์ของปัญหาคราวนี้เรามาเก็บข้อมูลที่เราอยากจะทำแผนชุมชนกันดีมี สภาผู้นำเห็นด้วยก็กำหนดแบบสอบถาม แล้วก็ลงไปเก็บข้อมูลมาทำแผน มีข้อมูลมาสรุปรวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ เอาชาวบ้านมารวบรวมข้อมูลร่วมกัน แล้วก็กำหนดเป็นแผน

ในตำบลศีลาลัยมี 9 หมู่ ทุกหมู่บ้านตอนนี้ หนึ่ง ต้องมีแผนชุมชน มีข้อมูลของตัวเอง สองมีตัวแทนสภาผู้นำชุมชน เพราะฉะนั้นแผนชุมชน แผนหมู่บ้าน ก็จะเอาขึ้นมาเชื่อมต่อกับแผนของ อบต.

การเลือกตั้งนายก อบต. เป็นอย่างไรบ้าง?

ผู้นำชุมชน – อบต. คนนี้เป็นมาสามสมัยแล้ว ก็โดยฉันทานุมัติ ที่ผ่านมาระดับของเรายังไม่ได้ใช้วิธีการใช้ประชาชนเลือกใช้วิธีการเอาสมาชิกในที่ประชุมเลือกกันเอง เรายังไม่มีการเลือกโดยตรง แต่สมัยหน้าถ้าหมดรอบนี้ก็จะมีการเลือกโดยตรงแล้ว

สมานฉันท์ระดับท้องถิ่น จะมีผลหรือไม่ต่อการเมืองระดับชาติ?

ผู้นำชุมชน – ปกติแล้วชาวบ้านจะมองว่าการเมืองไม่ใช่เรื่องของตัวเอง แต่เป็นเรื่องของคนข้างนอก

ผมมองการเมืองเป็น 2 ทางตามปรัชญาการเมือง คือ จะมองการเมืองเป็นเชิงอำนาจก็ได้ ถ้าเรามองการเมืองเชิงอำนาจ การเมืองจะเป็นเรื่องของผลประโยชน์ ใครจะได้อะไรที่ไหนเมื่อไหร่อย่างไร คนที่เข้าไปสู่การเมืองเชิงอำนาจจะถูกมองว่ามีอำนาจแล้วจะเปลี่ยนอำนาจไปสู่ผลประโยชน์อย่างไร ตรงนี้ครับ มันสมานฉันท์ไม่ได้

แต่ถ้าเรามองการเมืองเป็นการเมืองเชิงคุณธรรม ก็มีปรัชญาการเมืองที่ว่าด้วยการจัดสรรแบ่งปันสิ่งที่มีคุณค่าในสังคมให้เกิดความเป็นธรรม เพราะฉะนั้นการเมืองเชิงคุณธรรมจะเกิดขึ้นได้จริงก็โดยศรัทธา โดยการที่ชาวบ้านให้อิเกศาคณดี คนเก่ง เข้าไปสู่วงการการเมือง มันต้องเริ่มไปเปลี่ยนความคิดของคนข้างล่างให้เห็นการเมืองเป็นเรื่องของเขาเอง ด้วยการสร้างการเมืองระดับหมู่บ้านขึ้นมาสู่การเมืองระดับตำบล ซึ่งจะสามารถไปเปลี่ยนพฤติกรรมการเมืองในระดับประเทศได้

ขออนุญาตยกคำพูดของนักปรัชญาเมธีชาวกรีกโบราณอริสโตเติล พูดไว้เมื่อสองพันกว่าปีแล้ว บอกว่าถ้าตราบใดที่คนส่วนใหญ่ของแผ่นดินเฉื่อยชาทางการเมือง ก็จะเปิดโอกาสให้คนส่วนน้อยที่มีอำนาจกอบโกยตักตวงผลประโยชน์ไปสู่ตนเองได้ เพราะฉะนั้น คนที่จะไปสร้างความเข้าใจเรื่องของการเมือง เพื่อจะทำให้การเมืองมีคุณธรรมได้ น่าจะเป็นพวกเราในระดับผู้นำรากหญ้าที่แหละครับ ไปเปลี่ยนความคิดของคนให้ได้ ให้ไม่มีความเฉื่อยชาทางการเมือง แล้วการเมืองก็จะนำไปสู่คุณธรรม

วันนี้ถ้าหากว่าคนข้างล่างยังไม่มีคุณธรรมในการเลือกผู้นำ ก็จะเปิดโอกาสให้คนที่ไม่มีคุณธรรมเข้ามาสู่การเมือง แล้วก็ไปแก้กันที่ปลายเหตุ วันนี้ผมไม่อยากจะไปบอกว่านักการเมืองคนนั้นคนนี้ไม่ดีอย่างนั้นไม่ดีอย่างนี้ เพราะมันต้องไปโทษคนที่เลือกเขาเข้าไป ทำยังไงจะให้คนเข้าใจว่าจะไม่เลือกคนอย่างนี้เข้าไปสู่การเมือง ตรงนั้นเป็นเรื่องที่เราน่าจะคิดกัน แล้วก็ทำกัน

สรุปปิดท้าย

ผู้นำชุมชนภาคใต้ –อยากให้ทำช่วยกันคิดว่าอย่างไรวัฒนธรรมที่หลากหลาย ตำบลสร้างขึ้น กลายเป็นกติกา สืบทอดต่อคนรุ่นต่อไป เกิดสำนึกร่วม ร่วมกันสร้าง ร่วมกันรักษาความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ร่วมกันรักษากันต่อไป กระบวนการเลือกตั้งนั้นจะต้องไม่ถูกทำลายด้วยคนรุ่นหลัง ถ้ามีกฎกติกาที่มีการสืบทอดส่งต่อกันแล้ว มันก็จะเกิดเป็นวัฒนธรรมที่การเมืองในระดับรากหญ้าจริงๆ ถึงแม้จะเป็นจุดเล็กๆ ชุมชนหนึ่ง ตำบลหนึ่ง แต่ถ้าหลายๆ ชุมชนรวมกันทั้งประเทศก็จะเป็นฐานรากที่สำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับประเทศชาติต่อไป เป็นการเมืองที่มีคุณธรรมจริงๆ

ผู้นำชุมชนอีสาน –อยากฝากทางกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นด้วย ว่าเดี๋ยวนี้พี่น้องชุมชน นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ที่มาจากพี่น้องชุมชนเลือกตั้งโดยตรง ตอนนี้เขาทำงานให้กรมส่งเสริมพร้อมแล้ว ฝากถึงกรมด้วยว่า ให้ท่านลงไปดูบ้างว่าเขาทำอะไรกันอยู่ แล้วมีอะไรก็ช่วยเขาบ้าง

ผู้นำชุมชนเหนือ –ผมมองว่าประเด็นที่หนึ่ง การเรียนรู้สำคัญมาก เรียนรู้เพื่อจะรู้ว่าการเมืองแบบไหนที่จะนำชุมชนของเราไปสู่การไม่สมานฉันท์แล้วก็ความพินาศในอนาคต การเรียนรู้แบบไหนที่จะทำให้เห็นว่าชุมชนของเราจะได้ประโยชน์ ได้สิ่งที่สมานฉันท์ในชุมชน อันนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญครับ

สิ่งที่สองครับ ผมมองเห็นว่าการสร้างเครือข่ายสมานฉันท์ในทางการเมือง ทุกส่วนไม่เฉพาะแต่ชุมชน ส่วนราชการ หรือแม้กระทั่งสถาบันทางวิชาการ ก็สำคัญ จะทำให้เกิดการเชื่อม การขยายเครือข่ายที่ดีอย่างนี้

ผู้นำชุมชนภาคกลาง – พื้นฐานความคิดทางการเมืองของชาวบ้านเป็นสิ่งที่อ่อนแอเนื่องจากว่าชาวบ้านถูกฝึกให้ทำตามจากวัฒนธรรมการเมืองแบบไพร่ฟ้า อยากให้พวกเราในฐานะของผู้นำชุมชนรากหญ้า ไปยกเลิกวัฒนธรรมการเมืองแบบไพร่ฟ้าทิ้งซะ แล้วก็สร้างวัฒนธรรมใหม่ นั่นก็คือวัฒนธรรมการเมืองแบบมีส่วนร่วม ที่ผ่านมาชาวบ้านเป็นเครื่องมือหมดเลย ถ้าชาวบ้านเป็นแกนนำความคิด ผมเชื่อว่าชาวบ้านจะสามารถใช้ราชการใช้การเมืองเป็นเครื่องมือของเขาได้

การเมืองสมานฉันท์ สร้างสรรค์ความเข้มแข็งท้องถิ่น

โดย ป

ผมจะขอนำเสนอประมาณ 4 หรือ 5 ประเด็นด้วยกัน

ประเด็นที่หนึ่ง ความสมานฉันท์เกิดจากความถูกต้อง อันนี้เป็นหลัก อยู่ดีๆ เราไปบอกว่าสมานฉันท์ๆ มันไม่สมานฉันท์ สมานฉันท์ต้องเกิดจากความถูกต้อง ลองนึกถึงภาพรถยนต์ ถ้าทุกส่วนของรถยนต์ถูกต้อง แล้วสัมพันธ์กันอย่างถูกต้อง เครื่องยนต์กลไกทั้งหมดจะสมานฉันท์กัน คือ ทำงานเรียบร้อยเชื่อมโยงกัน รถนั้นก็วิ่งไปได้ อย่างสะดวกสบาย หรือว่าร่างกายของเรา ประกอบด้วยอวัยวะต่างๆ มากมาย เซลล์ต่างๆ ร้อยแปด ทุกส่วนต้องมีความถูกต้อง สัมพันธ์กันอย่างถูกต้อง ก็จะมีความเป็นปกติ ทุกส่วนจะสมานฉันท์กัน มีความเป็นปกติ มีความสุข มีความยั่งยืนทั้งหมด

ถ้าส่วนใดส่วนหนึ่งผิดปกติไป มันรบกวนความสมดุลทั้งระบบเลย เกิดความไม่ผิดปกติขึ้น เช่น มีเซลล์มะเร็ง ก้อนมะเร็งเกิดขึ้นในร่างกาย ร่างกายทั้งหมดจะสะดุด จะไม่สมานฉันท์กัน ก็จะทำให้เกิดความเจ็บป่วย ความวิฤตเกิดขึ้น แล้วก็ความตายเกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น อันนี้จะเป็นหลักว่า ความสมานฉันท์จะต้องเกิดจากความถูกต้อง ถ้าไม่ถูกต้องแล้วไปเรียกร้องให้มีความสมานฉันท์ หนึ่ง มันก็ไม่เกิด หรือว่าสอง ก็เท่ากับไปส่งเสริมความไม่ถูกต้องให้ดำรงอยู่ต่อไป ต้องแก้ไขให้เกิดความถูกต้อง ตรงนี้ พระพุทธเจ้าเคยมีตรัสไว้ตอนหนึ่งว่า ถ้าบุคคลถูกศร ลูกศรเสียบที่หน้าอกอยู่ อย่างมีวิปัสณาว่าคนยิงคือใคร นิสัยอย่างไร ชื่ออะไร เป็นลูกใคร ลูกศรนี้ทำด้วยไม้อะไร รูปร่างอย่างไร ต้องรีบถอนลูกศรออกซะ ไม่อย่างนั้นมันส่งพิษไปทั้งร่างกาย สังคมที่เดือดร้อนวันนี้อยู่ทุกวันนี้เพราะมีความไม่ถูกต้องเกิดขึ้น เหมือนลูกศรเสียบอกอยู่ จำเป็นต้องถอนลูกศรนั้นออก จึงจะเกิดความสงบเรียบร้อย

ประการที่สอง ประชาธิปไตยไม่ได้มีแต่การเลือกตั้ง เราจะต้องเข้าไปคิดว่า “ประชาธิปไตยคือการเลือกตั้ง” แล้วพอการเลือกตั้งใช้เงิน ทุกระดับเลยของการเลือกตั้ง เราก็เข้าไปสู่ความวิฤตทุกๆ ระดับ เพราะสิ่งที่เรียกว่า “ประชาธิปไตยคือการเลือกตั้ง” แล้วการเลือกตั้งใช้เงินกลายเป็น “ธนาธิปไตย” กลายเป็นเงินเป็นใหญ่ ประชาธิปไตยนั้นแปลว่า ประชาชนทุกคนเป็นคนมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี มีส่วนร่วม แต่ถ้าเอาเงินเป็นใหญ่ แล้วเงินเป็นกอบเป็นกำ เป็นหมื่นล้าน เป็นแสนล้าน เข้าไปทำอะไรได้ทุกอย่าง ก็ไม่ใช่ประชาธิปไตยแล้ว กลายเป็น “ธนาธิปไตย” หรือบางทีเขาเรียกว่า “ธนาธิปไตยการเมือง” ไม่ใช่ประชาธิปไตยอีกต่อไป และเมื่อเงินเข้าไปแบบนั้น ก็นำไปสู่ความเสื่อมเสียศีลธรรมต่างๆ อย่างที่เห็นกัน ไม่เกิดความสมานฉันท์ขึ้น เพราะความไม่ถูกต้องเกิดขึ้นแล้ว

เพราะฉะนั้น เราต้องหลุดออกไปจากตรงนี้ให้ได้ หลุดจากความคิดที่ว่าประชาธิปไตยมีแต่การเลือกตั้ง ประชาธิปไตยมีแบบอื่นๆ อีกเยอะมาก และพื้นฐานของประชาธิปไตยจริงๆ อยู่ที่ศีลธรรมพื้นฐาน คือ การเคารพศักดิ์ศรีคุณค่าความเป็นคนของคนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะของคนเล็กคนน้อย คนยากคนจน ประชาธิปไตยต้องมีฐานอยู่ที่ตรงนั้น ถ้าเราไปทำประชาธิปไตยให้เป็นเพียงเกม เป็นกลไก ขณะนี้มันเป็นเกม เป็นกลไก ต่อไปอีกเป็นกลไก ทำเป็นเกม เป็นกลไกเท่านั้นว่าจะเลือกตั้งอย่างโน้นอย่างนี้ต่างๆ ประชาธิปไตยที่แท้จริงต้องอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรม คือ การเคารพศักดิ์ศรีคุณค่าความเป็นคนของคนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะของคนเล็กคนน้อย คนยากคนจน

ทีนี้เรามาดูว่าประชาธิปไตยที่ว่า เรามักจะไปคิดว่าประชาธิปไตยก็มีเริ่มแต่อังกฤษอย่างโน้นอย่างนี้ เพราะเราเรียนจากฝรั่ง ที่จริงประชาธิปไตยมีมาก่อนฝรั่ง ครั้งพุทธกาล บางแคว้น บางรัฐ ปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างแคว้นวัชชี มีการปกครองแบบประชาธิปไตยแล้ว และไปดูสิ่งที่เรียกว่า “วัชชีธรรม” (ธรรมะของชาววัชชี) หรือที่พระพุทธเจ้าเรียกว่า “อปปริหานียัทธิธรรม” ในปิสุตท้ายที่ประทับอยู่ที่เขาคิชฌกูฏ ก่อนเสด็จพุทธดำเนินไปบนเส้นทางมหาปรินิพพาน จากเขาคิชฌกูฏนี้ เส้นทางไปเขาเรียกว่า “เส้นทางมหาปรินิพพาน” แต่บนเขาคิชฌกูฏปิสุตท้ายนั้นเอง

ตรัสเรื่องอธิปไตยธรรมเป็นอันมาก อธิปไตยธรรมลักษณะต่างๆ อธิปไตยธรรม นั้น ตามรูปศัพท์แปลว่า ธรรมะเพื่อความไม่เสียหาย ปธานีย หมายถึงเสียหาย ส่วน อธิปไตย หมายถึง ไม่เสียหาย คือ ธรรมะเพื่อความเจริญ ตรงข้ามกันกับ ธรรมะเพื่อความเจริญเพียงฝ่ายเดียว มีทั้งหมด 7 ข้อ แล้วก็พูดลักษณะต่างๆ อธิปไตยธรรมของฆราวาส อธิปไตยธรรมของพระสงฆ์ต่างๆ ลองไปอ่านมหาปรีนิพพานสูตรดู เป็นสูตรที่ยาวมาก แล้วจะมีตรองอธิปไตยธรรมนี้เยอะมาก

ข้อ 1 หมั่นประชุมกันเป็นเนืองนิตย์ อันนี้เป็นประชาธิปไตยหรือเปล่า ถ้าเป็นเผด็จการก็ไม่ต้องมาประชุมกัน มาประชุมกันทำไม ฉันทสังเลย อันนี้บอกข้อหนึ่ง หมั่นประชุมกันเป็นเนืองนิตย์ แปลว่า ทุกคนมีความสำคัญ ทุกคนมาให้ความคิดเห็น ออกความเห็นช่วยกัน ทุกคนมีความสำคัญอย่างทีบอก หมั่นประชุมกันเป็นเนืองนิตย์

ข้อ 2 พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันกระทำกิจที่พึงทำ อันนี้เราอาจจะเรียกว่าธรรมะเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนก็ได้ แต่ตรงนี้เป็นประชาธิปไตยที่ละเอียดอ่อน แล้วมีความประณีต มีคุณภาพมากกว่าการเลือกตั้ง เพราะการเลือกตั้งเราไม่รู้ใครต่อใครคนไหนมาสมัครรับเลือกตั้งบ้าง บางทีเราไม่รู้จักเลย ฟังแต่เสียงโฆษณา ฟังแต่เสียงแจกเงินต่างๆ คุณภาพมันน้อย แล้วไม่รู้ไปได้ใครมา แต่ว่ากระบวนการทำงานร่วมกันของชุมชน ทุกคนมาร่วมกัน ทำร่วมกันจะรู้หมดว่าใครดีใครไม่ดี ใครขยัน ใครเห็นแก่ส่วนรวม ใครเก่งจะเป็นกระบวนการที่คัดเลือกผู้นำตามธรรมชาติขึ้นมา

ผู้นำอาจจะสามประเภทด้วยกัน 1. ผู้นำโดยการเลือกตั้ง 2. ผู้นำโดยการแต่งตั้ง 3. ผู้นำตามธรรมชาติ ผู้นำตามธรรมชาติจะมีคุณภาพ จะเป็นผู้นำที่แท้จริงมากกว่าผู้นำโดยการเลือกตั้ง ผู้นำโดยการแต่งตั้ง โดยการเลือกตั้งเราเห็นแล้ว ก็ไปหลอกมั้ง ไปสร้างภาพมั้ง ไปแจกเงินบ้าง ได้คนขึ้นโกงเข้ามาก็มี คนไม่เห็นแก่ส่วนรวมก็มี คนโกงก็มี คนทำงานไม่เป็นก็มี ร้อยแปดต่างๆ คุณภาพจะต่ำที่ได้เข้ามา โดยการแต่งตั้งก็แล้วแต่ อาจจะไปวิ่งเต้นเส้นสายขึ้นกับคนแต่งตั้งว่ามีใจเป็นธรรมหรือเปล่า มีความรู้หรือเปล่า เห็นแก่ส่วนรวมหรือเปล่า แต่งตั้งใครมา แต่งตั้งญาติหรือเปล่า เพื่อนรุ่นเดียวกันหรือเปล่า ร้อยแปดต่างๆ เกิดขึ้นได้ทั้งนั้น

ที่นี่ ผู้นำตามกระบวนการธรรมชาติ เราจะเห็นในกระบวนการชุมชนชัดเจนมาก เกิดจากกระบวนการทำงานร่วมกัน สมมติมีคนพันคนมานั่งอยู่ที่นี่ ไม่เคยทำอะไรร่วมกัน แล้วบอกไหนคุณลองโหวตซิ ว่าคุณอยากเลือกใครเป็นหัวหน้า เป็นผู้นำ จะเลือกไม่ถูก แต่ว่าในกระบวนการทำงานร่วมกัน จะปรากฏผู้นำตามธรรมชาติเกิดขึ้นมาเอง 100% ไม่มีเป็นอื่นจะเกิดขึ้น แต่ก่อนทำงานร่วมกันจะไม่รู้หรอก เจ้าตัวก็ไม่รู้ ตัวเองก็ไม่รู้ คนอื่นก็ไม่รู้ แต่พอทำงานร่วมกันมันจะออกมาเองว่า ผู้นำธรรมชาติ คือ

1. เป็นคนที่มีสติปัญญา คนเขาจะรู้กันทั่ว ทำงานร่วมกัน
2. เป็นคนที่เห็นแก่ส่วนรวม บางคนเห็นแก่ตัวคนก็รู้
3. เป็นคนซื่อสัตย์สุจริต คนก็รู้อีก คนนี้ขี้อโกงหรือเปล่า ชอบเอาเปรียบคนหรือเปล่า คนนี้ซื่อสัตย์สุจริตก็รู้
4. เป็นคนที่ติดต่อกับคนอื่นรู้เรื่อง ติดต่อบริการรู้เรื่อง สื่อสารเก่ง เพราะผู้นำนี้ต้องสื่อสาร ถ้าเป็นแบบที่เขาเรียก "ออร์ทันต์เจียบ" คือ บรรลุธรรมะแต่ไม่พูดจากับใคร อันนั้นก็ผู้นำไม่ได้ อาจจะบรรลุธรรมะ แต่ว่าไม่ใช่สัมมาสัมพุทธะ (ติดต่อกอง มือนุสาสนีปาฏิหาริย์) เขาเรียกว่า พูดจากับใคร จับใจผู้คน จะมีคุณสมบัติพร้อมไปเลย เป็นผู้นำตามธรรมชาติ

ตรงนี้ถ้าเราไปอ่านเรื่องราวต่างๆ มันมีประชาธิปไตยชุมชนอยู่ ในอาฟริกาก็มี ไปอ่านเรื่องของ เนลสัน แมนเดลา ซึ่งเป็นผู้นำอาฟริกาใต้ที่มีชื่อเสียงทั่วโลก แกเคยเป็นผู้นำต่อต้านการที่คนขาวไปกดขี่คนดำในอาฟริกาใต้อยู่ร้อยกว่าปี เป็นการต่อสู้รุนแรง ถูกจับไปติดคุก 27 ปี ออกมาก็ยังข้อหังธรรมอีก ไม่คิดไปฆ่าคนขาว หนักเข้าคนขาวเขานับถือคนนี้ ถ้าคนนี้มาแล้วคนขาวจะไม่ถูกฆ่า ทั้งๆ ที่คนขาวไปกดขี่ข่มเหง ไปฆ่าคนดำไว้อย่างเขาใช้สันติ ข้อหังธรรม คนขาวจึงยอมลงจากอำนาจ การเมืองของอาฟริกาใต้จึงเคลื่อนไปได้ในแนวทางประชาธิปไตย แล้ว เนลสัน แมนเดลา ก็ได้รับรางวัลโนเบล มีคนนับถือทั่วโลก ขณะนี้ยังมีชีวิตอยู่ อายุเกือบ 90 แล้ว เป็นรัฐบุรุษของโลก

ขณะนี้ เบลัน แมนเดลล่า ได้เขียนประวัติของแกมาตั้งแต่เด็กๆ ประวัติของชาวบ้าน ของชุมชนต่างๆ จะเห็นเลยว่า มีประชาธิปไตยชุมชน จะทำอะไรกัน หัวหน้าเผ่าก็มีการปรึกษาหารือ มีการขอความเห็นอะไรต่างๆ เพราะฉะนั้น อย่าไปเชื่อว่าประชาธิปไตยเมื่อก่อนไม่มี มีแต่ที่อังกฤษเริ่มเป็นสายธารมา เราต้องหลุดจากความเชื่อที่ว่า เพราะมีประชาธิปไตยชุมชนอยู่ และเราก็ได้เห็นแล้ว พวกเรามาจากชุมชนท้องถิ่น เรารู้แล้ว ในกระบวนการชุมชน ชุมชนนี้เป็นพวกเดียวกัน เขาเป็นญาติพี่น้อง มีความสัมพันธ์กัน อยู่ด้วยกันมาตั้งนาน เรื่องอะไรเขาจะมาแบ่งเป็นพรรค แล้วมาต่อสู้กันแบบไอ้การเมืองข้างบน แต่ว่าเมื่อการเมืองข้างบนลงไปสู่ชุมชน แล้วเอาการเลือกตั้งลงไปไปทำให้ชุมชนแตก

ที่อินเดียเกิดมาก่อนเราแล้ว ผมมีเพื่อนคนหนึ่งเป็นนักสังคมวิทยาที่มีชื่อเสียงมาก ชื่อเบเนอร์จี (Benerjee) เป็นคนอินเดีย เขียนหนังสือไว้ว่า เมื่อการเมืองลงไปถึงรากหญ้า เราชอบแต่การเมืองต้องไปถึงรากหญ้า เขาเล่ากันในอินเดียซึ่งมีประชาธิปไตยและลงไปถึงรากหญ้า ไปทำให้ชุมชนแตกแยกออกจากกัน ชุมชนแบ่งเป็นพรรคฝ่าย พรรคไหนชนะเลือกตั้งมีอำนาจ พวกนี้เดินขึ้นมาข่มเหงอีกข้างหนึ่ง อะไรต่ออะไร แก่งัดกันไปมา อันนี้ลงไปแตกหมด

ผมคิดว่า ต้องทำความเข้าใจตรงนี้ ไม่ใช่ว่าเลือกตั้งลงไปทุกแห่งแล้วมันดี ไม่ใช่อย่างนั้น ชุมชนนี้เขาเป็นพรรคเดียวกัน เขาเป็นพวกเดียวกัน เขาเป็นญาติกัน เป็นพี่น้องกันมาเป็นร้อยๆ ปี เขามีกลไกของชุมชน มีผู้อาวุโส บ้าง มีพระภิกษุบ้าง มีครูบ้าง มีปราชญ์ชาวบ้านบ้าง มีอะไรต่ออะไรต่างๆ มีวิธีที่จะขอความเห็น การมีส่วนร่วม มีการประนีประนอมเวลาเกิดเรื่องขึ้น ไม่ต้องมาขึ้นโรงขึ้นศาลมาหาตำรวจ หาัยการ หาอะไรต่างๆ ต่อไป ยุ่งยากอีกมาก เพราะฉะนั้น ตัวชุมชนเข้มแข็ง คือ ประชาธิปไตย

ผมขอยกตัวอย่างหมอจิตแพทย์คนหนึ่งของคนอเมริกัน ชื่อ สก็อต เปก (Scott Peck) เขาต้องรักษาคนอเมริกันที่ไม่มีความสุข คนอเมริกันเวลาไม่มีความสุข เขาจะไปหาจิตแพทย์ จิตแพทย์ก็ต้องช่วยแนะนำว่าทำไมไม่มีความสุข ที่นี้ทำไปๆ สก็อต เปก ก็บอกว่าทำไมไม่หาหมอ คนอเมริกันไม่มีความสุขเยอะเหลือเกิน มาหาแกเยอะเหลือเกิน แกรักษาไม่ไหว นั่นสังคมประชาธิปไตยนะ มันไม่มีความสุขหรอก ที่นี้ Scott Peck ก็ค้นพบว่า แกต้องทำสิ่งที่เขาเรียกว่ารักษากลุ่ม (Group Therapy) เดียวๆ ก็ไม่ไหว ที่รักษาเป็นกลุ่มก็เจอว่าไม่ไหว มันเยอะแยะไปหมด แกเจอว่าต้องช่วยสร้างความเป็นชุมชน

ความเป็นชุมชนในที่นี้หมายถึงรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ เกิดขึ้นที่ไหน ใต้นี้ของฝรั่งเศส เขาจะเรียกว่ามีความเป็นชุมชนที่นั่น อาจจะติดพื้นที่ก็ได้ ไม่ติดพื้นที่ก็ได้ เช่น ในมหาวิทยาลัย อย่างในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่เรานั่งอยู่ ชาติความเป็นชุมชนวิชาการ อาจารย์ต่างคนต่างอยู่ ใช้กฎระเบียบอะไรต่างๆ แล้วก็ไม่มีพลังทางวิชาการ ต้องการชุมชนวิชาการ ถ้ามีการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำของนักวิชาการ ก็เรียกว่า มีความเป็นชุมชนของนักวิชาการ ถ้าที่วัดมีการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ อย่างพระพุทธเจ้าวางไว้ เราไปดูหลักพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าวางไว้เป็นประชาธิปไตยหรือเปล่า เกิดก่อนอังกฤษหรือเปล่า แล้วก็ไม้อาศัยการโหวตเลย อาศัยการเห็นพ้องร่วมกันหมด

ท่านทั้งหลายเคยไปถวายผ้าพระกฐิน พระก็จะถามว่า ผ้าผืนนี้ควรจะตกแก่ภิกษุผู้ใด แล้วก็มีคนเสนอขึ้นว่า น่าจะตกกับผู้นั้นผู้นี้ แล้วพระทั้งมวลก็บอก สาธุ คือว่าเห็นด้วย ถ้าองค์หนึ่งค้านขึ้นไม่ได้ละ เขาไม่ได้อาศัยเสียงข้างมากกว่า 51 กับ 49 ซึ่งมันก็ยังเถียงกันต่อไปได้อีก มันคือๆ กัน เพียงแต่นัดหนึ่ง เถียงกันต่อ ถ้ามีองค์หนึ่งค้านที่นี้ไม่ได้ละ แล้วเคยมี เจ้าคุณศรวิชัยพัฒนบดินทร์ไปบวช ตอนเขาถามขึ้นว่า จีวรนี้ควรจะตกกับสมภาร ท่านเป็นพระหนุ่มก็ค้าน บอกไม่ควรหรอก สมภารมีเยอะแล้ว ควรจะให้พระลูกแก้วบ้าง กฐินเจิ้งเลย นี่คือ ประชาธิปไตย

แล้วไปดูหลักทางพระพุทธศาสนา สร้างความเป็นชุมชนไข่ม้อย รวมตัวร่วมคิดร่วมทำ การต้องลงปาฏิโมกข์พร้อมกัน ทำอะไรพร้อมกัน ลงไปดูสิ ใครเคยบวชแล้ว ไปดูพระวินัยที่วางไว้ เพื่อประชาธิปไตยชัดๆ อย่าลืมนะ พระพุทธเจ้าเป็นเจ้า แล้วก็มิสทธิที่จะเป็นพระเจ้าแผ่นดิน แต่ว่าไม่เอาตรงนั้น มากลายเป็นพระภิกษุ และไปดูกระบวนการของพระภิกษุในครั้งพุทธกาล เป็นกระบวนการประชาธิปไตย แล้วยังส่งเสริมอธิปไตยที่ผมว่าเมื่อกี้ แล้วจำได้มั๊ยครับว่าแคว้นมคธต้องการยกไปตีแคว้นวัชชี พระเจ้าชาตศัตรู แล้วให้วัชรพราหมณ์มาถามพระ

พุทธเจ้าว่าถ้าไม่ตีนี้จะไม่ชนะมัย พระพุทธเจ้าบอกว่าถ้าเขายังใช้วัชชีธรรมอยู่ เธอไม่มีทางชนะเขา วัชชีธรรมก็คือ ธรรมะแห่งประชาธิปไตย ถ้าเขายังรวมตัวร่วมคิดร่วมทำอยู่ เธอไม่มีทางตีเขาได้

ฉะนั้น ตัวประชาธิปไตยแห่งความสมานฉันท์ อาจจะเรียกว่า “การเมืองสมานฉันท์” มีพลังมาก เป็นพลังของความสามัคคี พลังของการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ พลังของการเรียนรู้ พลังของการเสียสละ พลังของการทำความดี และพลังของการจัดการที่เกิดขึ้น เพราะว่ามีหัวหน้าซึ่งเป็นผู้นำตามธรรมชาติที่เกิดขึ้น อันนั้นเกิดการจัดการขึ้นแล้ว ฉะนั้น สิ่งนี้เวลาเกิดขึ้น คือ ชุมชนเข้มแข็ง ผู้คนเกิดความสุขและแก้ปัญหาทุกชนิด ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ ครอบครัว ชุมชน สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม สุขภาพ พร้อมกันไปหมดทุกอย่าง

ฉะนั้น เราต้องยืนยัน ท่านทั้งหลายที่มานี้ทำงานชุมชนมาทั้งสิ้น ผมไม่ต้องบรรยายที่ผมพูดหรอก เพราะท่านทั้งหลายเจอด้วยตัวเอง ที่ผมพูดนี้เพื่อให้กำลังใจว่าสิ่งที่ท่านทั้งหลายทำอยู่เป็นการถูกต้องแล้วว่า ประชาธิปไตยชุมชน หรือประชาธิปไตยการเมืองสมานฉันท์ของชุมชน คือ ความเข้มแข็งและเป็นเครื่องมือที่แก้ปัญหาทุกชนิด ทั้งความยากจน การรักษาสังแวดล้อม การทะนุบำรุงวัฒนธรรม การจะพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้นเรื่อยๆ

ตรงนี้เอง ถ้าเราเข้าใจตรงนี้ เราจะมีทางออก ไม่อย่างนั้นถ้าเรามองแต่การเลือกตั้ง แล้วก็มองเห็นการใช้เงินซื้อเสียง บางคนเลยเกลียดประชาธิปไตยไปเลย ประชาธิปไตยระยำอย่างนี้ไม่มีทำไม ต้องเข้าใจว่าประชาธิปไตยไม่ได้มีแค่การเลือกตั้ง และเรื่องชุมชนเข้มแข็งนี้แหละ คือ ประชาธิปไตย

ถ้าเอาเงินเป็นตัวตั้ง กรุงเทพฯจะกลายเป็นบริวารของลอนดอน ของนิวยอร์ก ของโตเกียว แต่ถ้าเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง ทุกชุมชนท้องถิ่นจะมีศักดิ์ศรีหมด เพราะว่าทุกชุมชนท้องถิ่นมีวัฒนธรรมเป็นของตัวเอง วัฒนธรรมเป็นเรื่องสำคัญ เป็นรากเหง้าของสังคม หมายถึงวิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมหนึ่งๆ เราต้องเข้าใจคำว่าวัฒนธรรม เพราะทางรัฐเอามาทำบิดเบี้ยวจนวัฒนธรรมลดลงไปเหลือนิดเดียว ใช้คำว่า “ศิลปวัฒนธรรม” คนเลยเข้าใจว่า วัฒนธรรมคือการร้องรำทำเพลง ศิลปวัตถุเท่านั้น

แต่คำว่า “วัฒนธรรม” มีความหมายใหญ่โตกว้างขวางมาก หมายถึงวิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมหนึ่งๆ วิถีชีวิตร่วมกันนี้หมายถึงความเชื่อร่วมกัน หมายถึงคุณค่าร่วมกัน อะไรที่นับถือร่วมกันก็เป็นวัฒนธรรม อะไรที่เป็นคุณค่าร่วมกันก็เป็นวัฒนธรรม วิถีคิดร่วมกันที่คนมีอย่างนั้นก็เป็นวัฒนธรรม การทำมาหากินที่เขาชำนาญ ที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมนั้นๆ ก็เป็นวัฒนธรรม ที่อยู่อาศัย การแต่งกาย เรื่องอาหาร เรื่องการแพทย์ สุนทรียกรรมต่างๆ เป็นวัฒนธรรมทั้งสิ้น อยู่ในวิถีชีวิตร่วมกัน

เพราะฉะนั้น ตัววัฒนธรรมจึงเป็นรากฐานของสังคม ดันไม่ต้องมีราก สังคมก็ต้องมีราก รากของสังคมคือวัฒนธรรม เพราะมันสืบทอดมานาน จากวิถีชีวิตร่วมกัน อาจจะเป็นร้อยๆ ปี เป็นพันๆ ปี เป็นรากของสังคม ถ้าเราตัดรากต้นไม้ เกิดอะไรขึ้นเรารู้ ถ้าเราตัดรากสังคม จะเกิดอะไรขึ้น ก็แบบเดียวกับตัดรากต้นไม้ การพัฒนาทุกวันนี้คือการพัฒนาที่ตัดรากสังคม ตัดรากวัฒนธรรม การเมืองเลือกตั้งเป็นส่วนหนึ่งของการตัดรากวัฒนธรรม ทุไม่คำนึงถึงแล้วว้ย มีงมีวัฒนธรรมอะไรกูไม่รู้ กูจะเลือกตั้ง กูจะเอาเงินลงไปเลือก นี่คือการตัดรากสังคมด้วยอย่างหนึ่ง

ทีนี้ ถ้าเราเข้าใจตรงนี้ ถ้าเราพัฒนา เราเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง คือ กระจายอำนาจไปสู่ชุมชนท้องถิ่น เห็นมั้ยนึกว่า ชุมชนท้องถิ่นมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี ศักดิ์ศรีสำคัญที่สุดนะครับ แม้ยากจนแต่เรามีศักดิ์ศรีความเป็นคนนี่เราอยู่ได้ แต่ถ้าเราขาดศักดิ์ศรีความเป็นคนนี่เราอยู่ไม่ได้ ชุมชนต้องมีศักดิ์ศรี เรามีประวัติศาสตร์ของเขามา เขามีรากเหง้าของเขามา เขาได้ทำอะไรของเขามาดีๆ เขาได้เรียนรู้ เขาได้สะสมภูมิปัญญาต่างๆ มากมาย

การพัฒนาโดยเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้งคือประชาธิปไตย คือ การกระจายอำนาจ ต้องเข้าใจตรงนี้เยอะๆ ช่วยกันเข้าใจ เราจะได้หลุดออกจากมายาคติ หรือความเชื่อผิดๆว่าประชาธิปไตยมีแค่การเลือกตั้งเท่านั้น แล้วนำเราเข้าไปติดอยู่ในกับดักตัวนี้ จนไม่มีทางหลุดออก แล้วก็วิกฤต แล้วก็รุนแรง อาจจะปะทะกันรุนแรง อาจจะนองเลือด เพราะความเชื่อผิดๆ ในขณะที่เรามีผู้คน คนไทยที่จิตใจดีๆ ที่รักกัน ที่รักชาติบ้านเมืองเยอะเยอะๆ เต็มพื้นที่ไปหมดเลย เขาต้องมีบทบาทสร้างการเมืองสมานฉันท์

ที่บรรยายมาตรงนี้ก็เพื่อให้เห็นว่า การเมืองสมานฉันท์เป็นประชาธิปไตยมากกว่าการเมืองเลือกตั้ง และการเมืองสมานฉันท์คือประชาธิปไตยของชุมชน ชุมชนเข้มแข็งเป็นประชาธิปไตย แล้วจะช่วยยันทุกสิ่งทุกอย่าง จะ

แก้ปัญหาทุกชนิด เพราะฉะนั้น เราต้องมีชุมชนเข้มแข็งเต็มพื้นที่ อันนี้ก็จะช่วยสร้างประชาธิปไตยหรือการเมืองสมานฉันท์ให้เกิดขึ้น จะลดการเมืองแบบขัดแย้งรุนแรงลง ถ้าเราตั้งพื้นที่หมดด้วยการเมืองสมานฉันท์

ในชุมชนนี้เห็นชัดเจนว่า ไม่ต้องอาศัยการเลือกตั้ง แต่เราอาศัยการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ ทุกคนมีบทบาทจริงๆ แล้วมีบทบาททุกวัน มีบทบาทตลอดปี ไม่ใช่ 4 ปีมีบทบาทวันอาทิตย์เดียว ไปหย่อนบัตรแล้วหมดบทบาทเลย การเมืองสมานฉันท์นี้คนทุกคนมีบทบาททุกวัน รวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมมีบทบาทกัน ที่นี้ประเด็นอยู่ที่ว่า แล้วในเมืองใหญ่จะได้อย่างไร ถ้าในชุมชนขนาดเล็กทำได้ว่าทุกคนมีส่วนร่วม แต่ในเมืองใหญ่คนมันเยอะ แล้วต่างคนต่างอยู่จะได้อย่างไร ก็เลยต้องไปอาศัยการเลือกตั้ง

คำถามก็คือว่า ในเมืองใหญ่จะได้อย่างไรจึงจะมีการเมืองสมานฉันท์ให้มากที่สุด คำตอบคงต้องมีหลายอย่าง คือ เรื่องการสร้างคามเข้มแข็งของชุมชนต้องเป็นเรื่องใหญ่ แล้วต้องเกิดขึ้นในทุกพื้นที่ ในทุกเรื่อง และในทุกองค์กร ต้องพยายามให้เกิดขึ้น ในเมืองใหญ่ก็ต้องเกิดความเป็นชุมชน ชุมชนที่นั่น ชุมชนที่นี่ ชุมชนเรื่องนั้น ชุมชนเรื่องนี้ ให้เต็มไปหมด แล้วมันจะไปลดโอกาสการเมืองที่ใช้เงินลง ต้องพยายามสร้างความเป็นชุมชนให้เต็มเมือง อันนี้ก็พอช. ตั้งขึ้นมามีหน้าที่ตรงนี้เลย เพื่อจะสร้างความเป็นชุมชนให้เต็มพื้นที่สังคมทั้งในเมืองและชนบท

พูดถึงทั้งประเทศก็แล้วกัน เราจะทำอะไรได้บ้างตรงนี้ ผมคิดว่า 1. พยายามให้มีชุมชนเข้มแข็งเต็มพื้นที่ เพื่อไปยื่นหรือจำกัด “ธนาธิปไตย” ถ้าชุมชนเข้มแข็งนี้เงินซื้อไม่ได้ เขาเป็นตัวเขาเอง เศรษฐกิจเขาพอเพียง ไม่ขึ้นกับเงินแล้ว เขามีเกียรติ เขามีศักดิ์ศรี คุณซื้อเขาไม่ได้ เพราะฉะนั้น ข้อหนึ่งที่จะลด “ธนาธิปไตย” ลง ต้องชุมชนเข้มแข็งเต็มพื้นที่ ตอนนี้อย่ารีบทำ พอช. กิตติ ไกรกิติ ต้องทำ ต้องให้เกิด เป็นเรื่องใหญ่ เป็นระเบียบวาระของชาติเลย ต้องเข้าใจตรงกันว่า ถ้าจะสร้างการเมืองสมานฉันท์แล้ว ชุมชนเข้มแข็งต้องเต็มพื้นที่ทั้งในชนบทและในเมือง

ข้อ 2. ก็ต้องหาทางควบคุม “ธนาธิปไตย” จะแก้ไขรัฐธรรมนูญ จะสร้างกฎหมาย สร้างอะไรก็ต้องทำ รัฐธรรมนูญปัจจุบันมีช่องโหว่อะไร ที่จริงเขาก็พยายามจะสร้าง แต่ว่าเงินขนาดใหญ่เข้ามายึดกุมอำนาจทางการเมืองได้ ก็ต้องมาดูกันตรงนี้ ว่าจะต้องสร้างกฎหมายประชาธิปไตยอะไร องค์กรอิสระ ทำอย่างไรจึงจะแทรกแซงไม่ได้ อะไรต่อมิอะไร ร้อยแปด

ข้อ 3. การเมืองภาคประชาชนจะต้องเข้มแข็ง รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันเป็นรัฐธรรมนูญที่คิดถึงการเมืองภาคพลเมืองมาตั้งแต่ต้น ผมเองเป็นประธานคณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย แล้วก็มาคิดกรอบของการปฏิรูปการเมืองกัน ตอนนั้นอาจารย์วรศักดิ์ อุวรรณโณก็เข้ามา อาจารย์วรศักดิ์เสนอตั้งแต่ต้นเลยว่า เราน่าจะพูดการเมืองของพลเมืองก่อน เพราะคนจะสนใจแต่การเมืองของนักการเมือง พอพูดว่าการเมืองก็สนใจแต่การเมืองของนักการเมือง ที่จริงนักการเมืองมีไม่กี่คน มีประมาณ 3,000 คนทั้งประเทศ ก็ไปดูซ้ำๆ กันอยู่มาลงเลือกตั้ง มีประมาณ 3,000 คนแค่นั้น เราต้องพูดเรื่องการเมืองของพลเมือง และเราอย่าเพิ่งพูดการเมืองของนักการเมืองเลย เพราะถ้าเราพูด คนก็พากันไปสนใจเฉพาะตรงนั้น ไม่สนใจการเมืองภาคพลเมือง อันนี้ อาจารย์วรศักดิ์เสนอในกรอบความคิดตั้งแต่ต้นเลย

ฉะนั้น ในรัฐธรรมนูญปัจจุบันจะบัญญัติเยอะมากเลย แต่คนไม่สนใจ ไปสนใจเฉพาะการเมืองของนักการเมือง จะบัญญัติเยอะเลย เรื่องศักดิ์ศรีของพลเมือง เรื่องสิทธิชุมชน เรื่องการรวมตัวของคนเป็นเรื่องถูกต้องตามรัฐธรรมนูญมาตรา 76 ท่านทั้งหลายคิดสิรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันบอกว่า 1. รัฐต้องส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย 2. ในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศ 3. ในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ ถามว่า แล้วตรงนี่คืออะไร ถ้าไม่ใช้การเมืองของพลเมืองหรือการเมืองภาคประชาชน ที่จริงมีมาตราอื่นๆ อีก แต่มาตรา 76 ท่านทั้งหลายไปอ่านดู ผมอยากเสนอว่าเอารัฐธรรมนูญไปอ่านกันซะ อ่านแล้วอ่านอีกๆ อ่านทุกมาตรา อ่านไปอ่านมา จะได้เอามาใช้ มีเยอะมากเลย ของดีๆ ในนั้นเยอะ แต่คนมันไปสนใจเฉพาะการเมืองของนักการเมืองเท่านั้น มันเป็นนิสัยเสียยัดคิดอะไรสักอย่างที่อยู่กันตรงนั้น

ถ้าไม่มีการเมืองภาคประชาชนแล้ว ต่อให้การเมืองของนักการเมืองดีเท่าไรก็ตาม ไม่มีวันทำให้ถูกต้องได้ โดยธรรมชาติของเขา โดยธรรมชาติของคนที่มาเป็นนักการเมือง โดยธรรมชาติของกลไกที่จะเอาชนะเลือกตั้ง ทำให้

เขาต้องทำผิด ไม่มีวันจะถูกต้อนไปได้ถ้าปราศจากการเมืองภาคประชาชนเข้ามามตรวจสอบ กำกับ ดูแล เพราะฉะนั้น การที่จะเกิดการเมืองสมานฉันท์ขึ้นได้ ต้องการการเมืองภาคประชาชนที่เข้มแข็ง

ประการที่ 3 การเมืองภาคประชาชนที่เข้มแข็ง คราวที่แล้วเมื่อรัฐธรรมนูญ 2540 ออกมา ทุกคนก็วางใจ เจย นักการเมืองก็เลยไปทำตามนิสัยของตัวเอง ปลอมให้เขาไปปฎิบัติอย่าทำตามใจ นักวิชาการก็ดี ที่จริงการเมืองภาค ประชาชนไม่ได้แยกจากนักวิชาการ อันนี้ 3 ส่วนจะเข้ามารวมกัน คือประชาชนบวกนักวิชาการบวกสื่อมวลชน อันนี้ เรียกว่า “การเมืองภาคประชาชน”

การเมืองภาคประชาชนไม่ได้เคลื่อนไหวต่างๆ หยุดเจียบไป นักการเมืองก็เข้ามาปฎิบัติรัฐธรรมนูญหมด ตั้งแต่นั้นต่อไป ที่ผมเขียนบทความเรื่อง “ปิดยุคการเมืองธนกิจ เปิดยุคการเมืองภาคพลเมือง” เราเห็นกระบวนการการเมืองภาคประชาชนที่กำลังเข้ามามตรวจสอบสิ่งต่างๆ เหล่านี้อย่างเข้มแข็ง จำเป็นต้องมีและดำรงอยู่ต่อไป คุณทักษิณจะอยู่หรือจะไป แม้แต่คุณทักษิณไปแล้ว การเมืองภาคประชาชนก็ต้องเคลื่อนไหวต่อไป แล้วต้องทำให้ถูกต้อง ต้องใช้สันติวิธี อหิงสา ต้องใช้วิชาการเข้ามา

ตรงนี้ผมอยากฝากไว้ให้ตี การเคลื่อนไหวด้วยการชุมนุมเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถคลี่คลายสิ่งที่ซับซ้อน ออกมาได้ ความเข้าใจตรงนี้จะมึนน้อย ผมอยากให้ดูฟิลิปปินส์ การเมืองภาคพลเมืองขับไล่มาร์กอสผ่านไป 20 ปีแล้ว ฟิลิปปินส์ก็ยังไม่ดีขึ้น เรื่องความยากจนยังแก้ไม่ได้ ยิ่งหนักเข้า คอร์รัปชั่นยังเต็มบ้านเต็มเมืองขณะนี้ แก้ปัญหา ความยุติธรรมในสังคมก็ไม่ได้ แล้วก็ทำท่าจะเกิดเรื่องอยู่เรื่อย ขณะนี้เศรษฐกิจก็ตก แล้วการเมืองภาคพลเมืองเขา แข็งนะ เขาชุมนุมกันที่มากกว่าเราอีก ที่ถนนตรงนั้นเขาเรียกเอสซา (Essa) รวมตัวกันขับไล่มาร์กอสไป ตอนหลัง ขับไล่ประธานาธิบดีอีกคนหนึ่งชื่อ เอสตราด้า ขับไล่ไปแล้ว นี่ก็ยังไม่ดีขึ้น ผมอยากใช้เวลาทำความเข้าใจตรงนี้ นิดหนึ่งว่า สังคมปัจจุบันซับซ้อน ซับซ้อนมาก ในความซับซ้อนนี้มีคนน้อยคนที่เข้าใจความซับซ้อน เมื่อเราไม่เข้าใจ ความซับซ้อน ความซับซ้อนมันก็ทำร้ายเรา

ผมขอยกตัวอย่างของอเมริกันชักเรื่อง เพราะเห็นได้ชัดดี เรื่องการผลิตยาและการค้าขายเป็นระบบที่ซับซ้อนมาก คนไม่เข้าใจหรอก คนอเมริกันก็ไม่เข้าใจ บริษัทยาออกมาบอกประชาชนว่า ฉันทำเพื่อประชาชน ยาแพง เพราะบริษัทต้องลงทุนในการวิจัยมาก ยาแต่ละตัวว่าจะผลิตได้ต้องลงทุนการวิจัยมาก ยาจึงแพง อันนี้คือสิ่งที่ บริษัทยาบอกประชาชน

เมื่อเร็วๆ นี้มีหมอผู้หญิงคนหนึ่งชื่อมาเซีย แองเกิ้ล (Masia Angel) เคยเป็นบรรณาธิการของวารสารการ แพทย์ของ New England ซึ่งมีคุณภาพสูงที่สุดในโลก เขาเรียกว่าวารสารการแพทย์นิวอิงแลนด์ (New England Journal of Medicine) เขียนหนังสือมาเล่มหนึ่งว่าด้วยความจริงเกี่ยวกับบริษัทยาและสิ่งที่เขาหลอกเรา ชื่ออย่างนั้น The truth about drug company and how they cheat us ลงไปคลี่ความซับซ้อนออกมาให้ดู ความซับซ้อนของการ ผลิตและการค้าขาย เธอเจอว่าอย่างนี้ครับ

1. ที่บริษัทยาบอกว่าเขาลงทุนเพื่อการวิจัยมาก ไม่เป็นความจริง การวิจัยที่นำมาสู่การผลิตยา เป็นเรื่องของการใช้เงินรัฐบาล คือภาษีอากรของประชาชนเป็นส่วนใหญ่ บริษัทยามาต่อท้ายนิดเดียว ข้อนั้นไม่เป็นความจริง
2. บริษัทยาเอากำไรมาก ตั้ง 27% ของการ access ของทรัพย์สินเข้า ซึ่งสูงที่สุด มากกว่าอุตสาหกรรม อื่นๆ คำถามก็คือ ทำไมคุณต้องเอากำไรมากนัก เอากำไรบ้างก็โอเค แต่ทำไมต้องเอากำไรมาก จากเลือดเนื้อ ความ เจ็บไข้ ชีวิตของประชาชน เขาเรียกว่าเงินเลือด (Blood Money) เป็นเงินที่เกิดจากเลือด คือ ชาวบ้านนี้เจ็บป่วย เป็นเอดส์ เป็นอะไรร้ายแสบ ถึงกับชีวิต แล้วทำไมคุณต้องเอากำไรเขาเยอะอย่างนั้น คกลงที่บอกว่าอย่างนั้นอย่างนี้ ไม่จริง เขาเอากำไรมาก

3. เขาไปเจอว่าซีอีโอ (CEO) ของบริษัทยาบางคนรายได้ 150 ล้านดอลลาร์ต่อปี ลองบวกลบคุณหารดู เท่า ไร มันเกินเลยไป ทำไมคุณต้องมีรายได้ถึงขนาดนั้นท่ามกลางความเจ็บป่วยของคน

4. บริษัทฯใช้เงินมหาศาลไปวิ่งเต้นการเมืองให้ออกกฎหมายที่ให้ประโยชน์กับบริษัทฯ ที่ทำให้ยาราคาแพง เอาเงินไปยัดนักการเมืองเยอะ

5. บริษัทฯเอาเงินไปยัด เพื่อกำหนดตัวว่า ใครเป็นเลขาธิการสำนักงานอาหารและยาของอเมริกัน เอาเงินไปยัด ถ้าคนที่เขาไม่เห็นด้วยก็มาเป็นเลขาธิการอาหารและยาไม่ได้

6. เมื่อยาแพง คนอเมริกัน คนแก่อเมริกันเจ็บป่วยต้องใช้ยา ต้องซื้อยาแพง ลำบาก ก็ยากจะไปซื้อยาของแคนาดาซึ่งถูกกว่าเยอะ ยาย่างเดียวกัน บริษัทฯไปลอบบี้นักการเมืองให้ออกกฎหมายห้ามคนอเมริกันไปซื้อยาของแคนาดา เรื่องการค้าเสรีก็ไม่จริงอีกแล้ว ถ้าเสรี อันไหนถูกก็ไปซื้ออันนั้น ออกกฎหมายห้ามซื้อเสียอีก

ตกลงทั้งหมดนี้มันผูกขาด มันสกปรก มันเป็นกล่องดำ ผมเรียกมันเป็น “กล่องดำ” ระบบที่ซับซ้อนและดำที่คนไม่รู้ มันทำร้ายสังคม ทำร้ายประชาชน และในสังคมปัจจุบันมันมีเยอะมาก เรื่องความยากจน ทำให้ถึงยากจนคนไม่เข้าใจหรอก มันก็จะถูกหลอก ว่าเอาเงินไปแจก ใช้ “อาจสามารถโมเดล” อะไรอย่างนี้ มันก็จะถูกหลอกว่า เอาเงินไปแจก ต้องเข้าใจว่าความซับซ้อนของความยากจนคืออะไร เราจะได้แก้ไขมันได้ ไม่อย่างนั้นเรื่องต่างๆ จะถูกหลอกและถูกทำร้าย

FTA นี่มันเป็นอย่างไร พวกหนึ่งว่า ตืออย่างโน้นอย่างนี้ ความจริงคืออะไร กล่องดำมันเยอะไปหมดเลยในสังคม ฉะนั้น จำเป็นต้องมี ผมเรียกว่า “ยุทธการแกะกล่องดำ” นั่นคือ ให้คนเข้าใจมันในเรื่องต่างๆ นักวิชาการนี่จำเป็น เพราะเราชุมนุมกันเราแกะกล่องดำไม่ออก มันดำ มันดำอย่างนั้น เราไม่เข้าใจมัน ต้องใช้ความรู้ ข้อมูล หลักฐาน มาแกะตรงนี้ออก ออกแล้วคนก็จะเข้าใจว่า ความจริงเป็นอย่างไร ถึงจะเข้าใจ ตอนนี้เขาว่า FTA ดีๆ นักวิชาการ นักเศรษฐศาสตร์ว่าดีๆ เอ๊ะ มันเป็นอย่างไรตรงนี้ มันซับซ้อนอย่างไร มันคืออะไรไม่คืออะไรต่างๆ เขตเศรษฐกิจเสรีเขาว่าดี ไฉฉริงๆ มันคงร้ายแรงมาก หรือว่า รัฐบาลไปให้สิงคโปร์มาใช้ดินแดนไทย มีคนรู้หรือเปล่า ที่จังหวัด ที่ไหน ก่อผลอะไรขึ้นต่างๆ ร้อยแปด มีความดำเยอะมาก

ฉะนั้น ในกระบวนการตรงนี้ อยากจะฝากไปบอกทุกๆ คนนะ แม้แต่สมมติว่า การเมืองภาคประชาชนชนะแล้วมัวภูมิใจ มัวอะไรกันอยู่อย่างนั้น แล้วไม่ทำงานแกะกล่องดำ เราจะแก้ปัญหาประเทศไม่ได้เหมือนฟิลิปปินส์ ต้องดูฟิลิปปินส์ 20 ปีแล้วมาร์กอสไป ของเรานี่อาจจะตกคล้ายอาร์เจนตินากับฟิลิปปินส์ คือ อาร์เจนตินาขายรัฐวิสาหกิจหมด แล้วก็เอาไปขายให้ต่างชาติ ค่าอะไรต่ออะไรต่างๆก็แพง คนก็จนลงไปอีก ผู้นำเผด็จการก็ขโมยเงินที่ได้จากการขายรัฐวิสาหกิจไปอยู่ต่างประเทศ ทั้งความยากจนเอาไว้ ไม่พินตัว อาร์เจนตินาขณะนี้ มาร์กอสก็อย่างที่ว่า สร้างวัฒนธรรมการกินการโกงไว้ในโครงสร้างเยอะแยะไปหมด ไปแล้วยังแก้ปัญหาก็ไม่ได้

ผมเคยไปพูดที่เม็กซิโก เรื่อง “สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา” ไปแสดงว่า การที่จะเขยื้อนเรื่องยากๆ เราต้องการสามเหลี่ยมเข้ามาบรรจบกัน 3 เรื่อง 1. คือ เรื่องวิชาการหรือเรื่องความรู้ 2. คือ การเคลื่อนไหวสังคม อันนี้คือการเมืองภาคประชาชน และ 3. คือ เรื่องอำนาจรัฐ เข้ามาบรรจบกัน 3 เรื่อง คนฟิลิปปินส์ฟังแล้วก็บอกว่า เห็นแล้วว่าทำไมเราแก้ปัญหาก็ไม่ได้ เขาพูดเอง การเมืองภาคประชาชนกับการเมืองนักการเมืองของฟิลิปปินส์เชื่อมกันอยู่ แต่เราขาดการสร้างความรู้ เขามองเองนะ ขาดการสร้างความรู้ เขาก็เลยแก้ปัญหายากๆ ไม่ได้

ฉะนั้น ตรงนี้ผมอยากฝากไว้ว่า สิ่งที่เราเรียกว่า “การเมืองภาคประชาชน” จำเป็นต้องมีประชาชน บวกนักวิชาการ บวกสื่อมวลชนด้วย เข้ามาเชื่อมโยงกัน แล้วทำให้ถูกต้อง ต้องใช้สัจจะ ใช้ความรู้ ใช้สันติวิธี ใช้หิงสธรรม ใช้วิชาการ ตรงนี้เข้ามาด้วย สื่อมวลชนต้องเข้มแข็ง สื่อมวลชนต้องสามารถทำที่เรียกว่า “การสื่อสารแบบสืบสวนสอบสวน” ภาษาอังกฤษเขาเรียกว่า *Investigative Journalism* ให้ได้ สิ่งที่จะหยุดยั้งคอร์รัปชั่นได้ชะงัดที่สุด คือ หนังสือพิมพ์แบบสืบสวนสอบสวน

ถ้าเราไปดูในอเมริกา การคอร์รัปชั่นมันไม่กลัวความเห็น แต่จะจ๋านด้วยหลักฐาน ถ้ามีหลักฐานชกขึ้นเดียว ถ้าไปชุมนุมกันนะ เขาก็บอกว่าแสนคน เขามองว่าฉันมี 19 ล้าน แต่ถ้ามีหลักฐานนี้ไม่ต้อง คนเดียวก็ได้ แต่หลักฐานมันชัดเจน เอมามาแสดงได้ว่าคุณโกง คุณทำผิดกฎหมาย อันนี้จ๋านกลางกระดานเลย ฉะนั้น อย่าไปเอาเสียงข้างมากอย่างเดียว เอาความจริงเข้ามา

ในอเมริกา การคอร์รัปชันทำได้ยาก เพราะว่าสื่อมวลชนเข้มแข็ง สื่อมวลชนนี้ตามติดหมด ผมยกตัวอย่าง แล้วก็อาจจะหัวเราะการเมืองเมืองไทย คนชื่อ เนลสัน รอคกีเฟลเลอร์ อยากเป็นประธานาธิบดี แต่เป็นไม่ได้ อยากเป็น ขยับตัวเมื่อไร สื่อมวลชนไปค้ำว่า คุณหย่ากับภรรยาที่อยู่กันมาตั้งนาน อยู่มาตั้งหลายสิบปีแล้วเขาแก่แล้วคุณหย่าเขา ไปได้สาว ๆ ใหม่มา อย่างนี้ถือว่า ไม่มีจริยธรรม แค่นี้ก็เป็นประธานาธิบดีไม่ได้แล้ว ตอนคลินตันจะตั้งผู้หญิงคนหนึ่งเป็นรัฐมนตรี เขาตรวจสอบว่า ผู้หญิงคนนี้ทำผิดนิดเดียว คือ มีคนใช้ที่บ้านที่เข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย เหมือนกับว่าเป็นพม่าหรือเป็นอะไรเข้ามาผิดกฎหมาย แค่นี้ก็เป็นรัฐมนตรีไม่ได้

เอ็ดเวอร์ต เคนดี้ น้องของ จอห์น เอฟ. เคนดี้ อยากเป็นประธานาธิบดี popular มาก ตระกูล Kennedy แต่ขยับตัวที่ไร สื่อมวลชนมาจีว่า คุณเคนดี้ครั้งหนึ่งคุณพาผู้หญิงชื่อโจอัน คอปเปกเน่ ไปรถคว่ำจมน้ำตาย แล้วคุณไม่รีบแจ้ง คุณไปเก็บไว้ตั้ง 7 - 8 ชั่วโมงไม่แจ้ง อย่างนี้จะเป็นประธานาธิบดีได้อย่างไร ยังไม่พอ คนชื่อ Gary Hard เป็นวุฒิสมาชิกรัฐโคโลราโด กำลังนำเชียว เป็นผู้ได้รับการเสนอชื่อเข้าแข่งประธานาธิบดี วันหนึ่งหนังสือพิมพ์เอารูปมาลงว่าแกรี่ ฮาร์ด (Gary Hard) ไปอุ้มผู้หญิงที่ไม่ใช่ภรรยาของตัวเองนั่งตัก แค่นี้ก็เป็นประธานาธิบดีไม่ได้แล้ว

เมื่อเร็วๆ นี้ นายกรัฐมนตรีเกาหลีได้ลาออก เพราะว่าไปติ๊กอล์ฟกับนักธุรกิจ ลาออกแล้ว เพราะฉะนั้น ตัวสื่อมวลชนของอเมริกานี้ยากมาก ครั้งหนึ่งสมัยไอเซนฮาวร์เป็นประธานาธิบดี แกมีปลัดบัญชาการ เป็นคนเดียวที่มีปลัดบัญชาการ คนอื่นๆ ไม่มี แล้วเราก็ไปเอาอย่างมา หลวงวิจิตรวาทการไปเอาอย่างมา เมื่อครั้งจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็มีปลัดบัญชาการ ไอเซนฮาวร์มีปลัดบัญชาการ เพราะแกเป็นคนขี้เกียจ ตอนผมเรียนอเมริกา ครูผมบอกว่า ไอเซนฮาวร์เป็นคนขี้เกียจ มีปลัดบัญชาการทำการแทน แล้วเป็นคนเก่ง คนดีมาก แต่ว่าพลาดนิดเดียว ไปรับพรหมเป็นของขวัญชิ้นหนึ่ง ชิ้นเดียว สื่อมวลชนล้วงแล้วล้วงอีก เอามาแสดง คุณต้องออกจากตำแหน่ง คุณอยู่ไม่ได้

ฉะนั้น พวกเราต้องไปส่งเสริมสื่อมวลชนให้ทำตรงนี้ ผมเสนอไว้นานแล้ว ไม่กระดิกเลย เสนอไว้เป็นปีๆ ว่า น่าจะมีการตั้งกองทุน สนับสนุนสื่อมวลชน ให้ทำวิจัยคอร์รัปชัน แล้วเราก็ช่วยกันบริจาคคนละสิบบาทยี่สิบบาททั้งประเทศเลย เขาจะได้มีกำลังทำที่ตรงนี้ ก็เสนอซ้ำอีกว่า สื่อมวลชนที่เข้มแข็งสามารถสืบสวนสอบสวนได้ เป็นปัจจัยสำคัญในการหยุดยั้งคอร์รัปชัน การหยุดยั้งคอร์รัปชันเพื่อให้ความสมานฉันท์ ถ้าคอร์รัปชันมี ก็ไม่สมานฉันท์ เดียวตีกันตาย

ประการที่ 4. งานทางวิชาการเรื่องชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง ชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งคือรากฐานของประชาธิปไตย สหรัฐอเมริกาเข้มแข็งขึ้นอย่างรวดเร็วหลังการตั้งประเทศ เพราะเขาวางรูปแบบมาให้ท้องถิ่นเข้มแข็ง เริ่มตั้งประเทศเลยก็เป็น สหรัฐ รัฐ คือ ท้องถิ่น ท้องถิ่นหมดเลย เขาเข้มแข็ง มีพลังขึ้นโดยรวดเร็ว ไม่มีประชาธิปไตยที่ไหนเป็นไปได้โดยปราศจากความเข้มแข็งของท้องถิ่น ไปดูสวีเดนแลนด์ ประเทศเล็กกว่าเรามาก มีตั้งสิบกว่าท้องถิ่น เป็นอิสระเลย เยอรมันก็มีแคว้นต่างๆ ซึ่งเป็นท้องถิ่น เข้มแข็งมาก มาเลเซียใกล้ๆ บ้านเราก็มีรัฐต่างๆ เยอะแยะ ฉะนั้น เรื่องชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง คือ หัวใจของประชาธิปไตย

ตรงนี้เราก็เคลื่อนไหวกันมาพอสมควร เรื่องชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง แต่สิ่งที่ขาด ผมดูแล้ว ขาดการทำงานทางวิชาการที่เข้มแข็ง เรามีท้องถิ่นที่เป็นองค์กรท้องถิ่น คือ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) แล้วก็เทศบาลตำบล เทศบาลเมือง เทศบาลนคร กับองค์การบริหารส่วนจังหวัด รวมกันทั้งประเทศประมาณ 8,000 องค์กรทั้งหมด เราต้องการช่วยให้องค์กรเหล่านี้เข้มแข็ง

ผมคิดว่าเราต้องการสถาบันวิจัยและพัฒนา ทางงานทางวิชาการ เรามีคนพูดเชียร์เยอะ แต่จำเป็นต้องทำงานทางวิชาการ ไปดูว่าขณะนี้ชุมชนที่ไหนเข้มแข็งแล้วบ้าง ที่ไหนยังไม่เข้มแข็ง ทั้งประเทศเลย เอาแผนที่มาดูเลย ทำแผนที่ ที่ไหนเข้มแข็งแล้ว ที่ไหนยังไม่เข้มแข็ง เข้มแข็งเพราะอะไร ยังไม่เข้มแข็งเพราะอะไร จะสนับสนุนให้ที่ที่ยังไม่เข้มแข็งเข้มแข็งขึ้นได้อย่างไร ท้องถิ่นเป็นอย่างไรบ้าง ทั้ง 8,000 ที่ไหนเข้มแข็งแล้ว เรื่องอะไร ที่ไหนยังไม่เข้มแข็ง ต้องทำวิจัย เชียร์ก็เชียร์ ก็โอเค ไปเชียร์ ไปส่งเสริม แต่ต้องมีการวิจัย ทำแผนที่ ให้รู้หมด การเดินยุทธศาสตร์ต้องอาศัยแผนที่ ถ้าเราไม่ทำแผนที่ เราไม่เห็นภาพ เราก็กทำไปเรื่อยๆ พูดยไปเรื่อยๆ

ฉะนั้น ตรงนี้ผมคิดว่า เราต้องการสถาบันวิจัยและพัฒนาเพื่อชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง ไม่ต้องการคนหลายคนหรอก มีนักวิชาการที่วิจัยเก่งๆ สักสี่ห้าคนก็ใช้ได้ แต่ต้องมาทำงานเต็มเวลา (full time) พวกอาจารย์ที่อยู่คณะรัฐศาสตร์ ทำไม่ได้หรอก เขาหมดเวลาด้วยการสอนหนังสือ ให้ไปวิจัยอะไรก็ไปวิจัยแป๊บหนึ่ง ได้เอกสาร มาอันหนึ่งพอ มันต้องจับต่อเนื่อง ต้องมีอาจารย์หรือนักวิชาการบางคน ออกมาทำงานเต็มเวลา มีเงินเดือนให้ ต้องทำงานเต็มเวลา ทำทุกวัน ไม่ใช่ช้านานๆ ทำทีหนึ่ง ที่เรียกว่า once upon a time หรือ once in a while เราจะมีนักวิชาการพวก once in a while ทั้งนั้น เรื่องยากๆ นี่มันต้องทำทุกวัน ทำทั้งกลางวันกลางคืน ทำทุกวันเลยมันถึงจะออก นานๆ คุณว่างจะสอนหนังสือก็มาทำนิดหนึ่ง อย่างนี้ไม่ได้ วิชาการอ่อนแอ เป็นส่วนสำคัญอันหนึ่ง